ELEMENTA METAPHYSICAE MATHEMATICUM IN MOREM...

Antonio 1713-1769 Genovesi

ELEMENTA METAPHYSICAE

MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATA

A B

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Academia Ethices Profeſſore

SANCTISSIMO PATRI NOSTRO

BENEDICTO XIV.

P. M.

D.

Editio ſecunda Neapolitana multo auctior & correctior.

NEAPOLI CIƆ.IƆ.CC.LI.
TYPIS BENEDICTI, ET IGNATII GESSARI.

SUPERIORUM AUCTORITATE.

Oportet in ea re maxime, in qua vitae ratio verſatur, ſibi quemquam confidere, ſuopte judicio ac propriis ſenſibus niti ad inveſtigandam & perpendendam veritatem, quam credentem alienis erroribus decipi, tamquam rationis expertem.... Quare.... ſapientiam ſibi adimunt, qui ſine ullo judicio inventa majorum probant, & ab aliis pecudum more ducuntur.

Lactant. lib. II. *cap.* VII.

BENEDICTO XIV.

REI CHRISTIANORUM PUBLICAE

PONTIFICI MAXIMO

Regnique in terris Dei supremo Principi.

Laborum suorum primitias

ANTONIUS GENUENSIS

D. D. D.

DIVINA lege cautum est, B. P. M. ut rerum humanarum omnium primitiae per manus Summi Sacerdotis Deo sacrentur. Quid autem Deo & Pontifici suo offeret Levita? Nempe quando beatae regionis portio nulla obtigit, laborum saltem suorum primitias laetus exhibebit: secundum haec mente & animo li-

tabit. Viri ordine Levitae, professione Philosophi, genio Telluris bonorum incuriosi, idest, ut vulgus censet, paupertate τρισμέγιστου, primitias vides, τρισμέγιστος Tu, B. P. M. Maximus nempe Ecclesiae Princeps, Doctor, Pater, *elementa nimirum Metaphysicae*; intimioris illius & sacrae disciplinae, qua divinarum, humanarumque rerum omnium fundamenta prima continentur, quamque majores nostri, viri illi μάκαρες, ipsam dixere & habuere sapientiam. Plures sunt, qui mirantur, me tantum operae in his studiis posuisse: tu, cujus ratione & manu Regnum Coelorum, quod in terris Christus servator noster fundavit, moderatur Deus, cujus regni sapientia est & principium, & nervus, & custos, & finis; non ignoras quantae mihi suppetant rationes, quamobrem laboris me mei non poeniteat. In primis autem intelligis, quam turpe sit Sacerdotibus, quod B. Basilius gravissime pronunciat, perstrepentibus, qui foris sunt profanis hominibus, & mundana sapientia sapientiae divinae petulanter insultantibus, nos velut inertia pecora tacere. Vetusti illi Patres nostri non dubitaverunt latebras omnes Graecae eruditionis scrutari, sicubi aut repetenda essent ab illis velut ab injustis possessoribus, quae in rem

es-

essent nostram, aut ipsis suis armis, velut Philisteus gigans mucrone suo, essent confodiendi. Horum ego vestigia pressi; hos mihi imitandos proposui, dum mundi philosophiâ perniciali isti pessimorum quorumque colluviei arginem ponere studui. Emersere nuper, quod scis, ab Aquilone, viri aliquot ingenio praesidentes, lingua procaces, qui quum rationi suae divinam rationem, quae summa est, substituendam in Religione non ignorarent, per summum nefas divinam omnem providentiae, & Religionis oeconomiam, altissime repetita oratione, sophismatibus suis subvertere conati sunt.

. . . . . Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssi
Temperet a lacrimis?

Ad eum nunc ego giganteum conatum pro virili infringere adgredior: id unum in his Metaphysicae Elementis specto. Tuo quoque moveor exemplo, qui, ut mittam hoc in loco tot Ecclesiasticorum canonum volumina, totque decretales epistolas, in quibus morum praecepta ex remotissima sapientia repetis, in iis certe libris quos *de beatorum hominum apotheosi* summa cura

ſcripſiſti , & Miraculorum hoſtes , in primis Spinozam, & Prophetiarum deriſores, ex penitiſſima ipſa Metaphyſica, tam maſcule, tantaque orationis elegantia, nitore, ac perſpicuitate contudiſti , ut illi in te non Pontificem modo revereri, ſed acutiſſimum & diſertiſsimum philoſophum formidare didicerint , ſibique operae pretium habuerint, cur impudentiae ſe ſuae poeniteret. Accedunt eodem curae illae maxime , quibus Romae literas magnanime promoviſti , dum veterem , quae ſuperat adhuc, ſcholarum rubiginem atque ſqualorem detergis, graviſſimoſque philoſophos , & in omni literarum genere ſubactos viros velut in orbis domicilium revocas, novoſque literatorum conſeſſus, in quibus res quaeque graviſsimae pertractentur , cogis ; quod intelligas ipſe penitiſſime, Religionem Chriſtianam , ideſt ſupremam Dei Sapientiam *aſconditam a ſaeculo*, in Chriſto tandem patefactam, Philoſophiam non adſpernari, neque evertere, ſed velut pediſſequam individuam adſciſcere & praeclaro conſortio ſibi copulare . In quo non modo immortalia Eccleſiae decora Leones , Gregorios, Innocentios, Alexandros humanarum, divinarumque rerum ſcientiſſimos ipſos & conſultiſſimos , amatiſſimos vero doctorum

ho-

hominum, atque vehementes literarum inter christianos Autores, plane imitaris, atque exprimis, sed acutius etiam rationis & fidei remotissimos fines longe prospectas. Quae quum sint, quantis nominibus & Pontifici Summo, & maximo philosopho, & literarum Parenti atque litteratorum hominum justo aestimatori opusculum hoc qualecumque Levita debet? Quod superest, tu Regni in terris Princeps imperato; Ecclesiae supremus Doctor divinaeque legis interpres doceto: Christianorum Pater amantissimus foveto. Paratus sum a te Principe & Doctore, si quae peccavi (peccavi certe multa) poenam & sapientiam juxta obsequentissimus accepturus: a Patre amorem & tutelam adversus eos, qui, quantum alii profecere, sibi demtum putant, & immaniter irascuntur. Nam tu jubes, & obsequimur: doces, & audimus; amas, & exultamus. Scilicet, quae data est Christo aeterno Ecclesiae Pontifici *ex hominibus assumpto in Coelo & in terra omnis potestas* eam Tu manu geris, ejus ex asse haeres constitutus in Petro: & Tibi *non haedos* tantum, *sed & oves pascere* mandatum, & *confirmare fratres*: & caritatis, qua primum Respublica Christiana coaluit, semper continetur, ut sit in omnibus *mens una & cor unum*,

positus es fons uberrimus. Nam idcirco a Petro, cujus Tu successor es, plusquam a ceteris diligi in extrema cum Apostolis conversatione sollicitus Christus postulavit. Te igitur obsecro atque obtestor, Pontifex, Doctor, Pater Maxime, ut ne invitus Sacerdotis tui oblationem acceptes, simulque jubeas, quae sint pollutae sacrificii mei partes, doceas quas fieri acceptiores oporteat. Te Christiani Regni incolumitati natum sempiternum Deus sospitet.

LE-

LECTORI

ΦΙΛΟΣΟΦΩ.

P*AUCA sunt*, *Lector*, *quae de* Elementis *hisce Metaphysicae monere te debeo*. *Libri inscriptio prima est*, *quae te monet*, in usum privatorum adolescentium *ea comparata esse. Praelegebam nimirum illa privatis auditoribus*, *atque*, *uti apud nos in more est*, *dictabam*. *Quum autem adolescentium alii quidem non satis pulchre litteras pingerent: alii in iis excipiendis*, *quae dictabantur*, *aut pigri essent*, *aut non satis attenti*: *alii politam latine scribendi artem ignorarent*, *eveniebat saepe*, *ut me in scriptis meis non amplius agnoscerem*: *adeo verba*, *atque verborum ordinem*, *&* *sententias ipsas corrumpebant*. *Ea prima causa fuit*, *non levis certe*, *qua*, *ut haec typis mandarem*, *motus sum*. *Res igitur tironum captui accommodatas*, *etsi ex universa re Metaphysica decerptas*, *heic habebis.*

Alterum, *quod te rogatum volo*, *est*, *ne ex stylo nares contrahas*, *priusquam in re Metaphysica latine scribendi difficultatem perpenderis*. *Quis enim de rebus obscuris*, *atque difficillimis*, *non solum dilucide*, *sed verbis etiam ornate dixerit? Quis porro notiones magna ex parte in Europae barbarie natas*, *atque apud barbaros adultas*, *latina oratione persequutus fuerit? Praeterea plurimis in rebus vocabula*

latina deficiunt, nedum vocabulorum ordo, Quae si quis latine velit efferre, nae is Philosophis deridiculus fuerit. Ceterum, nisi vehementer fallor, non modo minus barbare, sed paullo etiam dilucidius haec explicui, quam solent nostri.

Tertium, quo te volo, est, ut quemadmodum ego haec dum scriberem, Eclecticorum Philosophandi libertate usus sum, ita & tu, si tantum abs rebus tuis tibi ocii est, ut de his judicare velis, eadem libertate fruaris oportet. Solemnem enim hanc habeo edictionem, me cum iis, qui Sacramento rogati uni se sectae mancipaverunt, negocium non habere. Nam hos Philosophos esse non censeo: praecipue quum quidam sint, qui prius se Aristoteleos, Cartesianos, aut Nevvtonianos esse oportere censuerunt, quam Aristotelis, Cartesii, aut Nevvtoni dogmata noscerent. At enim, libertas haec philosophandi Religioni adversatur. Qui haec praedicant quaenam sit philosophandi libertas, ignorent necesse est. Eam ego libertatem Philosophandi voco, quae RECTA RATIONE duce utitur, non eam, cui tantum opinio praedicata potest, ut etiam sine ratione valeat auctoritas. *Quod si haec libertas Religioni adversatur, recta quoque ratio Religioni adversabitur, quo quid impius dici potest? Qui ex recta ratione, inquiunt, Philosophatur, auctoritatem divinam aut praeterit, aut contemnit. Atque isti*

Faciunt nae intelligendo, ut nihil intelligant. *Nam quam haec reprehendunt, ignorant summam esse rationis humanae regulam Dei rationem & auctoritatem. Qua de re quoniam in Elementis Artis Logico-Criticae disputo, supervacaneum puto aliquid hoc in loco addere.*

Atque ex his intelligis, Lector quid voluerim,

quum

quum in Prolegomenis ſcripſi, Italis libertatem philoſophandi *deeſſe. Nempe apud plurimos regnat adhuc Ariſtoteles. Hi putant non poſſe Arabico-Peripateticam philoſophandi rationem everti, quin Theologia evertatur, aut obſcuretur. Scilicet ſtabili, ſi Diis placet, conjugio inter ſe junctae ſunt. Qua perſuaſione, quid, non dicam abſurdius, ſed Religioni Chriſtianae perniciosſius eſſe poteſt? Quaſi nimirum non poſſit Chriſtianorum Religio ſtare ſine Graecorum atque Arabum Philoſophia. Alii vero ab hac ſecta deſciverunt, ſed aſſuetudine ſerviendi ſervile contraxerunt ingenium; quare quum non poſſint* ſibi fidere, ſuoque judicio ac propriis ſenſibus niti, *ſervitutem commutarunt, & Carteſio, aut Nevvtono ſe manciparunt. Alii tandem, tametſi barbariem faſtidiant, at, quod gravius eſt, omnem hanc recentiorum Philoſophiam, ut Atheiſmi Scholam perhorreſcunt. Nempe, tota Europa, quae ita nunc Philoſophatur, Atheiſmi Schola eſt? Scilicet!*

Hae ſunt, Lector, quae monere te volebam. Nunc ut aequo animo adſis, atque rem cognoſcas oro, judiciumque tuum libere, humaniter tamen, feras, ut pernoſcere poſſim, premenda mihi adhuc ſint & nonum in annum, Univerſae Chriſtianae Theologiae Elementa Dogmatica, Hiſtorica, & Critica, *in quibus terendis totus jamdiu ſum, an edenda* (a). *Spem face, & vale.*

LE-

(*a*) Haec ego ſcribebam an. 1743. Sed alia nunc mens eſt, alius animus. Seponamus haec in ſcriniis ſenectuti otia.

LECTORI PHILOSOPHO

ANT. GEN. F.

QUUM Elementorum Metaphysicae, *quae dudum ego vulgaveram, exemplaria essent hic rara, essemque qui, contra quam ego opinarer, adhuc illa desiderarent, caepere me fratres Gessari, juvenes optimi, expostulare, ut & secundis curis, quod editum eorum erat, in publicum iteram emittere vellem, & quod deerat addere. Ego vero, qui ab iis studiis animum averteram, negare. Difficile enim dictu est quam me absterreat memoria exhantlatorum bona parte sterilium harum ακροασεων laborum. Itaque eo, unde laetus evaseram, respectare, horrebat animus. Erat ad manus tertia eorum* Elementorum *pars, breviuscula illa, &, quod ego ludens alias dixeram,* monogramma. *Eam ut publici juris facerent, si vellent, non refragabar. Sed illi a me acriores curas exigebant, quas ubi in me suscipere vellem, tota* prioris partis, *res nempe intricatissima, materies refundenda erat, ad sua principia revocanda, novaque forma exprimenda, quod ego nec volebam, nec si vellem, curae aliae, & valetudo, pectoris morbo jamdiu labefactata, patiebantur. Accedebat illud, quod haec studia paucis inter nostros sapere viderem, quamplurimis esse suspecta. Et tota quidem philosophia ejusmodi est, ut, quod ille dixit, paucis contenta sit, plurimis vero invisa, quam idcirco*

qui

qui vituperare velit, is secundo populo facere potest: sed nulla tamen aeque, quam eam, quam nos nostris politiorem dandam curaveramus. Nam Metaphysicum fanaticum tantum audire, lucro est: non enim sine ratione pejora timeat. Quid quod totius philosophiae nescio quis horror me invasit? Nam quum videam ejus cultores omnibus invidorum ac furentissimorum hominum telis esse subjectos, nihil interesse censeo, tanto capitis dolore philosophum miseriam sibi consciscere. Enimvero si quae hic inter mortales esse beatitudo potest, ea profecto in vita tranquilla & pacata sita est. Huic, si sapimus, litare curas omnes oportet, ab eaque distinere omnia, quibus illa deturbatur. Turbas sibi creare ejus est, qui vitae rationum imperitus sit. Non id malorum sat est, quod a natura habemus, ut voluntaria arcesserere quasi degustandi amore, sit necesse?

Homunculi quanti sunt quum recogito!

Ac subiit quandoque animum, beatiores esse Caffaros, aliasque barbaras gentes, apud quas litterae nondum provenere; quippe quae naturam sectantes ducem, ut nihil quod supervacaneum est concupiscunt, ita nec alii aliis eas ob res insidias struere didicere; in syllabis & apicibus crimina venari, ignari: reos punire, quam facere, consuevere. Confirmabat me in hac phraenesi, quod quum superiori anno in nostra studiorum Academia orationem ad litteras exhortatoriam dixissem, eaque studuissem demonstrare, quantopere in publicam felicitatem litterae influere possint, si rite ac recte tractentur, fuere qui, non obmurmurando, sed palam praedicarent, me toto, ut dicitur, Coelo aberrasse, ac quum publicam, quam litterae moliuntur, perniciem ob oculos omnium proponere debuerim, ego contra ad litterarum studia impellere plurimos conatus essem.

Quis

Quis a me in hoc rerum statu exigeret non ut scriberem modo quidquam, sed ut cogitarem? Ac quamquam ego de sententia non discedebam, nec jucundius quidquam esse, quam philosophari, nec in rem publicam utilius; impetrare tamen ab animo non potui, ut quod illi a me postulabant totum efficerem. Itaque quum nec omnia vellem concedere, quae rogabant, nec negare omnia, privatum primae ac secundae partis, quo ego usus fueram, exemplar, [illegible] bendum tradidi. Sunt in eo adnotata plurima, [illegible] leta, mutata, addita. Tertiam praeterea illam partem exsuccam, & monogrammam, qualem ego privatis auditoribus dictaveram, addidi; talem tamen in qua perspicax Lector pauca admodum ad naturalem Theologiam attinentia desiderare possit; nam ea praecipua theoremata, quibus profanum genus refelli possit, complexus sum. Haec ut publica de privatis faciant non refragor. Cetera mihi pax sit, oro. Futuri sunt, non ignoro,

Odiosicique & multum incommodistici

plures, qui, quae ego promisi pluries, non desinant expostulare. Addent fortassis etiam convicia; me Lucinam clamasse, partu nondum concepto. *Sed certum mihi est, stare decreto. Cochleas ego sapientes ajo, quae quum caletur,*

Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit.

Jam erunt alii, qui indignabuntur, me tot spinosas veterum concertationes revocasse. Ego vero revocem? eos oro, ut praesentem Europae litterariam rem accuratius discant. Intelligent me, & meas omnes qualescumque, quas ego gratus Deo refero, vires in pietatem tuendam impendere debuisse, qua re nihil nec antiquius, nec carius habere debemus; &, nisi hallucinor, egisse aliquid, eo tempore, ac iis moribus,

bus,

8

bus, quibus nec quidquam magis negligitur, nec est quidquam magis necessarium. Ac fieri quidem potest, ut rerum mearum amor mihi illudat; quod si est, ego humanitati veniam peto, ac nec dictum, nec cogitatum profiteor, quodcumque minus cum Christianae sapientiae regula consentit: sed conscius mihi sum, me in omnibus his qualibuscumque laboribus non aliud spectasse, nisi pietatem, ac Religionem: in eam omnes ego dudum converti curas. Nam & ignorare non potui, quodnam esset Sacerdotis officium; & eo occulto quodam genio impellebar; ut idcirco nemo me jure possit reprehendere, ut si quidquam valeo, quod quam sit exiguum sentio, in his potissimum occuper. Nec id ego nunc dico, quasi horum gratiam initurus, aut laude occupaturus praemium; sed ut iis, qui aliena curiosius perscrutantur, suscepti a me Operis causas & rationes explicem, quo, si ab ingenio discedere queant, desinant tandem maledictis aliorum instituta incessere.

Audivi ego quosdam, qui in partis hujus primae ordinem acrius inveherentur: existimabant enim plerasque eo a me innexas propositiones a rebus, de quibus disserò, alienas esse, nec videre, quid causae fuerit, quam ob rem voluerim tot ἄτοπα *inter se concatenare. Quos ego oro ut Metaphysicae Generalis naturam & finem penitius introspiciant. Monuerat F. Baco, Metaphysicam universali cuidam mentium humanarum cognitioni principia communia praestare debere. In hac igitur priori parte eum scopum ob oculos habui: ei cogitavi. Inde quaedam natae propositiones, quas si ad res peculiares, de quibus disputo, retuleris, velut alieno loco positas censere possis, sed quae tamen cum fine illo generico consentiunt, atque inde rationem habent suam. Ac*

pote-

poteram ego illas ita deducere in consectaria, ut appareret arctius quoque totum inter se corpus ac cum fine suo cohaerere, quam quod librorum isti degustatores judicant. Sed nec necessarium illud erat, nec elementa decebat: Elementorum enim est non integras res exhaurire, sed lineamenta prima tradere: iis instructi industrii adolescentes ipsi per se generica illa singularibus aptare debent. Est etiam hoc exercitium necessarium, si philosophi evadere cupiunt. Nam philosophia non tam in aliorum praeceptis ediscendis est posita, quam in mentis vi exercenda, & subtilitate judicandi & ratiocinandi contrahenda, quod nemo consequitur, qui non ipse sibi fidere incipiat, & rebus perpendendis assuescere. Quin etiam obest plurimum philosophari volenti nimis copiosus doctor, quique nihil omittat discipulorum curiositati & perquisitioni. Quae eadem ratio est, cur philosophus futurus meditari magis, quam legere, contra quod hodie fit, debeat: nam plurima lectio non tempus modo meditandi pene totum subtrahit, sed animum quoque opprimit, ac paullo stupidiorem efficit. Sed haec alias. Tu, interim, Lector Philosophe, profice, si quid est, quod hinc in rem tuam convertere possis, & vale. Dabam Neapoli anno aerae Christianae CIↃ. IↃ. CC. LI. *Idibus Aprilis.*

EMI-

EMINENTISSIMO SIGNORE.

Benedetto, ed Ignazio Gessari Fratelli supplicando espongono a V. E. come desiderano di ristampare la *Metafisica* del Signor D. Antonio Genovese Regio Professore dell' Università, alla quale vi si aggiugnerà la terza parte della sudetta Metafisica; pertanto si voglia compiacere l' E. V. ordinarne la revisione, e lo riceveranno a grazia, ut Deus &c.

Admodum Rev. P. D. Joannes Maria a Turre Congregationis Somascorum in Gymnasio Archiepiscopali Physicae antecessor S. T. professor, revideat, & referat. Datum Neap. hac die 23. Julii 1750.

C. VIGILANTI EPISC. CAJAC. VIC. GEN.
Jul. Nic. Episcop. Arcad. Can. Dep.

Attente perlegi Metaphysicam doctissimi viri D. Antonii Genuensis, nihilque in ea offendi quod bonis moribus, & Fidei dogmatibus adversetur; quinimò Opus numeris omnibus absolutum esse mecum consentient ii, qui & regulas Artis Criticae norunt, & quibus intimè perspecta sunt ope interioris experientiae ea quae in mente humana peraguntur. Censeo itaque ob insigne, quod ex eo capere emolumentum possunt, qui Philosophicis disciplinis addicti sunt, opus edi posse.

Ex Collegio SS. Demetrii, & Bonifacii, Neapoli 16. Februarii 1751.

Humillimus, & Addictissimus Famulus
Jo: Maria de Turre C. R. S.

Attenta relatione P. Revisoris, imprimatur. Datum Neapoli hac die 9. Martii 1751.

C. VIGILANTI EPISC. CAJAC. VIC. GEN.
Jul. Nic. Episcop. Arcad. Can. Dep.

S.R.M.

S. R. M.

Benedetto, ed Ignazio Gessari posti a'piedi di V.M. l'espongono, come volendo ristampare la *Metafisica* del Signor D. Antonio Genovese Regio Professor d'Etica, e ciò coll' aggiunta di due altri tomi, voglia la M. S. compiacersi concederne la licenza, con ordinarne la revisione; e lo riceveranno a grazia; ut Deus &c.

Reverendissimus P. Abbas D. Josephus Orlando in hac Regia Studiorum Universitate Professor in Cathedra Physicae experimentalis revideat, & in scriptis referat. Neap. die 20. mensis Jan. 1751.

C. Galianus Archiep. Thessal. Capell. Major.

ILLUSTRISSIME DOMINE.

Metaphysicam D. Antonii Genuensis in Neapolitano hoc Lyceo Ethicae Professoris clarissimi novis auctariis ab eodem Auctore exornatam nil continere ajo bonis moribus, & regiis juribus adversum: novam idcirco typorum lucem adspicere posse puto.

D. Joseph Orlandi Abbas, & Regius Professor.

Die 24. mensis Martii 1751. Neapoli.

Viso Rescripto suae Regalis Majestatis interposito sub die 23. currentis mensis & anni, relatione facta per Reverendissimum P. Abbatem D. Josephum de Orlando, de Commissione Reverendi Regii Cappellani Majoris, Ordine praefatae Regalis Majestatis.

[illegible]dis Camera Sanctae Clarae providet, decernit, atq[illegible]ndat, quod imprimatur cum inserta forma praesen[illegible]pplicis libelli, ac approbationis dicti Reverendiss. Revisoris, & in publicatione servetur Reg. Pram. hoc suum &c.

CASTAGNOLA. ANDREASSI.

FRAGGIANNI. GAETA.

Ill. Marchio Danza Praeses S. R. C. tempore subscript. impeditus.

Athanasius.

Reg. fol. 38.

Larocca.

IN-

10

INDEX CAPITUM

CAP. XII.

ELE-

DISPUTATIO
PHYSICOHISTORICA

De rerum corporearum origine, & conſtitutione.

QUI in ſtudiis hodie Phyſicis, atque Mathematicis verſantur, ita a novis rapiuntur ingeniis, itaque omne antiquitatis refugiunt commercium, ut nihil ferme probent; quod aut ipſi, aut recentiores iſti Philoſophi non invenerunt, aut adornarunt: veterum vero ingeniorum conatum aut velut minus utilem negligunt, aut velut puerorum contemnunt. Praeterea in ſeverioribus diſciplinis conſummati ita omnia faſtidire videntur, quæ Geometrarum, & Arithmeticorum non ſapiunt oleum, ut, quemadmodum olim Plato, iis omnibus ad se aditum occludant, qui Geometrico pulvere non ſint conſperſi. Ego etſi non negem plurima ævi noſtri Philoſophos effeciſſe, & rebus ipſis Mathematicis auctis, illuſtratiſque, cetera quoque Philoſophiæ ſtudia aucta & illuſtrata intelligam, iiſque impenſe delecter, & Mathematicorum ſcitis, ſicubi id fieri poteſt commode, utar libentius; tamen in ea ſum ſententia, hiſtoriam philoſophicam omnis ævi, omniumque nationum, Philoſopho eſſe non ad ornatum tantum & pompam, ſed ad ſcientiam maxime perutilem, nullumque eſſe ullius ingenium ſapientiæ amatori negligendum. Quum enim mens noſtra ſit brevis, plureſque, ut in proverbio eſt, cernant acutius, quam pauciores; & præterea in præcipuarum rerum inventione, non tam induſtria & ſolertia, quam natura ipſa & caſus contulerit, maximum profecto lumen eſt allaturus Philoſopho, omnis ævi, omniumque nationum de natura rerum ſenſus, ejus vero defectus non incomtum modo eum & quaſi ruſticum, ſed minus etiam doctum fa-

facturus. Accedit eodem, quod quum disciplinæ omnes non plene, perfecteque inter Adæ posteros de Cœlo ceciderint, sed sint inventæ, auctæque paulatim, juvat haud dubium scire, quando, & a quibus, & qua via ac ratione inventæ eæ primum sint & excultæ. Quocirca optime eos de Republica literaria meritos censeo, qui (fuere autem plurimi, & docti quidem atque eruditi) Philosophiæ historiam sunt persecuti. Cujus nunc ego partem unam, *de rerum corporearum origine & constitutione*, eamque per summa capita explicaturus, ut Physicæ tironibus morem geram, doctos quidem rogo mihi ut ignoscant, si graves res quasdam, minime quas ferre tironum captus possit, aut omitto, aut attingo leviter; tirones vero, si aliquando (quæ scribentis labori justa datur venia) & genio indulgeo, & paullo longius, quam ferre ii possunt, divagor.

CAP. I.

De Veterum sententia circa mundi originem ad Philosophiam usque Graecanicam.

§. I. *Quid Principia, quid Elementa.*

QUI veterum Philosophorum sententias circa rerum corporearum originem hucusque explicuerunt, in eo sunt omnes, quod scio, hallucinati, quod non recte inter *αρχας*, *principia*, & *στοιχεια elementa* distinxerint; quum id in historia rerum Phisicarum perdiligenter sit discriminandum, si veteres Philosophos intelligere velimus. Sunt autem *αρχαι principia universi activa*: *στοιχεια* vero res illæ, ut inertes, ex quibus veluti ex materia quadam, universum conflatur. Vi igitur *των αρχων*, *στοιχεια* coagmentantur, hæcque corpora, corporumque series, ordinemque conficiunt. Confirmari id plurimis posset veterum Græcorum Philosophorum locis, nisi esset supervacaneum.

Sed

Sed conferatur Plutarchus *de placitis Philosophorum*.

§. II. *Doctrina Hebræorum de rerum corporearum origine*.

DE origine autem mundi Philosophis sibi non convenit. Quibusdam, quod magis simile vero est, & quo omnes duce natura vehimur, nec æternum illum, & genitum, placuit: aliis genitum quidem, sed æternum: nonnullis nec genitum, & æternum. Qui autem genitum fecerunt, plurima sunt in dissensione ac varietate positi: nec enim de causa genitrice, nec de ratione, qua sit genitus, nec de elementis, elementorumque natura, atque vi, conveniunt Quod ut intelligatur clarius, facto a vetustissimis nationibus principio, præcipuarum annumerabimus opiniones. Auspicabimur autem ab Hebræis, si non ætate, at certe dignitate, & Philosophiæ præstantia, longe clarissimis.

Statum est certumque Hebræorum dogma, *mundum nec esse æternum, & a Deo esse creatum*: Deum vero esse ens intelligentissimum, potentissimum, optimum. Quod etsi passim legatur in libris Hebræorum sacris, tamen ex instituto explicatur a Mose sub Geneseos initio. Sic autem eo in loco Vulgata nostra. *In principio creavit Deus Cœlum & terram; terra autem erat inanis & vacua, & Spiritus Domini ferebatur super aquas; Et dixit Deus fiat lux &c.* Ex eo loco hæc deducere posse videmus 1. Ex Mosis doctrina Deum esse primum, unicuique Mundi *αρχην* & *δημιουργον opificem*. 2. Ab eo omnium primum conditum esse chaos, quod *maim*, *aquas*, vocat: aquas vero pro massa fluida accipit. 3. Hoc fluidum *vehementissimo motu* agitatum, qui est *ruah Jehovah*, Spiritus Dei (1). 4. Hinc mechanicis legibus efformasse Planetas,

(1) Eum Spiritum vocabulo *Amoris* a veteribus nominatum scribit Cudworth *Syst. Intell.* c.4. §. 14. Mosshemius vim quandam in natura activam, & genitricem vocabulo illo designatam propugnat, *adnotat* 57. *ad eundem* §. Quæ eadem opinio fuit Theophili ad Autolycum, & aliorum veterum Patrum.

netas, & Stellas. 5. Porro produxisse in Tellure *vires genitrices* animantium, plantarumque verbis illis, *producat terra*, *herbam*, *quadrupedia*, *volatilia*, *pisces &c.* 6. Tandem homines, animantia nempe ratione prædita, effecisse (2).

§.III.

(2) Quum nullus Scripturarum locus æque sit obscurus, nullusque Religionis, & Philosophiæ magis intersit, hac de re paullo luculentius commentari operæ pretium est. In primis Geneseos verbis interpretandis in diversa abeunt Linguæ Hebraicæ docti. Sunt quidam, qui opinantur prima illa verba sic verti posse; *Quum primum creavit Deus Cœlum & terram, terra erat inanis & vacua*. Qui si is idem est Mosaici scripti sensus, videtur Moses in ea fuisse sententia, qua cæteræ ferme nationes, chaos præexstitisse mundi generationi. Reapse qui hunc in modum verti verba illa posse docent, in primis Richardus Simonius *In Hist. Crit. vet. test.*, non dubitant asserere, ex hoc Geneseos loco nullo modo materiæ *creationem ex nihilo* deduci posse. Eodem vero redit interpretatio Hieronymi Oleastri, qui verbum *barą* vertit *divisit*, ita, *in principio divisit Deus Cœlum, & terram*. At fidem omnem superat, Rabbinum Maimonidem, cujus magna est apud Hebræos existimatio, audacter adfirmasse, non materiæ modo, sed ne mundi quidem creationem disci posse ex hoc loco: quod nempe Moses de Deo loquatur ex populari sensu. *In More Nebuchim part. 2. cap. 25.* Alii vero censuerunt mundi generationi chaos nunquam præexstitisse, etsi id populariter, & ad captum Hebræorum sit a Mose narratum; sed omnia esse eodem temporis momento a Deo facta, eoque digesta ordine, quo nunc sunt. Ita, præter alios, sensisse videtur Beatus Augustinus, vir in primis doctus & acutus At alii ex opposito sex annis ex Chaos mundum, aut potius Tellurem nostram, mechanicis legibus formatam autumant. Ita Wisthon in *Theoria Telluris*. Legatur examen Theoriæ Telluris Burnerii, cum animadversionibus in Theoriam novam Wistoni, a Keillio editum. Sed omnes sententiæ istæ uno, eoque per quam validissimo argumento confutantur, quod & vim Mosaicis verbis inferunt, & vetustæ Hebræorum omnium, atque Christianorum consentiendi traditioni adversantur.

Strabo autem Geographus, ut & quidam alii Gentiles, alia videntur Mosaicam doctrinam ratione interpretati. Strabo enim in XVI. Geographiæ, scribit, ex Mosis sententia Deum esse *το περιεχον ημας απαντας, και γην, και θαλατταν, ο καλουμεν ουρανον και κοσμον, και την των οντων φυσιν. nempe, quod nos omnes continet, terram, & mare, quod Cœlum & mundum, & rerum omnium naturam appellamus*. Straboni similia scribit Diodorus Siculus *in Biblioth. hist. lib. 40. in Eclogis apud Photium Myriobibl. Cod. 244.* In quam sententiam videntur inducti ex eo, quod nulla Idola, nulla Templa viderent a Mose inducta. Ex ea certe causa Juvenalis *Satyr.* XIV. ℣. 98. de Judæis scripsit.

§. III. *Chaldæorum Doctrina de rerum corporearum Origine.*

HÆc est de origine mundi divinorum librorum doctrina. Ceteras autem res naturæ quod spectat, non valde eas curasse Hebræos, earumque proinde valde fuisse rudes, in confesso est: accedamus nunc ad Chaldæos, celeberrimam olim Asiæ Philosophorum sectam, & *antiquissimum doctorum genus* ut loquitur Cicero (*a*): Vetus oraculum memoratum Eusebio (*b*) ex Porphyrio, Chaldæorum æque atque Hebræorum sapientiam conjungit, atque commendat, Μȣνοι χαλδαιοι σοφιαν λαχον, ηδ' αρ Εβραιοι *Chaldæis solis sapientia cessit, Hebræisque*. Astronomiæ fama celeberrimi apud veteres fuere Chaldæi. Alexandri Macedonis tempore 470000. annorum observationes astronomicas jactasse dicuntur (*c*). Sed observationes Astronomicæ, quas Callisthenes ad Aristotelem misisse scribitur, quasque ex Porphyrio memorat Simplicius (*d*) annos continebant 1903., quorum initium retrogrediendo

a 3

(a) *Lib.* 1. *de Divinat.*
(b) *Præp.* 9. 10.
(c) *Stanl. part.* 13. *sect.* 1. *cap.* 1.
(d) *In prim. de Cœlo.*

Nihil præter Nubes, & Cœli Numen adorant. Sed auctores istos imperitiæ potius rerum Hebraicarum, quam malitiæ accusaveris. At non eodem modo ferri potest Tolandi impudentia, *qui in originibus Judaicis pag.* 157. A alibi non veretur Strabonem apertæ Mosis narrationi præferre. Præsidium iners ex Dei nomine *Jehovah* accersit, quod primum Moisi usurpatum constare ait ex ipso Mose, apud quem Deus nemini id indicasse antea dicitur. Id vero vocabulum, quod ita Tolando placet, significat τὸ ὂν Græcorum, *mundum incorruptibilem, æternum, & interminabilem*. Sed quam hæc sunt putida? diserte enim Moses tradit *hunc Jehovah* mundum condidisse: id conservare summa libertate, quum possit destruere, idque plurimis eventis demonstrasse: omnia ab eo pendere, esseque coram illo inania: vetat præterea ullam fieri *Jehovæ* imaginem, quod nulli rei assimilari possit. An qui hunc in modum loquitur, Deum cum Universo confundit? Quæ quum sint, pudet me Tolandi interpretationes pluribus confutare.

diendo incidit in annum mundi 1750, in annum vero post diluvium 94., quo circiter tempore, ex Hebraica Chronologia, Babylonicæ turris exstructio facta est. Vide Stanleyum loco citato & Marshamum (a). Plinius vero (b) hunc in modum scribit: *Epigenes apud Babilonios DCCXX. annorum observationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor in primis. Qui minimum Berosus & Critodemus, CCCCLXXX. annorum*. Fuit autem Epigenes circa Alexandri tempora, ut conjicit Burnetius in Archeologiis (c). Quidquid ejus sit, ex veterum testimoniis constat, antiquissimos fuisse Chaldæos Philosophos. Id autem narrationi Mosaicæ valde est consentaneum: quandoquidem primi post diluvium mortales ea incoluerunt loca, in quibus postea Chaldæi floruisse dicuntur, circa Armeniam nempe, Mediam, Parthiam, Assyriam, Persiam &c. (1).

Su-

(a) *Can. Chro. l. 4. p.* 504.
(b) *L.* 5. *c.* 56.
(c) *L.* 1. *c.* 9.

(1) Veteres Scriptores artium & disciplinarum omnium apud vetustas has nationes cultores quidem Chaldæos faciunt, inventorem vero Zoroastrem, aut Zardhust. At quis mortalium fuerit Zoroaster, quo tempore vixerit, unus ne, an plures fuerint, tam est inter eruditos controversum, quam quod maxime. De Zoroastre Persico, aut Bactriano recentiore illo Persicorum Magorum institutore, probabiliora quædam produxit vir veteris Persicæ linguæ callentissimus Thomas Hyde *De veteri Persarum Religione*. Sed & ea varie interpolata atque corrupta esse censet vir Polystor Albertus Fabricius *In Bibliotb. Græc. lib.* 1. *cap.* 36., quamquam Pridaus in historia Judæorum nimium hæc extollit. Ego (quum ejus libri copiam mihi fecisset ex ditissima Bibliotheca sua Neapolitanarum litterarum Mecænas, non avita tantum nobilitate, quam litteris & virtute magnus *Mattheus de Sarno*) a Fabricii opinione non dissentio. At de Chaldæorum Zoroastre, ut ut vulgata plurima incerta omnia. Sed similius vero veteres nationes plurimorum inventa in personatum quempiam retulisse; Ægyptios in *Mercurium*, Thraces in *Orpheum*, Lydios in *Marsyam*, Celtas in *Arimanium*, Germanos in *Tuisconem*, ut Chaldæi in Zoroastrem: Legatur *Vicus* noster in Tabula Chronol. ad *Scientiam Novam*, Deslandius *Histoire Critique de la Philosophie tom.* 1. *pag.* 220. Ursinus *de Hermete Zoroastre* &c. aliique.

Ex iis autem qualibuscumque Chaldæorum litterariis fragmentis, aut potius, ut ego puto, ex traditione magna ex parte a Græcis depravata, vel etiam confiĉta, hæc de universo apud Chaldæos doctrina colligitur a Stanleyo. Naturarum omnium tres classes Zoroastrem partitum, scribit Pletho in oraculis. In prima classe eas posuit naturas, quæ nec initium habuerunt, nec finem sunt habituræ: in altera eas, quæ initium habuerunt, fine vero sunt carituræ: in tertia perituras. Ad primam classem pertinet Supremum Numen, seu unicum illud & bonum principium rerum omnium. Reperitur in his Chaldaicis fragmentis principium hoc vocatum ignem *or*, vel *Ur*. In oraculis Zoroastris *υπατον πυρ supremus ignis* (2). Ab hoc *æterno igne* emanasse *υπερκοσμιον φως Supramundanum lumen*, *infinitum*, *idemque incorporeum*, *ac lucidum spatium*, *intellectualium naturarum sedem beatam*, ex Chaldæorum doctrina tradidere Græci. Sed crediderunt ne ita ut loquebantur, an pro Orientalium nationum genio tropis indulgente, aliud intellexerint, forte ipsam Dei intellectivam, & vivificam vim, incertum. Scimus Danielem (a) simili loquendi modo usum scribere, *Deum incolere lucem*; & quidem *lucem inaccessam*, ut loquitur Paulus (b). Christianorum quoque opinio est communis, Empyreum Cœlum, idest, si verbum verbo reddas, *Cœlum igneum*, sedem esse beatorum. In Apocalypsi Joannis *fluvius igneus a facie Dei exire scribitur*. Hæc tamen Theologi allegorice solent interpretari: sed nihil vetat & cum naturali sensu accipere: consentaneum id enim est Religionis nostræ principiis. Hæc do-

(a) *Cap.* II. *v.* 22.

(b) I. *ad Timoth.* 4. *v.* 16.

(2) Hinc ignis cultus apud Chaldæos & Persas. Fortassis & inde Oppidum, unde Abrahamus vocatus a Deo venit in Chananitidem, *Ur* dictum: nam Ur illud non ignem, ut plerique opinati sunt, sed oppidum, ad Mesopotamiæ Septemtrionem, Tigrim versus, memoratum quoque Ammiano Marcellino *lib.* XXV *cap.* VIII. plurimis probat Samuel Bochartus *Phaleg. lib.* I. *cap.* X.

docent, resurrectura olim beatorum corpora *Spiritualia*, atque lucidissima: par ergo est eredere & lucidissimam corpoream sedem habitura. Quidquid sit, hæc ad litteram intellecta a veteribus vero valde est simile. Nam veteres nationes tam sublimes atque metaphysicas de rebus divinis cogitationes non habebant: simplicius, ut vivebant, cogitabant. Nec nos remorari debet, vocatum ab illis ignem incorporeum: mos enim fuit veterum ferme omnium, etiam Philosophorum, crassiora tantum corpora vocare *corporea*, subtiliora *incorporea*, ut præter alios docet Basilius *de Spiritu Sancto*, & Psellus *de Dæmoniis*: & pluribus ostendunt Petavius *de Angelis*, & Huetius in *Origenianis*. Jam hic ignis per universam materiam diffunditur, eamque vivificat: unde in oraculis itidem vocatur ζωργονιον πυρ *vivificus ignis*. Qua etiam de re appellari potest *mundi anima*, *natura genitrix*. Cum hac autem natura genitrice conjungendæ sunt, si credimus Psello, ex Chaldæorum doctrina *potentia mundana*, quæ auctore eodem Psello, ex Chaldæorum sententia, *Sola & indeclinabilis mundorum causa sunt*. Hæ autem potentiæ an *ideæ* sint Divinæ Mentis Philonis (*a*), an *Dii timores* Timæi (*b*), an abstracta & separata Platonis exemplaria, an quid aliud, parum scire refert. Id certe magna consensione veterum scriptorum de Chaldæis discimus, eos ante corporeum hunc mundum, mundum alium naturarum incorporearum a Deo genitum, illumque primum omnium lumine illo Dei illustratum, docuisse: Vide Stanleyum loco superius citato. Quod & placuit Patribus ferme omnibus Græcis, Latinorumque pluribus, qui *plures æternitates* (ut verbis loquar Hieronymi) Angelos ante corporeum mundum conditos docuerunt. Legatur Petavius de Angelis.

Ad res corporeas quod adtinet, materiam Chaldæis æter-

(a) *De gubernat. mundi*.
(b) *Plato in Timæo*.

æternam positam, scribit Diodorus Siculus (a): & Chaos mundo præexstitisse, quæ antiquarum omnium gentium opinio fuit, docet Eusebius in præparatione. Ex ea autem materia conflatos tres præcipue mundos oracula tradiderunt 1. *Empyreum*, qui proxime supramundano subjacet lumini, quique sit στερεωμα, *solidum firmamentum* rotundissimum: 2. *ætbereum*, qui Empyreo adjacet: 3. & crassum omnium infimum, quem solum vocant *materialem*, quod crassus & tenebricosus sit. Sed Franciscus Patricius eos hoc ordine distribuit. 1. Empyreus. 2. Ætherei, nempe orbes fixarum & Planetarum, excepta Luna. 3. Elementares, aereus, aqueus, & terrestris. Observatione autem dignum est, quod traditur Psello, Empyreum tributum *Menti*, æthereum *Animæ*, materialem seu crassum *Naturæ*. Quæ quidem pol credo nisi Oedipus intellexerit, *interpretari alium posse neminem*. Sed & illud quoque observandum est, Planetas, ex oraculorum doctrina, statui Ζωα πλανωμενα *animantia erratica*. Quod reperias sæpe alios usurpasse Philosophos Græcos, qui habitatos esse Planetas, aut saltem *interiore quodam spiritu ali, & moveri*, magna consensione docuerunt. Jam vero Gens Astrologiæ Judiciariæ, ut magna veterum pars, impense addicta, credidit septem has erraticas stellas, habere rationem causarum agentium in unumquodque eorum, quæ in vita accidunt. Qua persuasione (etsi non defuerint magna ingenia, præsertim in Italia nostra, quæ desertæ causæ patrocinium susceperunt, Cardanus in primis, vir haud dubium doctissimus) nihil esse stultius potest. Atque hæc est Chaldaica physica, si vera oraculorum compilatores narrant. Ex his licet conjicere elementa mundana ex Pseudo-Chaldaica hac Philosophia esse. 1. lumen supramundanum. 2. ætherem. 3. materiam. 4. mentes. 5. animas. 6. naturas.

§. IV.

(a) *Lib.* 2.

§. IV. *Persarum, Indorum & Serum Physiologia.*

ACcedamus nunc ad Persas, Indos, & Seres, qui profecto inter primos Telluris incolas connumerandi sunt, seu profanos, seu sacros historicos consulamus. Nam Seres, & Sinenses antiquissimam esse gentem, litteris, armis, vitæ commodis jamdiu florentissimam, Sinensium annales tradunt. Indos vero, Celto scythas, hisque conterminos Medos atque Persas Græci Latinique faciunt populorum vetustissimos. Qua de re vide Justinum Trogi (*a*), Paulum Pezronium, Sucfordium in historia sacra & profana, qui a Noe Seres natos valde putat probabile. Historia autem Mosaica docet in Armeniæ Montibus primum consedisse Noemi posteros: ergo eæ omnium primum regiones cultæ, quæ ab Armenia Orientem spectant Solem. utpote & mediterraneæ, & planiores, & aquis perennibus irriguæ. Fuere his nationibus sui sapientes, qui, uti apud ceteras alias nationes antiquas, φιλοσοφοι erant, atque φιλοθεοι, ut Suidæ vocibus utar verbo Μαγοι. Est autem id observandum apud veteres qualque nationes, eosdem & *Sapientes*, & *Theologos*, & *Sacerdotes* fuisse.

Quæ fuerit Persarum de origine mundi sententia, incertum: nihil enim ferme tradunt veteres præter hæc duo: Persas & *ovum* mundi symbolum statuisse, & *ignem* coluisse (*b*), in quo cum Ægyptiis, Phœnicibus, Phrygibus, Chaldæis, Thracibus Orphicis, & vetustis Græcis consentiunt. Qui hæc interpretantur non sibi conveniunt. Ignem colere veluti supremi Dei simulacrum scripsit Maximus Tyrius (*c*): quod sane perspecte eum interpretari censeo. Duo ergo Persæ universi principia, *ovum* Chaos, quæ est *materia*; & *ignem*, idest αρχην, *Principium activum*; & *mentem*

(a) *In* 3. *cap*. 1.
(b) *Voss. de Idolol. lib.* 2. *cap.* 64.
(c) *Dissert.* 38.

tem, statuerunt. Quæ quum sit & cæterarum nationum sententia; inde patet, cur *ovum* symbolum mundi apud veteres ferme omnes nationes reperiatur; *ignis* vero tam late per Asiam, Africam, & Europam cultus fuerit. Jam doctrina ignis Persarum cum Chaldaica illa oraculorum consentit (1).

Porro Indorum duo fuisse sapientium genera, *Brachmanes*, & *Germanes* (seu *Sarmanes* ex Clemente Alexandrino, *Samanes* ex Porphyrio) auctoritate Megastenis veteris Indicarum rerum scriptoris, docet Strabo (*a*). Celebratissimi sunt in Græca, Latinaque historia Indorum *Gymnosophistæ*. Quæ autem horum fuerit de origine mundi sententia, non admodum liquidum est. Mundi materiam aquam extitisse censebant, si Straboni fides: fluidum scilicet chaos, ut ego accipio; in quo cum reliquis Orientalibus conveniebant. Nec tamen αρχην excludebant; Deum enim omnium Opificem faciebant. Παλιγγενεσιαν *Regenerationem* admittebant omnium rerum, uti tradit Clemens Alexandrinus (*b*); quæ res non eodem modo ab omnibus accipitur. Sunt qui in hac doctrina Pantheismum reperiunt: quasi nempe veteres Indi, ut Siamenses, & Sinenses hodierni, agnoverint, Mundum ex duobus conflatum. 1. materia crassiore. 2. &ætherea atque activa, quæ sit mundi *Spiritus*: Inde vero deduxisse, rerum omnium generationem esse variam modificationem ætheræ cum crassiore materia, mortem vero esse παλιγγενεσιαν, idest transitum *Spiritus*, seu ætheris ex uno in aliud corpus, quæ & μετεψυχωσις quoque sit. Revera qui de

(a) *Geogr. lib.* 15.
(b) *Stromat.* 2.

(1) Nihil hic memoro de duplici mundi Principio, bono uno, malo altero, quæ Zoroastrem Persam induxisse contendit Baelius *dict. art. Zoroast.*: Vir enim veterum rerum Persicarum peritissimus Thomas Hyde *de vet. Persar. Relig.*, eumque sectatus Humfredus Pridaus *in histor. Jud. &c.* negant id unquam ex Zoroastris libris deduci, aut unquam Zoroastrem docuisse, coæva esse principia illa, ut ut nonnulli docti sic crediderint. Sed vide Beausobre.

de rebus Indicis & Sinensibus nostra memoria ad nos paullo certiora retulerunt, non dubitant hujusmodi apud illos Pantheismum regnare, eumque ab antiquis derivari (*a*). Proditum quoque a recentioribus istis scriptoribus est, Indos Philosophos rerum omnium emanationem ab una Dei substantia, exemplo Araneæ telam e sinu suo evomentis, describere, aut Oceani & vasculorum ex aquis Oceani repletorum (*b*). Ego ista affirmare nolim ex ejusmodi loquendi tantum modis emphaticis, aut ex emphaticis exemplis: quum utrumque gentile sit Orientalibus Gentibus.

§. V. *Phœnicum Physiologia.*

SUccedant his Phoenices populi perantiqui ad imam oram Maris mediterranei siti. Hæc gens adeo litterarum fama percrebuit, ut apud plurimos vulgatum fuerit, litteras a Phœniciis inventas, ut tradit Plinius. Numeros etiam invenisse dicuntur, tum & Astronomiam, seu Sideralem scientiam: ad hæc Nauticam, & nova per Oceanum itinera, quæ apud Herodotum & Diodorum descripta habes. Omnimodæ tandem Philosophiæ peritos Phœnices facit Strabo (*c*). Sed ut veterum aliorum Philosophorum, qui Græcos præcesserunt, ita Phænicum nihil ad nos distincti pervenit, præter fragmenta quædam Sanchoniathonis Berytii, qui ante Trojana tempora vixisse dicitur, quæ tamen viri docti plurimi in dubium revocarunt (1). Ea in

(a) *Desland. in hist. crit. Phil. lib.* 1. *cap.* 7.

(b) *P. Bouchet lettr. edifian.* 13. *cap.* 148. *Bælius in dict. Art. Japon.*

(c) *Geog.* 14.

(1) Viri, ut dixi, plurimi, iique doctrina conspicui imposturam aliquam hac in re subodorantur. Et primum quidem, quod ad ætatem hominis istius pertinet, fabulosum id esse plurimis argumentis demonstravit Antonius Vandalius in *Dissert.* super *Sanconiathone*. At novem illos Sanchoniathonis libros non a Philone Bibliensi versos ex Phænicia lingua, sed confictos; aut certe a po-

in ordinem digessit Cumberlandus, commentariisque illustravit. Ex his fragmentis hæc de rerum *Origine* & *Constitutione* Phænicum fuisse videtur doctrina. 1. Universo huic præexstitisse *chaos turbidum*, *seu aerem tenebrosum*, idque per infinitum prope tempus. 2. Huic chaos πνευμα *Spiritum*, quem *vim genitalem* interpretatur

posteriore alio Græculo saburratos suspicatus est Joannes Henricus Ursinus *de Zoroastre*, *Hermete*, & *Sanchoniathone*. Henricus vero Dodvellus duas an. 1791. edidit epistolas Anglicana lingua, in quibus id ex instituto aggressus est demonstrare, Sanchoniathonis illa omnia primum a Philone Biblio conficta; dehinc ab aliis nullo judicio, ut erant bona ex parte antiqui, adoptata. Richardus Simonius, quo apud me nemo his in rebus nasutior, circa tempora Porphyrii Historiam Sanchoniathonis consutam conjicit *in Biblioth. crit. tom.* 1. *cap.* IX. Quod tamen minus verum videtur: quandoquidem Athenæus *lib.* 3. *cap.* 36. *Dipnos.*, qui integro ferme seculo est Porphyrio antiquior, Moschi simul meminit, & Sounietonis Phoenicum scriptorum: *peregrinus autem sit oportet* (inquit eum in locum Casaubonus) *in Republ. literaria*, *qui neget pro* Σουνιατωνι *scribendum esse* Σαγχωνιαθωνι. Mitto quod addit ibidem Casaubonus, ejusdem Sanchoniathonis & Philonem Judæum, & Josephum meminisse: *in quo*, inquit Fabricius, *proculdubio memoria excidit*. Gratum saltem fecisset, si Philonis, & Josephi loca indigitasset. Ipse vero Albertus Fabricius *Biblioth. Græc. lib.* 1. XXVIII. §. 3. variis prolatis opinionibus, rem, ut mihi videtur, in medium relinquit; at in partem negantem inclinat, Buddei judicio. Ego in Fragmentis Sanchoniathonis Platonismi vestigia deprehendi, non nego: at id satis non est, ut de libri genuitate dubitemus: potuit enim id ab Interprete Philone proficisci. Sed illud me magis commovet, quod sequitur, Scripsit Philo iste Bibliensis, uti ex Suida conjicit Vossius, circa primi seculi finem, quo tempore Ethnicorum Religio eam maxime ob rationem contemtui esse cœperat, quod Deorum pluralitatem inducebat. Ethnici Philosophi, ut caussam suam honestius defenderent, tantam Deorum, Dearumque copiam ad Physicas revocabant caussas, & allegorias esse naturalium rerum docebant. Stoicorum potissimum exemplo. At Philo id videtur indignatus, quantum ex ejus præfatione in libris Sanchoniathonis, quam retulit Eusebius, patet; eamque ob rem ait in eadem præfat. se vertere voluisse Sanchoniathonis libros, ut avitam sustineret Religionem, demonstraretque tanti Theologi auctoritate, tot Deos virtutis merito factos. Hinc illæ lacrumæ! Nam alioquin scimus Ethnicos alios in eundem finem plura alia commentos. Sola Apollonii Thianæi vita a Philostrato scripta id evincit. Sed hæc talia sunt, ut ea neque negare, neque affirmare sit animus.

tur Grotius (*a*) 3. Hunc *Spiritum* tandem aliquando captum amore των ιδιων αρχων (*Principiorum suorum* idque Platonicωs, ut videtur, seu id Sanchoniatho, seu Philo excogitaverit.) arctius se Chao immiscuisse, eamque commistionem vocatam *cupidinem*. 4. Ex hoc conjugio natum Μωτ (Mosaicum abyssum interpretatur Grotius), seu materiam quandam paullo corpulentiorem, licet mollem. 5. Hinc tandem factum rerum omnium Seminarium. Atque hunc in modum locus ille (*b*) ab Eusebio prolatus coagmentandus & explicandus est, si Auctorem sibi constare velimus. Apparet autem hinc. 1. Materiam universi statui fluidam & tenebricosam. 2. Principium poni naturam non genitalem solum, sed & intelligentem, uti ex vocabulis ιδιων αρχων liquidum est. Non recte igitur Eusebius hanc Phœnicum Cosmogoniam atheismi insimulat, quasi a mundi creatione omnem supremæ mentis curam excluserint. Rectius Grotius vestigia quædam Mosaicæ doctrinæ in hac narratione agnoscit (*c*).

Sed & illud non est tacendum, doctrinam *atomorum*, quam Leucippus, Democritus, Epicurus tam celebrem effecerunt, Phœniciis plurimos tribuere. Strabo enim (*d*), & Sextus Empiricus (*e*) Moschum quendam Phænicium (Mochum alii legendum utrobique putant) qui ante Trojæ excidium vixisse creditur, doctrinæ atomorum inventorem faciunt. Ex instituto hac de re prolixe disputat Radulphus Cudworthus sub initium Systematis intellectualis, ibique vir elegantissimus & acerrimi judicii Mosshemius. Non vacat horum disputationem aut describere, aut colligere. Duo addo. 1. Hæc narratio unius Posidonii fidei nititur, de qua nonnihil addubitare videntur Strabo, & Sextus. re enim enarrata uterque addit, ει δε δει Ποσειδωνι πιστευσαι *si Posidonio* cre-

(a) *De verit. Relig. Christ. lib.* 1.
(b) *Lib.* 1. *præpar. c.* 10.
(c) *De verit. Rel. Chr. lib.* 1. §. 15. *adnot.* 2.
(d) 17. *Geog.*
(e) *Lib.* 1. *adv. Physic.*

greditur: quod acute observatum Burnetio (a). Alterum idem observat Burnetius: *non mihi videtur*, inquit, *indolem antiquissimorum temporum referre iste modus philosophandi per hypotheses, & systemata, quem modum ab introductis atomis sequebantur Philosophi. Haec Graecanica sunt, ut par est credere, & sequioris aevi.* Quamquam non video cur aut Phaenices Graecis habendi sint agrestiores, quando constat humanitatem a Phaeniciis venisse ad Graecos; aut admittendae sint hypotheses & systemata, statim ac quis atomos corporearum rerum esse elementa dixerit. Quod vero Huetius (b) contendit Moschum hunc eundem fuisse ac Mosem *argumentis id facit tam infirmis*, inquit Buddeus (c), *ut paucos in sententiam istam sit pertracturus*.

VI. *Ægyptiorum Physiologia*.

VEntum est ad Ægyptios. Antiquissimam eam esse Gentem, & literis olim florentissimam, gravissimi tradunt Auctores. Bochartus Chamum facit Ægyptiorum fundatorem (1). Sed ego ut tantam Ægyptiorum antiquitatem abnuo, ita ferre eos nequeo, qui Ægy-

(a) *In Archeol. pag.* 360.
(b) *Dem. Evang. prop.* 6.
(c) *Hist. Phil. cap.* 3. *ad* §. 14.

(1) Idque duobus maxime argumentis. I. Quod in Sacris Hebraeorum litteris 1 *Paralip.* IV. v. 40. *& alibi*, Ægyptus vocetur terra Cham. II. Quod ipsi Ethnici Scriptores Harmoniam Ægyptum appellent, in Sacris vero Isidis χημια dicatur, auctore Plutarco *de Iside, & Osiride*. At, ut eidem Bocharto observatum, quum vocabulum Cham *calidum & nigrum* significare possit, cur non hinc potius Ægyptus Chami terra dici potuit? Sed cultus est in Africa Cham sub Jovis Hammonis simulacro? id quidem video placere multis. At non aeque video cur in posteris Noachi esse alius non potuerit, qui & ipse Cham diceretur; aut Chami posteros, qui in Africam devenerunt, communis parentis memoriam, relato inter Deos Chamo, colere non potuisse. Cur autem sic puto ea est ratio quod migrationes populorum tam antiquas non habeo, quam isti volunt: & primos illos mortales Noach, Sem, Cham, Japheth, tam cito eas terras deseruisse, quas primum incoluerant, non admodum simile vero putaverim.

Ægyptiorum litterarias res ad Cœlum evehunt. Diodorus Siculus (*a*) omnem Asiæ litteraturam, Astronomiæ potissimum scientiam, ab Ægyptiis repetit, quorum vult colonias esse plerasque Asiaticas nationes; in quo ignoratione temperum, populorumque originum hallucinatur. Historia enim Mosaica, quæ pluribus ex caussis Ethnicis omnibus est præferenda, ex Asia aliarum nationum omnium originem deducit. Sed & Geometria, cujus Ægyptios inventores faciunt Herodotus *in Euterpe*, Plato *in Phædro*, Diodorus (*b*), Strabo (*c*), Laërtius *in proœmio*, Jamblicus (*d*), vulgaris & puerilis fuisse ante Græcos Philosophos reperitur. Siquidem Pythagoras, qui apud Ægyptios diu fuerat peregrinatus, quum excogitasset demonstrationem propositionis Euclideæ XXXXVII. libri primi, Hecatombem; Thles vero inventa circuli & trianguli *adscriptione*, vel *inscriptione* gaudio emotus Diis bovem immolasse fertur apud Laërtium: Quæ inventa, & ob inventa gestientes lætitiæ demonstrant, nedum Apud Ægyptios, sed apud Græcos ipsos Pythagoræ & Thaletis tempore puerilem fuisse Geometriam. Idem dicendum de Ægyptiorum Astronomia. Nempe quædam Cœli phænomena observabant Ægyptii & Chaldæi, sed observatu faciliora, & quæ hodie agrestes ipsi pagani observant. Fixarum quarundam ortus & occasus, errantium periodos & revolutiones vestigabant, iisque pro Kalendario, Agricultura, Arte Genethliaca utebantur. At Planetarum theorias, Astronomiæ partem maxime operosam, nec Chaldæi unquam, nec Ægyptii intellexerunt, aut attigerunt (*e*). Sane veteres magna consensione tradiderunt, Thaletem primum fuisse, qui Eclypses prædixerit (*f*): tantum

(a) *Lib.* 1.
(b) *Lib.* 1.
(c) 16. & 17.
(d) *De vita Pyth.*
(e) *Burnet. in Arch. lib.* 1. *cap.* 13.
(f) *Laert. in Thal.*, *Cic. de divinat. lib.* 1., *Plin. lib.* 2. *cap.* 13.

tum in Aſtronomia Ægyptii & Chaldæi profecerant! & profecto quum & eſſent in Geometria, aliiſque Mathematicis imperiti, & nondum Teleſcopiorum uſus invaluiſſet, qui poterant in eas res ingenio penetrare, quas recentes Aſtronomi tot auxiliis ſtipati abſtruſiſſimas eſſe fatentur? Hoc acute perviderunt, ſi fides Proclo habenda (a) Lunam eſſe, αιθεριαν γην *ætheream Tellurem*, & αστερας πυρ, *ſtellas ignem*, quod verum eſt.

De origine autem mundi ſic cenſuiſſe Ægyptios, diſcimus ex Laertio in proœmio. Materiam univerſi Principium eſſe υλην *molem confuſam*. Ex hac diſcreta quatuor στοιχεια elementa? & præterea animantia perfecta. Sed præſtat hac de re audire Diodorum in primo ſic diſſerentem ex Ægyptiorum ſententia. *Quum primum res univerſæ exſiſtere cœperunt, unius vultus* (*) *fuiſſe Cœlum & terram, permiſta eorum natura. Poſtquam diſceſſiſſent a ſe iſta corpora, mundo contigiſſe eum, quem nunc videmus, ordinem: aerem autem perpetui motus factum compotem. Hujus quod maxime erat igneum, ad ſublimia loca evectum, quippe quum ſurſum tendat ob levitatem talis natura: eademque de cauſa Solem & ceteram ſiderum multitudinem manſiſſe in perenni vertigine: quod vero cœnoſum ac turbidum cum humida concretione imo ſubſidiſſe in loco, vi gravitatis. Sed hoc quoque cum volutaretur in ſe, verſareturque perpetuo, ex humidis mare, ex ſolidioribus edidiſſe terram, ſed cœnoſam mollemque valde. Hanc vero, ut primum qui ſoli adeſt ignis collucere cœpit, incaluiſſe: tum vero quum fermentaretur ſumma facies, intumuiſſe pluribus in locis humentia, atque iis putredines extitiſſe tenuibus pelliculis circumdatas. Quod etiam nunc in ſtagnis lociſque uliginoſis fieri conſpicitur, ubi poſt refrigeratum ſolum, ſubito incaleſcit aer, non autem paulatim im-*

(a) *In Tim. lib.* 1.

(*) ιδεαν, *adſpectum*, *faciem*, quidquid ex univerſo cernitur. *Vultum* vertit Grotius Ovidium mitatus.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia Cœlum.
Unus erat toto naturæ vultus in orbe.

mutatur. Quumque ad eum modum ex calore fœta impleta essent quæ madebant, iis fœtibus advenisse alimentum noctibus ex circumfusa nebula, diebus vero eos ab æstu solidatos. Postremo quum ad sui plenitudinem venissent ii fœtus, perustaque, atque ita rupta essent membranarum involucra, enatas apparuisse omnimodas animantium formas. Horum alia plurimum sortita caloris ad loca superæ abiisse, facta volucria: & quæ terrestri crassitie essent prædita, ea in reptilium & aliorum humi viventium posita classe. At quæ de humente natura traherent plurimum, ea quoque ad locum perlata cognatum sibi, dicique natantia. At Tellurem, quum & ab æstu Solis & a ventis magis magisque induruisset, ad postremum non suffecisse gignendis majoribus animantium; sed ea ex mutuo coitu cœpisse gigni. Videtur ab his quæ dicta sunt nec Euripides dissentire, qui Anaxagoræ Physici discipulus fuit. Nam is in Menalippe sic loquitur,

Figura ut una fuerit, & Cœli & Soli:
Secreta quæ mox ut receperunt statum,
Cuncta ediderunt hæc in oras luminis;
Feras, volucres, arbores, ponti gregem,
Homines quoque ipsos ....

De prima igitur rerum origine (ex Ægyptiorum sententia) talia sunt quæ accepimus. Qui Diodori locus ostendit Mechanicam philosophandi rationem non penitus fuisse veteribus ignotam (1)

Hæc

(1) Unus apud Ægyptios artium omnium & disciplinarum inventor audit Mercurius, quem *Trismegistum*, ideſt ter magnum vocant. Quis autem fuerit Mercurius iste, quando vixerit, quid scripserit, quæ fuerint ejus columnæ, ad, quas legendas tanta aviditate peregrinabantur Græci, contendunt Philologi, & lis adhuc sub Judice est. Consulatur Burnetius in *Archeol.* loc. cit., Hermannus Conringius lib. 1. *de Hermetica Medicina*, Ursinus *de Hermete &c.* . Narrat Jamblicus à Mercurio scriptas duas Myriades voluminum: Manetho vero (uterque apud Eusebium in primo *Præparationis*), sex Chiliades, quingentas, & viginti quinque supra tres Myriades. Ex hoc autem viri quidam eruditi conficiunt numquam extitisse Mer-

en-

Hæc autem Diodori narratio huc redit. 1. Extitisse Chaos quoddam primigenium: 2. Deinde motu partes universi singulas locum suum accepisse, ita ut vi mechanica ignis sublimem locum, terra infimum, media corpora medium obtinerent: 3. Animantia omnia ex molli adhuc Tellure nata, & adaptata locis, in quibus nascebantur. Sed iidem Ægyptii, ut tradit Laertius, addebant, Mundum hunc, ut mechanice ortus est, ita fore interiturum, idque, aut combustione, aucto ignis calore, aut inundatione, excrescentibus aquis. Nulla in hac narratione alterius activi principii fit mentio, præterquam motus. Sed fortassis Diodorus, ut physicorum est mos, explicatis rebus mechanice, non putaverit fieri oportere mentionem Divinitatis. Nam alioquin constat Ægyptios suum *Chneph* veluti supremum numen ovum ore tenens, quod esset Mundi symbolum, depinxisse. Non recte igitur Eusebius Atheismi hanc Ægyptiorum Cosmogoniam accusat.

§. *Thracum doctrina de rerum corporearum origine.*

Litterarum Thracum auctorem magna consensione Veteres faciunt Orpheum (2). Is rerum origi-

 nem

curium, scriptaque omnia, aut pleraque Ægyptiorum, ut majori in honore haberentur, majorisque essent auctoritatis, sub Mercurii nomine vulgata. Nam quod contendit Huetius, Mercurium eundem fuisse atque Mosem, & Mercurii columnas Mosaicam Doctrinam continuisse, id quale sit viderint alii.

(2) Hunc ante bellum Trojanum, & quidem *μια γενεα una generatione* vixisse, ex antiquiorum traditione Græcorum scribit Theodoretus (*de Græc. affec. curat. serm.* 2.). Tradit Diodorus Siculus libro quarto in Ægypto omnem pene suam Physiologiam, & Theologiam Orpheum didicisse, quod confirmare nititur Burnetius (*Arch. lib.* 1. *cap.* IX.), ut nempe statuat Ægyptiorum Mercurii, Phænicum Sanchoniathonis, Orphei Thracum, Cosmogoniam unam eandemque esse: quippe & ab Ægyptiis Sanchoniathonem sua omnia accepisse scribit Philo apud Eusebium. Sed si ullus unquam fuit Orpheus, vero est proximius, ejus Physiologiam atque Theologiam ab Oriente potius profectam, unde originem duxisse Thraces pluribus demonstrat vir doctissimus Pau-

ginem eodem ferme explicuit modo, quo recensiti alii, ut pulchrum sit videre totam antiquitatem in uno hoc mirifice convenisse, ex Chaos primum orta omnia. *Aethera* & *Chaos* pro universi *initiis* habuisse Orpheum, scribit Suidas, voce ορφ. sed quæ tamen a Deo essent facta. Primus præterea Orpheus fuisse dicitur, qui Lunam, & reliquas Stellas perinde ut terram nostram incoli & habitari docuerit. Certe in Orphicis hoc dogma olim lectitatum testatur Plutarchus (*a*), & ex eo (*b*) Eusebius. Hinc fortassis idem hauserunt Anaximenes, Anaxagoras, Aristarchus, Democritus, aliique veterum Græcorum plures, ut discere possimus, non esse hanc recentiorum tantum Astronomorum opinionem, sed cum Mundo ipso fortassis natam; qua profecto nihil est validius ad Dei sapientiam, potentiam, bonitatem intelligendam. De Luna Orpheus, apud Proclum in Timæum, hæc habet

Η πολλ' ουρε εχει, πολλ' αστεα, πολλα μελαθρα

Hæc Montes habet, & Urbes, ædesque superbas.

Conjungi possunt cum Orpheo Linus & Musæus, quorum ille præceptor, hic discipulus Orphei fuisse dicitur. De Lino hæc prodidit Laertius in proemio, cum nempe carminum suorum hoc fecisse initium,

Olim tempus erat, simul indigesta jacebant

Quo

(a) *De Placit. lib.* 1. *cap.* 13.
(b) *Præp. Lib.* 15. *cap.* 30.

Paulus Pezronius *de origine Gallorum* Sane Thracum, quæ fertur de Universo doctrina cum orientali convenit. Dixi autem, si ullus unquam fuit Orpheus; quoniam non abhorret a vero, uti Ægyptios Sacerdotes sub Hermetis nomine, ita Thraces sub Orphei sua vulgasse. Revera negat Aristoteles (*apud Tull. lib.* 1. *de nat. Deor.*) ullum fuisse Orpheum, illeque id nomen fabulosum censet, cui & Dionysius quidam a Suida laudatus, & Androtion apud Ælianum (*var. hist. lib.* VIII. *cap.* VI.) & Gerardus Vossius (*de Arte Poetic. cap.* XIII.) adstipulantur. At Vossio præsertim irascitur Burnetius: hic quippe tale in Orpheo Cosmologiæ suæ præsidium reperisse sibi visus est, ut audacter scripserit in Archeologiis *l.* 1. *c.* 9. *Hunc, si ab umbris revocare liceret, ut ille olim suam Euridicem, ad probandam doctrinam nostram circa verum origines unus valeret multos testes.* Legatur de hac eadem re Andreas Christianus Eschembachius in *Epigene de Poesi Orphica*.

Quo cuncta . . . . . additque inde Anaxagoram sententiam illam suam accepisse, *Omnia simul erant*, *Mens autem accedens ea in ordinem induxit*, quæ Mosaicam sapit Cosmogoniam. Musæum præterea, eodem Laertio teste, docuisse ferebant ἐξ ἑνος τα παντα *ex uno omnia fieri*, *& in unum resolvi*, quod de Chaos, ut firmata erat atque vulgata veterum traditio, intelligi debet (1). Orpheo jungendus Hesiodus (2) aliique veteres Græciæ Poetæ, qui Cosmogonias, & Theogonias cecinerunt; nihil autem habent aut novi, aut proprii. Omnes hoc unum recinunt, omnium primum extitisse chaos; inde natum universum, & quidem mechanicis motionibus, non sine supremæ cujusdam mentis cura. Ea de

b 3 re

(1) Cæterum in his verbis Johannes Franciscus Buddeus *Hist. Eccl. Vet. Test period.* 11. *sect.* 11. *ad* §. 18. Orphei simul & Musæi Pantheismum detexisse sibi visus est. Vult ergo omnem illud τελετων *ceremoniarum* apparatum, quo suos initiasse Orpheum tradunt veteres, huc directum, ut horribile dogma, *Naturam esse Deum*, idest Pantheismum, animis inculcaret suorum. Ergo ubi Burnetius sanctioris Theologiæ Orpheum Doctorem ita facit, ut Mosi audacter conferat; Buddeus profanæ impietatis facit propagatorem. Angli Pantheistæ de Lino, non de Musæo, versum illum referunt. Εκ παντος δε τα παντα, και εκ παντων παν εστι, *ex toto quidem sunt omnia, & ex omnibus est totum* (*Pantheisticon pag.* 5. *apud Sykes connexion de la Religion naturelle & de la revelee pag.* 85.). *Hujus autem versiculi*, sequuntur, *quem semper habent in ore; fusior est explicatio .... Universum itaque, cujus exigua portio est mundus hic adspectabilis, affirmant esse infinitum tam extensione, quam virtute; continuatione vero totius & partium contiguitate unum: immobile secundum totum, quum extra eum nullus sit locus aut spatium: mobile autem secundum partes, sive per intervalla numero infinita: incorruptibile simul & necessarium utroque modo, existentia scilicet æternum & duratione: intelligens etiam eminenti quadam ratione . . ., cujus sunt denique partes integrantes semper eædem, ut partes constituentes in motu*. Hæc illi Lini versiculum explicantes. At ita veteres interpretari est velle recentium notiones antiquorum verbis affigere. Quid est aliud videre duplices Thebas, & geminum Solem?

(2) Ex Hesiodo potissimum suum Chaos, & mundi hinc geniti originem describit Ovidius in primo *Metamorphoseon*, ubi canit.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia, Cælum,
Unus erat toto naturæ vultus in orbe.
Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles.

Legatur totus locus.

re legatur Grotius de veritate Religionis Christianæ (*a*) & sæpe laudatus Burnetius *in Archæologiis* (*b*), quo in loco *το αρχαιον χαος* omnium veterum nationum atque Philosophorum consensione probatum, plurima eruditione demonstrat.

CAP. II.

De Physiologia Græcanica.

§. *I. Et primum de Secta Jonica.*

POstquam philosophandi libertas apud populos obtinuit (1), Physici apertius de rebus naturæ & disseruerunt, & scripserunt, Physicamque a Theologia sejunxerunt, in primis Græci. Horum præcipuas Sectas ad tres retulerunt veteres historiæ philosophicæ Scriptores, *Jonicam*, *Italicam*, *&* *Eleaticam*. Jonicam Thales Milesius, aut, ut Burnetio placet, Phænix, fundasse dicitur Augustino (*c*), Anaximander vero Diogeni Laertio (*d*). Sed quum hic fuerit Thaletis discipulus, potuit eidem id tribui, quippe qui auxerat, quod Magister inchoaverat. Dicti autem sunt Jonici peculiari nomine *Physici*, quia relicto, ut dixi, prisco theologicus philosophandi more per symbolorum caliginem, naturales tantum res scrutabantur: ex quo fortassis factum est, ut Thales pluresque alii Jonici Athei audirent, quod necesse erat contingere Philosophis paulo liberioribus

(a) *L.* 1. §. 16.
(b) *L.* 2. *c.* 1.
(c) *De Civit. Dei lib.* 8. *cap.* 2.
(d) *In procemio.*

(1) A Thalete videtur hæc apud Græcos libertas cæpisse. Antiquiores enim Philosophi ob populi superstitionem vetabantur de rerum natura aperte loqui: itaque duplicem adhibebant linguam, *Theologicam* unam cum populo, qua sententias symbolorum caligine involvebant: alteram *Physicam* cum initiatis, quod Burnetius in Archæologiis passim observat.

ribus apud ineptas illas & ſtupidas nationes.

Jam Univerſi materiam fluidum quoddam ſtatuerunt Jonici ferme omnes, in quo a *Chaologis* antiquioribus non diſceſſerunt. *Aquam* materiam hanc appellabat Thales, Orientalium *Maim*, ut puto, imitatus. Anaximander vero *infinitam quandam extenſionem, quo ad totum immutabilem, mutabilem vero quo ad partes, ex qua naſcerentur & in quam redirent omnia*, ut retulit Plutarchus *de Placitis in primo*. Anaximanes Anaximandri diſcipulus *aerem infinitum* vocabat: Anaxagoras vero Anaximanis diſcipulus, *infinitum quoddam, ſed ex infinitis particulis variorum generum, ſimilium tamen, conflatum*: ut videre poſſis Jonicos ferme omnes, alios quidem clarius, alios vero paulo obſcurius, eadem de prima rerum origine dicere. Jam Anaxagoræ doctrinam ita elegantiſſime deſcribit Lucretius,

Nunc & Anaxagoræ ſcrutemur homœomeriam.
Principium rerum, quam dicit homœomeriam:
Oſſa videlicet e pauxillis atque minutis
Oſſa: ſic & de pauxillis atque minutis
Viſceribus viſcus gigni: ſanguinemque creari
Sanguinis inter ſe multis coeuntibus guttis:
Ex aurique putat micis conſiſtere poſſe
Aurum: & de terris terram concreſcere: parvis
Ignibus ex igne: humorem ex humoribus eſſe:
Cetera conſimili fingit ratione, putatque.

Quid autem ſenſerint de principio univerſi activo Jonici, acerrime diſputari ſolet. *A Deo factum eſſe mundum dixiſſe* Thaletem, ſcribit Laertius. Deum *cuncta ex aqua finxiſſe* doctrinam eſſe Thaletis tradit Cicero (*a*). At id magna conſenſione veteres Anaxagorae tribuerunt, ipſe in primis Cicero eodem loco, quum ſcribit: *Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximane diſciplinam, PRIMUS omnium rerum deſcriptionem & modum, Mentis infinitæ vi ac ratione deſignari ac confici voluit,*

(a) *De Nat. Deor. lib.* I.

luit. Nota sane est Anaxagoræ sententia *παντα χρηματα ην ομου, ει τα νους ελθων διεκοσμε* *omnia simul erant confusa, deinde mens superveniens ea ordine digessit*. Eam ob rem locum hunc Ciceronis depravatum suspicatur Bælius (a). At L' Escalopier doctus & eruditus Jesuita, qui Ciceronis libros *de natura Deorum* perpetuis commentariis illustravit, rem ita componit: Thaletis quidem eam esse doctrinam, ab Anaxagora vero longe lateque promulgatam. Et quidem το *primus omnium* non ad Thaletem, sed ad Anaximandrum, Anaximanem, aliosque Jonicos, qui nihil diserte de Principio activo universi monuerant, referri commode potest.

Jam vero, si Burnetio credimus, hanc immensam fluidamque materiam in *vortices* disposuere Jonici. Præterea de Planetis & Stellis fixis idem senserunt, quod hodie doctissimi Astronomi. De Anaxagoræ vorticibus videtur cavillari Plato in *Phædone*, quo in loco inducitur Socrates deridens *circumpositum Telluri ab Anaxagora verticem*. Sed & Clemens Alexandrinus (b) Anaxagoræ *δινας vortices* memorat, eosque *ανοητους stulte positos* appellat. Porro Lunam esse *corpus opacum ψευδοφανη*, & a Sole *illustrari* Jonicorum erat doctrina. *Sed & habitari Lunam, & esse in ea colles, & valles* totidem verbis dicebat Anaxagoras. Is præterea Solem dicebat *μυδρον διαπυρον massam ignitam* & candentem. Quibus recitatis subdit Burnetius, *gratulari nos oportere veram Cœlorum Physiologiam, quam nuperis seculis restitutam vidimus, antiquis sapientibus non ignotam fuisse*. Interim valde vereor ne his antiquiorum vocabulis notiones affigantur recentiorum; sic enim habeo, dixisse quidem Jonicos aliquid, quantum Burnetius contendit, non dixisse (1).

§. II.

(a) *In dict. art, Anaxag. Rem. D.*
(b) *Strom. 2.*

(1) De Geometria Thaletis ex instituto differit Stanleyus (*Hist. Phil. part. 1. cap. VII.*) Proclus ab Egyptiis Thaletem Geometriam ad Græcos derivasse scribit (*in Euclidem l. 1.*): sed plura ej addi-

§. II. *De Secta Italica, deque ejus auctore Pythagora.*

SEctæ *Italicæ* auctor perhibetur Pythagoras, qui seculo ante Christum VII. floruit. Nemo hoc Philosopho aut in rerum perpetua inquisitione pertinacior, aut magis in peregrinatione literaria infatigabilis, aut mente acutior. Ex ejus fontibus totam pene philosophiam suam Græcia irrigavit, potissimumin iis quæ ad Mathesim & Metaphysicam pertinent. Præceptorem habuisse Pherecidem quendam Syrum scribunt veteres; sed & Ægyptios, &, si quibusdam credimus, Hebræos, tum Chaldæos, atque Persas litterarum flagrans studio adiit, & in ea peregrinatione quadraginta circiter annos consumsit; atque, quo magis se insinuaret in singulorum adyta & arcana, omnium fere quum Græcorum, tum Barbarorum Sacris initiatum ferunt (a). Pythagoras innumeros habuit ex Asia atque Europa egregios sectatores, & qui ejus Philosophiam longe lateque provexerunt. Profert eos Stanlejus (b) *in hystoria philosophica*. Eorum illustriores fama fuerunt Archyta Tarentinus, Empedocles Agrigentinus, Ocellus Lucanus, Parmenides Eleates. Sed & Plato, quamquam videatur ad Jonicam pertinere sectam, Pythagoricus & ipse fuit; quandoquidem a Pythagora non mathematicas modo res, sed metaphysicas quoque accepit, veterumque Pythagoreo-

(a) *Laert. Porph. ac Jamb.*
(b) *Part.* 8. *cap.* 23. 24.

addidisse fatetur. Hujusmodi quædam Institutionibus suis Geometricis admiscuisse Euclidem constat. Stanleyus enumerat sequentia.

I. *Quævis diameter circulum bifariam secat:* quæ definitio potius habenda est diametri: nec est cur hanc ob rem magnas Thaleti gratias habere debeamus.

II. *Triangulorum Isoscelium anguli ab basim sunt inter se aequales, & productis &c.*

III. *Si duæ rectæ sese mutuo secent, angulos ad verticem faciunt inter se æquales.*

IV. Eidem tribuit prop. 26. libri primi Euclidis. Tribuit & 1. 2. 3. 4. & 5. libri quarti *Ramus*. Legatur & Proclus in Euclidem.

goreorum fuit ſtudioſiſſimus. Ex his (nam conſentiunt vetere nihil eum literis mandaſſe) ejus dogmata petenda; nec tamen ſine magna cautione: nam quum varia vulgaverint, argumento eſt & ſuas magiſtri ſententiis admiſcuiſſe.

In confeſſo eſt ex veteribus Græciæ philoſophis neminem Pythagora longius latiuſque Mathematica provexiſſe. Ejus inventa omnia, & argumenta copioſe ſimul & perſpicue enarrat Stanlejus. Tres Pythagoras mentis humanæ ſtatus, quod ad ſcientiam attinet, ſtatuebat, *infimum*, *ſupremum*, & inter utrumque *medium*. In infimo Mens eſt, quouſque *ſenſu* utitur, & circa ea, quæ ſunt *ſenſibilia* occupatur: In *ſupremo* verſatur, quum quæ ſunt *intelligibilia*, ab omni materiæ concretione ſegregata, contemplatur. Medius vero ſtatus eſt *Geometria* & *Arithmetica*. Homines a *ſenſibilibus* incipere, ad *intelligibilia* vero ferri non poſſe, niſi ſtatus *medii*, ideſt Geometriæ, & Arithmeticæ ope, docebat: Geometriam enim neque circa *ſenſibilia*, neque circa *pura* intelligibilia verſari, ſed utraque conjungere, gradumque eſſe a *ſenſibilibus* ad *intelligibilia*. Quod tam præclare dictum eſt, ut avidiſſime illud Plato, Platonicique arripuerint.

In inveſtigatione *naturæ* has debere eſſe primas Philoſophi curas, ut ex quibus principiis omnia ſint facta, requireret, Pythagoras atque Pythagorici docebant, ut auctor eſt Sextus Empiricus (a). Ipſi vero, cunctis attente perpenſis, hoc primum reperiſſe ſibi videbantur, *apparentia hæc ex non apparentibus conſtare oportere*, ideſt *compoſita ex ſimplicibus*: niſi enim ſimplicia ſint, ſed omnia ſint compoſita, nulla eſse rerum *principia prima*. Unde conjiciebant *corpora ex incorporeis* fieri. Quæ autem ſint hæc principia, ut ex eodem Empirico diſcimus, Pythagoricis non convenit. *Unitatem & binarium inde terminatum* ſtatuunt, ex quibus contendebant *natos numeros*, ex numeris *puncta* & *lineas*, hinc *plana* omnia & *ſolida*. At alii ex *puncto* omnia facta docent: inde

(a) *Adv. Matth. lib.* 9.

inde enim *lineas*, ex lineis *superficies*, ex superficiebus *solida* nasci. Quæ quum Pythagoras Pythagoreique passim docerent, factum est, ut veteres omnes scripserint, *rerum corporearum elementa ex Pythagoreorum doctrina esse numeros*. At si *numeri*, ut Arithmetici solent, *abstracte* accipiantur, quis mortalium unquam intellexerit, qui possint *corpora ex numeris* conflari? Quis non videat quam sint hæc absurda & Philosophis doctissimis indigna? Eam ob rem viri docti in varias iverunt sententias: Itaque tuentur allegoricos ea dicta esse, numerisque intelligi aut *atomos*, aut *ideas Platonicas*, aut rerum *ordinem* & *concentum* ex *unitate* suprema, *Deo* nempe, profluentem, aut similia, quæ longum esset examinare (1).

Jam

(1) *Quod numeros* (inquit Burnetius in Archæolog. lib. 1. cap. IX.) *pro rerum principiis habuerit Pythagoras, testantur omnes veteres Plato, Aristoteles cum suis commentatoribus Græcis, Plutarchus, Sextus Empiricus, ceteri: neque testantur modo, sed ea de re ut nota & confessa varie disserunt, discutiunt, exponunt, refellunt. Caret tamen tam fundamento, quam ordine hic modus philosophandi: Numeri enim sequuntur res, rerumque divisionem: neque si antecederent, aut corporibus molem, aut animabus & mentibus cogitationem conferre poterant, quum utrisque destituuntur. Manifestum sane est numeros, præter numeros, nihil posse generare.... Quapropter cum omnia ex numeris composuit Pythagoras, subintelligere non potuit causas efficientes, neque materiales, sed aliquo modo exemplares, imagines nempe quasdam rerum e suis causis exorientium. Quemadmodum enim numeri progrediuntur ab unitate, sive monade omnium simplicissima radice, in magis magisque compositos, novasque induunt proprietates in illo progressu; ita a Deo simplicissimo recedunt gradatim rerum productarum classes, retinentque characteres aliquo modo suis numeris analogos*. Hæc Burnetius. At Jacobus Brukerus in *Schediasmate Historico Philosophico de convenientia numerorum Pythagoræ cum ideis Platonis, harumque ex illis origine*, si Buddeo credimus (*in Hist. Phil. pag.* 99.) evincit numeros hujusmodi pythagoricos nihil esse aliud, quam *ideas* Platonis. Ipse interim Buddeus Burnetio adhæret. At alii magnis argumentis atomos interpretandos numeros illos censuerunt, quod indicare videtur Sextus Empiricus loco superius prolato. Legatur Cudvvorthus *in Syst. intell.* Nolim tamen eo niti argumento, quod numeros vocaverit Pythagoras *Monades*; Monadis tantum meminere Pythagorici omnes, non etiam *Monadum*. Nec defuere,

Jam de Universi ordine hæc censuisse Pythagoram scribit Burnetius. Solem in centro mundi nostri, seu systematis planetarii, situm immobilem: Tellurem vero circa Solem circumagi. Cœlos fluidos& æthereos statuisse; singulasque stellas pro totidem mundis numerasse, auctor est Plutarchus de *Placit. Phil.* (*a*). Quod spectat ad Solem, rem aliter videtur narrare Simplicius (*b*): nempe Pythagoram in mundi centro *ignem* statuisse, &, *qui penitus hæc intelligunt*, affirmare, ignem illum esse *vim procreantem*, *nutrientem*, *&* *excitantem*; mundique centrum illud esse Telluris centrum, non Universi. Certe Laertius (*c*) *Philolaum* primum facit auctorem ejus systematis, *terram motu in orbem ferri*. Nec valde repugno potuisse, ut *Philolaum*, ita *Aristarchum Samium* ex *Pythagoræ* fontibus systema illud haurire. Sed viri docti, Ezechiel Spanhemius, & Joannes Albertus Fabricius *in Biblioth. Græc.* (*d*) per peram Pythagoreis hanc sententiam tribui contendunt. Nec diffitendum est, antiquorum verba paulo intorqueri a recentioribus istis interpretibus.

§. 18. Paucis nunc complectar, quid de *Deo*, *&* *anima mundana* docuerit Pythagoras. Tullius (*e*), & Lactantius (*f*) testificantur Pythagoræ definitum Deum *ani-*

(a) *Lib.* 2. *cap.* 13.
(b) *In Arist. de Cœlo cap.* 8.
(c) *Lib.* 8. *segm.* 85.
(d) *Lib.* 1. *cap.* 20. §. 9.
(e) *Lib.* 1. *de nat. Deor.*
(f) *Inst. lib.* 1. *cap.* 5.

re, qui in hac Pythagoræ doctrina Pantheismum subodorati fuerint. Auctor est Cicero Deum Pythagoræ fuisse *Mentem per universum commeantem, ex qua animi nostri caperentur*. Ergo quum doceant Pythagorei animas ex *Monade* nasci, *Monas*, unde cuncta progignuntur, Deus est, ex quo & animi, & reliqua fiunt. Quid si Pythagoras, ut erat ille assuetus enigmaticos philosophari, Monadis nomine intellexerit *Chaos* primigenium? Nam mirum certe est potuisse illum a sententia tanta antiquitatis consensione firmata omnino discedere.

animum per universas mundi partes commeantem atque diffusum, ex quo omnia, quæ nascuntur animalia, vitam capiunt. Cicero hæc ita accepisse videtur *quasi animi nostri essent partes divinæ ipsius naturæ*. Quod si verum est, profecto manifestarius Pantheista fuit Pythagoras: nec enim aliud Spinoza, aliique Pantheistæ docent (1). Vide quæ dicta sunt pag. 19. not. 1. Justinus Martyr *in Protreptrico* ita & ipse de Pytagoræ Deo disserit, ut Pythagoræ Pantheismum confirmare videatur. *Unus est*, inquit, *Deus, non ille autem, quemadmodum nonnulli sunt suspicati, extra hunc mundi ornatum; sed ipse in se totus in CIRCULO TOTO* (universum accipio) *omnes inspiciens generationes. Omnium ipse est TEMPERATIO, & virtutum operumque ejus omnium OPIFEX, PRINCIPIUM omnium. UNUM, Cœli lumen, & parens omnium, MENS & ANIMATIO universorum, circulorum omnium MOTIO*. Nec tamen hinc moveor, ut Pythagoram Pantheistam faciam. Nam I. Hæc esse, ut referuntur, ab illo dicta, vix mihi persuaserim, in tanta potissimum Pythagoreorum dissentione, & varietate II. Tenuit Pythagoras veterum Orientalium emphaticam docendi rationem. III. Tenuit & enigmaticam, quæ

(1) Pantheistæ Angli in *Pantheistico* pag. 54. & 55. apud Sykes (*Connexion de la Religion naturelle & de la revelée tom. 1. pag.* 87. 88.) eodem prorsus modo loquuntur.

Modimperator.

In mundo omnia sunt unum,
Unumque est omne in omnibus.

Resp.

Quod omne in omnibus Deus est
Æternus ac immensus,
Neque genitus neque interiturus.

Modimp.

In eo vivimus, movemur, & sumus.

Resp.

Ab eo natum est unumquodque
In eumque denuo revoluturum,
Omniumque ipse principium & finis.

Modimp.

Carmen accinamus
De natura universi.

Resp.

Quidquid est, hoc omnia animat,
Format, alit, auget, creat
Sepelit recipitque in se omnia
Omniumque idem est Pater;
In idemque omnia quæ oriuntur
De integro atq; eodem occidunt.

quæ occasio fuit, cur ejus dicta in partes varias discipuli traxerint, uti in rerum obscurarum interpretatione usu venit.

Sed & illud inter Pythagoreorum dogmata valde est celebratum, *anima quadam mundum esse animatum*, quod placuit Platoni, Platonicisque ferme omnibus, placuit & recentioribus plurimis, in primis, *Cudvvortho*, *Moro*, *Clarkio*, *Nevvtono*, aliisque. Legenda omnino sunt, quæ de *causa genitrice* disserit Cudvvorthus, & quæ ibi doctissime adnotat *Mosshemius*. Me prohibet instituti operis ratio longius progredi: ad pauca verba rem conferam. I. Plurima esse in Tellure rerum genera quæ vivunt, *plantas* nempe, & *animantia*, non est quod dubitemus. II. Has res omnes ex *seminibus* suis, aut *ovis* statis quibusdam temporibus prodire in compertis est. III. Temporis harmoniam quandam esse inter plantarum, animantiumque generationes, fierique eas non ordinata tantum perennitate, sed & successione quadam pene immutabili, itaut licet nec omnia semina, nec omnia ova eodem anni tempore pariant; eodem semper anni tempore in eadem regione, ejusdem generis semina, & ova adaperiantur. IV. Sequi generationes istas vim caloris, ejusque incrementa, aut decrementa. Quibus ex rebus hæc sequi videntur. I. Esse in universo, saltem in Tellure nostra, *vim quandam genitricem*, *Principium quoddam hylarchicon*, *archœon*. II. Causam hanc mechanicis legibus operari, varieque agere in variis seminibus, aut ovis. III. Naturæ esse mediæ, igneæ scilicet, aut cum igne conjunctæ, & si *Stoicis*, atque *Heraclito* credimus, ignem ipsum. IV. Causam hanc eam fortassis esse, quam veteres, Aristoteles potissimum, *Naturam* appellabant. V. Eam tamen a *mente* universi creatrice pendere (1).

Ex

(1) Sed in eo gravissima inter Philosophos versatur quæstio, an hæc *Natura*, *Causa Genitrix*, *Principium Hylarchicon*, aut si aliud est vocabulum, quo id quod volo clarius explicem, ipsa sit *Dei voluntas universi creatrix & conservatrix*, an res aliæ a Deo conditæ, & inter causas, ut vocant, *secundas* referendæ? Plurimi veteres Ecclesiæ Patres, in primis Gregorius Nyssenus, *in Dial. de anima*

Ex Pythagoreorum omnium scriptis unus ad nos *Ocelli Lucani* libellus demandatus est, In hoc libro mundum esse æternum, tam quoad ad formam, quam quod ad materiam, statuit. Sed quisquis hunc librum legerit Aristotelicam in eo contineri doctrinam facile odorabitur. Nec dubitant viri docti plurimi & acuti librum esse ψευδεπιγραφον. Legatur Albertus Fabricius in *Bibliot. Græc.*. Certe in libello *Timæi Locri*, & in Platonis *Timæo*, qui ex illo pene totus est haustus, mundum, Deosque minores omnes a Deo supremo factos, scribitur: fuit autem & hic Timæus Pythagoreus. Præterea Plutarchus (*a*) veterum Philosophicarum opinionum callentissimus, diserte scribit, *Pythagoras & Plato genitum a Deo mundum ajunt*.

§. III. *De Sectis, quæ ex Jonica & Italica prodiere, & primum de Academica, seu Socratica, & Platonica.*

Ex *Jonica* simul & *Italica* aliæ Philosophorum Sectæ prodiere: *Academica* enim, quæ a Socrate videtur cœpisse, tum *Peripatetica* & *Stoica* philosophia, Jonicorum & Ittalicorum fontibus pene omnis est irrigata. Socratica, seu Accademica, atque hinc primus ejus ramusculus Platonica Philosophia in Theologicis magis Geometricis, atque Ethicis, quam in Physicis præcelluit. De Universo hunc in modum censuisse Socratem & Platonem scribit

(a) *De Plac. lib.* 2. *cap.* 4.

anima. *& resurrect.*, & Augustinus non aliam agnoscere videntur *Naturam* præterquam Dei voluntatem. Sequiores vero Theologi, iis exceptis, *qui physice omnia a Deo prædeterminari* docent, naturam aperte a Deo distinxerunt, eoque vocabulo caussarum secundarum vires intellexere. Nam qui *Physicam prædeterminationem* induxerunt, omnes videntur *activas vires* ab universo eradicasse. Saltem Actionis operis vulgatissimi *Actions de Dieu sur les Creatures*, qui horum partes magna doctrina, & elegantia tuetur, hanc esse sententiam, nemo, qui legerit, dubitabit. Ego, si quod sentio dicere non prohibeor, & intelligo Creaturarum esse *aliquas activas vires*, quas *naturam* appello; & eorum sententiam, qui omnem ab Universo *Activitatem* (si eo uti licet vocabulo) auferunt, auctoribus interim imprudentibus, ad Pantheismum vergere video.

bit Plutarchus (a): *Socrates* & *Plato* (*ambo enim idem de universo senserunt*) *tria statuunt principia* τον θεον, την υλην, και την ιδεαν, *Deum seu Mentem*, *Materiam*, & *Ideam*. *Mens est quod Deum nominat*. *Materia primum rebus orientibus*, & *intereuntibus subjectum*. *Idea natura corporis expers in conceptionibus mentis* (εν τοις νοημασι) & *imaginationibus Dei*. *Deus autem mens mundi*. Quod spectat ad materiam, tradit Laertius (b) statutam *infinitam*, *inordinateque motam*, *figurarum expertem*, *ordinatam tandem atque ornatam a Deo*. Qua ex re patet Platonem a veteribus Chaologis non discessisse: materia enim illa *æterna*, & *inordinata* chaos est. Id vero mirifice confirmatur ex iis, quæ in *Timæo* habet. Sed & Calcidius in *Timæum* Platonicam materiam *sylvam* appellat, ideit *chaos*; nisi forte ex υλην fecerint *Sylvam*. Audiendi ergo non sunt recentiores quidam, qui persuadere nobis conantur, posuisse Platonem materiam a Deo creatam: qua de re vide Mosshemium apud Cudworthum in dissertatione *de rerum origine*. Jam vero ex eodem Laertii loco discimus non *materiam inertem* positam æternam, sed & *motam*, suapte nempe natura, licet perturbata motione, ita ut chaos referret. Quod addit statutam materiam *omnis formæ expertem*, id non Scholasticorum in morem accipiendum, *quasi omni forma substantiali* nudam, sed ita ut illa perturbata motione nihil referret, neque aquam, neque terram, neque ullum aliud corporum genus, quamquam ita fuerit a natura comparata, ut ordinata motione ad quamlibet corporum formam referri potuerit.

De Deo vero, ideit *activo universi Principio* cum Pythagora sensisse Plato videtur, *Mentem nempe esse incorpoream* (idest, quæ nullam corporum referat speciem, ac proinde minime sit humanis sensibus subjecta) *quæ rebus omnibus insint*, *per universum diffusam*, *vimque*, *naturam*, *motum omnibus largiatur*; *ut quemadmodum animus noster*

(a) *De Pl*[illegible] *cap*. 3.
(b) *In vita Plat.*

noster per singula corporis humani membra diffunditur, arctissimeque ipsis conjungitur, ut inde calor omnis, ac motus oriri debeat, sic etiam Deum Spiritum, animam, mentemque universi vocarunt, sunt verba Eduardi Corsini, viri longe eruditissimi *in Institut. Phys.* (a). Pergit vero vir doctus, atque Platonis hunc Deum Virgilii verbis describit,

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se CORPORE miscet.
Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum.
Sic apibus partem divinæ mentis, & haustus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terrasque, tractusque Maris, Cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.

Confirmat porro idem Stoicorum sententiis, qui Deum esse *Cœli ac terræ, ceterarum rerum animam dixerunt*. Cum Pythagora, ac Thalete, Deum statuentibus *animum per naturam rerum omnem intentum & commeantem* sensisse Platonem, tandem concludit. Atqui viri docti plurimi jamdudum observarunt in *Thaletis*, *Pythagoræ*, & *Stoicorum* Philosophia Pantheismum contineri; ergo & Plato, si Philosophiæ suæ auctoribus, sibique consentaneus esse vult, Pantheista erit. Nollem ego virum doctum hanc Jonicorum, Italicorum, Stoicorum, Platonicorumque doctrinam cum Christiana camparasse, & Librorum sacrorum, atque Patrum eam in rem præsidium advocasse. Nam quod ait, emphasim quamdam esse in his veterum Philosophorum verbis, non nego: at ea talis est emphasis, ut, quod caput est, *mentem cum materia commistam, eamque permeantem, eique fato quodam*, idest *necessitate naturæ* conjunctam & colligatam, quin dixerint veteres illi, & quin intellexerint ut dicebant, non efficit.

(a) *Disp.* 1. *cap.* 2.

Jam vero quid de *Ideis* senserit Plato, quod ex Plutarchi partitione tertium est universi principium, & olim disputatum est acerrime, & nunc disputatur. Posteriorum Platonicorum ferme omnium sententia est, esse eas *Dei Patris cogitationes in ipsa ejus mente permanentes*, ut Plotini verbis dicam. Idem Plutarchus loco superius prolato sentit: idem Seneca (*a*), *plenus est*, inquit, *his figuris* (Deus), *quas Plato ideas appellat*, *immortales*, *insatigabiles*. Veteres etiam plurimi Ecclesiæ Theologi, in primis Augustinus, eandem Platoni tribuerunt sententiam. Ea de re digna lectu sunt, quæ Petavius *de Deo* copiose commentatus est. At Aristoteles, Platonis discipulus, idque per xx. annos, si Laertio fides, vir in primis mentis acumine præstantissimus, aliam magistro suo tribuit sententiam. Pluribus enim in locis *librorum metaphysicorum* aperte testificatur, Platonem posuisse *ideas*, non veluti imagines in divina mente existentes, sed potius veluti *substantias quasdam incorruptibiles*, & *incorporeas*, *a rebus omnibus*, *& ab ipso Deo sejunctas*, ac *separatas*, quas veluti archetypas rerum formas, & exemplaria inspiciens Deus, ad illarum similitudinem materiam disponeret, resque omnes produceret. Quæ quum quid essent intelligere non posset, *vaniloquia*, *cantiones inanes*, *nugas*, *cantilenas insulas*, & *circulatorum fabulas* eas appellavit. Quæ Aristotelis testificatio, Platonicæque doctrinæ interpretatio procul dubio recentiorum omnium Platonicorum auctoritati est præferenda, nisi canones omnes Criticos violare velimus. Nam quod ajunt, imposuisse Platoni petulanter Aristotelem, minus verum reperio; in Ethica enim ad Nicomachum honorifice de Platone loquitur, quum hujusmodi memorat ideas, *vir*, inquit, *mihi amicissimus ideas induxit*: nec simile est vero tam absurdam sententiam eo tempore virum doctum Platoni tribuisse, quum infinita esset adhuc in vivis Platonis discipulorum turba. Sed, inquiunt, an tantus Philosophus tam stulte ineptire potuit? Quasi vero ullum sit absurdum, quod non aliquis Philoso-

(a) *Ep. 66.*

losophorum dixerit. Quocirca rebus accurate perpensis Jacobus Bruckerus (*a*) non dubitat Aristotelis veriorem esse sententiam, idque pluribus confirmat argumentis. Sed ingenuitati debeo, hujusmodi portentosam opinionem in Platonis libris, qui extant, diserte nullibi reperiri, nisi longe detortis sententiis, Aristotelis vero, alteram opinionem vix ab alio vetustiore Platonico ante Tullium, Senecam, & Plutarchum, doceri.

De generatione porro Universi hunc in modum disseruit Plato. *Quum oporteat* (dicam verbis Burnetii) *mundum esse visibilem & tangibilem; nihil autem sit visibile sine igne, nihil tangibile sine terra, corpore solido; hæc duo Elementa in primis erant necessaria: ut vero cohæreat mundus, & quid unum sit, opus esset ut hæc duo extrema per aliquod medium proportionale conjungerentur: solida autem non uno, sed duobus semper mediis inter se copulantur, Deus igitur ignem inter & terram, aerem, aquamque disposuit, tanquam proportionalia: ideoque ex quatuor elementis hoc modo dispositis mundus necessario conflatus est. Deinde quum corpora solida resolvantur in plana, & plana iterum, juxta Platonem, in triangula, ideo elementa hæc ex triangulis composita esse voluit. Ita ignem ponit esse figuræ pyramidalis propter penetrationem, & compositum ex quatuor triangulis: Aerem facit Octoedrum productum ex octo superficiebus; quarum unaquæque in sex scalena dispertitur. Terram figuræ Cubicæ, propter soliditatem, ideoque genitam ex sex planis, quorum unumquodque constat ex quatuor triangulis. Denique aquam facit Icosoedram ex viginti triangulis conditam, e Scalenis itidem unoquoque compacto. Et cum mundi corpus hoc modo construxisset*, Animam *ei mathematicam ex numeris & proportionibus conflatam inserit & associat*: Hæc Burnetius ex Timæo potissimum. Quæ ea maxime de caussa retuli, ut cognoscatur, quot paradoxa, inconditasque opiniones nimius Matheseos abusus in Physicis disciplinis inducere possit. Nihil addo de *anima* Platonis

(a) *In hist. de Ideis sect. 1. ad §. 5. & in Hist. Crit. Phil. t. 1. p. 695.*

nis mundana, quod ea res adeo est involuta, ut multis explicari non debeat, paucis non possit.

§. IV. *De Aristotele, ejusque Peripatetica secta.*

PRimus Græcorum Philosophorum Aristoteles Stagirites Platonis alumnus a constante antiquorum Chaologorum doctrina discessit: nullum enim *Chaos* Universo præexstitisse, sed fuisse illud, ita ut nunc est, ab æterno *idem*, *idemque* æternum futurum, diserte docuit, quum alibi, tum potissimum *de Cœlo* (a). Quod & Censorinus *de die natali*, & Lactantius, & veteres Aristotelicæ Philosophiæ interpretes confirmant. Legi possunt quæ de hac re copiose & docte disserit Jacobus Thomasius de *Exustione mundi Stoica* (b). Nec tamen ingenitum universum voluit, sed potius a Deo, *æterna* & suprema mente, factum: sed factum tamen ab æterno. Id in octavo Physicorum librorum sic conatur probare. Quidquid fit, actione aliqua, seu motione fit: ejus vero actionis & motionis Principium aliquod *activum*, *motivum*, *causa* sit oportet. At ea causa aut ab alia determinatur, ut moveat, aut ipsa se determinat. Dicere causam hanc ab alia determinari, ducit nos in progressionem causarum, quarum alia ab alia movetur, infinitam, quod esse nequit: quippe si quælibet, ut moveat, ab alia est adigenda ad motum, nulla quum sit prima in infinita serie, nec ulla profecto movebitur, aut movebit. Ergo prima quædam causa est, quæ ipsa se, aliaque omnia movet. Jam vero hæc causa aut ab æterno continua perennitate movet, aut quamquam non ab æterno movit, deinceps ad movendum se ipsa determinat. Posterius hoc esse nequit: nam si statuas tempus fuisse, quum hæc causa non moveret, intelligi non potest, quænam eam deinde causam ratio commoverit, ut moveret: ab *inactione* enim ad actionem nulla res suapte na-

(a) *In* 1. *c.* 19.
(b) *Dissert.* 4.

natura transire potest. Quocirca, concludit, causa isthæc æterna ab æterno movit, atque ab æterno opus suum fecit. Qua ratione (nam his exemplis utuntur veteres Peripatetici quam libenter) si Sol æternus fuisset, æternum & fuisset lumen: si ab æterno objectum luminis fuisset corpus, fuisset & ejus umbra æterna: si cretæ pes ab æterno hæsisset, æternum ejus fuisset vestigium. Atque hæc talia sunt, ut facile intelligamus Universi productionem factam a Deo, ex Aristotelis sententia, *naturali quadam necessitate*, ut perspecte observat Thomasius: atque idcirco præivisse Aristotelem Spinozæ, quod plurimis probat Walchius in dissertatione *de Atheismo Aristotelis*. Hujusmodi autem erroris origo hinc & in Aristotele, & in Spinoza petenda, quod uterque *intrinsecas* Dei actiones cum *extrinsecis* imperite miscuerit. Illæ enim procul dubio *æternæ* sunt, *necessariæ*, *immutabiles*; quandoquidem ipsa Dei sunt *essentia*: non item istæ, quæ liberæ sunt, Deique voluntati subjectæ.

Ceterum *sublunarem mundum* ex quatuor Elementis constare, *terra*, *aqua*, *aere*, *igne* docuit Aristoteles. Terram in centro universi immobilem statuit (*a*) eo potissimum argumento, quod gravia ad centrum universi gravitent; gravitant vero ad centrum Telluris; Telluris igitur centrum & universi centrum. Cujus argumenti propositiones quum manifesto sint falsæ, quantum ei sit pondus, vel rerum physicarum tirones noverint. Legatur Abrahamus Gravius *in historia philosophica* (*b*), quo in loco aristoteleas hac de re argumentationes profert. Jam *ignem elementarem* sub Lunæ Sphæra statuit, in quo, ut in aliis plurimis, imperitiam rerum physicarum patefecit; ita ut mirum sit tam absurdam opinionem potuisse a tot præclaris Peripateticis per plura secula defendi. Salse Burnetius (*c*) ignem hunc *fatuum* appellat. At *mundum Cœlestem* ex nullo horum qua-

(a) *Lib.* 2. *de Cœlo cap.* 13. & 14.
(b) *Lib.* 4. *cap.* 16.
(c) *In Arch. lib.* 1. *cap.* 13.

tuor Elementorum compactum, sed ex *diviniore quadam materia* (quam idcirco quintam vocat substantiam) *eaque immutabili* constitutum docet. Atque quinta hæc *materia*, *essentia*, *substantia* adeo Aristotelis est propria, ut in Aristotelis vita, quæ sub Ammonii nomine exstat, in *Physicis hoc esse Aristotelis præcipuum* scribatur.

Persequamur autem externum hunc universi apparatum. Cœlos solidos atque adamantinos esse vult: Stellas vero instar clavorum aureorum in laquearibus orbium defixas, aut potius densiores partes suorum orbium: libro enim *de Cœlo* 2. *cap.* 7. aperte docet *astra* ejusdem esse naturæ, cujus sit corpus, in quo sunt fixa. Planetas sua natura lucidos efficit: Cometas inflammationes esse non ultra mediam aeris regionem factas (*a*) *Galaxiam* esse meteorum (*b*). Quæ adeo sunt inepta, ut me pœniteat *Genii hujus naturæ*. nec tam quod ita pueriliter in Astronomicis balbutiverit, quam quod veterum quædam acute observata velut deliramenta superbe contemserit; ipse vero, magnus ille, si diis placet, Physicæ instaurator, tam deridicula substituit, ut habeamus, unde affatim pueris risum captemus. Tam in Physicis profecerat Aristoteles, ut *plebeis oculis*, inquit perbelle Burnetius, *naturæ phænomena contemplatus sit*! Quid, quod in ipsa terra ne generalia quidem explicuit? qualia sunt motus maris, phænomena magnetica, metallorum & mineralium vires & compositiones, & quæ ejusdem sunt generis plurima.

Perscrutemur porro intimiorem Universi structuram, prout eam Aristoteles tradidit: nam in hoc potissimum Aristotelica Physica occupata est. Tria esse docet Universi principia Aristoteles, *materiam*, *formam*, & *privationem*. Displicebat Aristoteli & *unum* illud Eleatensium (*c*), & Anaxagoræ. ὁμοιομερίας,

(a) *Lib.* 1. *Meteor. cap.* 6.
(b) *Ibidem cap.* 8.
(c) *Phys. lib.* 1. *cap.* 3. & 4.

pia, & Democriti infinita atomorum turba, ut ne quid dicam de Pythagoræ numeris, quos ille, ita ut ſonant verba, ſemper accepit, & riſit. Contendebat principia Univerſi debere eſſe contraria: nam principia ſunt, *quæ neque ex ſe mutuo, neque ex aliis ſunt ex quibus ſunt omnia*. Atque talia ſunt *prima contraria*, quæ *prima* quum ſint, ex aliis eſſe nequeunt: quumque *contraria* ſint, non poſſunt ex ſeſe invicem exiſtere (*a*). Concludit hinc eſſe *tria*, quorum duo ſint contraria *privatio*, & *forma*; tertium ſit commune utriuſque ſubjectum, quod *materiam* vocat. Materiam neque generari, neque corrumpi vult: eam eſſe *unam*, *infinitam*, *immutabilem*, *ſimplicem* docet: Ex ea tamen, & in ea *formas* omnium rerum generari. Nec vero formas eſſe aut *alterationes*, aut *commutationes partium*, quod veteres *Eleatenſes*, & *Democritici* docuerant, ſed *ſubſtantias*, & το τι ην ειναι, *quo quid eſt eſſe*: Hinc in libris de *generatione* & *corruptione* veteres oppugnat, quod generationem & corruptionem per ſolam tranſmutationem partium explicabant, ignoratis *formis ſubſtantialibus* (1). Legatur hac de re

 acu-

(a) *Ibidem cap.* 5.

(1) Tam mordaciter diſputatum eſt a Scholaſticis de formis hujuſmodi ſubſtantialibus, ut Giſbertus Voetius non dubitaverit aſſerere, *formarum ſubſtantialium negationem Scepticiſmo, & Atheiſmo viam pandere*; quamquam affirmatiſſime dicere poſſumus, neminem minus quid hæc verba *formæ ſubſtantiales* ſignificant, intellexiſſe, quam eos qui tam contentioſe, tamque obſtinate ea de re diſputarunt. Veteres potius paulo clarius de his Ariſtotelis formis videntur ſenſiſſe. Plutarchus *de Placit. phil. lib.* 1. *cap.* 10. poſt deſcriptas Socratis, atque Platonis ideas velut *ſubſtantias a materia* ſejunctas, addit: *Ariſtoteles ſpecies quidem, & ideas reliquit, ſed neutiquam a materia ſejunctas*. Ex Plutarchi ergo ſententia Ariſtotelis formæ ſubſtantiales ipſæ ſunt *ſubſtantiales* Platonis *ideæ* ſed in materia inhærentes. Simplicii quoque teſtimonio idem confirmat Bruckerus (*Hiſt. Phil. de ideis ſect.* 1. §. IX.) qui veliſ remiſque in eandem pergit ſententiam.

Formas autem iſtas in rebus viventibus, hominem præcipue, εντελεχειας appellavit Ariſtoteles (*lib.* II. *de anim. cap.* 1.), novo prorſus; ceteriſque antiquiori-

bus

acute disputans Eduardus Corsinus (*a*), & Bruckerus (*b*).

De *materia* Aristotelis *prima* infinitas agitarunt Peripatetici turbas. Averroistæ materiam hanc primam esse voluerunt *solam potentiam*, *actum purum*, *solum Deum* (Legatur Joan. Picus Mirand. in Apol.). Videntur igitur hunc in modum cogitasse. I. Existere ab æterno extensionem quandam *immensam*, *simplicem*, *immutabilem*. II. Eam *purum esse actum*, *primumque actum*. III. In ea gigni *naturæ necessitate formas* omnes corporeas, adeoque esse eam formarum omnium universi *primum subjectum*, hancque esse *materiam primam*, *naturam*, *Deum*. Quod quum placuisset pluribus Italis Aristotelicæ Philosophiæ interpretibus, in primis Vanino, hinc natus est teterrimus ille tot Aristotelicorum Atheismus, *Naturam esse Deum*. Legatur Buddeus *de Atheismo & superstitione*, & vita Lucilii Vanini Roterodami gallice edita 1717.. Qua ex re patet, si recte Aristotelica doctri-

(a) *In Physica disp.* 4. *cap.* 3. §. 2,
(b) *In hist. de Ideis sect.* 1. §. 9.

bus Græciæ Scriptoribus inusitato vocabulo. Cicero legisse videtur *ενδελεχεια*; quocirca vocem illam interpretatur *continuatam motionem & perennem* (*Tuscul quæst lib.* 1. *cap.* x.). Legatur Angelus Politianus in *Miscellaneis cap.* 1., qui ita omnino legendnm, & in Cicerone, & in Aristotele contendit. Id autem, & probatum est Leibnitio, & rationi est similius; quandoquidem viventium animæ *sunt naturæ sese percientes*, a quibus animantis motiones omnes proveniunt. At Peripateticorum turba omnis dissentit, veteresque refragantur codices, in quibus magna consensione *εντελεχεια* legitur. Adeatur Wolphius *de Atheismo Aristotelis cap.* 3. *sect.* 3.

§. 2.. Scribit Crinitus *de honesta disciplina*, Hermo laum Barbarum, ut ejus vocis potestatem disceret malum Genium advocasse, eamque reddidisse *perfectibabiam*, quod fabulosum esse probat Naudæus (*Apol. virorum magiæ suspect. cap.* XIII.). Scaliger (*exercit* 80. *sect.* 3.) existimat vocabulum hoc compositum ex *εν*, uod sit anima in omnes artus infusa, & ita pars compositi, & *τελος*, quod sit finis, & perfectio, & ex *εχειν*, quod possit producere omnes operationes & motus. Ego, si quid in me judicii his præsertim in rebus inesse potest, priorem prætulerim interpretationem; quippe quod Aristotelico Systemati magis est consentanea.

ctrina accipitur, similia de *materia* prima cogitasse Aristotelem, quam quæ cogitavit Joannes Lockius, qui *spatium reale*, addita vi resistendi, evadere corpus censuit (*a*). Quæ omnia magis etiam confirmant, quod superius audacter diximus, præivisse Spinozæ Aristotelem.

Non puto supervacaneum conspectum errorum Aristotelis, quem Burnetius proposuit, tamquam hujus historiolæ coronidem adnectere.

I. Mundum æternum esse statuit ex utraque parte, ingenitum nempe, & incorruptibilem.

II. Cœlos solidos & eodem tempore in contrarias partes actos.

III. Materiam Cœlorum divinam, *quinetssemntiale*, immobilem.

IV. Fixas esse densiores partes suorum orbium, & Planetas lucidos sua natura.

V. Lucem nec corpus esse, nec qualemcumque motum corporeum.

VI. Sub concavo Lunæ ignem latere elementarem.

VII. Galaxiam esse meteorum, & cometas itidem ultra mediam aeris ragionem non evectos.

VIII. Terram hærere immobilem in centro universi.

IX. Sursum & deorsum in natura fundari secundum rationes immutabiles.

X. Formas rerum animatarum esse substantiales, & qualitates sive affectiones corporum ab eorum modis prorsus distingui.

XI. Sensationem fieri per species intentionales. Rarefactionem & condensationem fieri per incrementum, & decrementum extensionis in materia.

XII. Providentiam infra Lunam non descendere.

XIII. Aniam esse Entelechiam (vocem barbaram & ambiguam) & immortalitatis dubiæ.

His dictis addit: *vale Stagirita: semper mihi eris malus Astronomus, Theologus pejor, Physiologus pessimus*. Hæc Burnetius. Ego, quod ad me attinet, fateor,

(a) *Acosta nota* 2 *ad* §. 18. *cap.* 10. *l.* IV. *de Intell. hum.*

teor, horum plurima Aristoteli, viro ceteroquin docto, idcirco affigi, quod ejus scripta, ob genium hominis aut natura abstrusi, aut arte, non satis intelligantur. Nam sane, quis putaverit virum acutum, ad systemata factum, tot secum ipsa pugnantia sentire potuisse?

§. V. *De Secta Stoica.*

Stoici aut ab Anthistene, aut, quod fama vulgatius est, a Zenone Cittæo habent originem (*a*). Stoicorum secta in Moralibus magis est audienda, quam in Physicis: ut enim in iis profusi, ita in his, ut magna seculi Socratici philosophorum pars, admodum parci. Rem omnem Stoicorum physicam paucis complexus est Buddeus in *epitome historiæ Philosophicæ* (*b*). Stoicorum igitur de universo dogmata ad hæc refert. I. *Mundum hunc componi ex materia, & anima mundi, quo nomine ipsum Deum, hoc est ignem purissimum, intelligebant.* II. *Cuncta Fato regi, cum ipse Deus sit obnoxius, Fati nomine rerum omnium immobilem, & immutabilem ordinem intelligentes, aut vicissitudinem necessariam mundi creati, & increati.* III. *Perpetuas mundi esse periodos, itaut hoc mundo per ignem destructo, & ad statum mundi increati reducto, novus prodeat per seminales rationes, qui idem Fatum sit subiturus.* IV. *Mundi materiam simplicem, informem, atque immotam ab æterno extitisse, semperque extaturam.* V. *Solem purissimum esse ignem, uti & cetera astra.* VI. *Lunam ad terræ naturam accedere.* VII. *Astra non errantia cum universo Cœlo circumvolvi, errantia vero propriis motibus cieri.* VIII. *Animum hominis divinæ essentiæ esse particulam, hoc est animæ mundanæ, quæ in sideribus purior sit; unde ex Cœlo & æthere advenire, & cum hac essentia iterum tandem uniri.* Hæc ille: quorum quædam sunt, quæ paullo uberius sunt explicanda.

Pri-

(a) *Laertius lib.* 7. *segm.* 1.
(b) *Cap.* 4. §. 38.

Primum omnium Stoici, ut docet in *Zenone* Laertius, *Principia* ab *Elementis* distinguebant: *illa enim*, inquit Plutarchus, *& numquam orta esse, & numquam interitura: Elementa autem in mundi exustione, peritura.* Principia duo, activum unum, ideft Deum, *passivum* alterum, *materiam. Dicunt Stoici nostri*, inquit Seneca (*a*) *duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant, causam* (Deum, quem paucis post *rationem* vocat), *& materiam*. Materiam *pure passivam* fecere, *inertem*, sine ulla aut vi, aut motu, simplicibus constantem partibus, ut a corporibus, quæ *principiata* vocarent Scholæ, secernerent. *Materiæ huic Deum*, *principium activum* ubique præsentem esse, cum ea compenetrari, ejusque esse *animam*, & naturam. *Quid est aliud natura*, inquit Seneca (*b*), *quam Deus, & Divina Ratio toti mundo & partibus ejus Inserta?* & in secundo naturalium quæstionum (*c*) *vis*, inquit, *Deum naturam vocare, non peccabis? est enim: ex quo nata sunt omnia, cujus Spiritu vivimus*. Hujusmodi autem *Deum* & *naturam* ita definit; ut eum dicat *ignem esse artificiosum ad gignendum progredientem viam*, uti Cicero in secundo de *natura Deorum* nos docet. Quod ita, ut dicebant, intellexere, quippe qui *nullam substantiam prorsus incorpoream* agnoverunt, ut pluribus demonstravit Lipsius (*d*). Porro Naturam hanc & *Fatum* quoque appellabant, ut nos docet Laertius (*e*), cui similia habet ex Chrysippi mente Cicero (*f*). Fati autem hujus nomine *æterna, & ex necessitate naturæ manantia Dei decreta*, quæ *in ordinatas* universi *& necessarias motiones abirent*, intellexisse videntur. Quæ res, quum valde sit perplexa, neque paucis explicari possit, multis vero non deceat, omittitur. Sed patet ex his pauculis, non injuria censuisse & Ja-

co-

(a) *Ep. 65.*
(b) *Lib. 4. de benef. cap. 7.*
(c) *Cap. 45.*
(d) *In Phys. Stoic. lib. 2. cap. 45.*
(e) *Lib. 8. Segm. 135.*
(f) *Lib. 1. de nat. Deor.*

cobum Thomasium in dissertationibus *de exsustione mundi Stoica*; & Buddeum *de Atheismo & superstitione*, *Spinozismum* in hac Stoicorum doctrina contineri. Saltem, ut ego arbitror, plurima, quæ Spinozismi sint fulcra: nam alioquin quædam sunt in Spinoza, quæ, nisi verba fœde intorquere velimus, veterum nemo dixit. Conferri potest & Cudworthus *in systemate intellectuali*.

Sed & illud in Stoicorum Physiologia celebratum est, perpetuas *esse mundi αποκαταστασεις*, seu vicissitudines, interire nempe veterem, hinc ex ejus λογοις σπερματικοις, *rationibus seminalibus*, veluti ex cineribus phoenix, alium prodire. Stobæus (a) *Zenoni*, inquit, *Cleanthi*, & *Chrysippo placet, mutari naturam in ignem, ut semen; idque rursus perfici & deduci in eandem, quæ obtinuit antea, mundi compagem*. Hanc naturæ revolutionem παλιγγενεσιαν των ολων, regenerationem cunctorum appellat Marcus Antonius Imperator, ejusque sæpius meminit. Meminit & ejusdem Stoicorum dogmatis Origenes *in quinto contra Celsum*, & Eusebius *in decimoquinto Præparationis*. His autem vicissitudinibus, quæ ab æterno pluries factæ sint, fiantque in æternum, mundum perennem fieri docebant Stoici. Ita *Natura* materiam permeans atque pervadens æternis Fati legibus, eam aut compaginat, aut dissolvit, *totumque hoc, quo continemur, quodque*, ut loquitur Seneca (b), *unum est, & Deus, cujusque & socii sumus & membra* suapte natura, aut in concinnam machinam distribuitur, aut in chaos convolvitur & perturbatur: Adeo veteres traditiones interpolabant, aut in conjecturis suis balbutiebant Stoici. Legatur, qui his de rebus ex instituto differit Jacobus Thomasius *de exustione mundi Stoica* (c).

§. V.

(a) *In Eclog. Phys. lib. 1. cap. 24.*
(b) *Ep. 92.*
(c) *Dissert. 9.*

§. V. *De Secta Eleatica*.

TRium Græcanicarum Philosophiæ sectarum, enarratis jam iis quæ ad Jonicam, & Italicam pertinent, una restat Eleatica, de qua, ut cæpimus, pauca. Ejus originem Sectæ a *Xenophane Colophonio* repetitur: at quum aucta plurimum atque illustrata sit a *Parmenide* & *Zenone Eleatis*, *Eleatica* est dicta. Fuit autem Elea Minoris Asiæ urbs in Mysia majore. Nihil perplexius in historia Philosophica, quam Eleatensium de rerum origine & constitutione doctrina: nam & nulla Eleatarum supersunt monumenta; & qui de illorum philosophia litteris aliquid tradiderunt, aut minus ea intellexisse videntur, aut non sincere enarrasse. Cicero in secundo Academicarum quæstionum, *Xonophanes*, inquit, *unum esse omnia dixit*, *neque id esse mutabile*, *&* *id esse* DEUM, *neque natum unquam*, *&* *sempiternum*, *conglobata figura*. Similia habet Sextus Empiricus (*a*), *Xenophanis* nempe *dogma fuisse universitatem esse Unum*, *&* *Deum rebus inesse omnibus*: *esse autem rotundum*, *&* *nullis passionibus obnoxium*, *&* *immutabilem*, *&* *rationalem*. De Melisso vero & ipso Eleatensi scribit Laertius (*b*) positum ei universum infinitum, immutabilem, immobile, unum, sibi ipsi simile, ac plenum, *motumque non esse*, *verum videri esse*. Plato in *Sophista* quoque testificatur positum Eleatensibus *universum immobile*, *quod non habeat locum in quo moveatur*. At quasi repente Scena conversa, scribit Laertius Xenophanes *quatuor rerum omnium Elementa statuisse*. Empiricus vero, *omnia ex terra fieri*, velut Xenophanis dogma refert (*c*), Stobæus *aquam* quoque addit (*d*). At Parmenides *ignem*, & ter-

(a) *Pyrr. Hypoth.* 1.
(b) *L.* 9. *Seg.* 24.
(c) *Advers. Phys.* 1. *&* *alibi*.
(d) *Ecl. Phys. cap.* 24.

terram, *illud activum: passivum* hoc (a).

Qui hæc interpretantur in diversa abeunt. Joannes Christophorus Wolfius *ad Origenis philosophumena*. Nicolaus Hieronymus Gudlingius, Petrus Baelius (b), Joannes Franciscus Buddeus *de Atheismo & superstitione* (c) inter Pantheistas Eleaticæ Sectæ Philosophos referunt; non alia, inquiunt, ratione intelligi illud potest, *unum esse omnia*, *idque esse Deum*. Enim vero recentiores Pantheistæ non aliam loquuntur linguam, uti superius demonstravimus. Sed & Aristoteles ita Eleatensium id enarrat dogma, ut hoc ipsum clarius efficiat. *Parmenides*, inquit, (d) *omnium rerum unum esse principium*, & *id immobile docuit: unum porro omnia*, & *ens infinitum esse: quidquid vero est præter ens, id non esse: ens vero unum esse: quidquid ergo præter unum sit, id esse nihil. Omnia ergo unum esse*. Nec nego, si Pantheistæ fuissent Eleatæ, clarius sententiam suam explicare non potuisse: at ut id asseveranter affirmem, unum illud prohibet, quod mihi persuaserim, plura esse a vetustis Philosophis horridius, & emphaticos dicta, quæ nimium urgenda non sunt, potissimum quum bonam in partem inflecti possunt. Nam & *Deum esse omnia*, & Deum esse Naturam plurimos quoque veteris Ecclesiæ Doctores dixisse reperias, quæ non idcirco ita sunt dicta, ut eadem ab hujus seculi Pantheistis dicantur. Cavendum semper est in veterum interpretatione, *ne verbis antiquis novas affigamus notiones*. Id interim non eo inficias, non Eleatenses modo, sed Græcos ferme omnes Philosophos, si, quod alias dixi, sibi esse consentanei voluisent, Pantheistas futuros fuisse: at ut id diserte voluerint, id vero est, quod non constare affirmo. Accedit quod narrationes superius memoratæ sibi ipsæ adversantur, si acri judicio expendantur. Quis autem

(a) *Laert. l. 9. cap. 22.*
(b) *In Dict. art. Xenoph.*
(c) *Cap. 1. §. 19. & in hist. Phil. cap. 4. §. 47. &* 48.
(d) *In 1. Phys. cap. 2.*

autem sibi persuaserit viros non prorsus ineptos dogmata manifesto pugnantia docuisse?

Jam vero de Cœlo, corporibusque Cœlestibus id notatu dignum reperitur in decretis Xenophanis, *infinitos esse Soles in immenso Cœlo, & infinitas Lunas nostræ non dissimiles: nostram vero habitari, eamque esse Terram multarum urbium & montium*. Vide *Philosophumena* Pseudo-Originis (a), Ciceronem *in Accademicis quæstionibus* (b). Hæc haud dubium, licet antiquiora, quippe Orphicis communia, ostendunt, magnam animo Eleatenses universi imaginem, & præclaram gessisse, nec, quod *μικρόθυμοι pusillanimes* Philosophi fecerunt, omnia tellure conclusisse. Illud imperite simul, & minus pie, quod hæc omnia ingenita fecerint. Illud autem quid sibi velit non intelligit Burnetius, quod ex Parmenide narrat Laertius, homines ἐξ ἡλίου, *ex Sole* natos. Itaque suspicatur legendum ἐξ ἰλύος, *ex limo*. At utrumque fortassis dixit Parmenides, *calore nempe solis ex limo genitos homines*, quod præter alios Ægyptii ipsi, ut superius enarratum est, docebant. Sed utcunque sit, mirum est persuasum esse potuisse Philosopho ulli, animal tam sagax, tam providum ex inerti tellure gigni potuisse. Sed fatendum est majus etiam esse illud, quod Lucilius Vaninus dialogo 37. prodit, ex Simiarum, Porcorum, & Ranarum putredine genitum primum hominem.

Quum furor haud dubius, quum sit manifesta phrenesis.

Ad Eleaticam Sectam referunt historici & Democriticos, qui vetustæ hujus physicæ historiolæ agmen sunt clausuri. Abderites magna veterum consensione perhibetur Democritus. Olympiade 19. floruisse, anno vero secundo Olympiadis 93. obiisse, scriptum est in Eusebii Chronico: at apud Laertium dicitur natus Olymp. 80., quod placuit & Staniejo. Incerta omnia pro-

(a) *Cap.* 14.
(b) *Libro* 4.

pronunciat Baelius (*a*). Fertur ultra centesimum annum vixisse. De ejus indole, institutione, peregrinationibus, plurima multiplicique doctrina, quae feruntur, omnia idem collegit Baelius. In confesso est, veterum omnium Philosophorum longe acutissime in rerum naturam penetrasse Democritum. *Atomos*, & *inane* prima esse, ex quibus omnia sint conflata, docuit. Utrumque autem a Leucippo accepit (1). Atomos,

(a) *In dict art. Democr.*

(1) De atomorum inventore quaedam in superiori capite adnotavimus: paucula hic addenda non abs re putamus. Burnetius (*in Arch. lib.* I. *cap.* VI.) Leucippo inventae atomorum hypotheseos gloriam eripi non posse contendit. At, praeter ea, quae de Moscho superius sunt dicta, viri plurimi, longe Leucippo, & Democrito antiquiorem eam esse opinionem, conati sunt demonstrare. Edmundus Dickinsonus non Mosi tantum, quod & probat Huetius, hanc doctrinam traditam scribi, sed & Noacho, &, si Diis placet, ipsis antediluvianis Patriarchis: certe a Noacho ad Aristotelem usque Philosophiam hanc corpuscularem apud plerasque omnes nationes obtinuisse contendit. Democriti porro atomos Pythagorae fuisse Monades, haud dubitat. Sed & Radulphus Cudworthus *In Syst. Intell. cap.* I. §. V. *& seqq.* idipsum omni, quo potest, conatu, & viris equisque, ut dicitur, confirmare studet, iis tamen rationibus, quibus id docto Interpreti Mosshemio non persuadet.

Jam & de origine doctrinae *de inani* par discordia. Non desunt, quae litteratorum est Borea, qui ab Adamo eam repetant: memoratum quippe in Scripturis *rakiah expansum*, & *thehom abyssum*, & *thohou vacuum*, & *blimah nihilum* (*Jobi* XXVI. XI. 7.) & quae sunt hujusmodi. At haec quum ex populari sensu sint dicta, hoc probant aerem vetustis populis *vacuum appellatum* (*vide clericum in laudatum Jobi locum*, *& in caput primum Geneseos*). Enim vero ut sublimes has abstractasque notiones veteres homines non habebant, ita divinis Scripturis, quae populariter *naturae* res describunt, tribuendae non sunt. Job sane non alia ratione pronunciat *terram fundatam* super *nihilum*, quam qua Ovidius in primo Met. canit, quod

. . . . *circumfuso pendeat*

Ponderibus librata suis

& Manilius lib. I.

. . . . *quum pendeat*

Mundus, *& in nullo ponat*

ipse vestigia fundo.

Graecos ergo Philosophos haec primum tradidisse non est quod dubitemus. Horum autem, quod ad vacuum spectat, historiam hunc ferme in modum exhibet Baelius *iu dict. art. Leucip.* ex Plutarcho *de Placit. lib.* I. *cap.* XVIII. Nempe a Thalete usque ad Platonem neminem fuisse, qui vacuum seu inane admiserit: II. Leu-

mos, ideſt *corpuſcula inſecabilia*, multitudine infinitas ſtatuit; inane vero infinitum magnitudine (*a*). Leucippus infinita hæc & inſecabilia corpuſcula in ſe invicem commutari, totumque pervadere inane, atque in ſeſe mutuo incidere & implicari, indeque mundos generari docebat (*b*). Sed inane hoc non extra mundum, quod Stoicis placuit, & Ariſtoteli, verum per omnia interſperſum admiſiſſe Democriticos ex Philopono, & Ariſtotele demonſtrat Thomas Aldobrandinus ad laudatum Laertii locum. Jam aeternas eſſe atomos, & ab æterno vi motrice præditas opinatus eſt Democritus; quem etiam ſingulis atomis quandam veluti animam & ſenſum tribuiſſe ex Plutarcho *de Placitis Philoſophorum* (*c*) conjicit Baelius in *dictionario* (*d*). Quod ſi Leucippus, Epicurus ceterique ex

(a) *Plutarch. de plac. in* 1. *cap.* 18.
(b) *Laert. lib.* 9. *Segm.* 30.
(c) *Lib* 4. *cap.* 4.
(d) *Art. Leucippe not. E.*

II. Leucippum, Democritum, Demetrium, Metrodorum, & Epicurum vacuum & quidem infinitum ſtatuiſſe. III. Stoicos cenſuiſſe nullum intra mundum eſſe vacuum, ſed extra mundum eſſe vacuum infinitum. IV. Ariſtotelem docuiſſe tantum eſſe inane extra mundum, ut reſpirare poſſet Cœlum. At quod primo loco ſtatuit Baelius id oppugnatur ab Henrico Moro, & Joſepho Raphſon, qui a Pythagora vacui doctrinæ repetunt originem. Gaſſendus vero audacter negat ullum unquam Ariſtoteli ſtatutum vacuum (*Phyſ. ſect.* 1. *lib.* 11. *cap.* 2.) Sed perſequamur vacui hiſtoriam. Scholaſtici Philoſophi nullum eſſe in natura vacuum, illud etiam a natura horreri tenuerunt. At Galilæus, Torricellius, Petrus Gaſſendus vacui accerrime defenſionem ſuſceperunt. Interea Renatus Carteſius, atque numeroſæ Carteſianorum cohortes ita induruerunt, ut nec fieri vacuum, nec ullam ejus intelligi ideam poſſe, contentione magna probare conati ſint. His, etſi alia ex cauſſa, aliiſque rationibus, acceſſit ſenex Malmesburienſis Thomas Hobbius in Phyſica. Illis ex adverſo Angli plurimi, & docti quidem atque acuti Philoſophi, Henricus Morus, Joannes Lockius, Iſaacus Newtonus, Samuel Clarkius, Joſephus Raphſon, tum & plurimi Newtoni ſequaces, Graveſandius, Keillius, Muſſchembroekius denique, aliique numero propemodum infinito, ita ſe oppoſuerunt, ut jam omnia Eu-

ex hoc grege Philoſophi admiſiſſent, apte cohærenterque adfirmare inde potuiſſent ex plurium atomorum complexu animam ſenſumque gigni poſſe, ubi obſervatum eidem Baelio laudato loco. Inanimatis enim conſtitutis atomis, quî ex earum plurium congerie anima, ſenſuſque fiat, ut his Philoſophis placuit, intelligi nulla ratione poteſt, quemadmodum Plutarchus adverſus Epicureum Colorem argumentatur. Sed, quod non videtur Baelio obſervatum, *rationales* item & *liberas* atomos oportebat ſtatuiſſe Democritum, ſi ſibi coherere voluiſſet; alias enim graviſſimæ illæ difficultates, quas Baelius memorat loco citato, ſar-

Europæis Philoſophis *vacua* videantur: Enim vero Reipublicæ literariæ Rhadamanthi quidam ſevero pronunciant ore, ita rem omnem Muſſchembroehium confeciſſe, ut vix friguttiat Momus (*Memoire de Trevoux*. Quum ecce, quod minime timebatur, clariſſimi Philoſophi Gotofredus Leibnitius, & Chriſtianus Wolfius, aliique non pauci, qui acutiſſime cernere dicuntur, quum omnia *monadibus* plena viderent, nullibi, niſi forte in Epicureorum ſincipite, vacuum introſpexerunt. Ergo certamina recrudeſcunt, gignitque iterum

Ira truces inimicitias, & funebre bellum.

O miſeras hominum mentes! o pectora cæca!

Jam ut eruditionem Democriti Phyſicam tirones animo comprehendant, percenſebo breviter libros, quos aut de rebus naturæ, aut de mathematicis ſcripſiſſe ex Traſyllo refert Laertius *in IX. Sect.* 45.

I. *Diacoſmus magnus*, ſeu *de univerſo*. Hunc librum mirum in modum laudat Tullius in Lucullo. II *Diacoſmus minor*. III. *Deſcriptio mundi*, ſeu *de mundi diſpoſitione*. IV. *De planetis* quos plures eſſe, quam ſeptem, oſtendit. V. *De natura*. VI. *De natura hominis libri duo* Hippocrati dedicati. VII. *De mente & ſenſibus*. VIII. *De coloribus*. IX. *De differentibus figuris atomorum*. X. *De mutationibus figurarum*. XI. *De ſpectro*, *ſive de providentia*, quo libro, formas rerum, quas videmus, divinitate præditas eſſe diſputavit, ut ex Cicerone, Plutarcho, Auguſtino docet in Bibliotheca Græca Fabricius. Vide, quæ hac de re diſputat Bælius in dict. Art. Democritus. XII. *De peſtibus*. XIII. *Cauſæ Cœleſtes*, XIV. *Cauſæ aereæ*. XV. *cauſæ de igne*, XVI. *De Sonis*, XVII. *De Seminibus plantarum, & fructibus*. XVIII. *De animalibus libri tres*. XIX. *De lapidibus*. XX. *De Metallorum natura*. His accedunt mathematica, de *contextu Circuli & Sphæræ*, de *Geometria*, de *Numeris*, *Aſtronomia*, *Uranographia*, *Geographia*, *Polographia*, *Actinographia*, & infinita alia Mechanica. Muſica, Poetica, Medica, de quibus diffuſe Stanleyus *in Democrito cap. VIII.*

ſarctæ tectæque remanent, uti facile oſtendi poſſet, ſi hiſtoriolæ hujus ratio pateretur.

Atomorum ex Democrito proprietates duæ, *figura*, & *magnitudo*. Figuræ quidem infinitæ ſunt, angulares, non angulares, rectæ, rotundæ, leves, aſperæ, hamulatæ, curvatæ (*a*). Quantum ad magnitudinem adeo exiguas eſſe atomos voluit, ut omnino oculis ſint imperviæ. Statuit eas præterea ita ſolidas, ut *individuæ* ſint, utque neque pati, neque alterari queant. His accedit atomorum motus ex inſita atque æterna vi motrice perpetuo manans. Moventur itaque atomi in *infinito inani*, in quo nihil eſt ſummum, nihil infimum, nihil extremum, uti Lucretius plurimis demonſtrat argumentis. Hoc motu, qui ex Democrito ſemper eſt obliquus, colliduntur atomi, aut ſeparantur, atque ita res omnes efformant. Hic idem motus, quippe æternus, & neceſſarius, *Fatum* eſt Democrito, & providentia (*b*). Diſcrimen autem rerum ex atomis conflatarum a *figura*, *ſitu*, & *ordine* atomorum repetunt Leucippus & Democritus. Ergo in explicandis rerum *generatione*, *corruptione*, *alteratione*, non ad ullas *formas ſubſtantiales*, ſed ad coagmentationem, diſſolutionem, perturbationem atomorum corpuſcularis Philoſophiæ Auctores confugiunt: coagmentatione enim fit generatio: diſſolutione corruptio: perturbatione alteratio. Ariſtoteles in *primo de generatione & corruptione* hoc potiſſimum argumento hanc oppugnat doctrinam, quod generatio & corruptio, ſi nihil novi producatur, a ſe non differant, itaque *ad formas* confugit *ſubſtantiales*. Cui argumento quantum ſit ponderis non video: nam & diſcrimen *generationis*, & *corruptionis* ex *coagmentatione*, & *perturbatione* eſt in Democritica Philoſophia manifeſtum: & refert parum ſit necne hujuſmodi diſcrimen, quando nullam in natura *ſubſtantiam*

(a) *Ariſt.* I. *de gen. & corrup. Laertius in* X.
(b) *Stob. Ecl. Phyſ. cap.* 8.

tiam ex nihilo generari gravissimæ demonstrant rationes.

In explicanda autem atomorum natura in quibusdam a Democrito dissentit Epicurus: addit enim & tertiam proprietatem *pondus*; & atomorum motum duplicem facit, *rectilineum*, & *declinationis*: quæ commentus est, & quia rectilineo gravitatis motu fieri corpora non posse vidit; quoniam paralellæ ferrentur eo motu atomi: & ut ne libertatem ab universo auferret, si motum tantum *rectilineum indeclinabilem* statuisset. Rectilineum motum a pondere atomorum derivat: itaque pondere naturali gravitat atomus, semitamque rectilineam conatur describere (*a*). Pondus autem istud atomis ingenitum, atque intrinsecum esse vult (*b*). At in eo & Lucretius & alii Epicurei ingenium valde torquent, undenam ea *declinatio*, quæ ipsissima videtur quibusdam Newtonianorum *vis centripeta*, nascatur. Cicero enim in primo *de Finibus* gravissime eam ob rem Epicurum reprehendit, quod *motum* induxerit sine causa, quod Physico est indignum. Plutarchus certe, & Laertius eas Epicureorum proferunt rationes, quas tirones ipsi riserint, ut *quod atomus magnis intervallis resultat; quod spatiis brevibus pulsa, repulsave, quasi concutitur, palpitatve*, quæ qui interpretetur pol iste *magnus mihi erit Apollo*. Scio quosdam *a vi attractrice* hanc declinationem repetere, atque blandiri sibi, in Epicurea Physiologia *vires gravitationis*, & *attractionis*, reperiisse. Ego similia hæc esse video, eadem non video. Ceterum utrum revera in his Epicureorum viribus *ponderis* & *declinationis* vires centripetæ & centrifugæ Newtonianorum contineantur, paulo prolixius explicitum est in notis ad Mussch. §. 551.

Jam ex Democrito mundi in infinito inani dantur infiniti secundum omnes circumstantias uti au-

(b) *Lucret. in* 2. *v.* 217. *Cic. de Finib. in* 1.
(a) *Lucret. in* 1. *v.* 94. *Laert.* 10. *Seg.* 43.

auctor est Plutarchus de *Placitis Philosophorum* (a). Horum nonnulli inter se non solum similes, sed undique perfecte & absolute ita pares sunt, ut inter eos ne minimum quidem intersit, ut tradit Cicero (b); omnes vero & generantur & corrumpuntur (c). Sol & Luna ex lævibus componuntur corpusculis *vertigine circumactis*, ut Cartesianos vortices legere possis, ut fusius Huetius in *Censura Philosophiæ Cartesianæ*. Luna planities continet, montesque, & valles (d). Jam vero, si interpretanti Burnetio credimus, agnovit Leucippus motum terræ circa suum axem: & in prima Telluris origine & formatione, quum massa fluida in corpus globosum subsidebat, ait hunc globum membrana quadam circumductum fuisse, cetera omnia continente: quam membranam udam primum & limosam, postea induruisse. Quæ Ægyptiorum sunt Cosmogoniæ consentanea. Id præterea tribuit Leucippo, memorasse eum, situm Telluris mutatum olim fuisse: quod ex Plutarcho simul & Laertio discimus: concluditque id ei difficile non fuisse, qui terram pendulam, & circa suum axem rotatam agnoverit. Ad hæc homines ex aqua & limo primum genitos esse ex Democrito tradit Censorinus (e), quæ Epicuri quoque sententia fuit. Animam ignem quendam & calorem esse Democritus statuebat, eamque ex rotundis atomis conflatam, quod & Epicurus deinceps, & Lucretius in III. statuit. Hinc eam mortalem voluere. *In natura Deorum Democritus nutare videtur*, inquit Cicero (f). Nullum alium admisisse Deum præter *imagines quasdam, aut simulacra a natura rerum emanantia*, scribit Sextus Empiricus (g); quod ita intelligo, pro *vanis*

(a) *Lib.* II. *c.* I.
(b) *Academic. Quæst. libro* 4.
(c) *Laert. in* 9. 44.
(d) *Plut. de Plac.* II. 25.
(e) *De die natali cap.* 4.
(f) *De Nat. Deor.* I.
(g) *Adv. Mathem.*

antiquorum *imaginibus* traduxisse quæcumque de natura Deorum dicuntur; in quo eum lectatus est Epicurus, qui, ut gravissime Cicero, *verbo Deos tenuit, re sustulit*.

Jam Democritici & Epicurei inane hoc & universum infinitum esse voluerunt. Ergo, quod erat consectaneum, nullum in eo centrum, contra quod voluerunt Peripatetici, posuerunt. Disputat hac de re Lucretius in primo de *natura rerum* elegantissime, nec inscite. Argumenta ejus huc redeunt. I. Quum dico universum, *omnia* dico:

Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est,
Non habet extremum: caret ergo fine, modoque.

II. Si jam finem habere constituatur omne quod est spatium, si quis procurrat ad ultimas ejus oras, *jaciatque volatile telum*, aut extra volabit, aut consistet. Utrum dixeris, spatio fines demes:

Nam sive est aliquid, quod prohibeat, officiatque
Quo minus, quo missum est, veniat, finique locet se,
Sive foras fertur, non est ea finis profecto.

III. Si termini sunt spatio, extra quos ferri atomi nequeant, jam omnes ad unum centrum gravitant: id autem efficere debuit, ut

Ex infinito jam tempore subsidendo

unum occupaverint locum, massamque fecerint unam. Argumentum est pluribus obnoxium exceptionibus. IV. Res quaslibet aliis terminari videmus, terram aqua, colles, montesque aere: quo autem dicemus terminari spatium?

Pergit autem, atque ostendere conatur nullum esse in universo centrum.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summæ (quod dicunt) omnia niti....
Nam medium nihil esse potest, ubi inane, locusque
Infinita.... Talia porro addit, quæ clarius etiam ostendunt systema mundanum Democriticum, & Epicu-

cureum simillimum esse Cartesiano ; (quamquam & pluribus Newtono dicatur consentaneum) . Compaginantur nempe in utroque atomi non *medii cuppedine vinctæ*, sed pondere , & declinatione . Quocirca nullus est secundum Epicureos in universo locus , ubi atomi non gravitent ,

Nec quisquam locus est, quo corpora quum venere
PONDERIS amissa vi possint stare in inani

sed semper conantur : ex quo fit , ut quolibet momento temporis possit universum dissolvi , atque ex oculis eripi , si Epicureis credimus . Sed video obscuritatem esse aliquam in hac Lucretii mundana theoria . Vult Lucretius vim *ponderis* atomorum , idest *gravitationis* , nullum habere medium , quo feratur; in quo consentientes habet recentes philosophos , qui nullum centrum virium centrifugarum agnoscunt in immenso vacuo ; At illud non explicat , an vis declinationis , quæ necessario centripeta esse debet , ad ullum feratur centrum , quod erat explicatu necessarium , ut intelligi posset mundum compaginari .

Qui præterito seculo Democriticam Philosophiam instaurare cœperunt , Maignanus in primis , & Gassendus , non eodem modo vetera illa acceperunt . Ac primum de natura *vacui* discordant . Epicureorum *inane* non metaphysicum , sed vulgare intelligit Maignanus , nempe pro subtilissimo corpore & fluidissimo , quale est æther , idque plurimis veterum exemplis confirmare nititur : quod , docti viri pace, est nolle videre , aut , nisi illud malit , cæcutire . Sanius ergo hæc interpretatur Gassendus . Nec minor de natura atomorum contentio . Gassendus non negat atomos partes habere , saltem tales , quæ intelligi , & designari possint : itaque quod atomus dividi nequeat , non ejus tribuit simplicitati , sed soliditati , & omnis interspersi inanis defectui . At Maignanus post Lucretium , omnino simplices facit atomos : alioquin , inquit , si compositæ sint , rerum naturalium elementa esse nequeunt : elementa enim

esse simplicia debent. Atque hanc eandem opinionem sequuti sunt Leibnitius, & Wolfius, quemadmodum in sequenti capite explicitum erit.

CAP III.

De Physiologia Recentiorum.

§. I. *De litterarum miserrimo statu, earumdemque Restauratione*.

VIdebantur Græcanicæ litteræ ad summum ejus, quæ inter homines versatur, sapientiæ apicem pertigisse; nam non artes modo humaniores, sed sublimes ipsæ disciplinæ, Mathesis, Theologia, Physica, Ethica longe lateque per orientem, occidentemque provectæ erant, auctæque plurimum, defœcatæ, illustratæ. *Sed negatum summis stare diu*. Nam ecce repente mutata scena, barbarisque, & nefando quidem antea notis gentibus ex imo Oceano excitis, atque per cultas Asiæ, Europæ, Africæ oras effusis, tetra Telluri incubuit nox. *Coortæ Sarmatarum ac Svevorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Jam vero Italia novis cladibus, vel post longam seculorum seriem repetitis, afflicta. Haustæ, aut obrutæ urbes: fœcundissima Græciæ, Italiæque ora incendiis vastata, consumtis antiquissimis delubris: pollutæ cerimoniæ: plenum exiliis mare: infecti cædibus scopuli:* publica privataque omnia profanata jura: intermissæ artes: exsustæ bibliothecæ ditissimæ, omnia vastante Ostrogothorum, Gothorum, Longobardorum, Wandalorum, Herulorum, Saracenorum, Turcarum fœda colluvie, seu ita humanarum rerum fatis vertentibus, seu, quod vero proximius, atrocibus malis nefanda Christianorum scelera Deo ulciscente.

Quis talia fando Myrmidonum, Dolopumve, aut duri, miles Ulissis, Temperet a lacrymis?

Sed avertamus nos a conspectu malorum, quæ & no-

noſtra tot per annos vidit ætas, & Phyſiologiæ dogmata tota mente repetamus. Ante annum 1453. unus erat toto philoſophiæ vultus in Occidente. Nihil enim aliud privatæ publicæque Scholæ, præter unam Ariſtotelis doctrinam crepabant. Hic unus hominum magiſter, Philoſophorum Deus audiebat. Quum hoc eodem anno Conſtantinopolis in Turcarum veniſſet Dominatum, immanem barbariem, tyrannidemque veriti Græci plurimi, magna copia per Italiæ amœniſſima ora effuſi, ſunt benigne quum Neapoli, tum præſertim Florentiæ excepti. Ergo literas Italos purgare, polire, reſtituere, Italorumque ingenia excitari. Cœptum Ariſtotelis, Averroiſtarumque jugum excuti, & aut Platonica reſtituta, aut nova excogitata. Paulatim hiſtoria naturalis, Anatomia, Aſtronomia, Mechanica aucta & illuſtrata. Inſtrumenta plurima phyſica, potiſſimum optica inventa, queis naturæ aut longinqua, aut occulta detecta. Res infiniti operis eſſet, quæ ſcientiis naturalibus addita ſunt, complecti, atque enarrare: nec diſputationis hujus termini, quos mihi præſcripſi, ſinunt. Res eſt præterea adeo vulgata, ut qui hujuſmodi ſunt rerum ſtudioſi, infinitam ubique ſcriptorum copiam ſint habituri. Paucorum ergo, ſed illuſtriorum, in extrema hac hiſtoriolæ noſtræ parte, meminerimus. Interim legatur, ſi vacat, Chriſtophorus Auguſtus Heumannus in *Actis philoſophorum*, & Morhoſius in *Polyhiſtore*. Quæ igitur reſtant ad quatuor capita conferam. I. Italos. II. Gallos: III. Anglos. IV. Germanos.

§. II. *De præcipuis Italis, qui in litterarum reſtaurationem ſuam dederunt ſymbolam.*

ITalos primum poſt fœdam illam Occidentis barbariem literas, impulſoribus, ut dixi, Græcis reſtituiſſe, in aperto eſt. Neapolitani Alphonſi Regis auſpiciis circa quinti & decimi epochæ Chriſtianæ

stianæ sæculi medietatem magnum sibi omnigenæ eruditionis nomen peperere: gens mentis acumine præstantissima, & nisi Soli, ut puto, ubertate paullo lætior, negligentiorque, primis humanæ sapientiæ Conditoribus, Autoribusque par. In primis memorandus est Bernardinus Telesius nobilis Consentinus, *qui prævalido mentis conatu physica Peripateticorum Principis dogmata convellere ausus, summa ejus ætatis ingenia cunctis fere in orbis gymnasiis concitavit . . . . seduloque mathematicarum addictus studio, ac potissimum opticæ, nova, inexcogitata, imperscrutabilia prope quamplurima detexit*. Ita Johannes Imperialis in Telesii vita. Scripsit libros novem *de rerum natura juxta propria principia*, in quibus quum Aristotelis principia physica oppugnasset, Parmenidis doctrinam, *omnia esse unum*, eaque *ex igne*, quod *activum sit principium*, & *terra*, quod sit *passivum*, conflata, restituere conatus est (1).

Telesio jungendus est *Jordanus Brunus* Nolanus Monachus primum Dominicanus, mox transfuga, vir ingenio quidem præcellens, pietate nefarius, qui Romæ an. 1600. ceu impius jure ac merito ultrices ex-

(1)* Telesianæ Philosophiæ synopsim erudite & ἀκριβῶς nuper tradidit Academiæ Consentinæ præcipuum ornamentum & decus Salvator Spiriti in pereleganti ejus opere *Memorie degli Scrittori Cosentini* superiori anno Mutianis typis edito. Plura sane in Telesii philosophico systemate deprehendes rationi & experimentis dissona, plura item phantastica, & vix intelligibilia. Horum nonnulla postquam recensuisset Baco de Verulamio *de Augmentis Scientiarum*, addit: *Qua in parte non admodum feliciter Telesius perfungitur, sed more adversariorum suorum se gerit, qui cum prius opinentur, quam experiantur, ubi ad res particulares ventum est, ingenio & rebus abutuntur, & tam ingenium, quam res misere torquent*. Verum hæc pro temporum illorum conditione facile condonabis Telesio; nec parum id est, quod iisdem temporibus ausus fuerit adversus Peripateticorum Principem, ingentemque ejus sectatorum turbam primus signa dare, hominumque ingenia ab ejus tyrannide in libertatem vindicare. Hinc idem Verulamius ita de eodem subjunxit: *De Telesio autem bene sentimus, atque eum ut amatorem veritatis, & scientiis utilem, & nonnullorum placitorum emendatorem, & novorum hominum primum agnoscimus*,

expertus est flammas (1). Observatum est in Actis Lipsiensibus (*a*) mundanorum vorticum systema, quod Renatus Cartesius vulgavit, Bruno referri acceptum oportere; quod & Bælius (*b*), & Petrus Daniel Huetius (*c*) confirmant. *Extitit*, inquit Huetius, *inter novitios philosophos Jordanus quidam Brunus Nolanus, quem Cartesianæ Doctrinæ Antesignanum jure dicas, adeo accurate omnem propemodum ejus compositionem præsignavit in eo libro, quem de Immenso & Innumerabilibus inscripsit.*

Circa eadem tempora vixit Julius Cæsar Vaninus Taurisani in Apulia natus, qui nisi impietate doctrinam suam fœdasset, magnis Philosophiæ instauratoribus par esse potuisset. Ejus doctrina naturalis pene est Eleatica. Legi potest Vanini vita superius citata. Supersunt ex ejus scriptis plurimis Amphiteatrum *providentiæ* Lugduni 1625., & Dialogi de *Naturæ arcanis* Parisiis 1615.

Recensendi hoc loco essent, si Philosophorum Neapolitanorum historiam scribere in animo esset, viri illustres Johannes Baptista a Porta, Campanella, Borellus, aliique: sed vetant angustiæ. De Campanella pau-

(a) *Mense Jun.* 1682. *p.* 187.
(b) *In dict. art. Brunus.*
(c) *Censura Phil. Cart. cap.* 8.

(1) Gaspar Scioppius hæc Bruno tribuit dogmata. I. Innumeros esse in immenso universo mundos. II. Animos humanos non modo ex corporibus in alia corpora migrare, sed ex uno etiam mundo in alium. III. Unam eademque anima duo corpora vivere posse. IV. Magiam scientiam esse, quam damnari non sit fas. V. Spiritum Sanctum nihil esse, nisi mundi animam. VI. Mundum esse ab æterno. VII. Moysem miracula arte magica edidisse, & in ea fuisse Ægyptiis omnibus instructiorem. VIII. Mosaicas leges humana esse commenta. IX. Sacras Scripturas mera esse somnia. X. Dæmones fore ut tandem aliquando redimantur a miseria. XI. Solos esse Hebræos, qui ab Ada, & Eva sint progeniti, nationes vero alias ab alio cœpisse homine, qui diu antea fuerit a Deo creatus. XII. Christum nec Deum esse, & insignem fuisse magum. Quæ nefaria dogmata in ejus libro *de immenso & innumerabilibus* extare sunt qui tradunt (*Mr. la Croz dans les Entretiens pag.* 287.)

pauca. Is natus est *Styli*, quod Calabriæ est oppidum, an. 1568. Monachus fuit Dominicanus. A Telesio ad philosophandum excitus ipsemet scribit *in Syntagmate de libris propriis art. 7.: Telesius*, inquit, *me delectavit tum ob libertatem philosophandi; tum quia ex rerum natura, non ex dictis hominum penderet*. Inter opiniones ejus singulares primum meretur locum ea, qua rebus omnibus, etiam iis, quæ inanimæ vulgo habentur, animam tribuit atque sensum, veluti in libro *de sensu rerum* edito 1590.: motum se, & in eam opinionem impulsum ait a rerum, quæ cernuntur *sympathia*, & *antipathia*. Videbatur, sed quasi inscius, eo rapi, quo veteres illi omnes, qui *archeon* quoddam principium universo dedere, aut quo recentiores Newtoniani, qui mutuam corporum omnium *attractionem*, haud dubium ab *hylarchico* principio manantem, aut induxerunt, aut instaurarunt, illustraruntque. Quod vero ajunt, qui ejus refellunt idoctrinam, *intellectum quoque universæ materiæ dedisse*, id, horum pace, minus verum puto: video enim æquo nimius ejus doctrinam provehi, sententiasque paullo emphaticos pronunciatas in deteriorem torqueri sensum, quod ingenuo interprete est indignum (1).

Nec segnius ceteri Itali philosophiæ studia prosequebantur. Primum in his meretur locum Hieronymus Cardanus Mediolanensis, qui natus est anno vulgaris epochæ 1501. mortuus an. 1576.. Is in *naturæ scientia tot nova attulit*, inquit Vossius (*a*), *ut summus vir Andreas Alciatus eum vocaverit virum inventionum*. Ipse ei infensus Julius Cæsar Scaliger tantis eum laudibus ornat, ut nil exigi majus ab amico possit. Sunt qui Cardanum de Deo non recte sensisse scribunt, quos non probo, uti nec probat Samuel Parkerus

(a) *De Mathematicis part.* 41.

(1) Auctor libri *Principia naturæ*, qui gallice prodiit, hunc eundem universalem sensum plantis, igni, aliisque corporibus videtur dedisse.

kerus (*a*), & Bælius *in Cardano*. Sane in libro XXI. de subtilitate Deum definit, *Causam, originem, fontem, & principium omnium horum, quæ in universo sunt*. Interim fatetur se nescire Dei *naturam* : *si scirem*, inquit, *Deus essem*; *nam Deum nemo novit, nec quid sit quisquam scit, nisi solus Deus*. Libros vero istos de subtilitate hunc in modum concludit, *Tu igitur altissime, a quo omnia bona profluunt, cujus nutu cuncta moventur, cujus imperium nullis finitur limitibus, claritas infinita, qui solus lumen verum habes, solus vere æternus, totus in teipso, tibi soli notus, cujus sapientia omnem excedit cogitationem, unus atque incomparabilis, extra quem nihil est, qui me velut terræ vermem in umbra scientiæ direxisti, cui quicquid veri hic scriptum est, debeo . . . . ignosce mihi, mentemque meam illuminando pro tua indefessa liberalitate ad meliora dirige*.

Quæ pertinent ad universum in libris de Arcanis æternitatis subtilissime edisserit Cardanus : *Universum hoc*, inquit (*b*), *sive sit unum, sive plura; & si unum, seu finitum, seu infinitum; & si finitum, an aliquid extra se habet, an mobile, an immobile; sit quoque genitum, vel ingenitum; & si plura, finita ne numero, an infinita, in libris de Arcanis æternitatis dictum est*.

Præcipua Philosophiæ hujus capita breviter enumerabo ex Cardani libro de subtilitate potissimum hausta. I. Principia rerum naturalium statuit quinque; *materiam, seu hylem, formam, animam, locum, motum*, quæ omnia *æterna*, idest immutabilia esse vult. II. Materiam pene immensam sine ullo vacuo statuit : eam autem vocat *ingenitam*, & *nunquam interituram*; quod ita intelligit, non ut materia sit sempiterna, sed ita ut nec generetur, nec corrumpatur. III. In ea *Naturam* quandam esse, *principium activum motionum, & animam*, agnoscit. Hanc natu-

ram

(a) *De Deo & prov. Disp.* 1. *sect.* 23.
(b) *Lib.* 1. *de variet. cap.* 1.

turam in singulis rebus spectatam esse & *formam*, aut cum *forma* conjunctam. Ab eadem provenire mutationes omnes in materia, eas quoque, quas vacui horrori vetustiores Peripatetici tribuebant. IV. Negat ullum esse sub Cœlo ignis elementum, idque validissimis rationibus, aitque se ea in re ita licere ab Aristotele dissentire, ut ille dissensit a Platone, *homo*, inquit, *ille fuit*, *& in multis aberravit*. Itaque tria tantum esse docet elementa, *terram*, *aerem*, *& aquam*, eaque omnia natura sua esse frigidissima vult, quod sint expertia lucis & caloris, seu materiæ igneæ, quam extrinsecus tantum recipiant: hinc flammam vocat *aerem accensum*. V. Ignem non *substantiam esse vult*, aut materiam quandam, sed summam *caliditatem*, idest summam partium cujusvis corporis agitationem, *fulmenque* nihil esse aliud, quam *celerrimum ignem*. VI. Terram esse in *medio* universi *immobilem*. VII. Aquarum salsedinem repetit & a motibus salinis, & a calore Solis maria torrentis. VIII. Planetas, præsertim Lunam, non omne lumen a Sole habere, sed proprio quoque, quod sit quavis flamma nostra splendidius, lucere, ejusque rei argumentum esse, quod in maximis Lunæ deliquiis, ea prunarum referat colorem: nec vidit Lunam non in terræ perfectam umbram immergi, dum ea patitur deliquia, sed in semiumbram. IX. Cometas non fieri ex vaporibus terrestribus, quum altiores videantur eo loco, ad quem exhalationes terrestres pertingere possunt, qui Cardano est a Tellure passibus 772. millibus dissitus; Cometæ vero ad locum decuplo altiorem videantur: sed nec esse vult Stellas errantes, verum meteora luminosa a Solis forte radiis exorta, quale, inquit, ipsa est via lactea. Hunc in modum vir doctus inter vera & falsa errabat. Sed impendio longius evagatur oratio. Unum addo, neminem philosophorum magis universum Intelligentiis, & Dæmoniis implevisse: adeo omnia ejus scripta Intelligentias, & Dæmonia crepant. Tandem quum

in

in Cardano, aliisque hujus aevi philosophiis *antipathiam* illam, & *sympathiam* Universi contemplor, mihi videor mutuam hanc Newtonianorum attractionem videre: sane attractio hæc & sympathia ab eodem videtur in utrisque principio derivari, hylarchico nempe, archæo, aut quocumque id vocabulo appelletur.

* Andreas Cesalpinus Patriam habuit Aretum; obiit vero Romæ an. 1603. Papæ Clementis VIII. primarius Medicus. Is sanguinis circulationem omnium primus in Orbem aut intulit, aut explicuit; quod quamquam fatetur ipse Baelius (*a*), præstat tamen ejus verbis confirmare: nam Angli magna consensione Harveo suo id tribuunt. In *quæstionibus* igitur *Peripateticis* (*b*) hunc in modum scribit Cesalpinus: *Idcirco pulmo per venam arteriis similem ex dextro cordis ventriculo fervidum hauriens sanguinem, eumque per anastomasim arteriæ venali reddens, qua in sinistrum cordis ventriculum tendit, transmisso interim aere frigido per asperæ arteriæ canales, qui juxta arteriam venalem protenduntur &c.* De rerum origine & constitutione ita differuit Cesalpinus, uti Aristoteles ipse, quem nemo haud dubium acutius interpretatus est, uti Parkerus agnoscit (*c*). Mundum esse æternum, omnia in natura fieri æterna quadam necessitate, hominum brutorumque animas vires esse a materia indissolubiles, atque per totam diffusas materiam. Eam ob rem Bælius cum Spinozistis facere Cesalpinum scripsit.

Pauca nunc de Galilaeo celeberrimo Florentino philosopho & mathematico, qui anno 1642. ætatis suæ 78. mortuus est. Egregia prorsus sunt, & quæ Galilæus ipse majora optare non potuisset, virorum doctorum de eo judicia. Ejus ingenii *se admiratorem* fatetur Grotius in Epistola ad ipsum Galilæum. *Exacto judicio, magnaque interioris Geometriæ notitia instru-*

(a) *In dict. art. Cesalp.*
(b) *Lib. 5. cap. 3.*
(c) *De Deo & provid. disp. 1.*

structus censetur in Actis Eruditorum an. 1684. *Galilæus omnium solertissimi ingenii esse videtur* scripsit Rapinus *in Animadversionibus ad philosophiam* (a). *Tanti apud Gallos æstimatus fuit*, inquit Leo Allatius, *ut nonnulli illius tantum visendi causa iter in Italiam instituerint*. Renatus ipse Cartesius, nimium alias sui admirator, ceterorum ferme omnium contemptor, non mediocriter eum laudat (b), eam potissimum ob rationem, quod *Materias Physicas Rationibus Mathematicis examinare conetur*. * Georgius Bernhardus Bulfinger in primo sollemni Academiæ Petropolitanæ conventu an. 1725. ita apte, eleganterque Galilæum commendat: *Galilæum hic primum appello, virum ingenio & meritis magnum. Ille physicis tractationibus novam induxit formam; ille novam Astronomiæ lucem intulit; ille exemplo ostendit optima quæque nondum detecta esse, posse autem a nobis plurima detegi; ille viam & præivit, & munivit, qua sola tuto liceat progredi, & ad veritatem pertingere; ille æmulos præstantia inventorum excitavit; ille excitatos commercio & consiliis suis adjuvit; ille Amicos, & Discipulos reliquit Magistro suppares; ille immortalem Italiæ suæ gloriam intulit*. Plurima haud dubium sunt, quæ aut ipse detexit, aut ab aliis accepta auctiora fecit & meliora. In primis Copernicanum systema de motu Telluris circa Cœli orbes nullo agitatos motu plurimis confirmare & ornare conatus est in dialogis *de Systemate mundi*. Telescopii Astronomici inventionem, quamquam adhuc ea de re lis est sub judice, uti docet Georgius Paschius *de inventis novo-antiquis* (c), eidem vindicat Janus Nicius Erythræus (d). Telescopii hujus beneficio & maculas solares, & circumjoviales planetas detexit Galilæus; quamquam laudatus Paschius illas Christophoro Schenero e florentissima literis & pietate Socie-tatis

(a) *Sect.* 18.
(b) *Part.* 11. *epistolarum ed.* 91.
(c) *Cap.* 7. §. 4.
(d) *Pinacot.* 1. *pag.* 279.

tatis Jesu familia philosopho, hos simoni Mario detectas * falso judicio velit. Ex his, ut & ex plurimis aliis Galilæi nostri inventis, quæ missa facio, unum ad disputationem hanc nostram pertinet, systema mundanum. De eo igitur paulo prolixius esset dicendum; sed quum id abunde præstitum sit in Institutionibus Astronomicis, quæ ad calcem operis hujus sunt, hoc in loco quicquam de eo memorare supervacaneum esse puto.

§. III. *De Gallorum Philosophorum post restauratas litteras coriphæo Renato Cartesio.*

ACcedamus ad Gallos, qui præterito seculo mentis præstantia, perspicuitate, & elegantia in primis floruerunt. Plures ex hac gente essent commemorandi, si non disputationem tironum ergo, sed plenam historiam, scribere instituissemus. Ergo ad Cartesianos omnem conferam orationem. Renatus des-Cartes; qui & Cartesius dicitur, in *Turonibus* natus est, stirpe in *Armorica*, & *Pictonibus* perillustri. A prima juventa studiis deditus in Philosophia, & Mathematicis stupendos fecit progressus. Tam immodico flagravit mathematicarum disciplinarum studio, ceteras ut omnes ex earum formulis vellet pertractatas; nec ullam esse aliam scripsit investigandi veri rationem, quam cuncta mathematicis rationibus persequi (*a*). Eam certe ipse viam atque rationem philosophandi sequutus est concedendumque hoc Gallis, universam Europam ad accuratius, saniusque philosophandum excitam ea methodo a Cartesio esse; quum alii, qui eum antecesserant, conatus, utut egregii, vix latum profecerint unquem. Quanquam id non tam Cartesii ingenio, quam tempori concedam; de provincia enim ille triumphavit, in qua plura Europæ ingenia laboraverant. Mortuus est vir celeberrimus an. 1650. vitæ suæ 54.

(a) *Part.2.epistolarum*, *ep.* 91.

De universo hæc opinatus est Renatus. Extensione illud *indefinitum* esse voluit, tantum nempe, cujus extrema intelligere non valeamus. *Vacui* juratus hostis, nec esse illud uspiam, nec concipi, nec esse posse. Cujus ea est ratio, quod materiæ naturam in triplici posuerit extensione. Ergo nihil intelligere poterat tripliciter dimensum, nisi corpora: vacuum igitur, inquit, aut corpus est, siquidem extensum est; aut non est, si extensione caret. Una igitur eademque res sunt Cartesio *Quantitas*, *Extensio*, *Materia*, *Corpus*. Jam nullas esse in corporibus *vires motrices*, sed unam Dei voluntatem motiones omnes universi efficere subobscure quidem Cartesius, aperte vero ejus sectatores, in primis Malebranchius, docuerunt. Et Cartesius quidem eandem motus quantitatem semper a Deo in materia conservari scribit. Malebranchius vero (*a*) longa ratiocinationum, eaque subtili serie concludit, nec corpora esse ullo modo posse motus causas nec spiritus ullos creatos. *Dicere ergo necesse est*, inquit, *a sola Dei voluntate motum produci, atque vim moventem, corporibus motis non inesse, quum ea nihil sit præter Dei Voluntatem. Dicitur tamen globus causa naturalis motus, quem communicat corpori, cui occurrit, non realis, sed tantum occasionalis, qua Auctor naturæ utitur ad agendum illo, vel hoc modo, illa, vel hac occasione.* Motus hujusmodi tres statuit leges mechanicas Cartesius. I. *Omne quod movetur, quantum in se est, semper moveri pergit, nisi ab externa aliqua causa cohibeatur.* II. *Omne, quod movetur, semper tendit moveri per lineam rectam.* Utramque complexus est Newtonus in *Principiorum Matematicorum libro* 1. lege motus prima, quæ est hujusmodi; *Corpus omne perseverat in statu suo quiescendi vel movendi uniformiter in directum, nisi quatenus a viribus impressis cogatur statum illum mutare.* III. *Si corpus, quod movetur, alteri occurrat, si quidem habeat minorem vim ad pergendum per lineam re-*

ctam

(a) *De inq. verit. lib. 6. part. 2. cap. 3.*

ctam, quam hoc aliud ad ei resistendum, tunc in aliam partem deflectitur, & suum motum integrum servando, solam motus determinationem amittet. Contra vero, *si illud majorem habeat vim ad pergendum secundum lineam rectam, quam hoc ad ei resistendum, tunc corpus in motu exsistens secum hoc aliud movendo tantum de suo motu deperdet, quantum ei tribuet.* Explicata haec habes apud Cartesium ipsum in *Principiis*, tum & ab ejus sectatoribus Sylvano Regis, Antonio le Grande, Jacobo Rohalto, aliisque viris hujus sectæ illustribus.

Omnium tamen est ingeniosissima Cartesii Cosmogonia. Eam sic molitur Cartesius. I. Deum sub rerum initium ingentem materiam creasse in particulas quam proxime inter se æquales figura fere cubicas divisam. * II. His duplicem indidisse motum; primum nempe quo singulæ circa proprium axem, seu circa seipsas volverentur; alterum, quo earum plures simul circa commune centrum moverentur; totque constituta hujusmodi centra, quot sunt stellæ fixæ, Planetæ, & Cometæ. III. Priori motu cubicarum particularum augulos confractos, contritosque; indeque tria materiæ nata genera, *subtilem* & *igneam*; *globosam* & *æthercam*; *crassam* & *terrestrem*; eaque tria esse universi elementa. Posteriori vero motu tot enatos vortices, quot constituta fuerant communia centra. IV. In circumrotatis vorticibus *subtilem materiam* centrum potissimum occupasse, *rotundam* athmosphæram; *crassam* vel interpositam, vel ad extimam delatam superficiem. V. Hinc factum, ut vorticum omnium centra fuerint totidem Soles vividi, atque ardentes. VI. Crassa tamen materia quorumdam vorticum paulatim incrustatum fuisse Solium vultum, eosque esse, qui Planetæ appellantur. VII. Horum idcirco Vortices tardiores factos, absortos esse a grandiori aliquo vortice, ut a Saturno Saturnales, a Jove Jovales, a Tellure Lunam. VIII. Sed & grandiores istos (*omne enim regnum sub regno graviore est*) a maximo

aliquo deglutitos, ut sexdecim nostros a Sole, ab alia qualibet fixarum fortasse alios. IX. Particulas omnes materiæ leves esse, idest omnes conari recedere a vorticis centro: gravitatem vero nasci ex earum vi, quæ vehementius recedant; ab his enim tardiores premi deorsum. X. Ea igitur corpora esse graviora, quæ particulis primi & secundi elementi, quæ vehementissime a vorticis centro conantur recedere, minus sint referta.

Cosmogoniam hanc velut fabulam sub initium habuit Cartesius: sed paulatim eo res provecta est, ut rerum suarum amore impense Renato capto, fabula evaserit historia. Mira autem sunt, quæ inde pro universa Physica deduxit. Pauca attingam. I. * Lumen nihil esse aliud, nisi pressionem materiæ subtilis Solem constituentis in proximam materiam æthereram & globosam, eamque per totam vortici longitudinem diffusam. Oculis nempe, eorumque nervo optico hinc agitatis, luminis in nobis procreatur sensatio. Ea ex re fit, ut quum omnia sint plena, a Stellis ipsis fixis per immensa intervalla, temporis momento, seu in instante lumen ad nos deveniat. Quam luminis doctrinam gravissimæ rationes, atque plurima recentiorum experimenta minus esse veram demonstrant: qua de re legatur Auctor noster. II. Ex materiæ particulis quasdam esse, quæ inter globorum angulos transeuntes *cochlearem* induant figuram, quas idcirco *striatas* appellant Cartesiani.. Harum ingentem copiam ferri in Telluris vortice e septentrione ad meridiem: eam esse *magneticam materiam*: inde provenire non *magnetis* modo, sed & *acus magneticæ* phænomena. III. Oceani fluxus, atque refluxus quum fluido Telluris vortici, tum etiam Lunæ motui deberi: nam dum inter Lunam & Tellurem materia Cœlestis fluit, quasi comprimitur; ab ea Telluris centrum urgetur, simulque & terrestria corpora, imprimis aqua: inde Oceani fluxus. At recedente paulatim hinc Luna, motaque Tellure, liberius Cœlestis vagatur materia,

teria, proprioque renisu refluunt aquæ. Sed huic sententiæ quum capta in Oceano atque Euripis experimenta, tum gravissimæ refragantur rationes, quas vir summus Isaacus Newtonus, aliique ubertim suppeditabunt.

Jam, ne longius progrediar, quid de principiis Universi activis senserit Cartesius explicandum est. Dum adhuc esset in vivis Atheismi expostulatus est Renatus, cum a Martino Schuokio, tum potissimum ab infenso doctrinæ suæ hoste Gisberto Voetio. Utrique autem ita respondit, ut potuerit eos pœnitere temeritatis suæ. Interim argumenta existentiæ Dei, quæ in meditationibus *de prima philosophia* protulit, sublesta sunt, doctissimorum ferme omnium judicio. Qua de re legantur Gassendus in *objectionibus*, Huetius in *Censura*, Buddeus de *Atheismo*, & *superstitione*. Præterea in Cosmogonia exiguam videtur Dei habuisse rationem, conatusque est omnia Epicureum in modum, omni sublata providentia, explicare. Tandem, si Henrico Moro credatur, dum substantias incorporeas omnino fecit *inextensas*, inextensa vero nullibi esse docuerit, eas quoque esse negasse videtur, aut risisse. His ego addo, quod quum mentes nihil esse aliud voluerit, quam *cogitationes*, nec cogitationes intelligi possint nisi *modi*, id videtur animo volutasse, cogitationem modum esse alterius substantiæ. Et sane *Joannes Regius* in libro, quem præscripsit, *Cartesius verus Spinozismi architectus*, conatus est demonstrare, Cartesium, saltem si sibi consentaneus esse voluisset, in eodem revolutum cœno, quo inde Spinoza: quo certe tendit, si attente pensetur, ejus de exsistentia Dei, ut vocat, *demonstratio* ex idea Entis summe perfecti depromta: ea enim ex universi adspectu & contemplatione hauritur, uti observant Huetius & Gassendus. Accedit eodem, quod doctrina animarum humanarum, cum statuuntur *meræ cogitationes*, intellectus vero *pure possivus* ponitur, non possit nisi in Pantheismo lo-

cum habere. Nec idcirco Cartesium Pantheistam efficio: tantum agnosco plurima esse in ejus Philosophia, quæ, nisi bonam in partem accipiantur, possint eo perducere, quo, quum iis esset abusus, perductus est Spinoza, qui Universum *unam esse substantiam docuit, eamque æternam, duobus conflatam attributis, æterna, & immensa cogitatione, æterna & immensa extensione solida, totumque id esse Deum*. Nec id mediocriter confirmant quæ de brutis disputat: nam & hæc in Cartesiana Philosophia celeberrima est doctrina, *bruta animantia meras esse machinas*, horologiorum instar: nihil esse in illis *animae*, nihil *sensus*, nihil *cognitionis*: mechanice brutorum omnium operationes fieri, ut in horologiis, aut, si rite accipiatur, Deum brutorum esse animam. Quæ interim sententia etsi a Cartesianis plurimis, non satis tamen feliciter, propugnata, sequioribus philosophis & absurda visa est, & sensui hominum communi adversa: quamobrem vix hodie reperias qui Cartesianis hac in re non stomachetur.

Hæc Cartesianæ Philosophiæ summa. Unum superest ut memoremus, habiturum fuisse Cartesium; si vixisset, unde affatim voluptatis, & ejus, ad quod maxime litterati homines contendunt, præmii, gloriæ nempe, hausturus fuisset: raro enim, aut nunquam alias post hominum memoriam commemoratum est, tantum intra paucos annos uni mortali nomen, tantam apud barbaras ipsas gentes partam gloriam. Nullus fuit ante inductum Newtonianorum Reipublicæ litterariæ locus, quo Cartesii dogmata non celebrarentur. Sed (adeo verum *mortalia facta peribunt*!) cessit Nevvtonianismo.

§. IV. *De Præcipuis Britannis Philosophis*.

ACcedamus nunc ad Anglos. Fera olim, atque inhospita Brittannia, extra hominum mores cultusque posita, feracissima hoc nostro ævo extitit magno-

gnorum ingeniorum. Longum eſſet omnia connumerare: de Burnetio tantum, Wiſtono, ac Newtono pauca dicemus. Magnum ſibi Thomas Burnetius peperit nomen edito præclaro opere *Theoria Telluris ſacra* Londini 1681. 4., recuſo mox Amſtelodami *1699*. 4. In eo opere Moſem interpretari ſe profitetur: at revera Moiaicam miſerum in modum contorquet narrationem. Moſem in Ægyptiorum, ait, eruditione innutritum didiciſſe ab iis mundi origines, ſacram rem, nec imperito popello evulgandam, arcana lingua narrare, ideſt αλληγορικως: aut, quod vero etiam ſimilius cenſet, imitatum vetuſtos Theologos poetas, a quibus fortaſſis eam acceperit hiſtoriam, qui divinas res veriti, aut mirati ſymbolico carmine cecinerunt. Ergo quæcumque de origine mundi ſcripſit, alias, quam ipſa ſonant verba, eaſque abſtruſiores habere ſententias putat. Si igitur Burnetio credendum, antequam Deus ad Tellurem conformandam adgrederetur, dudum jam partes univerſi alias, Planetas, Solem, Stellas fixas conflaverat, ſedibuſque ſuis locaverat, Nunc ad opus aggreditur terraqueum. Ingentem materiæ maſſam creat, in particulas diverſorum generum diviſam; has movet, miſcetque. Hoc αρχαιον eſt χαος, primigenium nempe illud, quod veteres ferme omnes meminere. Jam ejus Chaos particulæ quæ quidem paullo erant graviores centrum undique convenere, nucleumque ibi, qui paulatim in metallum induruit, compoſuerunt. At aqueæ partes nucleum hunc undequaque circumdederunt, atque ingentia maria, quæ *thehom*, *abyſſum*, vocat Moſes, effecerunt. Mari porro circumquaque oleaginoſæ, craſſæque aliæ particulæ, minus tamen gravitantes, inſederunt, mollemque primum pelliculam, mox etiam denſiorem, durioremque cruſtam contexuerunt. Erat autem Telluris primigenia illa facies amœniſſima, nec aliud niſi delicias ſpirans. Evaporationibus ſubterranei Oceani, quæ rorem efficiebant, plantæ nutriebantur, fonteſque, atque rivu-

li, placidi ii quidem, & christallini, progignebantur. Sed paulatim usta solis radiis, post 1656. tandem annos, pluribus in locis fessa, disrupta magno fragore, hominum ferme omnium exitio, succubuit Oceano; & resilientibus aquis, omniaque mergentibus, Noeticum illud factum est diluvium, ita ut pauci huc illuc mortales evaserint, ex quibus genus humanum sit reparatum. Hinc montes, valles, prærupti scopuli: hinc insulæ, isthmi, freta: hinc subterranei lacus, aut maria; hinc subterraneæ cavitates.

Gulielmus Wistonus origines Mundi, quas enarrat Moses, non ita accipiendas, quasi totum Universum spectent, sed Tellurem tantum nostram respicere arbitratur. Tellurem vero priusquam in hanc formam effingeretur, Chaos turbidum fuisse putat, idque ex Cometæ cauda factum; nam nihil dubitat ante Telluris generationem Stellas, Solem, ceterosque Planetas diu fuisse a Deo creatos, quamquam Moses ad historiam judaicam properans minus id clare narrat. Maxima autem Chaos illius pars, si credimus Wistono, aerea fuit atmosphæra, sed adeo densa, ut solares radii nullo modo, ne lux quidem ulla Telluris superficiei affulgeret. Interea rerum vis quædam genitrix, *ruah jehovah*, *Spiritus Dei* Mosi dicta, omnia permeabat, operique perficiundo incumbebat. Hæc quum geruntur, Tellus nondum circa axem suum agitata, circumacta tamen, utut informis, circum Solem, annuum suum cursum peragebat. In fine hujus anni, aer, quum perpetuo ex eo crassiores particulæ excernerentur, mollique subsiderent crusta, paulo evasit rarior: ergo lux quædam subobscura adhuc & maligna illuxit, Ita primo die, qui id temporis primus fuit annus, *facta* est *lux*. Pergit porro, atque eadem lentitudine secundo die, idest altero anno, illustriorem factam vult aeris atmosphæram, itaut magna ejus pars appareret, quam vocat Moses *rakiah*, idest expansum, Græcus, Latinusque interpres *firmamentum*. Tertio anno induruit adeo superficies

ficies illa & crusta maribus incumbens, ut omnino tegerentur aquæ, videreturque Tellus minus humida minusque aquosa, planisphæra, undique æqualis, nullis nec montibus, nec vallibus, nec fluminibus, nec lacubus prærupta: ita *apparuit arida*. Quæ quum facta essent, quarta tandem Telluris circum Solem revolutione, idest quarto die, penitus defœcato aere, Sol, Planetæ, atque Stellæ sunt conspectæ, quas idcirco eo die factas memorat Moses. Tum quinto anno in maribus quidem pisces, in aere volatilia produxit. Sexto tandem, quum satis Telluris jam induruisset superficies, bruta animalia, & homines, queis incoleretur Tellus, produxit Deus (1).

Jam

(1) Plures viri docti Burnetii & Wistoni theoriam confutarunt, in primis Auctor libri *Moses vindicatus*, qui Amstelodami an. 1694. 12. prodiit. Joannes Keill in *Examine theoriæ Telluris a Burnetio editæ cum animadversionibus in theoriam novam Wistoni* Londini 1698. 8. Buddeus *in hist. Eccl. vet. test.* tom. 1. period. 1. sect. 1., ad §. 11. Sane vero non video cur debeamus a simplici Mosaica narratione discedere. Unum video potissimum Burnetio & Wistono negotium fecisse, quod de diebus, primigenia luce, factisque quarto tandem die Sole, atque Stellis aliis narrat Moyses. Sed ea leviora mihi videntur, quam ut idcirco deserenda sit Mosaica historia. Statuamus, quod caput est, Deum mundum effecisse eo temporis intervallo, quod sex nostris diebus æquivaleat. Nam video cur non potuerit Moses hoc spatium vocabulis diei & noctis distinguere, ut facilius intelligeretur a suis. Nec in Pentateucho id est novum. Nam, ut cetera mittam, ut intelligeretur a suis, adhibuit in diluvio Noetico enarrando vocabula animantium *purorum*, & *impurorum*; quanquam id discrimen non obtinuit (quidquid pauci contra moliuntur) nisi post promulgatam legem *ritualem*. Jam non intelligo, qui valeat Burnetius explicare systemate suo *subcœlestium*, atque *supracœlestium* aquarum divisionem, quam secundo die factam narrat Moses. Aquas enim (*Maim*) ille vocat primigenii Chaos fluidam incompositamque massam: hanc ait divisam medio *rakiah extensione aerea*, ut nempe parva quædam pars efficiundæ Telluti hic relicta sit, maxima altius provecta, ut inde cetera fierent corpora. Sed non est hic ea de re disputandi locus.

* Unum tantum addo Burnetium in Ægyptiorum, Thracum, Phœnicum aliorumque veterum Physiologia sui systematis fundamenta deprehendisse, ipso nec diffitente. Sed nescio, an fateatur etiam clarius idipsum systema enarrari dialogo primo *de Ve-*

Jam ventum eſt ad virum ſummum Newtonum. Nemo poſt hominum memoriam aut ingenio plus valuit, aut judicio fuit æquiore, aut meditatione & ſtudio exercitatior. Longe is a Carteſii indole abfuit: non enim vagis hypotheſibus, & conjecturis, ſed certis experimentis, ſolidoque ex experimentis conformato ratiocinio philoſophari amabat. Ergo opera ipſa factum eſt, ut conjecturalis illa Carteſiana Phyſica ex Anglia, quo ſe inſinuaverat, ejiceretur, atque ſtatueretur hæc altera modeſtior ea & certior. Hinc inter præcipuas philoſophandi leges hanc ſibi præſtabilivit Newtonus, *Cauſas rerum naturalium non plures admitti debere, quam quæ & VERÆ ſint, & earum phænomenis explicandis SUFFICIANT*, qua vagas, incertaſque Carteſianorum hypotheſes ex Philoſophiæ regno diſterminatas vult. Ea ex re factum eſt, ut Europæ celeberrimæ quæque Academiæ ex *Romanenſi* illa phyſica ad certiorem, ſolidioremque revocarentur. Mortuus eſt vir doctus an. 1727. ætatis ſuæ 85., Patriæ, exteriſque deſideratiſſimus. Quæ autem in rebus naturalibus conatus eſt, paucis complectar; etenim quum in his Auctoris noſtri Elementis, adjectiſque notis ejus doctrina omnis loculentiſſime ſit explicita, non eſt cur multis eadem repetamus.

DEUM omnium rerum opificem, *materiam* vero id ex quo a Deo cuncta ſint formata, tum *Spatium æternum*, in quo materia, & corpora ſint poſita, univerſi eſſe principia vult Newtonus. In ejus ergo Philoſophia explicanda quatuor potiſſimum capita complecti oportet. I. Deum. II. Spatium. III. Materiam. IV. Motum, motuſque leges, quas Deus in uni-

Veterum Rethorica Franciſci Patritii... Hic enim inducitur Julius Strozzi, qui refert patruum ſuum Baldaſſar Caſtiglioni, cum Hiſpaniæ eſſet, audiviſſe ab Æthiopiæ quodam Philoſopho ibidem commorante Diluvii Univerſalis narrationem, ejuſdem modum & cauſas continentem; quam in eorum vetuſtiſſimis annalibus contineri adfirmabat. Hanc vero laudato Patritii dialogo relatam ſi diligenter expendas, haud valde a Burnetii ſyſtemate diſſentire facile deprehendes.

universo efformando præstabilisse videtur. Deus ei est *ens intelligentissimum*, *æternum*, *immensum*, *uniforme*, *organorum*, *membrorum*, *partiumque expers* (*a*). Ejus existentiam ex universi partibus omnibus, motibus, ordine, legibus perevidentissime deprehendi, atque intelligi docet. Nullus certe est, qui tam honorifice de Deo loquitur, tamque pure, quam Newtonus, ubicumque se occasio offert. Sed & Volterius *in Metaphysica Nevvtoniana* testatur, Samuelem Clarkium doctum illum Newtoni discipulum & familiarem, quotiescumque Dei nomen proferret, tanta pietate & reverentia commoveri solitum, ut statim se totum mirifice componeret ad obsequium; rogatumque, quid ita? testificatum, a Newtono se id consuetudine didicisse.

De spatio ita sensit, esse illud immensum, atque æternum, nihilque esse aliud, nisi ipsam Dei immensitatem. Nempe ut Deus *semper existendo facit æternitatem*, ita *exsistendo ubique immensum efficit spatium* (*b*). Qua in re & plurimi eum antecesserunt, in primis ejus popularis Henricus Morus *In Enchiridio Metaphysico*, & sequuti sunt plurimi, omnium vehementissime Clarkhius & Raphsonus. Sed hoc est, quod pluribus non valde arrisit, proptereaque Newtonum non recte de Deo sentire arbitrati sunt. Nam quum Deus totus sit actio, & necessaria actio, seu, quod idem est, *purus*, *primus*, *necessarius actus*, ut Scholæ loqui amant: si spatium hoc immensum ipsa est Dei *essentia* & *natura*, jam totum hoc spatium actio est: penetrat porro id spatium corpora omnia, singulasque materiæ partes: ergo Deus est, vita, anima corporum omnium, singularumque materiæ partium. Nevvtonus ipse (*c*) quum dixisset, *conformationem primam partium omnium universi, potissimum animantium, nulli alii rei tribui posse nisi intelligentiæ & sa-*

(a) *In Princ. Math. Schol. gen.*, & *quæstion.* 31. *Opt.*
(b) *Schol. gen. superius citato.*
(c) *In Opt. q.* 31.

sapientiæ Entis potentis semperque viventis, qui sit ubique scilicet præsens, possitque voluntate sua corpora omnia IN INFINITO SUO SENSORIO (spatio) *movere*, adeoque cunctas *universi partes ad arbitrium suum fingere & refingere*; vidit, quid inde deducere aliquis posset: quo circa addidit. *Nec tamen mundum spectare debemus tanquam corpus Dei, neque partes ejus tanquam partes Dei. Deus est ens uniforme, organorum, membrorum, partiumque expers: illa autem omnia sunt creaturæ ejus, ei subjectæ, & voluntati ejus; isque nihilo magis est eorum ANIMA, quam anima hominis est anima specierum illarum, quæ per organa sensuum deferuntur in sentiendi locum, ubi anima eas percipit immediata sui præsentia, sine ullius rei tertiæ interventu.* Responsio haud dubium, tanti viri pace, coacta, longeque repetita, animæque exemplum, a re nostra immane quam alienum.

Jam de materia hunc in modum scribit in laudato Opticæ loco. *Illud mihi videtur simillimum veri, utique Deum Optimum Maximum, in Principio rerum materiam ita formasse, ut primogeniæ ejus particulæ, e quibus deinceps oritura esset corporea omnis natura, solidæ essent, firmæ, duræ, impenetrabiles, & mobiles; iis magnitudinibus & figuris, iisque insuper proprietatibus, eoque numero, & quantitate pro ratione spatii, in quo futurum erat, ut moverentur, quo possent ad eos fines, ad quos formatæ fuerant, optime deduci. Quæ porro particulæ primigeniæ, quippe plane solidæ, longe longeque duriores sunt, quam ulla corpora ex iisdem deinceps cum occultis interjectis meatibus composita: imo tam perfecte duræ, ut nec deteri possint unquam, nec comminui: nec adeo ulla in consueto naturæ cursu vis sit, quæ id in plures partes dividere queat, quod Deus ipse in prima rerum fabricatione unum fecerit. Tamdiu dum particulæ illæ integre permanent, poterunt sane per omnia secula ex iis composita esse corpora ejusdem semper naturæ & texturæ. Verum si illæ deteri aut comminui possent, jam futurum sane esset, ut re-*

rum

rum natura, quæ ex iis pendet, immutaretur. Aqua & terra ex particulis imminutis & detritis, particularumque fragminibus compositæ, non utique eandem hodie naturam, texturamque haberent, ac aqua, & terra in principio ex particulis integir compositæ. Quare ut rerum natura possit durare, existimandum est corporum omnium mutationes, in variis solummodo separationibus, novisque conjunctionibus & motibus durabilium illarum particularum consistere. Nam corpora composita disrumpuntur non particularum ipsarum solidarum fractura, sed separatione earum, qua parte ex commissuris inter se junctæ erant, & paucis tantum in punctis inter se contingebant. Porro videntur mihi hæ particulæ primigeniæ, non modo in se vim inertiæ habere, motusque leges passivas illas, quæ ex vi ista necessario oriuntur; verum etiam motum perpetuo accipere a CERTIS PRINCIPIIS ACSUOSIS, *qualia nimirum sunt gravitas, & causa fermentationis, & cohærentiæ corporum. Atque hæc quidem principia considero non ut occultas qualitates, quæ ex specificis rerum formis* (substantialibus Aristoteleorum) *oriri fingantur, sed ut universalas naturæ leges, quibus res ipsæ sunt formatæ. Quippe principia quidem talia revera existere, ostendunt Phænomena naturæ, lice ipsorum caussæ quæ sint, nondum explicatum.* Hæc ille.

Pauca nunc de Newtoniana Cosmogonia. Testis est Volterius in citatis epistolis, universi theoriam suam, dum in horto meditabundus deambularet, decidentesque adspiceret fructus, excogitasse Newtonum. Omnium ergo primum ex Planetarum circum Solem revolutione deducebat aperte *Planetas in Solem gravitare*: quæcumque enim corpora, quæ circum aliquod centrum aguntur, in id gravitare, seu a centro illo attracta, seu ab externa causa adacta, id procul omni est dubio. Vi ergo centripera, a quacumque ea causa producatur, in Solem aguntur Planetæ: at si centripeta tantum hac vi impellerentur, omnino cum Sole jungerentur: ergo & centrifuga vi a Sole abiguntur. Harum ergo duarum virium quasi commissione

& tem-

& temperatione universi stat ordo. *Attractiones* has vires centripetas vulgo vocat; contenditque universalem esse, mutuamque & magnorum corporum, & minimarum materiæ particularum attractionem illam[1], ita ut non Planetæ Solem tantum, sed & Sol Planetas, & singulæ Planetarum, Solisque partes, singulas attrahant, aut in singulas gravitent. Attractionis hujus, aut gravitationis se causam ignorare fatetur Newtonus: sed discimus ex *Scholio generali* superius laudato in eorum sententiam inclinasse, qui principium quoddam hylarchicum in Universo statuerunt. *Adjicere jam*, inquit, *liceret nonnulla de Spiritu quodam subtilissimo corpora crassa pervadente, & in iisdem latente, cujus vi & actionibus particulæ corporum ad minimas distantias se mutuo attrahant .... & corpora electrica agunt ad distantias majores .... & lux emittitur, reflectitur, refringitur, inflectitur &c.* Sed an hinc etiam repetierit Planetarum mutuas in sese gravitationes, non ausim dicere: a Dei potius voluntate illas derivasse videtur.

Quibus ex rebus patet longe a Cartesianis Newtonianos Philosophos distare. Primum corporum particulæ etiam primigeniæ friabiles Cartesianis: at solidæ ita Newtonianis, ut nulla naturæ vi frangi possint; quæ opinio longe est rerum naturæ accommodatior: nam si prima ipsa corporum elementa dividi, & mutari possunt, nec ulla essent stata atque permanentia corporum genera, & generationum constans ordo interrumperetur, omnibusque ex rebus possent omnia prodire. Tum nullum in Cartesiana secta Spatium vacuum, ne possibile id quidem, quæ sententia valde est physicis disciplinis incommoda: immensum vero vacuum statutum Newtonianis, quo Naturæ corporeæ phænomena facilius explicantur & dilucidius. Ad hæc motus Astrorum circumvolutione vorticis fit in Cartesiana secta: viribus centrifugis atque centripetis in Newtoniana. Præterea corpora omnia Telluris in Cartesiana levia, idest centri-

trifuga: in Newtoniana gravia, seu centripeta. Porro ibi motus omnes pulsione, hic eorum pars major attractione explicati. Præterea in Cartesiana lumen motio est æthereæ materiæ: in Newtoniana fluidissima atque subtilissima materia e corporibus luminosis manans. Magnes vi Materiæ striatæ impellitur ad ferrum, si Cartesianis credimus: a principio attrahente rapitur ex Newtonianorum sententia. Oceani ibi fluxus, atque refluxus cœlestis efficit materia, quæ per arctiorem locum transiens aquas premit: hic attractione Lunæ & Solis elevantur aquæ. Colores ibi variæ Solis radiorum reflexiones a variis superficiebus: hic variæ innatæ refrangibilitates eorundem radiorum. Tandem, ut cetera mittam, nihil nisi hypotheses vagas incertasque docet Cartesius: nihil nisi quod aut experimenta, aut rationes demonstrant, adoptat Newtonus. Ergo disterminatæ Cartesianorum sunt hypotheses, ex quo ad solidiorem Physicæ scientiam ab incertis hypothesibus revocata est Europa. Atque quemadmodum ab occultis qualitatibus, ad hypotheses tam repente conversa est per Cartesium, ita ab hypothesibus ad experimenta, mathematicasque rationes, quod conati jamdudum erant Democriti, a Newtono. Ita

Multa renascentur, quæ jam cecidere . . . . Sed an hoc etiam? . . . . *cadentque*.

Quæ nunc sunt in honore? .... opinor.

§. V. *De Præcipuis Germanis Philosophis*.

DIcendum nunc est de Leibnitio & Wolfio Germanorum omnium celeberrimis Philosophis. *Gotofridus Gulielmus Lebnitius* (sunt verba Joan. Francisci Buddei (*a*) *Mathematicus insignis, ingenioque tam vasto præditus, ut nulla fere sit pars eruditionis, quam non attigerit. Ad Philosophiam, quod attinet, tantum abest ut Cartesii aliorumque recentiorum placita prorsus cal-*

(a) *In Epit. hist. Phil. adnot. ad* §. 31. *cap.* 6.

calculo suo adprobaverit, ut Scholasticorum contra laudaverit philosophandi rationem; eorumdemque labefactatam hactenus, & tantum non conculcatam, postliminio restituere auctoritatem adgressus sit. Mundum ex *Monadibus* compactum esse vult: monades vero esse substantias *simplices vi quadam activa animatas*. Earum quatuor esse vult genera. Unum earum, quæ sola vi motrice sunt prædita, ex quibus corpora sint composita. Secundum earum, quæ mundum repræsentent clare, sed minus distincte, ex quibus constent animæ brutorum. Tertium earum, quæ mundum clare & distincte repræsentent, quales animæ hominum. Quartum, seu potius quarta, eaque perfectissima monas, ea est *quæ repræsentet simultanee & distincte omnia possibilia*, qui est Deus (*a*). Atque hoc est maximum in Leibnitiana Philosophia παραδοξον, quamlibet monadem universitatem rerum, qua distincte, qua confuse, veluti in speculo referre. Qua de re in Actis Eruditorum Lipsiæ plura relata reperiuntur.

Quandoquidem autem Christianus Wolfius viris equisque, ut dicitur, Leibnitii dogmata propugnare est adgressus, hanc universi structuram, monadumque istarum naturam ex Wolfio ipso enarrabimus. Is igitur in *Cosmologia* (*b*) sic omnium primum *Elementum* definit, *principium internum corporum irresolubile in aliud prius*. Corporum igitur elementa esse ait simplicia, uti elementa vocabulorum, quæ simplices sunt litteræ, quæ nempe in alias literas solvi nequeant. Hinc corpora esse entia composita ex simplicibus substantiis sumit. Addit propterea nihil esse in corporibus *substantiale* præter simplicia isthæc entia, corporaque vocari quidem posse *aggregata* ex *substantiis*, non vero *substantias*: quippe ipsa simplicium substantiarum unio, qua fiunt corpora, substantia non est. Jam vero reperit in corporibus *vim activam motricem*,

quam

(a) *Budd. loc. cit. Mansch. Princ. phil. Leibn.*
(b) *Sect. 2. cap. 2. §. 181.*

quam non quidem *substantiam*, sed *substantialem* appellat, quamque ex simplicibus manare substantiis demonstrat; ea vel maxime ratione, quod quæ reperiuntur in substantia composita sint ex simplicibus, ex quibus ea constat.

Quod autem elementa corporum sint substantiæ omnino simplices, sic probat. Elementa ea sunt, ex quibus primum corpora conficiuntur: hæc autem si ex aliis sunt composita, elementa non sunt, nec priora: substantiæ ergo simplices sint oportet. Quicumque igitur prima elementa composita esse statuunt, ii una opera elementa esse negant. Non ergo sunt corpora prima isthæc elementa. Eandem ob rationem nec extensa sunt, nec figurata, nec magna. Præterea nec ullum occupant spatium, & intestino motu nullo agitari possunt: hæc enim omnia in simplicibus substantiis esse nequeunt. Ceterum tales sunt, ut in iis *ultimæ rationes* eorum omnium, quæ in rebus corporeis deprehenduntur, contineantur. Ergo in his elementis phænomenorum omnium, quæ in corporibus observantur, rationes primæ sunt pervestigandæ. Et primum corporum *similitudo*, aut *dissimilitudo*, *identitas*, aut *diversitas* ex hujusmodi tantum Elementis est explicanda: nam si eadem fuerint elementa, idem perdurabit corpus: sin mutentur, mutabitur: similia elementa similia conflabunt corpora: dissimilia conflabunt dissimilia. At dicet fortasse aliquis, ex simplicibus his atque inextensis substantiis corpora extensa & solida procreari non posse: penetrabunt enim sese mutuo, nec infinita vel latum unguem extendentur. Eam Wolfius rationem nihili prorsus facit: putatque se ex horum elementorum natura explicare facillime simul & clarissime posse, quo tandem pacto extensio ex iis solida & divisibilis prodeat. Id sic exorditur.

Singula elementa dissimilia omnino esse, nullumque esse alteri prorsus simile, ne fieri id quidem a Deo posse, quod nulla subsit *sufficiens ratio*, contendit, jactatque vel experimentis quamplurimis quum sibi, tum etiam Leibnitio patuisse. *Similitudo*, inquit, *posita est in eorum identitate, per quæ entia discerni solent*: quum autem *entia* simplicia per se tota discernantur, nihil *idem habent*: dissimilia ergo sunt. Sed quo potissimum monadum *natura*, & *essen-*

tia continetur? Nempe, inquit, *vi activa*, *anima*. Est scilicet cuilibet propria vis quædam activa, & anima, qua est quod est, & ab aliis omnibus distinguitur, discerniturque. Non ergo eos probat, qui atomos omni *activitate* spoliant; non posse eos hujusmodi atomis rerum naturalium causas, ordinem, vim explicare arbitratur. Jam ob hanc *activam vim* elementa in continuo sunt conatu, quo fit ut *internus cujuslibet atomi status* perpetuo mutetur: quippe status elementi ab ejus actione pendet, actioque illa in omni ferme temporis momento varia est & diversa. Sed status tamen hujusmodi connexi inter se sunt, ita ut fato velut quodam alter ex altero necessario maneat, atque possint ex primo ceteri omnes perspici & prævideri. In tanta autem universi extensione, in qua, si Leibnitianis credimus, ne minimum quidem *vacuum* est, quanta erit elementorum hujusmodi copia? Quot cujusque elementi status? quot omnium? Interim & elementa omnia, & omnes omnium status talem habent inter se connexionem, talemque conficiunt harmoniam, ut (quale paradoxum!) si unum elementum pereat, si unus perturbetur suprema aliqua vi & potentia, status tum totius universi ordo, connexio, series, harmonia turbabitur. Ita Wolfius (*a*). His hunc in modum explicatis, ad id tandem adgreditur explicandum *in Cosmologia* (*b*), qui fieri possit, ut ex monadibus istis corpora coagmententur. Singula, inquit, elementa, in singula agunt, a singulisque in singula reagitur. Ergo mutua hac actione copulantur: eadem, ne sese penetrent, præpediuntur. Quocirca ita uniuntur, ut simul alterum extra alterum exsistat: ea est extensio, *quæ* nempe partes habeat extra partes. Sed qui solida? nempe quia agens undequaque. Atque est hæc Wolfii de rerum corporearum elementis doctrina per summa capita explicita. Nullum, ut patet, isti philosophi *vacuum* spatium esse contendunt: spatiumque nihil esse aliud volunt, quam *corporum* extensionem, *coexsistentiam*, & situm. Ea de re acerrime pugnatum est Leibnitium inter & Samuelem Clarkium: cujus disputationis præcipua momenta extant in *miscellaneis* gallice editis, quæ præscripta sunt

(a) *In Theol. nat. part.* 1. (b) *Sect.* 2. *cap.* 3.

sunt *Recueil des diverses pieces sur la Philosophie, la Religion naturele &c. pars Mms. Leibniz, Clarke, Nevvton, & autres auteurs celebres. Amst. tom. 2. in* 8.

. Jam quid isti docent de viribus universi activis, intelligitur facillime, si Leibnitianam & Wolfianam celeberrimam illam harmoniam præstabilitam enarraverimus. Diffuse systema hoc explicatur a Wolfio in *Psychologia Rationali:* nos in pauca conferemus verba. Omnium primum statuit Wolfius, Mentem humanam talem esse a Deo creatam, ut vi sua primigenia, sine ope externæ ullius causæ omnes suas *perceptiones*, & *appetitiones*, continua serie, eaque immutabili sibi producat: ita nempe ut primus Mentis status, velut A, rationem contineat sufficientem omnium aliorum possibilium. Sed prima illa animæ humanæ vis potis est perenni perceptionum serie *repræsentare sibi universi partes omnes*. Nihil ergo ex corpore meat in animum. Quinimo si nullum esset corpus, non minus anima ea perciperet, aut ageret, quæ percipit, agitque *naturæ suæ necessitate*. Porro & illud statuit, corpus humanum ita esse compactum, ut vi motrice donatum, nulla alterius caussæ ope, omnes sibi actiones suas procreet. Non id impellitur a mente: ne impelli quidem potest, quum tangi ab ea nequeat. Est in primigenia sua vi ratio sufficiens, qua omnes suos status immutet. Ergo quæcumque in corpore nostro proveniunt motiones, dummodo eæ *passiones* non sint, idest ab externis corporibus factæ, ita in eo proveniunt, ut, etiamsi nulla esset anima, fierent tamen eodem ordine. Oculos attollo, aut demitto, circumvolvo, adaperio, aut claudo: manus extendo, aut contraho: agitor, aut curro: nihil ejus Anima: a natura omnia corporis prodeunt. Non est ergo corpus, dicet aliquis, animæ unitum. Falso, inquiunt. Perceptiones, atque voluntates animi ita in eo innascuntur, ut coexsistant motionibus in corpore, aut ab externa causa, aut ab ipsa corporis natura excitatis; motiones vero corporis, quæ liberæ creduntur, ita fiunt, ut Mentis perceptionibus atque voluntatibus respondeant. Credas alteras ab alteris nasci: illæ tamen nec se norunt unquam, tantum abest ut a se invicem producantur. Præstabilita est a Deo hæc harmonia:

ita

ita pergit. Nihil illam perturbare, nihil ei officere poteſt. Quam ſane opinionem vix mihi perſuaſerim ſerio aut Leibnitio & Wolfio propugnatam, aut ulli, qui non ſit omnino vecors, probari. Sane vero dum hæc mecum reputo, in ea magis magiſque ſententia pertinax hæreo, tanto homines de rebus naturalibus ſcripſiſſe verius, quo ſimplicius philoſophati ſunt. Ex quo enim, Græcorum, maxime laſcivientium haud dubium ingeniorum opera, elaborata naturæ ſyſtemata, & a communi hominum ſenſu remota, certe nimis metaphyſica, in lucem prodierunt, tantum abeſt ut naturæ harum rerum cognitio aucta ſit & illuſtrata, ut ſcepticiſmus potius in dies longe lateque provectus ſit, provehaturque etiamnum: idcirco de rerum origine & conſtitutione quanto agreſtius barbaræ nationes ſenſerunt, tanto veritati fuere propiores. Res omnes illæ ex turbido Chaos ſupremæ Mentis numine atque conſilio diſcretas, conformataſque: homines ex creta confictos, divina cogitandi & ſentiendi vi addita: animas in corpora dominari, eaque pro arbitrio regere: cuncta ſenſuum nos via percipere, & quæ ſunt his ſimilia, magna conſenſione docebant. At hi abſtractis adſcitis notionibus, dum philoſophiam ab hominum commercio iterum ad mundum intelligibilem revocare ſtudent, omnia rixis, vanis quæſtionibus, tenebris oppleverunt. Veteres de Natura, Deo, Religione ſanctius credere putabant, quam inquirere: majores ergo illis in rebus audiebant doctores; iis etiam auſcultabant: iſti dum omnia vetera, quaſi vieta contemnunt, libertate abutentes, perridicula quævis abſurda conceptis ad fucum faciendum argumentis orbi obtrudere conati ſunt. Eleganter Homerus in Odyſſ. B.

Παυροι γαρ τοι παιδες ομοιοι πατρι πελονται

Pauci ſunt filii, qui patribus ſimiles proveniunt

& Horatius

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

ELEMENTORUM
METAPHYSICAE
MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM.

PROLEGOMENA.

§. 1. ERuditionis humanae suas esse partes vulgatum, & usu receptum est. Vulgatum, Philosophiam partium illarum unam esse, ejusque partes esse quatuor, Logicam, Metaphysicam, Physicam, Ethicam. Sed ea in re qui ita sentiunt, videntur aliquid dicere, quum tamen nihil plane dicant. Neque enim animadvertunt, quod magnopere oportuit, se nec cum Philosophiae originatione, nec cum vetustis Philosophis, nec cum doctrina sua satis consentire. Nam primum Philosophiae vocabulum studium sapientiae, idest eorum omnium, quae sunt, aut esse possunt, scientiae, dicitur. Deinde eadem cum notione Graecis Philosophis, qui illud ad nos demandarunt, usurpatum est, ut Cicero testificatur (*a*). Praeterea Logica, quum ars sit universae sapientiae studium ritè instituendi, Philosophiae, quae sapientiae quaedam sit pars, esse pars nequit: minus quoque Metaphysica, quae ipsa generalis sapientiae est (*b*). Quod si Philosophia pro tota eruditione humana accipiatur; tum ut Logica, & Metaphysica pro partibus Philosophiae habeantur, non valde repugnabo. Quamquam rectius illa *Ars Philosophandi*, haec *Prima, & generalis Philosophia* dici possit.

§. 2. Quod ad Metaphysicam attinet, cujus Elementa in

(a) *Lib. 2. de offi.*
(b) *Conf. Arist. Lib. 1. Metaph.*

nunc sumus explicaturi, in opinione paulo etiam absurdiore erat vir alioquin doctus, & eruditus Henricus Morus, quum Metaphysicam definivit, *Artem rectè contemplandi res incorporeas, quatenus e lumine naturae facultatibus nostris innotescunt* (a). Non quod vocabulum *Artis* in eo reprehendam, quod Scholastici imperite faciunt; quippe est illud Disciplinis omnibus commune, ut Artibus omnibus *Scientiae, & Sapientiae* vocabula, quemadmodum non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor Plato disserit (b); sed quod e facultate & scientia maxime generali, artem fecerit arctioribus, quam par est, limitibus comprehensam, dum ad substantias tantum incorporeas, & intelligentes illam retulit, quarum integrae tractationes rerum sunt & Disciplinarum peculiarium.

§. 3. Ut igitur propria Metaphysicae notio comprehendatur, observandum est, rerum omnium, quae a nobis percipi possunt, tria esse suprema genera: nam aut aeternae sunt, aut factae, aut possibiles. Ea itaq; disciplina, quae tradit causas, & rationes maxime generales rerum aeternarum, factarum, & possibilium, Metaphysica appellatur, quasi scientia physicis disciplinis paullo sublimior, non vero, quae post physicas addisci oporteat. Nempe in hoc a Physica distat Metaphysica, quod illa proximas rerum naturalium causas, haec remotas, & maxime genericas investiget. Illa exteriorem, & oculis subjectum, haec interiorem, & intelligibilem rerum ordinem perscrutetur.

§. 4. Ex quo patet vere docuisse Scholasticos, esse hanc Scientiam, & Sapientiam universalem, eique ceteras quasi famulari, suaque principia ab illa mutuari. Quod cum in omnibus Scientiis verum experimur, tum verissimum in Juris naturae, & Theologiae studiis: itaut risui pateant, qui non dum animo Metaphysicis exculto Jurisprudentiae naturalis, & rerum divinarum, scientiam affe-

(a) *In Enchir. part. 1. cap. 1. §. 1.*
(b) *In Gorgia.*

affectant. Patet ergo longe lateque Metaphysicae objectum vagari.

§. 5. Patet & utilitas: nam si studiorum humanorum scopus est hominum felicitas, eaq; posita est in perfecta voluptate ex perfecto bono manante; optimumque bonum moribus rite conformatis obtinetur; moresque rite conformant Ethica, & Theologia; has vero Metaphysica regit (ex §. 4.); hominum vitae, societati, & Religioni utilissima est Metaphysica. Ut ne quid dicam de utilitate, quam affert in mentis cultura, capacitate potissimum, & ratiocinandi facultate, exercendis. Nec parva est voluptas perquirendi, & contemplandi *interiora Mundi*, seu potius intelligibilem, & verum Mundum ex invisibilibus elementis, ordineque invisibili pulcherrime constructum, ad quem non pertingit populus, qui phaenomena tantum mundana admiratur, nec esse putat, nisi quod oculis contuetur suis. Primae enim substantiae totius rerum universitatis, unde Mundus hic adspectabilis emergit, earum vires, series, ordo, fines, pulchritudo soli huic patere possunt nostro Philosopho.

§. 6. Sed opponunt, Metaphysicos fermè omnes in Fanatismum proruisse, absurdorum systematum auctores fuisse, & aut Atheos, aut Atheismo infectos, paulo liberiores in philosophando, parum certe pios. Quasi vero vitia sint haec Artis, non potius hominum! Sanè possumus infinitos, eosq; meliores, Metaphysicos in medium afferre, qui moribus integris, ratione recta, magna, atque syncera pietate excelluerunt: possumus alios, qui quum essent litrarum expertes, aut fanatici, aut scelesti, aut Athei fuerunt. Praeter quam quod non male observavit Verulamius (*a*), nunquam consumatos philosophos Atheos fuisse, sed eos, qui Philosophiae cortice contenti fuerunt. Hi enim quum nec nihil, nec tantum, quantum satis est, in Philosophia viderent, curiositate novandi in

(a) *Praef. in libros de Aug. Scient.*

absurdas sententias, & ipsum Atheismum prolapsi sunt.

§. 7. De Methodo ad hanc Scientiam perveniendi contendunt Philosophi, Platonici a natura Dei incipiendum putarunt, eam ob rationem, quod in Deo sint rationes, & caussae rerum omnium, quem idcirco qui cognoverit, is omnium nobilissimam sapientiam consequetur. Nemo est, qui Platonicis non assentiretur, si faciliorem aditum ad Dei notitiam, quam qui est ad sapientiam universalem, patefecissent. Scio eos contendisse, nos mundum Dei intelligibilem participatum habere, in quo verae sapientiae principia dignoscere valeamus. Hinc Socrates, Plotinus, Augustinus, Malebranchius secessionem a sensu, & corporeis ad animi interiora passim praecipiunt. Sed haec speciosa magis sunt, quam vera. Quis enim eorum, qui serio philosophantur, haec in animo suo vidit? Itaut mirum sit in hac literarum Europaearum Luce systemata illa Philosopho ulli placere potuisse.

§. 8. Rectius igitur sentiunt ii, qui analytica via, & ratione ex rebus factis instituta; ad hanc scientiam contendendum docent: est enim haec certior, & securior. Quinimmo quum sapientia illa innata, & lumen internum sint commenta hominum atra bile laborantium, ut loco suo demonstrabimus, nulla reliqua est via, qua sapientia universalis acquiri possit, nisi sensuum, meditationis, atque conjecturae. Hinc in adolescentibus Metaphysicarum rerum studiosis exigitur Mathematicarum, & Physicarum disciplinarum scientia aliqua. Legatur praefatio in Enchiridion Metaphysicae Henrici Mori.

§. 9. Miror interim virum dictum Paulum Matthiam Doriam (a), quum egregie docuisset, ab hac scientia hypotheses omnes eliminandas, addidisse, eos omnes, qui via a nobis tradita §. 8. ad Metaphysicam contendunt, non posse non levibus hypothesibus & ruinosis adhaerere, cujus rei exemplum profert Johannem Lockium, qui, inquit, totam suam Metaphysicam in ea statuit hypothesi, *mentem instar tabulae nudae*

(a) *Lib. 2. Metaphysicae Propugnatae.*

dae corpus subire, ideasque omnes sensu, & meditatione acquirere.

§. 10. Nihil enim minus accurate. Nam primum, quae potest esse ratio magis thetica Philosophandi, quam per indubia experimenta, & ratiocinia ex certis experimentis desumta? Deinde quae ratio philosophandi magis hypothetica, quam quae ex idea UNIUS, *ex mundo intelligibili*, *ex lumine interno* repetitur, quum eae res & mirifice sint controversae, & sanioribus Philosophis ridiculae? Tandem cum Johannes Lockius propositionem illam, *mentem subire corpus instar tabulae nudae, ideasque omnes sensibus, & meditatione sibi comparare*, toto opere de intellectu humano demonstret, ea pro hypothesi haberi nequit, nisi aut ab eo, qui quid hypotesis sit non satis teneat, aut qui Lockii opus non perlegerit.

§. 11. Quod vero addunt, Metaphysicam Platonicam retinendam, & quod a gravissimis Philosophis probata, & longa prescriptione confirmata, & quod Religioni apprime consentanea sit, nihil moramur. Primum quod non heic auctoritatem, sed rationem spectemus, eamque Pythagora, & Platone cariorem habeamus. Deinde, si auctoritate pugnandum, recentiorum methodus, nec minus doctis, nec paucioribus probata est, & Democrito, Aristotele, atque Epicuro non est recentior. Postremo qui Platonicam Metaphysicam esse Christianae religioni consentaneam scribunt, ne primoribus quidem labiis eam degustarunt. Quis enim ignorat, & circa ideas aeternas, & circa materiae naturam, atque originem, & circa originem, & naturam animorum, quam solemnia erret Plato? id in praesentia scire sit satis, nullam fuisse Philosophorum sectam, ex qua graviores pluresque in Christianam religionem irrepserint errores. Sed ea de re alibi.

§. 12. Jam vero quod ad originem hujus disciplinae spectat, quum ea sit sapientia maxime universalis (ex §.3.) eam arcessere possis ex eo tempore, quo homines sapere coeperunt, idest ex quo fuerunt. Sed cum heic quae-

ramus non sapientiae humanae originem, sed tantum eorum tempus imi, qui pr peculiariter de Sapientia universali aliquid commentati sunt, & subtilius de rebus incorporeis, & primis rerum caussis sunt philosophati, ut vetusta illa tempora omittamus oportet. Videtur ergo primus e Philosophies, his rebus paullo subtilius disputasse Pythagoras, & ab eo doctrinam illam ad Platonicos, & Eleatenses manasse. Multa profecto sunt de his rebus in Platonis libris, atque Eleatensium fragmentis tum vero & Platonicorum omnium, praesertim Tullii, Alcinoi, Jamblichi, Porphyrii, Augustini, quae lectu digna sunt. Ceterum primus omnium ut alias Scientias, ita hanc, qua de agimus, in justam artem referre conatus est Aristoteles in libris XIII. Metaphysicorum. Sed conamina, aut tentamina, & specimina potius Metaphysicae sunt Libri illi, quam integrum, & justum opus: & nihilo tamen secius adeo perfectum, elaboratumque Arabes illud, ac Scholastici censuerunt, ut cum infiniti eorum huic studio per totam vitam incubuerint, nihil ultra moliri sunt ausi, sed in eo interpretando toti fuerunt. At tantum abest ut illud illustraverint, ut potius plurimis commentis, & deridiculis opinionibus, homines nec Graece docti, & bonae Philosophiae ignari, depravaverint. Itaque ex iis Peripateticis Metaphysicis praeter Alexandrum Aphrodiseum, & Themistium, pauculosque alios veterum, recentiorum vero B. Thomam, ac majorum Gentium Scholasticos quosdam, qui proculdubio acutissimi fuere, vix dignus est qui legatur Suarezius.

§. 13. Sub initium Seculi XVII. primum Verulamius, deinde Cartesius, haec, ut alia studia, plurimum promoverunt. Et Cartesius quidem cum sex de prima Philosophia meditationes scripsisset, in quibus pauca de natura mentis humanae, de natura Dei, de origine idearum complexus est, quae nec satis accurate prosequutus est, nec satis solide demonstravit, ejus tamen admiratores pro integra Metaphysica illas habere coeperunt. Ex eo tempore *jocularis illa*, inquit Henricus Morus, Metaphysica regnavit. Sed fuere tamen inter Cartesianos viri doctissimi

mi

mi, qui longe, lateque hanc Scientiam deduxerunt, quorum praecipui ſunt Sylvanus Regis, Joannes Claubergius, Le Grande. Inter Metaphyſicos Scholae Carteſianae numerari quoque poteſt Benedictus Spinoza, qui meditationes Carteſianas Geometricum in morem adornavit *(a)*. Sed & omnium celeberrimus fuit Malebranchius, quum in aliis ſcriptis, tum praecipue in opere vulgatiſſimo *de inquirenda veritate*.

§. 14. Sed nullibi melius haec ſtudia exculta videntur, quam in Anglia, idque duas potiſſimum ob rationes, & quia a Peripatetica tyramnide deſcivere, atque ingeniorum libertate uſi ſunt, & quia perpetuum jamdiu cum Atheis atque acerrimum certamen habuerunt: alioquin non eſt ut Angli ingenii, & judicii palmam quum aliis, tum potiſſimum Italis praeripere poſſint. Celebrantur igitur in his ſtudiis praeter Franciſcum Baconum, Henricus Morus, Parckerus, Cudwortus, Tillotſonus, Lockius, Clarkius, & alii plurimi. Sed abuſi plerique Anglorum ſunt libertate illa ingeniorum, atque aequo nimius rationem provehentes totam Theologiam, & rationem turbaverunt, id quod diſci facillime poteſt ex Anglorum hiſtoria litteraria. Ex recentioribus Germanis plurimos commemorare poſſemus, niſi elementorum anguſtiae prohiberent, prolixius ea de re diſſerere. Eorum itaque praecipui ſunt Leibnitius, quocum Clarkius acerrimas de ratione ſufficiente, & de vacuo concertationes habuit: & Wolfius, qui methodo ſynthetica omnes Metaphyſicae partes explicuit, de quo vide judicium noſtrum in hiſtoria Artis Logico-criticae.

§. 15. In tanta autem Metaphyſicorum librorum copia, inſtitutiones in uſum adoleſcentium accuratas, ſi quas dedere Clericus, Tumingius, Corſinus, & pauci alii, excipias, in quibus bona pars rerum Metaphyſi-

(a) *Nondum, quantum conſtat, id temporis in Atheiſmum ruerat. Nam eodem circiter tempore libellum ſcripſit* Cogitata Metaphyſica, *ex quo patet recte tum de Deo ſenſiſſe.*

carum desiderantur, nondum habemus: nam, ut cetera mittam, partem hujus disciplinae Theologicam, quæ longe est illa lateque diffusa, non mihi pro merito pertractasse videntur. Quae caussa fuit, quamobrem nos elementa haec in usum privatorum nostrorum auditorum collegerimus, atque adornaverimus. Ea autem in tres partes partimur. Prima parte principia Ontosophiae, & Cosmosophiae, idest Metaphysicam generalem, complectimur: altera Psychesophiam, idest tractationem mentis, & naturae humanae: tertia; Theosophiam, idest scientiam Dei, divinarumque rerum. Ita autem haec tradimus, ut meminerimus perpetuo, nos elementa tironibus scribere, quibus illi ad haec mundi intelligibilis penetralia, si amant, quasi manu ducantur. Quamquam hac in re etiam atque etiam eos rogo, ut veteris effati illius meminerint, *philosophandum, sed paucis.* Nam illa demum studia nos totos occupare debent, quae vitae humanae quum privatae, tum publicae felicitatem spectant: qua de re a nobis alibi dictum est.

ELE-

ELEMENTORUM
METAPHYSICAE
PARS PRIOR.

Complectens principia Ontoſophiae & Coſmoſophiae.

PRAEFATIO.

§. 1. Qui res Metaphyſicas literis tradiderunt, ita ſunt exorſi, quaſi perfectis omni alio genere doctrinae ſummam in Metaphyſica manum imponerent; ſive contemnentes, tanquam parva, quae prius diſcimus elementa; ſive ad ſuum non pertinere officium opinati; ſeu quod, proximum vero, nullam ingenii ſperantes gratiam, circa res, etiamſi neceſſarias, procul tamen ab oſtentatione poſitas. Ego, cum nihil exiſtimem huic diſciplinae alienum, ſine quo exactum Metaphyſicum non poſſe fieri conſtat, nec ad ullius rei ſummam, niſi praecedentibus initiis perveniri poſſe, ſciam, Elementa ſcripturus, ad minora illa, ſed quae ſi negligas non ſit majoribus locus, demittere me non recuſabo, nec aliter inſtituendos, & formandos in hac Scientia adoleſcentes ſuſcipiam, quam ſi nihil ejus unquam audiviſſe putem.

§. 2. Igitur Ontoſophiam voco ſcientiam maxime univerſalem circa ens ejuſque proprietates generatim occupatam. Quae definitio eadem pene eſt, quae Metaphyſicae ab Ariſtotele tribuitur (*a*). Ex quo patet prio-

(a) *Lib. 3. Metaph. cap. 1.*

priorem hanc, ut vocavimus, elementorum Metaphysicorum partem, universam complecti Metaphysicam, duasque, quae sequentur, tractationes esse potius Metaphysicae particulares. Quidquid sit, hanc scientiam, quam heic adumbramus, plene discere possumus ex libro secundo Joannis Lockii de intellectu humano, & Ontologia Wolfii, qui quamquam nimis plerumque est, & paullo obscurior; plurima tamen acute detegit, atque solide demonstrat.

§. 3. Henricus Morus (*a*) crassum errorem esse putat, existimare tractationem de Ente ad Metaphysicam pertinere, quod id Logicae sit proprium. Qua in re vulgari, & Logicae, & Metaphysicae notione vir doctus decipitur. Putat nimirum Metaphysicam circa substantias incorporeas intelligentes occupari, Logicam vero esse artem de notionibus abstractis disputandi, qui duo sunt errores vulgarium Philosophorum. Conferatur §. 1. Prolegomenων.

§. 4. Cosmosophiam vero vocamus scientiam, quae principia, originem, & ordinem hujus rerum universitatis tradit. Ea Cosmogonia vocari etiam solet, sub quo nomine eruditissimi Angli *historiae universalis* auctores eam historiae illi praeposuerunt. Observat autem Burnetius (*b*) Cosmogoniam eandem esse cum Theogonia Gentilium; quippe apud quos prima Numina partes Mundi fuerunt. Sed distinguenda tamen est a Geogonia, quae circa Tellurem nostram tantum versatur. Collegit hanc Metaphysicae partem peculiari opere Wolfius. Sed nemo subtilius, & eruditius his de rebus disputat, quam laudatus Cudvvorthus, qui una opera veterum omnium, & recentiorum systemata egregie explicat.

DE-

(a) *Ench. part.* 1. *cap.* 2.
(b) *In Archaeologiis*.

DEFINITIONES.

QUas hic damus definitiones ex communi pene Philosophorum sensu accepimus. Paucorum tantum vocabulorum vulgatas notiones aut omnino delevimus, aut emendavimus, quod eas nec satis exactas, & parum ad differendum commodas experti essemus. Uno verbo, recordati sumus Logicae Canonis, *non esse in definitionibus a sensu literatorum communi abscedendum*, ita tamen ut non simus obliti alterius, definitiones vocabnlorum esse arbitrarias, licereque a definitione communi discedere, si minus sit recta.

CAP. I.

Notiones Rei, Entis, Nihili, Possibilis, impossibilis Necessarii, Contingentis.

DEFINITIO I.

RES est, quodcumque exstitit, est, futurum est, aut possibile, seu substantia id sit, seu modus.

Scholion Nullum est aliud vocabulum, cui in his Elementis ampliorem notionem adscribamus, idque ex usu ipsorum Latinae linguae Scriptorum. Quum autem hucusque Res, & Ens, quorum vocabulorum notiones nos distinguimus, apud Metaphysicos pro eodem usurpata sint, quaeretur fortasse ex nobis, qua ratione dispescuerimus. Quibus respondemus id factum, ut commodius cogitationes nostras explicaremus, quae non levis causa est, cur Philosophus novas vocabulorum definitiones tradat. Legatur Lockius lib. 3. ubi de usu vocabulorum egregie differit. Quod semel sub initium adnotasse sit satis.

II. Entis nomine intelligimus quidquid existit, seu substantia sit, seu modus. Existentiae autem vocabu-

lum

lum eam excitat notionem, quae significantioribus explicari nequit.

Sch. Ens Latinis, licet sequioribus, ejusdem prorsus vis fuit, atque ὄν Graecis: apud utrosque enim est a verbo substantivo, idest existentiam significante. Quae quoque ratio fuit, qua *Ens* a *Res* distinxerimus. Adnotandum tamen est Platonicos plerumque vocabulum ὂν cum emphasi adhibuisse, eoque tantum ens aeternum, & immutabile significasse, ut primum ex Platone, deinde etiam ex Plotino, Alcinoo, aliisque Platonicis discimus: qua ratione Mosi Platonem confert Eusebius (*a*), quasi eadem sit notio vocabuli *Jehovah* Mosaici, quo se Deus appellat, & ὂν Platonici. *Jehovah* certe per ὂν septuaginta verterunt, idest Platonicos, ut putat Clericus (*b*) Ex quo & illud patet, cur Plato res hujus Mundi vocet *non entia*, nempe *nec aeterna*, *nec immutabilia*: ei enim soli ideae aeternae, *ante omnia* scilicet, & *extra omnia*, sunt entia: mundus entium umbris constat.

III. Vocabulo nihil duae excitantur notiones, una Entis, altera privationis rei alicujus in Ente illo.

Schol. Vocabulum nihil negativum est: *vocabula autem negativa absentiam idearum positivarum explicant*, *velut insipidum*, *silentium*, *nihil*, inquit perspecte Lockius lib. 2. cap. 8. §. 5. Qui ex. g. dicit, ante conditum mundum erat nihil, notiones duas exprimit, mundi, & absentiae mundi. Ita quum dico Chymera nihil est, observatur menti notio Entis, & absentiae Chymerae ex numero Entium. Ineptiunt igitur, qui definiunt nihilum per vocabulum, cui nulla respondet notio, aut qui nihil vocant, quum nihil cogitamus. Scriptores Hebraici *nihili* vocabulo idem plerumque significarunt, atque Epicurei vocabulo *inanis*. Ita Propheta, *extendit Coelum sicut nihilum*. Et Job, *appendit terram super nihi-*

(a) *Praep. lib.* 11. *cap.* 9. *conferatur & Petavius to.* 1. *lib.* 1. *cap.* 6. *de Theologicis dogmatibus*.

(b) *Ad cap.* III. *Exodi v.* 15.

nihilum : nisi fortassis nihili vocabulo aerem intellexerint ex populari loquendi modo.

IV. Possibile voco id, quod nec existit, nec certum est utrum existet, sed tantum non repugnat existere, velut hominem integrae valetudinis cras mori: esse habitatores in Luna, si non sint.

Schol. Sedulo animadvertendum, ne misceantur Possibilitatis, & Probabilitatis notiones, quod minus prudentes saepe faciunt. Nam probabilitas spectat rationum, quibus ad aliquid affirmandum, aut negandum impellimur, pondera: possibilitas autem ipsam rei naturam. Itaque probabilitas locum habet quum in *Entibus*, tum in *Possibilibus*, & *Impossibilibus*. Cui errori causam dedisse videtur canon ille Logicorum, *possibilitatem esse primum probabilitatis absolutae gradum, quum existentia quaeritur*.

V. Ea non repugnare dicimus, quae simul esse possunt, velut ex datis tribus lineis, quarum duae quomodocumque sumtae tertia majores sint, triangulum confici, materiam moveri, cetera.

VI. Repugnare dicimus, quae simul esse non possunt, veluti tres lineas, quarum duae sunt semper tertia minores, triangulum conficere, aut circumferentiam circuli cum quatuor lateribus quadrati conjungi.

Schol. Si quis quaerat, qua Methodo perspici possit, utrum duo, aut plura repugnent sibi mutuo, necne, is utatur regulis, quas in Logica, dum de usu ratiocinationis loqueremur, tradidimus. Eae huc redeunt, ut resolvamus ideas in omnes simplices; ut ipsas simplices ex omnibus adspectibus versemus; ut cum omnibus ideis affinibus comparemus; ut inde separemus, quas ad illas non pertinere putamus; ut si res primò non processit, examen iterum instituamus; ut utamur aliorum cogitatis, & inventis; ut studeamus mentis capacitati, & acumini, ac judicio augendis; & ut similes Analytices regulas adhibeamus. Post quod examen vir prudens facile fortassis dignoscet, res rei conveniat, an adversetur. Quod si ne tum quidem, quod quaerebat, inve-

invenerit, ut ne alterius quaerat moneo.

VII. Futurum voco id quod non solum possibile est, idest quod non solum non repugnat existere, sed quod certum est staturum, veluti cras oriturum solem, homines omnes morituros aliquando. Igitur notio futuri, juxta nostras definitiones, est notio Possibilis determinati, atque alicui tempori adscripti.

Schol. Hinc patet eandem rem uni possibilem tantum haberi posse, alteri futuram, si iste, non ille certo sciat aliquando extaturam, quod attente observandum est, dum Scriptores leguntur. Praeterea duae istae postremae definitiones ob id etiam accurate observandae, quod in utraque, & Revelata, & Naturali Theologia magnum habent usum, dum de scientia, voluntate, libertate Dei, rebus suapte natura gravissimis, & valde implicitis, disputatur adversus Atheos, Fati potissimum assertores. Itaque, ut id loco exempli proferam, non sine gravi ratione quaerunt quidam, sint ne admittenda hujusmodi *Possibilia* in mente Dei, an omnia sint *Futura?* Nam si admiseris, cogeris fateri, novas in Deo voluntates esse posse, quibus possibilia evadant futura. Sin vero negaveris, Spinozisticum Fatum inducere videberis. Quaestio est gravissima, & valde perplexa, quam nos tertia parte explicare conabimur.

Sunt qui Futura ad duo quoque genera referunt, ut alia sint *absoluta*, alia *conditionata*. Quae divisio non satis solida esse videtur: etenim quum *Futuri* notio relationem dicat ad mentem praevidentem, quae conditionata *Futura* vocantur vel sunt plura Futura concatenata cum Possibilibus, aut certe mere Possibilia. E. G. *pulvis pyrius ardebit, si ei ignis admoveatur*: sunt duo Possibilia, quae conjunctim intellecta Futurum constituunt. Utuntur hac partitione passim Theologi quum intricatissimas quaestiones agitant super Scientia, Decretis, & Providentia Dei. Non hic disquiram utiliter necne, quae Theologi curae erunt: id scio, haec vocabula talia esse, quibus nihil realis respondeat,

nec

nec in Deo, cujus ſcientia non multiplex eſt, aut varia, ſed unica, & ſimpliciſſima intellectio; nec in rerum natura, in qua nihil fortuiti, nihil vagi, incertique eſt, ſed omnes effectus, & cauſae ſapientiſſime concatenata ſunt.

VIII. Poſſibilium duo ſtatuuntur genera: nam alia quidem abſoluta, & intrinſeca, alia vero relativa, & extrinſeca poſſibilia dicuntur. Ad prius genus referuntur ea, quorum *Eſſentialia* eſſe ſimul poſſunt, ut animal vi ratiocinandi praeditum, figura chiliogona, ſeu mille laterum. Ad poſterius referimus quae non tantum intrinſecus poſſibilia ſunt, ſed etiam extrinſecus, id eſt ex relatione ad certas cauſas, a quibus effici poſſunt.

Schol. Ut id clarius intelligatur, obſervabunt lectores, poſſibilitatis notionem duabus ex fontibus naſci, nempe ex inſpectione *eſſentialium* rei, quae conſtat uniri poſſe, & *potentiae*, qua uniri poſſunt. Illa poſſibilitas intrinſeca adpellatur, haec extrinſeca. Ceterum quum quaeritur poſſibile ne aliquid ſit, primum poſſibilitas intrinſeca perveſtiganda, deinde extrinſeca. Niſi enim ſciatur aliquid intrinſecus poſſibile eſſe, ignoretur oportet, an tanta ſit potentia, ut effici poſſit. E.G. quaeritur an poſſibilis ſit alter mundus, ideſt alter globus terraqueus viventibus ornatus? primum examinabimus intrinſecam poſſibilitatem, deinde extrinſecam, ſeu potentiam cauſae, a qua eſſet producendus. Sed ſi conſtet rem aliquam exiſtere, aut umquam extitiſſe, inde quoque eſſe poſſibilem intellige: *ab actu* enim *ad potentiam*, ut dicitur in Scholis, rite argumentamur.

IX. Impoſſibile vocamus id, quod exiſtere nequit, veluti circulus quadratus, idem ſimul eſſe & non eſſe.

Schol. Eodem modo, quo de notione *Poſſibilis* ſuperius diximus, notio Impoſſibilis naſcitur, vel ex adſpectu eſſentialium, vel ex adſpectu externae cauſae: & inde *Impoſſibilitas intrinſeca*, hinc extrinſeca proficiſcitur. In id autem curae acres intendendae, ut ne

hallu-

hallucinemur in *Impossibilibus* statuendis. Nam quoniam mentes nostrae finitae sunt & breves, ut non possint essentias rerum, & relationes plene inspicere ita nequeunt dimetiri rerum potentias activas : ex quo fit, ut difficillimae sint certae notiones *Impossibilitatis*, quum intrinsecae, tum extrinsecae. Sed non idcirco debemus ad alterum extremum deflectere, ut asseramus, nullum eorum, quae nos impossibilia putamus, ne hoc quidem, *idem posse simul esse, & non esse*, *Impossibile* esse quod scilicet Deus, qui infinita scientia, & potentia praeditus est, fortasse tanquam possibile spectat, atque habet, quae opinio Cartesii fuisse videtur. Qui enim sic ratiocinatur, purum in Rempublicam literariam scepticismum inducit, quum prima eruditionis humanae fundamenta subvertat. Itaque ratio hujus portentosae opinionis inepta est: quippe ut observatum est Nicolao Malebranchio acutissimo viro (*a*) quamquam Deus in eo infinite mentibus nostris praestet, quod ille omnia *Possibilia* & *simul*, clareque, & distincte intueatur, nos pauca clare, atque distincte, nec simul: plura autem obscure, & confuse: at in quibusdam, quae nos clare, & distincte percipimus, veluti nos existere, idem simul esse & non esse, totum esse sua parte majus, & in quibus idcirco certi sumus, nullo is pacto nos superat; quia quum certitudo gradus non habeat, ubicunque est, eadem est: itaut si in his cogitationibus in Deo sit major, nostra certitudo non erit, quod nescio an Dei sapientiae, & providentiae deroget, qui nos secundum hos, ita fecerit, ut nihil certi scire possimus. Quod quum asseruisset nuper Huetius (*b*) Wolfio jure scepticus habitus est. Sed de his alibi. Ceterum non male observat Clericus (*c*) Cartesium more suo effugium illud callide petiisse, ne sententiae suae de essentia corporis in trina dimensione, censura ab Eccle-

(a) *De Morali, & Relig. lib.* 1.
(b) *La foiblesse de l'entendement humain*.
(c) *Ontologiae cap.* 4. §. 3.

Ecclesia inureretur, ob mysteria eucharistica, quae ille ita sarcta tecta servabat, asserens Deum & impossibilia facere posse.

X. Impossibilia *moralia* vocant Philosophi, quae quidem sunt *Possibilia intrinseca*, sed tamen aut nunquam, aut difficillime usu eveniunt; aut quae honestati, & naturae morali adversantur, veluti hominem sanae mentis sibi gladium inferre, a filio probo patrem carissimum occidi.

Schol. Haec definitio in librorum lectione attente est recolenda, ne absurdas, aut falsas aliis sententias tribuamus. Quod Novatianis tertii seculi haeretici fecerunt, qui quum legerent in Evangeliis, eos, qui semel resipuerunt, si iterum excidant, non posse iterum resipiscere, iis spem salutis ademerunt, ut B. Cyprianus libro de lapsis retulit. Etenim quod ἀδύνατον ibi dicitur, morale tantum est, non physicum. Spectat etiam huc Politicorum illud, Rempublicam, si ad magnitudinis extremum gradum pervenerit, stare non posse, quod *summis negatum stare diu*, ut loquitur Lucanus. Moralia haec sunt Impossibilia. Sed haec Critices sunt.

XI. Necessarium existentiae vocamus, quod existentiae suae caussas non habet, cujusmodi est solum ens aeternum.

Schol. Vulgatum est apud Philosophos, ens aeternum *necessitate naturae suae* existere. Quae locutio notionem habet paullo obscuriorem. Significatur autem non ita esse, ut *contingentia*, quae vocant, ut ita existat, ut potuerit non existere, sed necessario existere: quae existendi necessitas quum non aeterna sit, sed in Entis ejus natura, idcirco naturae necessitate existere dicitur. Ceterum, si Philosophi ingenui esse velint, fatebuntur se, ut intelligere non possunt naturam aeternitatis, ita ignorare quale sit existere necessitate naturae. Interim quum hunc loquendi modum Spinoza in Ethica passim usurpet, ut quum scribit Deum necessitate naturae suae intelligere possibilia omnia, necessitate naturae mun-

dum efficere, necessitate naturae sequi quod optimum est, observetur, id intelligere, non quod Deus externo Fato subjiciatur, sed quod talis sit ejus natura, ut illa non possint non ita fieri; qua in re Stoicis consentit. Ita Spinoza ipse mentem suam explicat in primo Ethicae Schol. Sed haec loco suo.

XII. Necessarium essentiae est, quod essentiam habet immutabilem, quod solum aeternum est, ut praeclare Plato docet. Nam quaecumque sunt facta mutabilia sunt. Sed an necessitate naturae ens aeternum sit incommutabile, itaut nequeat fingi aeternum mutabile, alias. Nam quamquam id Philosophi omnes fatentur, at re vera suis systematis negare id videntur, dum eorum plurimi materiam aeternam, sed mutabilem, statuunt.

XIII. Necessarium ad *existentiam* dicitur id, sine quo aliud existere nequit. Ita si non existente A, nequit existere B, tum A dicetur necessarium ad existentiam τȣ B. Demonstrabimus suo loco *Ens aeternum intelligens* esse necessarium ad existentiam mundi, itaut illo sublato, existere mundus nequeat, quo evertetur purus *materialismus*, ut vocant, nempe crassus Epicureismus.

XIV. Necessarium ad essentiam est id, sine quo essentia *Rei* haberi nequit. Vocatur a Wolfio Essentiale. (Quod vocabulum retinendum censuimus, ob facilitatem, & compendium loquendi: destituimur enim his in rebus propriis vocabulis, ob *rerum novitatem*). Ita soliditas dicitur necessaria ad essentiam corporis, aequalitas circumferentiae a centro ad essentiam circuli.

Schol. Sunt qui putant Mentem, idest cogitationem aeternam, esse *necessariam ad essentiam mundi*, qualis Spinoza, qui mentes ceteras aeternae esse modificationes docet. Alii vim activam, & hilarchicam ad essentiam materiae necessariam faciunt, cujusmodi Aristoteles, Tolandus, Leibnitius: quos loco suo examinabimus.

XV. A necessario, & intrinsece dependet a B, si B

sit

sit necessarium ad essentiam τȣ A, cujusmodi est homo a mente & corpore, triangulum a tribus lateribus, & quaelibet res a suis *Essentialibus*.

XVI. A extrinsece dependet a B, si B tantum necessarium sit ad existentiam τȣ A, non etiam ad essentiam. Ita mundus a Deo, & effectus omnes a suis causis.

Schol. Patet igitur, quid sit unum ens ab alio intrinsece, aut extrinsece pendere, quod ut attente observetur volo, quod inde facilius gravissimae quaestiones ad Cosmosophiam pertinentes explicentur, totumque Spinozae systema intelligatur, atque confutetur. Atheus autem iste paulo aliter haec explicuit. *Quodcumque in se existit, & in suo, non in alterius rei conceptu intelligitur, a nullo intrinsecus pendere dicit; contra vero quodcumque in alio existit, & per ejus intelligitur conceptum. In prima classe ponit substantiam, in altera substantiae affectiones*.

XVII. Ens contingens vocant philosophi quodcumque extrinsecus, & libere ab alio pendet, qualia sunt omnia facta & possibilia, quae *necessitate naturae* non existunt, adeoque non existentia intelligi possunt. Ita contingens, & necessarium opponi dicuntur, ut, quod unum est, nequeat esse alterum.

CAP. II.

De Relatione, Subjecto, Adjuncto, Substantia, Attributo, Modo.

XVIII. Relatio est qualiscumque nexus unius rei cum alia, quae valeat nos una cognita, ad alterius cognitionem ducere. Est autem is nexus vel *realis*, vel *moralis*, vel *intellectualis*: ille in ipsa rerum natura est, veluti nexus patrem inter & filium; alter opinione hominum constat, veluti relatio virum inter & uxorem, inter actiones quasdam & leges honestatis, aut turpitudinis: tertius tandem sola

cogitatione comprehenditur; atque hujusmodi sunt relationes inter disciplinarum principia, & inde deducta consequentia; inter similia, quorum unum ab altero non pendet, & id genus alia: quamquam has ad prius ego genus potius retulerim.

Schol. Relativa sunt hujusmodi, ut nequeat unum sine altero cognosci, quemadmodum Philosophi tradunt, quod potissimum evenit in relationibus *realibus*, quae ubique gentium eaedem sunt. In *moralibus* autem & *intellectualibus*, quae apud omnes non sunt eaedem, proverbium illud obtinere nequit. Quinimo monemus, ne relationes istae generales censeantur. Quod quum quidam non observassent, aut ex praesentium, & patriae moribus prava de antiquis judicia sibi efformarunt: aut ex iis systematis disciplinarum, quae ipsi animo conceperant, de systematis illorum judicarunt: ut inde patet, quod varia recentiorum Philosophorum systemata antiquis omnibus communia fuisse, sectatores paulo eruditi conati sint demonstrare, ut Burnetus theoriam Telluris. Morus & Raphson spatium, Spinoza, & Tolandus Pantheismum, Baelius Manicheismum, alii alia. Observatum id in Arte Logico Critica.

XIX. In Relationibus distinguimus & earum *subjecta*, & earum *rationes*. *Subjecta* relationum sunt illa, inter quae nexus est & relatio: nexus ipse ratio dicitur relationis.

Schol. Paullo aliter Scholastici: nam tria distinguunt, fundamentum, terminum, & rationem fundandi. *Illud* vocant subjectum unde dicitur nexus: *terminum* subjectum ad quod nexus: *rationem* id propter quod est nexus. Tria haec certe in triplici illo relationum genere (def. 18.) omnino obtinere debent, & acri judicio distingui, ut ordine ratiocinemur. Patet autem ex iis quae dicta sunt; relationem non percipi, nisi perceptis subjectis, inter quae est, & ratione, propter quam est.

XX. Subjectum est id cui aliquid adhaerere, vel inhaerere percipitur. Adjunctum vero, quod subjecto adhae-

adhaeret, vel inhaeret, veluti tela subjectum est picturae, pictura adjunctum telae.

Schol. Relativae sunt ideae adjuncti & subjecti: itaque nequit altera sine altera percipi, ne per abstractionem quidem, ut Scholastici loquuntur. Interim nihil vetat particulatim eas expendere, & separatim de iis disputare, quod faciunt Ethici dum vitiorum, atque virtutum naturam examinant, quasi a Mente eorum subjecto abstractam: Physici vero dum leges motus tradunt abstracti a corpore.

XXI. Substantia est primum subjectum ejus, quod est, aut fit, quod ita existit, ut intrinsecus a nullo communi ac anteriori subjecto, sed a suis tantum essentialibus pendeat, ac semel positum, per se esse & conservari possit.

XXII. Accidens est adjunctum substantiae, quod illius aut essentiam, aut existentiam limitat. Itaque est aut *qualitas*, aut *modus*: qualitas essentiam finit: modus existentiam.

Schol. Nihil tot inter Philosophos concertationes excitavit, quam non satis enucleata substantiae notio, nec ullae magis contentiones vitae, atque eruditionis humanae intersunt, quam quae de natura verae substantiae agitantur, quippe quae Deum, universitatis rerum naturam, & naturam hominis spectant, quod paullo post intelligemus. Inter veteres Graecos Philosophos de Universi substantia diu ita disputatum est, ut qui eorum disputationes legit, incertior, quam adiit, discedat. Fuere qui unam eamque immensam, & immutabilem primam Universi substantiam, ac fundamentum dicerent, veluti Eleatenses, & Aristoteles. Alii plures ac prope infinitas, ut Democritici. Recentioribus temporibus Scholastici, in primis Scotistae, Arabibus, ac proinde Aristoteli simplicius adhaeserunt: quidam nimis quam par erat, ut ad impietatem usque aberraverint, velut David a Divinando, Abelardus, Jordanus Brunus, qui hanc primam substantiam, seu materiam Universi primam, ut vocant, Deum esse pu-

taverunt, quod tandem mortalium omnium teterrimus Benedictus Spinoza integro docere conatus est systemate. Sed Gassendistae, Cartesiani, ac Newtoniani Democriti quidem substantias revocaverunt, sed in spatio, ac communi earum fundamento minime convenerunt, quorum quidam nullum esse sibi persuasere praeter extensionem, quam atomi ipsae mole sua conficiunt; alii, ut Nevvtoniani, immensum hoc spatium posuerunt, ipsam Dei immensitatem esse rati, qua de re alibi. Leibnitius novam substantiae notionem, substantiarumque novam theoriam invenit, qua de re loco suo. Generatim vero Lockius (*a*) negat nos ullam claram & distinctam substantiarum notionem habere: nam etsi sciamus, inquit, esse rerum quae sunt, aut fiunt prima quaedam subjecta, at quæ sunt ignoramus. Id quod confirmari potest ex eo, quod gravissimi Philosophi super natura primarum Universi substantiarum immane quantum discordaverint. Quicumque hinc originem Spinozismi factam arbitretur, is rem acu tetigisse mihi videtur: nam a materia Aristotelis prima, eaque activa, seu natura genitrice praedita, veluti per gradus primum ad Arabismum, mox ad Pantheismum ventum est. Confer Schol. definitionis XXIV. Ego sic censeo, substantiarum realium nos notiones nec claras, nec distintctas habere; sed claram esse & distinctam abstractam, & genericam substantiae ideam. In eo peccare Philosophos ajo; quod nimis confidenter hanc abstractam notionem rebus singularibus aptant.

XXIII. Essentialia entis vocamus ea, ex quibus primum entis essentia componitur, quaeque in entibus simplicibus nec ex se mutuo, neque ab alio priore pendent intrisecus, licet in entibus compositis ab aliis pendere possint. Ita extensio, soliditas, cetera, essentialia sunt corporis.

XXIV. Attributum est id, quod licet non sit primum in essentia, in quo ab Essentiali discernitur, necessa-

(a) *Lib.* 1. *cap.* 3. §. 18. & *lib.* 2. *cap.* 23. §. 1. & 2.

cessario tamen & intrinsecus provenit ab essentia, & ita, ut posita essentia, illud ponatur necesse est, velut divisibilitas in corpore. Distinguitur ab Accidente, quod illud abesse possit, non item attributum.

Schol. Notiones ergo Substantiae, Accidentis, Essentialis, Attributi, probe sunt recolendae, & discernendae; quod quum plerique non fecerint, dum de Deo, & Mundo philosopharentur, turpiter sunt hallucinati. Inde, ut dixi, natus est Spinozismus. Spinoza parte prima Ethicae substantiam definit, *per substantiam intelligo id quod in se est; & per se concipitur*: deinde abusus ambiguitate *τȣ existere in se, & in alio*, quum omnia universi entia Deus immensitate sua complectatur, intulit Deum tantum substantiam esse, cetera Dei aut attributa, aut qualitates, aut modos. Cartesius (*a*) substantiam definiverat, *Rem quae ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum*; quumque creatae res Deo, ut existant, opus habeant, eas non esse substantias eodem loco docuit, voluitque *unicam esse substantiam Deum*: qui & ipse ambigua illa loquendi ratione, *ut nulla alia re indigeat ad existendum*, deceptus est. Adeo verum est, non Geometras tantum, sed Metaphysicos maxime, dum ab ideis abstractis ad Naturae res gradum faciunt, turpissime hallucinari! Jam Attributum definiit Spinoza eodem in loco, *id quod intellectus de substantia percipit tanquam ejus naturam constituens*. Quunque Deum intelligere non posset sine immensa extensione, hancq; haberet *formalem*, & hanc materiam, cujus modi sint corpora; veluti per gradus ad summam hanc impietatem venit, materiam esse Dei attributum, corpora Dei modos.

XXV. Dividunt Philosophi attributorum vocabula in *affirmantia*, & *negantia*. Illa explicant quid res sit: haec quid non sit. *Extensio* in corporibus est prioris generis: *impenetrabilitas* secundi.

Schol. Monent Logici, ut in investiganda veritate es-

(a) *Part.* 1. *principiorum art.* 51.

ſentiarum, utraque haec attributa inveſtigemus: ita enim paulo clariores notiones earum habere poſſe. Prior tamen eſſe debet affirmantium, quam negantium cognitio. Unde ſcitum illud Philoſophorum, *notionem negativorum ex notionibus eſſe poſitivorum*, quo tantopere uſus eſt Carteſius in demonſtratione, ut vocat, exiſtentiae Dei. Niſi enim ſciatur quid res ſit, intelligi nequit quid non ſit. Vide hujus rei exemplum Logicae lib.1. cap. 1. dum de natura animae loquimur.

C A P. III.

De Eſſentia, & Natura.

XXVI. Eſſentia eſt forma rei intrinſeca, qua res potius talis eſt, quam talis; eaque poſita eſt in indiviſibili *eſſentialium* & *attributorum* unione. Unionem vero eſſentialium, & attributorum hoc tantum ſenſu voco indiviſibilem, ut nequeat eorum ullum auferri, quin eſſentia immutetur.

Schol. Non ſatis igitur perſpecte Carteſiani eſſentias rerum in una tantum proprietate, ut vocant, ex qua ceterae manare intelligerentur, illa vero ex nulla priore, perveſtigarunt. Nam quamquam quaedam res ita fortaſſe ſimplices ſunt, ut earum eſſentia in uno tantum eſſentiali poſita ſit: at profecto plurimae aliae ſunt, quae quum pluribus eſſentialibus ſint conflatae, non eſt in iis primum quoddam quaerendum, in quo conſiſtat eſſentia. Hinc inſcite eſſentiam corporis in ſola extenſione poſuerunt. Atque inde eſt, quod rerum eſſentiae a nobis maxima ex parte ignorantur, quod nimirum nec omnia rerum eſſentialia, & attributa inſpicere poſſimus, nec eorum unionem ſatis clare intelligere, niſi fortaſſe in rebus Geometricis, & Arithmeticis, in quibus eſſentias plene intelligimus: quippe hae res eſſentias habent ab arbitrio Geometrarum, & Arithmeticorum, ideſt mere nominales ſunt; quum aliarum rerum eſſentiae ſint reales.

XXVII.

XXVII. Essentiae vel *reales* sunt, vel *notionales*, & *nominales*. Illae sunt quibus res sunt tales: hae notiones rerum vocabulis quibusdam expressae. Pertinent ad essentias nominales *genera*, & *species*.

Schol. Magnum habet in inquirenda veritate usum haec divisio, eaque egregie illustratur a Lokio. (a) Quod ut plene intelligatur, recolenda quae in superiori scholio edisseruimus, quo in loco animadvertimus, essentias rerum maxima ex parte a nobis ignorari. Id autem de essentiis realibus intelligendum est: nam quaenam sint essentiae nominales prolatis vocabulorum definitionibus sciri potest. Quicumque igitur hoc discrimen non recte servant, dum essentias nominales pro realibus habent, falli magnopere possunt. Ea certe est methodus, qua Benedictus Spinoza philosophatus est: ex essentiis scilicet rerum notionalibus tam audacter de rebus ipsis concludit, quam ex ideis Geometricis de natura, & proprietatibus figurarum Geometricarum, quasi in solo mundo intelligibili versetur. Quis dixerit quot inde errorum monstra conficiat? (b)

Sed, inquit aliquis, an ullae sunt apud homines nominales essentiae realibus amussim respondentes? Respondeo paucos esse philosophos, qui essentias suas nominales non pro realibus perfecte habeant. Sed ex sapientium discordiis, & eorum *sensu communi* discimus, vix modorum simpliciorum essentias nominales haberi posse pro realibus, &, ut ego quidem puto, ne has quidem, nisi in paucissimis.

XXVIII. Praeterea essentiae rerum vel factae sunt, vel aeternae intelligibiles: hae continentur mente Dei: illae extra Deum existunt.

Schol. Longe necessaria erat haec divisio, ne in statuenda immutabilitate essentiarum mirifice hallucinaremur. Nam sunt quidam, qui essentias rerum omnes immutabiles faciunt, dum tamen factas mutabiles statuunt

(a) *Lib. 3. cap. 3.*
(b) *Vide Traité des systemes tom. 2.*

tuunt, qui intelligi nequeunt, nisi moneant, se loqui de essentiis intelligibilibus, & possibilibus, quae proculdubio immutabiles sunt, quum factae essentiae omnes sint mutabiles. Neque aliud intelligebat Plato, dum essentias rerum, seu ideas, immutabiles statuit, quidquid ideae illae sint.

XXIX. Vis est conatus agendi. Est autem vis *viva*, vel *mortua*. Illa cum actione conjuncta est, veluti vis flammae, quae se agitat: haec in conatu est, a quo propter obstaculum, nulla manat actio, veluti vis penduli immobiliter gravitantis. Utriusque generis vires existere naturae contemplatione facile detegitur. Nam & in seminibus, atque ovis vires esse genitales, mortuas tamen necesse est: & plures esse vires vivas oculis ipsis inspicimus. Investigandae philosopho igitur perquam diligenter: earum praeterea intensitates examinandae, tum & conflictus & ex conflictu provenientes effectus. Nemo id felicius fecisse videtur, quam Newtonus. Sed infinita etiam sunt his de rebus acutissime demonstrata a Wolfio in operibus philosophicis. Fatendum tamen est nondum in penitissimam hanc Naturae partem mortales devenisse. Quapropter ingens superest rerum copia, in qua investiganda cum laude versari possumus.

XXX. Actio si spectatur prout a causa manat *actio* quidem appellatur: si vero in subjecto, in quo ab externa causa producitur, *passio* vocari solet.

Schol. E. G. quum moveo lapidem, eadem motio mei quidem respectu actio est, in lapide passio. Hinc nata est divisio potentiae in *activam*, & *passivam*, quarum illa agit, haec excipit. Ceterum haec definitio usum habet quum in aliis, tum in celeberrima quaestione illa, an intellectus activa, an vero passiva potentia sit. Quam dum quidam ut ridiculam contemnunt, non intelligunt ea totam hominis naturam contineri: Nam idem plane est atque investigare, existat ne in nobis vis activa cogitationum nostrarum, quae nostri propria sit, an cogitationes in nobis a Deo, aut Anima mundi, tanquam motus in lapide, producantur. Cartesius

ſius prius putavit. Sic enim ille (*a*): *nullam aliam differentiam ſtatuo inter animam, & ejus ideas, quam inter fruſtum cerae, & diverſas figuras, quarum fruſtum illud capax eſt: & quemadmodum diverſas figuras recipere non eſt in cera actio proprie, ſed paſſio, ita etiam mihi videtur, quod paſſio ſit in anima, quod hanc, vel illam ideam recipiat*. Scitum autem eſt Carteſio ideas, & perceptiones unum eſſe. Alterum cenſuit Pythagoras, (*a*) & Stoici, (*b*) ex recentioribus vero Campanella (*c*) praeter ceteros loco ſuo memorandos.

XXXI. Vocamus Naturam vires, ſeu principium activum Entis, dum de rebus phyſicis loquimur: normam vero actionum humanarum naturae lumine promulgatam ab Auctore Mundi, dum de mortalibus diſſerimus.

Schol. Eſt definitio ex communi Philoſophorum ſenſu depromta. Non ſum vero neſcius vocabulum *naturae* cum aliis quoque notionibus paſſim accipi, etiam in Philoſophorum libris. Apud vetuſtiſſimos Philoſophos dupliciter accipiebatur: aut pro vi una, & ſimplici per totam mundi machinam diffuſa, quae vitam, & motum ſingulis mundi partibus impertiretur: aut pro viribus ſingularibus, quibus ſingulae res praeditae eſſent. Cum priori ſenſu accipiebant Pythagorici, Heraclitus, Stoici, Speuſippus, fortaſſis etiam Ariſtoteles; quippe cujus materia prima omnium formarum progenitrix hac Natura praedita eſſe videtur: temporibus vero noſtris Morus, Cudvvorthus, Nevvtonus, aliique quamplurimi. Cum poſteriori Democritici, Epicurei, atque aetate noſtra Carteſiani, & Leibnitiani. Sed priores inter ſe non conveniunt. Nam Pythagoras Deum ipſum Naturam eſſe voluit,

(a) *Part. 1. Epiſtolarum ep. 115.*
(b) *Cic. lib. 1. Tuſcul.*
(c) *Senec. ſaepe.*
(d) *Morhofius Polyſt. tom. 2. lib. 2. cap. 18.*

luit, si ejus mentem teneamus (a): Stoici Deum quidem, sed natura igneum, seu aethereum: Heraclitus ignem ipsum, aut potius aetherem quendam vivificum: Aristoteles nihil distincte definit, sed ratione, & consilio Naturam instructam non negat: Plato animam mundanam induxit, quam *virtutem genitricem* vocat Apulejus (b), eamque servire voluit Deo fabricatori. Cudvvorthus licet neget consilio, & ratione uti naturam, sensu tamen, & perceptione instructum facere videtur (c). Nevvtonus (d) AEtherem subtilissimum, quem & spiritum alibi vocat, naturae vim gerere opinatur. At illi, qui singulis mundi partibus, & membris singulas vires activas, seu similes, seu dissimiles posuerunt, has, aut harum systema, naturam habent. Videri possunt quae in nostra *dissertatione de principiis rerum corporearum* dicta sunt. Plerique Philosophorum Christianorum, qui agnoscunt, quantum discriminis sit inter Deum, & rerum universitatem, illum quidem *naturam naturantem* appellant, hanc *naturam naturatam*. Interim eorum non pauci totam eam vim, quae per universitatem rerum diffusa est, a Deo immediate esse docent, seu potius nullam esse in mundo vim activam substantialem, sed actiones omnes mundanas a Deo continenter proficisci. Habet haec sententia in veteribus ipsis, novellisque Theologis patronos quosdam: sed a Cartesio longe est provecta, plurimisque ab autore Gallico *Des actions de Dieu sur les creatures* adserta.

XXXII. Leges naturae vocant Physici normas, secundum quas motiones in hac rerum universitate pro- ve-

(a) *Vide quae dicta sunt in dissertatione de principiis rerum corporearum.*

(b) *De dogmate Platonis.*

(c) *In System. intell. disser. de natura genitrice. Vide quae eum in locum observat Laurentius Mosshemius.*

(d) *In quaestionibus Opticis, & in scholio generali principiorum.*

venire ejus auctor Deus statuit: quarum normarum exsistentiae ratio sufficiens non sit alia, nisi Dei voluntas.

Schol. Eodem ferme modo Gravesandius (*a*) & Musschembroeckius (*b*), qui recte monent, has leges sedulo Naturae studio perdiscendas. Quin legibus istis universitas haec facta sit & stet, vix dubium ei esse potest, qui illud animo recoluerit, & ordine eam factam esse, & stare; & ordinem intelligi sine hujusmodi legibus non posse; qua de re commode dicemus.

XXXIII. Leges naturae vocant Ethici normas, secundum quas actiones suas liberas ut homines conforment, Deus per lumen rationis docet atque praecipit.

Schol. Consulatur Samuel Pufendorfius (*c*). Sunt vero alii, qui legis naturae moralis nomine non aliud videntur intelligere, nisi primas naturae humanae propensiones, & naturales impetus. Quo modo quod maris, & feminae conjunctio ut in hominibus, ita in brutis animantibus e naturae propensione est, naturae legem vocant veteres. Item natura ipsa quodlibet animal prolem suam amat; ejusque curam, & tutelam suscipit: id quoque juris esse naturalis Jurisconsulti, idest Romani Philosophi, dixerunt. Sed has naturae animalis mechanicas potius leges dixeris, quam morales: qua de re in secunda parte dicemus. Sed quidam sunt, quibus placet, leges naturae esse *dictamen rectae rationis de iis, quae agenda, vel omittenda sunt*. Ita Cumberlandus. Nos dictamine rectae rationis promulgari leges, non effici contendimus. Qua de re dicemus in tertia par.

CAP.

(a) *Instit. Philosoph. Nevvtonianae* §. 4.
(b) *Elementis Physico-Mathematicis* §. 7.
(c) *De jure Naturali, & Gent. lib.* I. *cap.* VI.

CAP. IV.

De identitate, & distinctione.

XXXIV. IDentitas est relatio entis ad semet immutatum, loco licet vel tempore mutato. Est notio abstracta. Itaque idem dicitur ens illud, in quo nihil immutatum est, etsi locus vel tempus mutata sint.

XXXV. Diversitas vero est relatio entis ad semel mutatum, loco vel tempore mutatis. Notio abstracta est. Diversum ergo est, quodcumque ens in diversis temporibus aut locis mutatum fuerit.

Schol. Identitas, uti & diversitas, & metaphysice, & vulgo dicuntur. Metaphysicos quidem utens iidem sit, nedum essentia, sed ne modus quidem variet, necesse est: at vulgo, si essentialia sint eadem, etiam immutatis modis, idem ens dicetur. Quod tum maxime recolendum, quum Scriptores leguntur. Ex. gr. Scriptores Apostolici passim docent, homines mortuos aliquando resurrecturos. Necesse autem est, ut iidem homines resurgant, alioquin non resurrectio, sed nova hominum generatio dici deberet. Itaque iidem Scriptores indicant apertissime, nos eosdem resurrecturos, dum nos faciunt in resurrectione aut praemiorum compotes, aut poenis obnoxios, secundum quod aut justam & piam, aut injustam & impiam vitam egerimus. Hinc tota vetusta Ecclesia homines eosdem resurrecturos docuit. Sed quum iidem sacri Scriptores doceant corpora nostra immutanda esse, saltem Beatorum, rite deducimus, nos eosdem non quidem Metaphysicos, sed vulgo resurrecturos. Vide ut egregie eam rem pertractet Origenes contra Celsum lib.V.

XXXVI. Distinctio in Scholis quatruplex est, Realis, Rationis, Modalis, & Formalis. Realis est inter ea, quæ non sunt eadem, quaeque separatim intelligi possunt, veluti tria latera, aut tres anguli in triangulo.

lo. Seu distinctio Realis est inter *rem*, *&* *rem*, *ens*, *&* *ens*, *substantiam* & *substantiam*. Modalis autem est, qua modi, & qualitates a substantia distinguuntur.

Sch. Henricus Morus (*a*) exigit in iis, quae realiter distinguuntur, ut possint separari. Sane recte disputari potest, an omnia, quae realiter distinguuntur, possint etiam separari, seu an sint distinctae res. Metaphysici affirmant, qui distinctionem realem inter substantiam, & substantiam ponunt: Substantiae enim hoc est proprium, ut per se constare, & existere possit. In horum igitur sententia haberi nequeunt tamquam realiter distincta, quae saltem *intrinseca possibilitate* nequeunt separari: & quae realiter distincta sunt, separatim quoque existere possunt. Monitos vero volumus Lectores, nos de rebus Naturae, ac sensibus, & rationi nostrae subjectis loqui. Eas tantum Philosophia, cujus elementa tradimus, attingit.

XXXVII. Distinctio. Formalis, quemadmodum Scotistae ejus primi inventores definiunt, est quae intercedit *inter formalitates*, eaque Reali quidem minor est, quippe quae inter substantiam, & substantiam intercedit; Rationis major, quippe quae inter conceptus ejusdem rei posita est. Vacant porro *formalitates* quum *essentialia* entis, tum attributa. Ex.g. Animus, & Corpus *realiter* distinguuntur, cum sint duae substantiae: intellectus, & voluntas duo animi essentialia, item extensio, soliditas, gravitas tria corporis *essentialia*, *formaliter*.

Sch. Scoti doctrina est, Franciscanis pene omnibus probata, acerrimisque atque diuturnis cum Dominicanis, & Jesuitis concertationibus firmata, atque longe lateque disseminata. Nec vero sine ratione, in quo ego palinodiam recino, nullo licet beneficio a Scotistis affectus: nam clare intelligo, non ita distingui duo ejusdem substantiae attributa, soliditatem Ex. g. & extensionem, duo corporis ejusdem attributa, ut duae di-

---

(a) *In Enchiridio par.* I. *cap.* IV.

distinguuntur substantiae, corpus a corpore, animus a corpore, mens a mente: ea minor distinctio est, haec major. Itaque quatuor omnino genera distinctionum constituenda sunt.

XXXVIII. Distinctio rationis est quum ea ut distincta percipimus, quae distincta non sunt, idest quum de eadem re, & simplici conceptus distinctos, ut loquuntur Scholastici, efformamus: Ex. g. si dentur tres lineae A. B. C., ita sitae, ut A sit perdendicularis lineae B, parallela vero linae C, in A ratio parallelae, & ratio perpendicularis ratione tantum distinguentur.

Sch. Quum distinctos conceptus de eadem & simplici re habere nequeamus, nisi illam aut ex diversis adspectibus, aut ex diversis relationibus spectemus, inde recte concluserunt Scholastici, in distinctione Rationis non intercedere tantum operationem mentis, sed aliquid praeterea esse in re ipsa, quo diversi & distincti illi conceptus nobis suppetant. Quod adeo verum putaverunt Theologi nostri, ut non tantum Gilibertum Porretanum Pictaviensem Episcopum damnaverint, quod attributa Dei realiter distingui doceret, sed etiam eos, qui putabant distinctionem attributorum Dei adeo esse solius rationis opus, ut nihil ex parte rei ipsius causa esse ejus distinctionis, & idcirco mentem hac in re decipi, qualis Eunomius, aliique: Interim negare non possumus gravissimis erroribus eos obnoxios esse, qui non satis diligenter cavent, ne ea semper pro realiter distinctis habeant, quae ratione distincta percipiuntur.

XXXIX. Quae distingui possunt aut *res* sunt, aut *vocabula*, aut *ideae*, aut *actiones*. Res distinguuntur realiter per suas *essentias*: vocabula *per sonos*: ideae per distincta, quae referunt, objecta: actiones vero aut a causis distinctis, aut a temporibus, si interruptae fuerint.

Sch. Vocabula, atque ideas distinctas quivis facile dignoscet, ita quidem, ut aut nullae, aut Philosophi cura vix dignae ea de re quaestiones suboriri queant. At rerum essentias, aut actiones distinctas internosce-

re

re difficillimum adeo, ut nullibi facilius, & solemnius errent minus cauti. Et de essentiis rerum realibus superius dictum. De actionibus pauca exempli causa. Nemo est qui non continenter praedicet, motiones, & perceptiones actiones esse natura sua distinctas: at, confidenter dico, si importune acutissimos Philosophos efflagitaveris, qua in re differant actiones illae, iique ingenui esse velint, laborabunt, seque frustra torquebunt. Præterea Philosophi nondum satis intelligere potuerunt, una ne sit immensa per universum actio, quae in variis subjectis determinetur, an plures, & diversae in pluribus diversisque universi rebus, quæ vita aliqua, & actione agitantur; idcirco quod actionum ipsarum naturas non satis distinguere potuerunt, nec inde rite de principiis, seu viribus activis ratiocinari. Hinc plerique principium quoddam hilarchicum, & plasticum statuerunt.

XL. Contraria vocamus, quae sese mutuo destruunt, uti existere & non existere, rotunditas & quadratum. Res autem Scholasticis contradictionem involuere dicitur, si, ut existat, ex contrariis confletur oportet, qualis esset circulus quadratus, esse unum & diversa & hujusmodi alia.

C A P. V.

De uno.

XLI. ENs dicitur unum quum respectu sui, tum quoque respectu aliorum. Respectu quidem sui, quum aut simplex est, aut ejus essentialia & attributa ita juncta sunt, ut in unam essentiam atque naturam confluant. Respectu vero aliorum, quum ab iis distinctum est & segregatum.

XLII. Est præterea & unum simplex, & unum compositum. Illud est cujus nullae sunt partes realiter distinctae: Hoc vero cujus aliquot sunt partes, cujusmodi sunt corpora omnia. Compositio autem unius,

quemadmodum Scholastici Philosophantur, est aut Physica, aut Metaphysica, aut Logica. Illa est partium realiter distinctarum, atque a se invicem separabilium, qualis est in corporibus. Metaphysica est ex *essentia* & *existentia*, atque ceteris proprietatibus *formaliter* distinctis, qualis secundum hos Philosophos in omnibus entibus factis, in quibus essentia ab existentia *ratione* saltem distinguitur, proprietates vero, seu attributa, *formaliter*. Logica est ex *genere*, & *differentia*, quae quum sint notiones mentis, quas Logica spectat, *logicam* conflant compositionem.

Sch. Infinitas hoc in loco Philosophi gerras germanas effutiant, quas lubentissime iis integras dimittimus. Illud non penitus omittendum, quod de origine notionis *Unius* disputant. Unitatis notionem innatam esse contendebat Plato, idque passim Plotinus, & Augustinus repetunt. Et Augustinus quidem eo argumento usus est, quod quaecumque sensibus percipimus, composita sint, & multiplicia. Noster Doria totus in hoc est, ut ostendat congenitam nobis esse *unius* ideam, eamque scientiae nostrae prima continere semina. Sed vereor ut isti aut haec intelligant, aut, si intelligant, solide demonstrare possint. Nam primum notio entis *Unius compositi*, aut unius *respectu aliorum*, a sensibus omnibus, oculis potissimum, atque tactu provenire potest, uti prolixe probat Lockius. Deinde Unius simplicis notio cur a simplicibus modorum ideis, aut *abstractione*, & meditatione mentis confici non possit, nondum videmus. Praeterea si *Unius* idea ingenita nobis est, eaque ipsa Dei idea est, ut Doria putat, intelligere non possumus, quid sit quod de natura hujus ideae & Dei nihil hucusque clari, & distincti cogitari a nobis potuerit. Tandem quae ratio nos subiget, ut hac in re aliorum potius auctoritati credamus, quam intimo nostri sensui, & experientiae? Refragantur certe omnes Logicae canones.

XLIII. *Unitatis* notio est ex notionum abstractarum numero, exprimitque id, quo ens est Unum.

Sch. Generatim monemus, ut Philosophi diligenter

caveant, ne ex astractis notionibus res ipsas aestiment, turpissimeque hallucinentur. Apposite enim monet Johannes Clericus in Logica, ex hoc permultos, eosque gravissimos errores Scholasticos admisisse, quod nescirent satis ab ideis istis abstractis sibi cavere. Dici idem de Geometris, & Metaphysicis potest, dum res physicas attingunt. Exemplo sit hic idem Spinoza, ad cujus errores in hoc libello refellendos agressi sumus. Is in impium *unius substantiae mundanae* errorem inde perductus est. Omnia scilicet entia, hoc ipso quod exsistunt, in notione *entis* conveniunt, idest unum sunt *ens abstractum*. Sed ille huic notioni ens reale unum, infinitum, simplex respondere putavit. Hinc vero in Pantheismum recta ruit, nempe perrediculo Sophismate abusus. Animadvertere debuit hoc Bullenvillierius, qui sub initium Analyseos systematis Spinozistici tanta diligentia argumentum istud adornavit. Sed ex eadem scaturigine emerserant ideae Platonis per se subsistentes, communes, ingenitae, immutabiles. Inde nata Aristotelis, & Arabum *materia prima*, una itidem, immensa, simplex, intelligibilis tantum. Inde quoque Scotistarum universalia, ut vocant, *in essendo*.

XLIV. Totum est *unum compositum*: Partes sunt ea plura, ex quibus totum aliquod componitur. Relativae sunt igitur *totius* & *partis* notiones, ita ut quemadmodum *totum* intelligi nequit sine partibus, ita pars non dicatur, nisi *totius* respectu.

Sch. Notiones *totius* & *partis* probe expendendae: inde enim gravissimae quaestiones pendent, uti postea dicemus. Illud in praesentia observandum, quod quoniam *totum* dicitur ex relatione ad compositionem, *pars* vero ex relatione ad alias, quibus fit totum, dum examinatur an ens aliquod *totum* sit, an vero *unum simplex*, perpendendum est, quaenam sit partium illarum natura; nempe realiter ne distinctae sint, possintque separari, an vero ratione tantum. Nam partes *realiter* distinctae & separabiles habeant distinctam essentiam oportet; non vero partes ratione tantum distinctae. At-

que hinc pendet gravissima illa quaestio, an spatium vacuum Epicureorum & Nevvtonianorum habendum sit tanquam ens simplex, cujus nullae sint partes *realiter* distinctae, licet intelligantur, ut Morus (*a*) & Clarkius contendunt, an vero ens ex aliis simplicibus compositum, quae sint intrinsece (ut putat Hartsoeker (*b*) tantum separabilia, non vero extrinsece.

XLV. *Unum* porro Philosophi in *universale* quoque, & *singulare* dispescunt. Universale ad quatuor summa genera referunt, nempe ad *ideas*, *verba*, *actiones*, *res*. Idea universalis est quae quum sit una, plura tamen refert objecta. Vocabula sunt universalia, quum plures eodem tempore ideas significant. Actio universalis est si una eademque in pluribus subjectis sit. Res tandem est universalis si & una simul sit & multiplex. Singulare vero est, quod unum est, & ad nulla alia pertinet, atque ut in se indivisum est, ita ab omni alio distinctum, quemadmodum Scholastici loquuntur. Singulare individuum quoque appellatur.

Sch. Ad ravim usque de universalibus disputarunt Scholastici. Recentiores Philosophi ineptas hasce, & supervacaneas esse putant disputationes. Itaque Morus *insulsissimam* vocat entis divisionem in *Universale*, & *Singulare*, quod scilicet quaecumque existunt singularia sint, universalia vero nihil sint, nisi *rationes quaedam logicae*, & *modi intelligendi*. Quae profecto vera sunt. Sed quum gravissimi Auctores recentioresque Philosophi *naturam* quandam, & *substantiam* universalem posuerint, eaque quaestio cum natura Dei conjuncta sit, non est certe negligenda, sed potius quam diligentissime pertractanda.

XLVI. Huc etiam spectant *genera*, & *species*. Genus Philosophis definitur, *unum* quod in pluribus *universalibus* integrum est, seu quod ad plura *universalia*

(a) *In Ench. par. prima cap.* 3. §. 4.
(b) *Cours de Physique lib.* 1. *cap.* 1.

ſtilia pertinet . Species quae ad plura ſpectat ſingularia .

Sch. Facile eſt noſcere genera , & ſpecies ad eſſentias nominales , non vero reales pertinere , niſi in eorum fortaſſis opinione , qui naturam aliquam, & ſubſtantiam univerſalem ſtatuunt : Itaque ſpecies eſt perceptio plurium ſingularium ejuſdem aut ſimilis naturae : genus vero plurium ſpecierum ſimilium perceptio ; quemadmodum ratiocinatur Lokius lib. 3. cap. 3. §. 12. & 13. Vide quae ſunt a nobis dicta in ep. ad Conti .

XLVII. Perſona eſt individuum rationale .

Sch. Id quo ens eſt individuum vocatur in Scholis *principium individuationis* perſonae , *perſonalitas* . Intereſt autem plurimum notionem perſonae claram , & diſtinctam habere in re Theologica pertractanda ; qua in re quum Theologi Chriſtiani non ſatis inter ſe conveniſſent , quot turbas excitarunt de Trinitate , & Jeſu Chriſto ſervatore noſtro diſputantes ? quod interim etiam moneo eſt , ne dum de perſonis divinis loquimur , perſonae notionem ex rebus noſtris accipiamus , ideſt pro *individuo rationali* , cujus natura ab aliorum naturis diſtincta ſit , & ſeparata : nam eam ob cauſam decepti Photiniani , & Sociniani Trinitatem divinam ut rem *contradictionem involventem* rejecerunt . Appoſite Beatus Thomas (*a*) *aliud eſt* , inquit , *quaerere de ſignificatione hujus nominis perſonae in communi , & aliud de ſignificatione perſonae Divinae . Perſona enim in communi ſignificat ſubſtantiam individuam rationalis naturae , ut dictum eſt : individuum autem eſt quod eſt in ſe diſtinctum , ab aliis vero diſtinctum . Perſona igitur in quacumque natura ſignificat id quod eſt diſtinctum in natura illa , ſicut in humana natura ſignificat has carnes , & haec oſſa , & hanc animam , quae ſunt principia individuantia hominem : quae quidem licet non ſint de ſignificatione perſonae in communi , ſunt tamen de ſignificatione perſonae humanae . Diſtinctio autem in divinis non*

C 3 *ſit*

(a) 1. *par. q. 29. art. 4. in corpore* .

fit nisi per relationes originis, ut dictum est supra. Relatio autem in Divinis non est sicut accidens inhaerens subjecto, sed est ipsa divina essentia: unde est subsistens, sicut essentia Divina subsistit . . . . Persona igitur Divina significat relationem ut subsistentem. Ex mente igitur Beati Thomae tres divinae personae sunt *unius essentiae & substantiae tres relationes subsistentes*.

CAP. VI.

De Potentia, & Causis.

XLVIII. POtentia est vis seu facultas agendi, qualis vis cogitandi, aut vix motrix.

Sch. Activas tantum potentias specto: nam passivae, quae dicuntur, potentiae, improprie ita appellantur. Potentias ex actione tantum investigamus, ita nempe ut nedum ex data actione concludimus dari vim activam, sed etiam ex data *natura*, aut *intensitate* actionis, naturam, aut perfectionem potentiae activae detegere conamur. Nec tamen satis feliciter. Etenim quamquam actiones plurimae in hoc universo aut sensui, aut conscientiæ nostræ pateant: tamen, si ingenui esse velimus, fatebimur, omnium activarum virium naturam seu essentiam nobis ignotam esse, & vix conjectura attingi. Quae causa est, cur in maxima circa rerum principia, & structuram ignorantia versemur. Legatur Lokius lib. 4. cap. 3.

XLIX. Ratio sufficiens est id unde intelligitur cur aliquid sit, aut tale sit. Est autem ratio sufficiens *existentiae*, *essentiae*, relationis &c.

Sch. Infinitum pene usum, & abusum rationis sufficientis fecit nuper vir adprime doctus Gotofredus Leibnitius, qùum in Theodicaea, tum in variis monumentis, quae leguntur in Actis Lipsiensibus, & in responsionibus ad Virum doctissimum Samuelem Clarkium in opere Amstelodami ann. 1740. Gallice edito

tō (*a*). Ceterum videri potest hac in re temperantior Leibnitius si Wolfio comparetur, qui in octo tomis in 4. rerum Methaphysicarum meras crepat rationes sufficientes, plerumque sine ulla ratione sufficiente. At quod hujus axiomatis primus usum fecisse Leibnitius Wolfio dicatur, id vero est, in quo aut affectu decipitur, aut veterum Philosophorum, Platonis (*b*) potissimum & Aristotelis, monumentorum imperitiam patefacit.

L. Principium vocant Philosophi, quod in se continet rationem sufficientem alterius rei. Quum autem haec ratio esse possit, vel *existentiae*, vel *essentiae*, vel *ordinis*, vel *scientiae*, hinc principia existentiae, essentiae, ordinis, scientiae.

Sch. Ex.g. Deus est primum & liberum principium existentiae mundi. Atomi, & vires motrices sunt principium intrisecum mundi corporei. Principium ordinis est id, unde ordo aliquis pendet. Uti scientiarum principia sunt quae axiomata seu certa pronunciata dicuntur.

LI. Causa est principium activum existentiae alterius a se rei.

Sch. Plurima Philosophi causarum genera dividunt: nam aliae sunt *primae*, aliae *secundae*, aliae *immediatae*, aliae *mediatae*, aliae *proximae*, aliae *remotae*, aliae *adaequatae*, aliae *inadaequatae*, aliae *Physicae*, aliae *morales*. Causa *prima est* quae quam sit aeterna, ipsa se movet, nec ab altera aut pendet, aut determinatur, cujusmodi Deus. Secunda est quae quum aeterna non sit, alterius prioris vi indiget, ut sit, & ut conservetur. *Immediata* est inter quam & effectum nulla est media: *Mediata* vero si alia intercedat. *Adaequata* est quae sola effectum producit, *inadaequata*, quae non sola. Physica est, quae actione se in effectum exserente agit: Moralis, quae praecepto, consilio, exemplo.

(a) *Recueil de diverses peces sur la Philosophia la Religion naturelle &c. Par Mrs Leibniz &c.*

(b) *Legatur Timeus.*

LII. Fatum generatim eſt omnium mundi cauſarum, & effectuum connexio, ut altera ab altera pendeat, ac nulla in parte concatenatio abrumpi poſſit.

LIII. Quadruplex fatum coſtituit Leibnitius in Theodicea, 1. Democriticum. 2. Stoicum. 3. Spinoziſticum. 4. Chriſtianum, vocabulo *fati* in meliorem partem hic flexo. Sed quintum addi poteſt, miſtum ex divino & materiali, quod quia Platonici conſtituiſſe videntur, Platonicum dicere poſſumus.

Democriticum eſt *αναγγη υλικη*, neceſſitas & fatum materiae: neceſſaria ſcilicet & bruta ſeries effectuum & cauſarum omnium ab aeterno ex neceſſitate naturae materiae ipſius nunquam interrupta fluens.

Sch. Democriti ſententia fuit, àtomos aeterno & neceſſario motu per inane infinitum percitas, neceſſariis, ſeu mechanicis quibuſdam motus legibus omnia conflare. Id illi erat & providentia, & fatum. Legatur Laertius libro nono, & Stobeus in Ecloga Phyſica Capite oct. Hoc fatum generatim tenuit Epicurus, aut ſaltem Lucretius, etſi videri velit, atomorum declinatione inducta, caſum induxiſſe: qua de re inferius.

LIV. Fatum Stoicum eſt non ex materia, nec ex natura Dei per *eſſentialem emanationem*, in quo a Democritico, & Spinoziſtico differt, ſed a voluntate Dei neceſſaria & ineluctabilis rerum ſeries. Hoc fatum *προνίαν* providentiam vocant Stoici (*a*).

Sch. Non ignoro de Stoicorum fato in diverſa abire viros eruditos. Lipſius (ut mittam vetuſtiores) Stoicorum fatum idem eſſe cum providentia Chriſtianorum opinatur (*b*). Scilicet noluiſſe Stoicos quidquam libertati divinae contrarium Fato ſuo ſtatuere, ſed eo vocabulo immutabilitatem, & *neceſſitatem moralem*, ſeu *hypotethicam*, ut vocat Beatus Thomas, voluntatis divinae

(a) *Vide Cicer. lib.* I. *de nat. Deorum*, & *S. Aug. de Civit. lib.* V. *cap.* VIII.

(b) *In phyſiologia Stoica lib.* I. *diſſ.* II.

vinae significare voluisse. Contra Thomasius fatum Stoicorum merum esse Ateismum putat, idest fatum esse Spinozisticum, quod Stoici Deum quasi ex mente & corpore mundano conflatum docuerint, ac necessitati physicae naturae suae subjectum (a). Ego quantum ex veterum Stoicorum libris colligere potui, non dubito, primum, quin Stoici Deum universorum auctorem effecerint. Deinde quin in Deo aeternum quoque statuerint mundum intelligibilem. 3. quin crediderint Dei voluntate mundum illum mutari non posse, quod is immutabili Dei intelligentia contineretur. 4. Quin legibus mundi intelligibilis Dei voluntatem fecerint subjectam. 5. Quin omnia in hoc mundo eodem immutabili ordine provenire docuerint, quo in intelligibili continentur. Possem haec plurimis veterum Stoicorum locis probare, sed legatur Seneca (b) & Tullius de Fato. Caeterum necessitati ne physicae, an morali Deum subjectum crediderint, id mihi liquidum non est. Agnosco ita locutos esse, ut physicae necessitati Deum obnoxium putasse non pauci suspicarentur. Sed erat procul dubio in Stoicorum phrasi nescio quid emphatici & poetici, quod alias observavi.

LV. Fatum Spinozisticum est series eadem aeterna & necessaria, sed quae *emanatione essentiali* fluit ex natura Dei ab aeterno, & necessario.

Sch. Spinoza docet unam tantum dari substantiam (c) eamque aeternam (d), & ex infinita cogitatione & extensione conflatam (e), eamque esse Deum (f), alias vero res esse modificationes attributorum Dei (g), idest cogitationis, & extensionis, easque fieri ex necessitate

(a) *De Exustione mundi Stoica diss.*13

(b) *Qq. Natur. lib.*2. *c.*35. *&* 38. *de prov. cap.*5.

(c) *Eth. pr. p. prop.*5.

(d) *Ibid. prop.*6.

(e) *Part.*2. *prop.*1. *&* 2.

(f) *Part.*1. *prop.*14.

(g) *In coroll. prop.*25. *& alibi passim.*

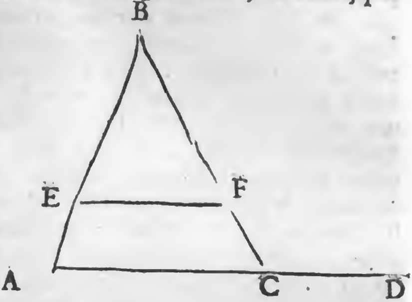
tate naturae Dei (*a*); & solis naturae divinae Legibus (*b*), & necessario (*c*). Haec doctrina ut longe differt a Stoica, ita Aristotelicae multa similia habet. Itaque Belius (*d*), & Walchius (*e*) Aristotelem praeivisse Spinozae censent. Sed de Spinozismo ante Spinozam legatur dissertatio Buddei.

I. Ex eadem officina impietatis, unde Spinozae libelli, prodiit *ars ratiocinandi*, nescio quo Kuffelaero authore. Is in eo quidem opusculo Logicam docere videri vult, sed, ut ego puto, Spinozismum circumlitum licet, propagare. Ac principio Spinozam a teterrimo dogmate, Mundum esse Deum, velut ab impacta calumnia, defendere studet: sed tam deridiculis interpretationibus, ut me pudeat hujusmodi patroni. Tum Spinozae praecipua dogmata, de Deo & Natura, ita explicat, ut quemadmodum ego puto verbis discrepans, re cum Spinoza suo consentiat. Interim quum Author iste nec Philosophiae sit imperitus, & Spinozae familiaris, quem alium ei advocatum dare possumus? Audiamus ergo hunc, ut si & is causa excidat, nihil amplius teterrimo homini patrocinii supersit, desinantque stulti ejus admiratores clamare, minus ejus dogmata a nobis intelligi.

II. Oportet autem ut inde rem totam repetamus, unde & hic exorditur, idest paulo altius. Exorditur autem ab iis definitionibus, ex quibus totum videtur Spinozae systema profluere. Explicat principio, quid sit *contineri in alio immediate*, *quid mediate*. Ait id contineri in alio immediate, quod ejus essentia comprehenditur, non quod ab illa profluit. Ita (nam hoc exemplo utitur) duo latera cujuscumque trianguli esse tertio majora, immediate in essentia trianguli continetur; quod

(a) *Prop.16.*
(b) *Prop.17.*
(c) *Ibidem prop.33.*
(d) *In dict. art. Arist.*
(e) *De atheismo Arist. in parergis academicis pag.298.*

quod scilicet, inquit, (a) *ad hanc proprietatem intelligendam non opus habeam considerare affectionem quamdam, qua mediante hanc proprietatem triangulum continet . . . Eodem modo in essentia trianguli immediate continetur proprietas, quod tres ejus anguli sint duobus rectis aequales: item quod majus latus majorem angulum subtendit . . . Si vero considero, quod uno trianguli latere, ut A C, producto versus D, externus angulus D C B utrolibet interno & opposito major est, tum dico hanc proprietatem non immediate, sed mediate in essentia trianguli contineri, quatenus scilicet ad hanc trianguli proprietatem intelligendam*

non sufficit triangulum simpliciter considerare ut triangulum, sed opus habeo considerare triangulum hoc vel illo modo affectum, nempe quatenus hic habet unum ex lateribus, puta A C productum, adeo ut haec productio sit medium per quod cognosco hanc trianguli proprietatem, sine qua illam nullo modo cognoscere possem . . . . Rursus si consideremus rectam E F esse parallelam uni laterum, nempe ipsi A C, & inveniamus proprietatem hanc, quod latera B A, B C sint proportionaliter secta in E F, dicemus hanc proprietatem in essentia trianguli contineri mediante hac linea parallela, vel prout tali vel tali modo triangulum affectum, vel modificatum est.

III. Non male haec quidem. Sed videamus utrum ad rem eam quadrent. Pergit itaque, ac expedire conatur, quid sit *το mundum in Deo contineri* (b): ait ea ver-

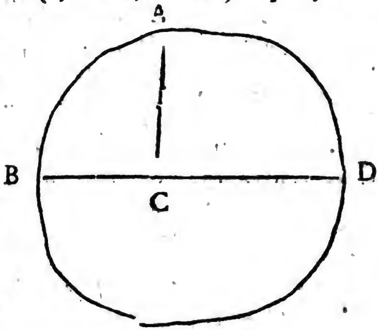
(a) *Pag.* 100.
(b) *Pag.* 102.

verba significare *modum quo Dei attributum aliquod certo ac determinato modo exprimit : seu nos jam concipere Deum non immediate & simpliciter, prout est Ens summe perfectum, omnesque perfectiones continens, sed nos cognoscere Deum certo atque determinato modo, seu mediate, mediante scilicet ejus operatione, qua Mundum produxit, & in se continet, & per opera sua, juxta illud*, Coeli enarrant gloriam Dei. Nempe si recte accipio, Mundus ita mediate in Deo continetur, ut posterior illa trianguli proprietas in triangulo. Sed Kuffelaerum rogaverim, ut missis ambagibus respondeat rotunde, mundus hic, cujus nos exigua sumus pars, Dei ne effectus est, ab eo distinctus & diversus, an Dei ipsius modificatio, idest unius aeternae substantiae interior emanatio, ac proinde unius & ejusdem cum Deo substantiae? Quo modo, si scriptum sit, ex infinita linea nata esse infinita triangula, id ita ne intelliget, ut linea haec sua vi ac potentia triangula illa produxerit, nihil ex se & natura sua in illa derivans, an vero ita ut ipsa sic se conformaverit, ut ex ea extiterint? Neque enim eodem modo in linea illa haec triangula continentur, quum asseritur primum, quo, quum alterum dicitur. Primo scilicet modo *eminenter* tantum, altero etiam *formaliter*. Primo modo effectus sunt ejus lineae : altero modificationes. Quid ergo Kuffelaerus? Si posteriori modo concipit Mundum in Deo contineri, ac inde emanare, naturam rerum cum Deo ejus Creatore foede perturbabit, quod is ipse exsecratur in Spinoza (*a*). Si priori, Spinozae patrocinium deserat oro. Nam Spinoza sic perpetuo loquitur, ut Mundi partes attributorum Dei modificationes habeat. Obscura, ait, haec esse. Quasi vero ignotum sit, has easdem positiones ex toto Spinozae systemate sequi. Unam ille substantiam mundanam esse diserte scribit: hanc esse infinitam: hujus cetera esse emanationes & modificationes. Non video quid haec obscuritatis habere possint.

IV. Tor-

(a) *Pag.* 113.

IV. Torquetur scilicet Kuffelaerus, ac iterum ad ambages redit. Nempe veretur palam proferre. Exemplo utitur geometrico (*a*). *Consideretur*, inquit, *circulus* A B D, & notum *est, eum obtinere hanc inter ceteras proprietatem, ut quadratum quod fit ex recta, quae ex quolibet circumferentiae puncto perpendiculariter in diametrum dimittitur, aequale sit rectangulo, quod fit a segmentis diametri: ut in apposita figura, quadratum*

quod fit ex recta A C aequale est rectangulo, quod fit ex segmentis B C, & C D. Deinde haec proprietas est ejus conditionis, ut ea posita, vel sublata, circulus ponatur, vel tollatur: & contra, posito vel ablato circulo, ea erit data, vel ablata. Ex quo discimus hanc proprietatem ad essentiam circuli pertinere, & consequenter quandiu circulus erit, tandiu propri.tas ista in eo continebitur. Interim diligenter notandum est, quod licet haec proprietas in essentia circuli contineatur, non tamen ad essentiam circuli pertinet, ut rectae A C, B D in eo unquam ducantur, seu ut quadratum ex A C & rectangulum ex B C in C D, vel similia unquam costruantur.

V. Quorsum haec evadent? *Jam*, inquit, (*b*) *conferamus nos cum debili hac nostra similitudine ad essentiam divinam: de qua omnes concedunt, eam esse tam amplae extensionis, ut nihil in rerum natura sit, fuit, vel erit,* quod

(a) *Pag.* 105.
(b) *Pag.* 106.

quod ab ea non dependeat, seu ex ea non EMANET, hoc est, quod omnia, quae sunt, in Deo sint, & quod nihil sine Deo nec esse nec concipi possit. Kuffelaero dabunt omnes, ex Deo omnia *pendere*; *manare* vero ex Deo omnia, intrinseca scilicet emanatione, nemo unus. Nam quae intrinsecus alicunde manant ejusdem cum illo substantiae & naturae sunt: Mundus autem ejusdem substantiae & naturae cum Deo esse non potest. Sed pergit Kuffelaerus *deinde quoque omnes concedunt, Essentiam divinam & esse, & fuisse & fore semper immutabilem, hoc est nihil unquam posse ad eam accedere, vel ab ea decedere.* Et hoc omnes dant, atque inde conficiunt perspicue, nihil, quod mutabile sit, & contingens, ad divinam Essentiam pertinere posse. Jam concludit. *Quibus praemissis, sequitur, Mundum in statu, in quo est, dependere a Deo* (nempe extrinsece, velut a causa procreatrice & conservatrice Mundum pendere a Deo, id tandem conficitur ex praemissis, non id, quo evadere vult Kuffelaerus) *hoc est, quod contineatur in Essentia divina aeque fere ac aequalitas inter quadratum ex A C, & rectangulum ex B C & C D continetur in essentia circuli* B A D. Vereor ne aequo nimius hoc geometrico exemplo abutatur personatus homo, Addit enim, *& quemadmodum illa aequalitas semper in circulo contenta fuit, & erit, licet rectae memoratae nunquam ductae fuissent; eodem fere modo essentia mundi ab omni aeternitate in Deo fuit contenta, & ex ea emanavit, atque in aeternum in eo continebitur.* Proprietas illa trianguli *eminenter* tantum in triangulo continetur, non *formaliter*. Nihil vetat eodem modo asserere, essentiam mundi *intelligibiliter* tantum & *eminenter* in Deo contineri: ac ita revera continetur. Sed non id est, nisi toto Coelo aberro, quod sibi vult Kuffelaerus. Scilicet hunc in modum prosequitur. *Denique quemadmodum ad essentiam hujus aequalitatis non pertinet, ut linea perpendicularis unquam de facto in diametrum demittatur . . . . eodem ferme modo essentia mundi fuit ab omni aeternitate in Essentiâ Dei contenta, licet existentiâ Mundi ad essentiam Mundi nullo modo pertineat,*

Quam

Quam hic Mundi essentiam commemorat? Intelligibilem? Nemo ei refragabitur. Sed quid haec ad Spinozae defensionem? De *Mundo* enim *reali* cum illo disceptamus. Quid quod non satis sibi Author iste constat? Nam de aeternitate Mundi realis disputare occeperat (*a*); nunc ad intelligibilem & idealem deflectit. Id certe est perditam causam tergiversari.

VI. Sed novum praesidium in distinctione inter *Essentiam* & *Existentiam* sibi reperiisse visus est. *Nam*, inquit, (*b*) *distinctionem inter rerum essentiam atque existentiam puto abunde satis sufficere ad tollendam confusionem inter res creatas, seu a Deo dependentes, & earum Creatorem*. Scilicet Mundus realis ad Dei essentiam non pertinet: Ejus opus est. Praeterea ne ejus quidem existentia ad essentiam mundi intelligibilis ullo pacto pertinet. Sed distinguendum erat inter essentiam mundi facti, & essentiam mundi intelligibilis. Haec in Dei essentia est atque ad Dei essentiam pertinet, non item illa. Quocirca quid sibi vult Kuffelaerus? Per se mundus hic realis secundum suam essentiam factam constat, an modificatio est Dei? Negare posterius debet, quando hic a Deo distinctus est. Ex quo sequitur ut nullum sit in ea distinctione praesidium, quo suum Spinozam tutari possit. Quid igitur Spinozae faciemus, qui affirmat, entia mundana modificationes esse Attributorum Dei? Hic ipse patronus sancte clamat, *si ita, ut verba sonant, Spinoza intelligat*, jure memoriam ejus in omne aevum exsecrandam esse (*c*). Quasi vero tergiversationi sit locus. Sed quoniam is suspicatur, aliam fortassis notionem in Spinozae verbis contineri, quam quae vulgo illis tribuitur, audiamus integram defensionem.

VII. Nempe prosequitur (*d*) *ut exprimam quem puto horum Scriptorum genuinum sensum esse, judicio rationem*, *qua-*

(a) *Pag.*105.
(b) *Pag.*107. 108.
(c) *Pag.*113.
(d) *Pag.*114.

quare dictus Philosophus tam obscure & dure se explicuit, petendam esse ab imbecillitate mentis humanae. Voluit enim noster Philosophus de Deo descendere ad mentem nostram, qui descensus videtur a nobis esse incomprehensibilis: immo & verba etiam delicatissima deficiunt ad hunc descensum debite exprimendum, nisi nos prius praesupponamus gradus quosdam idoneos, per quos talis descensus fieri potest. In hunc itaque finem praesupponamus nos esse aliquid, nobisque adesse internam quamdam conscientiam & Dei ideam: nosque res posse concipere duobus modis, scilicet vel conceptu primario, vel conceptu secundario. Et rem conceptam conceptu primario vocemus Deum: & secundario conceptu conceptas res vocemus res particulares, seu a Deo productas. Quibus ita positis, ordine contrario, ac fecit noster Philosophus, ascendamus per hos gradus ad Deum, deinde a Deo descendamus iterum ad res particulares extra nos positas. Jam quia noster Philosophus modum vocat ens quod est in alio, & quod non potest concipi, nisi per illud aliud, in quo est, si hoc conferatur cum iis, quae superius diximus, apparet, quod ille modum rei vocavit idem illud, quod a nobis vocatur conceptus secundarius . . . . . Unde quando ad quaestionem, quid sit Mundus, vel haec, aut illa res particularis noster Philosophus respondet, eas esse Dei affectiones seu modificationes, quibus Deus certo ac determinato modo exprimitur . . . . . Quid quaeso his verbis aliud dicit, quam si ego ad eandem quaestionem respondendo dicerem, illas esse res, quas ego concipio conceptu secundario, hoc est esse tales res, quae sunt in Deo, & quae sine Deo nec esse, nec concipi possunt: quae a Deo dependent, & quarum unica & sola causa efficiens est Deus.

VIII. Tota haec Kuffelaeri peroratio huc redit, Spinozam vocare modificationes attributorum Dei res mundanas, non prout sunt factae, sed prout sunt ideales, seu, quod perinde est, his loquendi modis, non mundum hunc, quem incolumus, cujusque sumus partes, sed aeternum illum & intelligibilem mente divina comprehensum, intelligere. Sed nae tu maximas nugas agis

Kuf-

Kuffelaere? Unam qui substantiam realem constituit: qui duo esse ejus praecipua attributa, extensionem & cogitationem, pluries fatetur: qui corpora omnia hujus extensionis modificationes, mentes vero cogitationis diserte dicit? hunc tu de conceptibus potius, quam de mundo reali, differere ais? Ain tu vero? Nempe perbella est haec patrocinandi via. Quid si quis hominem criminatus, atque in jus vocatus, se lunarem hominem calumniatum respondeat? Itaque mitto librum, cujus jam me paenitet.

LVI. Fatum Christianum (eo vocabulo *divinam providentiam* intelligimus) in eo quidem Fato Stoico simile est, quod ut illi, ita nos nihil contigens, & fortuitum assolutum admittimus, sed relative ad causas secundas (B. Thomas prim. part. q. 103. art. 7.) adeoque omnia immutabiliter a Deo praeordinata docemus omnemque merum & purum casum excludimus. Differt vero in eo, quod nos cum *providentia* libertatem Dei, & humanam consistere posse docemus; illi negant. Itaque nos vocabulo Fati non utemur, ne ejus erroneam notionem recipere videamur.

Sch. Quod hoc in loco observent Lectores moneo, est, horum Fatorum unum regnare debere necesse esse: id enim binis verbis demonstrari potest. Nam perspicuum est, & *nihil fieri sine causa*, & *non posse exquolibet fieri quodlibet*: ex quibus conficitur esse causarum omnium & effectuum certam, constantem, & continuatam seriem; ut id circo merus purusque casus, qualem in Epicuri Secta quidem deprehendisse sibi visi sunt, sit omnino impossibilis, quum respectu totius universi, tum partis. Hoc fatum esse Christianum, loco suo demonstrabitur. Interim vide Alex. Aphr. lib. de *Fato*.

LVII. Sed est, ut dixi, quintum Fati genus, quod ex duplici constat velut intermisto, *divino*, & *materiali*, quod Gentilium Philosophorum nobiliores, ipsi in primis Platonici, docuere, ut pluribus ostendit Cudworthus (*a*). Nempe Plato etiamsi intelligeret, cun-

(a) *Sist. intell. cap.* 4. §. 13.

cuncta a Deo administrari, quum tamen videret mala plurima in mundo obtinere, in eam inductus est opinionem, e natura ipsa materiae anima quadam tumultuante animatae fieri, ne omnia accurate ad divinas ideas exprimantur. Vide quae ea de re plurimis commentatur eruditus Mosshemius ad eum Cudworthi locum. Platonicum hoc Fatum appellamus.

Sch. Cudworthus eodem in loco memorat & quosdam etiam veteres fuisse Christianos, qui, ut Plato, itidem e materia originem malorum deduxerint. Nempe ii, qui ex gentili Philosophia magis sciverunt, quam ex divinis literis, quales in primis Arnobius & Lactantius.

LVIII. Conservatio est perennis vis, qua vetatur ne res pereat.

Shol. Vocatur idcirco a Philosophis *continuata quaedam creatio*. Quae verba non sunt nimium urgenda: alioquin, quum dicimus mundum a Deo conservari continuata creatione, vix est ut a Spinozismo caveamus, in quo mundus continenter a Deo fluit, & necessaria perennitate. Itaque conservatio a creatione longe differt: quandoquidem creatio est actio, qua res, quae non erat, existit; conservatio vero actio, qua res, quae est, ne pereat prohibetur.

Quum Theologi Christiani de conservatione rerum agunt, eam dicunt perennem actionem, qua tota rerum natura pervadatur, ac eamdem ipsam, qua primum res sunt factae, *occulto instinctu moveri & gubernari* dicit Greg. in 12. moratium. Occultum autem hunc instinctum ipsam illam Dei actionem vocat B. Th. qua primum res esse coeperunt, *Conservatio* (inquit p. p. q, 104. art, ad 4.) *rerum a Deo non est per aliquam novam actionem; sed per continuationem actionis, qua dat esse*. Ac utitur etiam exemplo luminis solis. *Sic se habet omnis creatura ad Deum, sicut aer ad solem illuminantem. Sicut si sol est lucens per suam naturam, aer autem fit luminosus participando lumen a sole, non tamen participando naturam solis: ita solus Deus est per essentiam suam,*

qua

quia ejus esse est suum esse ; omnis autem creatura est ens participative , non quod sua essentià sit suum esse . Si animadvertatur , ex Scholae Philosophis essentias rerum haberi a formis ab una Dei naturam e materia expressis , nescio quid inde consequi possit .

LIX. Casus proprie est , quum res fiunt nulla praescientia , nulla providentia , nulloque ordine , atque fine , neque ex certis atque statis causis .

Schol. Non solum igitur a Casu excludenda est omnis providentia , sed omnis quoque ordo rerum , quae fiunt, finis , & causarum certitudo . Nam si providentiae tantum defectus adsit , nisi certus ordo causarum quoque tollatur , Fatum erit potius , quam Casus . Quae quum vera sint , qui *purum Casum* in Epicuri Philosophia sibi invenisse videntur , in primis Cicero , nisi fortassis Atomorum declinationem intellexerint , quae ita invecta videtur , ut unde nascatur intelligi nequeat , longe sunt hallucinati . Sustulit quidem Epicurus providentiam , at non ordinem , & seriem causarum , qua certis naturae faederibus , ut vocat Lucretius , ad Mundos conficiendos , aut dissolvendos convenirent . Itaque Natura illa *creatrix* , & *daedala rerum* Lucretiana , si acri judicio perpendatur , Fatum idem Democriti est . Huc pertinet , & illud , *certum ac dispositum est* , *ubi quicquid crescat & insit* (*a*) . Qui igitur purum casum docuerit , quod sciam , nullus fuit .

LX. Finis est ratio libertatem ad agendum potius , quam non agendum inflectens .

Schol. Vulgo definiunt , id cujus gratia aliquid fit : quae definitio & paullo obscurior est , & non satis ampla , ut eam quivis intelligat , si ad criticam incudem revocaverit , aut commode in Philosophando adhibeat in omnibus , Jam ratio illa libertatem inflectens menti intrinseca esse debet , ut patet . Quum vero apud ho-

D 2 mines

(a) *Luc. lib.* I.

mines ut plurimum ea ratio ſit amor, atque deſiderium alicujus externae rei, inde factum eſt, ut rem hanc externam, cujus amore aliquid ageremus, finem appellaverint Philoſophi, quae tantum eſſe *finis* objectum poteſt. Sed & *finium* partitiones ineptas vulgares iſti Philoſophi dederunt, ut quod finis vel ſit *operantis* vel *operis*, vel *cujus*, vel *cui*, vel *ultimus*, vel *intermedius*. Nam finis eſſe tantum *operantis* poteſt, & quidem operantis ex libertate, & finis proprie non eſt niſi unus & ſolus ultimus, *mediique*, qui vocantur, fines non ſunt, ſed ordinis media. Ceterum quod dicitur, cauſas omnes operari propter finem, id ita intelligendum eſt, ut cauſae ad effectus ſuos, aut cauſae ad cauſas natura ordinentur, itaut in hoc univerſo ſint cauſarum ordo & ſeries ſapientiſſime inſtitutae. Qua in re deridiculus mihi videtur Spinoza, qui quum has cauſarum ſeries ſtatuat, in Appendice ad primam Ethicae partem nos ridet, qui fines harum rerum doceamus, Quod vero idem fines cauſarum intelligentium, in primis Dei, negat, id quale ſit, alias. Tandem quum dicitur, finium inveſtigationem propriam eſſe Philoſophi, intelligendum ita, ut nihil aeque nos ad cauſarum cognitionem ducat, quam earum & effectus, & ordo. At quod contendunt Deram, Nievventit, Fabricius, Leſſerus, ex finibus rerum mundi hujus, ideſt ut ego interpretor, ex ordine cauſarum, naturam Dei adverſus Atheos adſeri, id, eorum pace, ineptum eſt, niſi Fatum corporeum in anteceſſum evertatur. Nam quum Athei, ſi probe animadvertatur, aut nulli ſint, aut ii tantum, qui Fatum Spinoziſticum, vel Democriticum ſtatuunt; & in horum ſyſtemate cauſarum ordo ac concatenatio, ideſt rerum Naturae fines, primum ſit Atheiſmi fulcrum, non rite neque valide ex concatenatione cauſarum Atheos iſtos confutaveris, niſi eadem opera iis demonſtretur, concatenationem iſtam nec neceſſariam eſſe, & a libera Dei voluntate pendere. Enim vero quod vir acutus & politus Benedictus Pererius *in lib.* VIII. *de communibus principiis cap.* 5. *ſcribit*, *certum & in-*

& indubium esse, quidquid habet causam efficientem etiam habere finem, propter quem fit, quod quidquid efficitur, alicujus gratia semper efficiatur, id esse verum nequit, nisi in antecessum ponas, a Deo summa ratione, ac ordine omnia fieri, quod ponere non possunt, qui ex finibus Deum esse demonstrare aggrediuntur.

CAP. VII.

De Spatio, Infinito, Duratione & Motu.

LXI. Vocamus *extensum* quodcumque aut in longum, aut in latum, aut in profundum patet: *Spatium* vero quod tripliciter, longe, late, profunde extensum est.

Schol. Notionem spatii oculis & tactu percipi probat Lockius (*a*), id quod vix probatione eget. Illud tantum observandum, notionem spatii, quam sensibus percipimus, notionem esse spatii corporei. Quum autem veteres quidam atque recentiores Philosophi. praeter materiam, spatium quoddam immensum incorporeum esse putent, ejus certe notio, ut idem monet Lucretius, non sensu, sed *sagaci ratione* comparatur. Est enim notio abstracta, quemadmodum *Lineae*, & *Superficiei* apud Geometras, quae esse potest, etiamsi spatium illud incorporeum non existat. Samuel Clarkius in Tractatione de *Existentia* & *Attributis Dei* opinatur *ideam spatii infiniti innatam esse*. Quod si ita intelligi, quemadmodum Epicurei & Stoici notiones innatas vocabant, aut quas primum sensus nulla aliorum institutione referunt, aut ad quas percipiendas ipsa rerum natura ducimur, non refragamur: contra vero, si notionem istam animae ita insculptam putat, ut Cartesiani quidam, aut potius Platonici, ideas innatas accipiunt.

XLII. *Soliditas* Philosophis est ea extensi qualitas, qua fit ut una ejus pars, alteri, ne eumdem locum oc-

 cupet,

(a) *Lib.* 2. *cap.* 4. *&* *cap.* 23. §. 2.

cupet, resistit. Itaque ex *soliditate* (antytipian Graeci vocant) nascitur *impenetrabilitas*.

Schol. Soliditatis idea solo tactu nobis acquiritur. Quamobrem si tactu careremus, oculis interim ornati, extensionem perciperemus, soliditatem vero nullo modo. Ergo soliditas est qualitas relativa, non absoluta, ideit non intelligitur, nisi respectu aliorum corporum, aut partium corporum, quod apprime observandum. Itaque si detur materia tam tenuis, ut corporibus omnibus sit obvia, qualis aether Carthesianorum, ea erit crassiorum corporum respectu vacuum. Quocirca tametsi in vacuo Boyleano sit materia quaedam subtilissima, uti lumen, cui vacuum illud pervium est, ostendit; tamen quum haec respectu crassiorum corporum non differat a vacuo; quippe nullam habet eorum respectu soliditatem; omnia experimenta, quae a Philosophis fiunt in hoc loco, haberi possunt tanquam in puro vacuo facta: nam infinite parva negligit Physicus.

LXIII. Materia, ut placet Lokio, est tota extensio solida: corpus vero materiae portio aliqua divisibilis. Sed confunduntur passim. Si ergo detur extensio quaelibet minime solida, non habebitur pro materia, seu corpore. Nobis materia sunt *Elementa* corporum.

Schol. Apud vetustos Philosophos ὕλη *materia* non res extensa & solida, ut hodie in usu est, sed aut corporum elementa significavit, ut ex Aristotelis, Platonis, Plutarchi, Sexti Empirici, aliorumque plurimis locis demonstrare possemus, si id esset opus: aut immensam & continuam extensionem, minime illam sensibilem & comprehensibilem, quomodo a Platone & Aristotele accipiebatur. Vide Stobeum Ecloga Physic. cap. 14., & Mosshemium ad Cudvvorthum systematis intellectualis cap. 1. §. 40. Not. 2. Quod est observandum diligenter dum Philosophia Gentilis confutatur. Nam nostrorum permulti Gentilibus imponunt, dum eos *corpora aeterna* statuisse, docent: ponebant enim illi non corpora, sed corporum materiam, quaecumque ea sit, aeternam. Jam vero, ut id per transennam dicam, quum vetustissi-

stissima esset traditio, Poetis Theologis passim commemorata, cuncta ex Chaos fuisse conformata, chaos vero sit extensio fluida & incomposita, inde factum est, ut Graecis rerum materia ὕλη quasi *fluens* dicta sit. Sed haec alias. Jam vero manifesto impietatem suam prodit Spinoza, dum corpus definit, *per corpus intelligo modum, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit*.

LXIV. Inane, seu vacuum, vocant Epicurei, immensam undequaque, immobilem & indivisibilem extensionem, nec solidam, nec ullo modo sensibus pervîam, idest locum Entium.

Schol. Magna veterum Philosophorum consensione, ut Raphson ostendit, spatium hoc statutum est. Apud Recentiores, Cartesiani, & Leibnitiani quam acerrime illud oppugnarunt, posuerunt vero Patritius, Gassendus, Morus, Newtonus, Clarkius, Gravetsandius, Musschembroekius, aliique non pauci. Nos rem nec amore, & sine odio loco suo examinabimus.

LXV. Infinitum Philosophi appellant, quod omni fine caret. Est vocabulum negans, cujusmodi vocabulorum quaenam sit natura, superius dictum est (*a*).

Schol. Notionem *infinitatis* ad tria proprie referri, *durationem*, *spatium* & *numerum*, observatum Lokio (*b*). Sane *infinitatem* atque finitionem iis proprie rebus tribuimus, quae & quantae concipiuntur, & quarum majorem ac minorem partem concipere possumus, quod tantum in *duratione*, *spatio*, *numero* obtinet. Ex his porro Infinitatis notio ad alia minus proprie transfertur, cujusmodi sunt *potentia*, *sapientia*, *perfectio*, *pulchritudo* & similia: sed admodum vage, confuse, & obscure, si ingenue fateri velimus 2. Spinoza in Ethica (*c*) rem infinitam vocat, *quae alia ejusdem natu-*

(a) *Consulat. Schol. def. 3.*
(b) *Lib. 2. cap.* XVII. *ubi ex instituto de infinitatis notione disserit.*
(c) *Part. 1. def. 2.*

rae terminari nequit: quae definitio & obscura est, & inepta, maxime si ad eas res, ad quas ille, referamus, cogitationem potissimum & potentiam. Quis enim intelliget, quid sit, cogitationem unam alia terminari? Pervideo tamen quid ille voluit dicere, nempe eam esse infinitam, quae augeri nequeat alia re ejusdem naturae. Ita extensio est infinita, si nulla alia extensione major fieri potest. Nec negare possumus quin hac nos ratione res quasdam infinitas dicamus, uti observat Lokius (*a*).

3. Thomas Hobbesius (*b*) notionem infiniti esse *relativam* putat, idest eas nos res dicere infinitas, quarum omnem, aut extensionem aut perfectionem non comprehendimus. *Quando enim dicimus*, inquit, *aliquid esse infinitum*, *non aliquid in re significamus*, *sed impotentiam in animo nostro*, *tanquam si diceremus*, *nescire nos*, *an*, *&* *ubi terminetur*. Quae viri doctrina omnino falsa est; nam praeter hoc, de quo is disputat, *infinitum relativum*, est & aliquid *absolute infinitum*, quod etiamsi comprehendi a nobis non potest, esse tamen clarissime demonstratur: Quocirca statuendum est, aliud esse *infinitum absolutum*, aliud *relativum*: & illud esse quod in suo genere & natura amplius augeri non potest; hoc, quod licet possit, intelligi tamen a nobis nequit.

LXVI. Durationem vocamus *continuatam entis alicujus existentiam*. Eam in *absolutam*, & *relativam* partimur: & illam vocamus ipsam continuatam existentiam, nulla ad alias res, aut rerum motum relatione definitam: hanc appellamus, quam ex relatione aliarum rerum metimur.

Schol. Cum *notione durationis* conjuncta est *successionis quaedam notio*. Vulgo putant, durationem esse ens a rebus omnibus, quae existunt, distinctum, *successivum* tamen, non permanens, tale nempe, cujus partes nunquam omnes simul existunt, sed aliae aliis succedunt, quemadmodum in fluminis alicujus perenni cursu. Sed qui ita

(a) *Lib. II. cap.* XVII. *§.* 3. *& seqq.*
(b) *De Cive cap.* 15. *§.* 14. *quod repetit in Leviathane.*

ita ratiocinantur longe ſane à veritate aberrant. Ejus autem erroris origo petenda eſt a ratione, & modo, quo durationem concipimus. Nimirum eas res durare credimus, quae pluribus noſtris perceptionibus, quarum aliae aliis ſuccedunt, coexiſtere intelliguntur (*a*). Quocirca qui hanc perceptionum ſucceſſionem non advertunt, cujuſmodi qui dormiunt profundiſſime, aut qui in una idea haerent animo defixi, rerum durationes non percipiunt, facileque judicant ab initio ex.gr. ſomni ad extremum, ſeu vigiliae initium, nihil durationis effluxiſſe, ſi id aliis argumentis nequeant reſcire (*b*). Praeterea aſſueti ſumus durationem motu metiri. Inde quoque fit, ut quemadmodum in motu ſucceſſionem obſervamus, ita in duratione eandem eſſe partium ſucceſſionem putemus. Quae quum ſint, patet non rite definiri a Platonicis tempus, *menſuram motus*: quippe etiamſi nullus ſit in natura motus, dum res ſunt, quae durant tempus eſt.

LXVII. Duas in *duratione* ſucceſſiones diſtinguere poſſumus, *Metaphyſicam*, & *Phyſicam*. Priorem voco ipſam continuatam exiſtentiam, quae vel ſucceſſione perceptionum, vel motionis alicujus corporis, dimetiri utcumque poſſit: poſteriorem appello ſucceſſionem ſtatuum in re durante, qualis cernitur in hoc univerſo, in quo alia quidem entia generantur, alia intereunt, aut in mente, quae continue perceptionum & voluntatum ſucceſſioni ſubjecta eſt. Quum haec duo ſucceſſionum genera non diſtinxiſſent Metaphyſici, acerrime ea de re concertarunt, an *ulla eſſet in aeternitate ſucceſſio*: quae quaeſtio unius vocabuli definitione penitus evaneſcit.

LXVIII. Durationis tria facimus genera: ſunt autem *ſempiternitas*, *aeternitas*, *& tempus*. *Sempiternitas* eſt duratio entis, cujus exiſtentiae neque initium fuit, neque finis ullus futurus eſt. *AEternitas* eſt duratio entis, cujus exiſtentiae origo quidem eſt, ſed nullus futurus eſt finis.

(a) *Ita rem explicat Ariſtoteles in* 4. *Phyſicorum libro*.

(b) *Legatur Lokius lib.* 2. *cap.* 14. §. 3. *&* 4.

finis. *Tempus* est duratio entis, quod & originem habuit, & finem est habiturum. Caeterum *sempiternitas* & *aeternitas* etiam a nobis, ubi acri illa distinctione opus non est, miscebuntur.

Schol. Illud animadvertendum, Latinos plerunque aeternum vocare longum aliquod tempus, ut totum vitae tempus ad mortem usque. Ita Chaereas ille Terentianus (*a*). *At nunc dehinc spero aeternam inter nos gratiam fore Thais*.... Idem Graeci vocabulis ἀίδιον, & αἐιν ἐοντες, quae rem perpetuo existentem ex originatione notant: nam Homerus ea ἐπιθετα, nedum Diis minoribus & Caeli, Saturni, Jovis filiis, sed adscititiis quoque, idest per apotheosim factis, passim tribuit. Obtinet idipsum apud Hebraeos in vocabulis *Kedem*, quod vertunt *antiquitatem*, & *aeternitatem*, atque *hedhh* vel *hhadh hhholam* quod aeternitatem quoque, & saeculum interpretantur. Nimirum his vocabulis plerumque longum aliquod & minime definitum tempus significatur. Quae observatio Criticae quidem propria est, sed ab hoc loco non aliena.

LXIX. Locum vocant Philosophi partem aliquam *extensionis* universi, aut *immobilem*, aut quae tanquam immobilis spectatur.

Schol. In hac definitione non satis inter se convenit Philosophis. Nam qui spatium vacuum esse putant, quum illud statuant immensum, immobile, & eorum, quae sunt, primum fundamentum, locum appellant partem aliquam spatii hujus universi (*b*). At qui spatium illud pernegant, locum appellant *intrinsecum* quidem ipsam rei extensionem, extrinsecum vero superficiem illam, qua extensio rei ab aliis corporibus circumambitur (*c*), quaequae tanquam immobilis spectatur. Jam quum secundi isti Philosophi (ut id in transitu dicam) mentes fecerint *sub-*

(a) *In Eunucho Act. v. Sc. 2. v. 32.*

(b) *Patricius Pancosmiae lib. 1.*

(c) *Cartesius part. 1. Princip. & Sylvanus Regis in Physica Cartesii. Vid. Berigard. Circ. Pis.*

substantias prorsus inextensas, inde natum est perridiculum illud, eas existere quidem, sed nullibi, unde & *nullibisti* barbaro vocabulo dicti (*a*).

LXX. Motus est qualiscumque actio, qua *ens* de loco extrinseco in locum extrinsecum transfertur.

Schol. Nihil heic moror pueriles quaestiones, quas circa hanc definitionem movere Cartesiani solent: ineptae enim sunt, gravitate Philosophorum indignae, & sophisticam sapiunt. Nihil enim probant aliud, nisi nos motum ex relatione corporum adjacentium percipere; absolutum vero nullo modo percipere posse, quod ultro fatemur. Nam quod Cartesius motum definierit; *translationem corporis ex vicinia eorum corporum quae immobiliter continentur, & tanquam quiescentia spectantur*, id quale sit Cartesiani viderint. Subterfugium id fuisse summa calliditate quaesitum, ne videretur terrae motum statuere, quem Ecclesiae decreto Galilaeus noster ejuraverat, scripsit homo perspicacissimus Johannes Clericus. Jam vero, qua ratione corpus, ejusque partes omnes actione motus afficiantur, & qua ratione actio motus de subjecto in subjectum transferatur, id vero est, quod fortasse ignoramus (*b*).

CAP. VIII.

De Perfectione, Veritate, Bonitate, Similitudine, Ordine, Proportione, Pulchritudine.

LXXI. Res perfecta dicitur aut attributorum *numero* & *praestantia*, aut *unitate* atque *simplicitate*, aut quod *fini suo* apta sit, aut quod *ideae suae* respondeat. Perfectio ergo est aut attributorum copia & praestantia, aut unitas & simplicitas, aut congruen-

---

(a) *Adeatur Morus part.* 1. *Ench. cap.* 37.

(b) *Legi potest Baelius in Dictionario Art. Pyrrh.*, & *Pererius de communib. princip. lib.* XIII. *cap.* 4. & 5.

gruentia rei cum idea ſua, aut hoc ipſum, quod ad finem rite aptata ſit.

Schol. Nulla de re magis confuſas notiones habent homines, nec vulgus tantum, ſed ipſi literati, quam de *perfectione*. Paſſim quidem res perfectas, & magis aut minus, omnes dicere ſolemus; at ſi a nobis efflagitet aliquis, ut quid ſit perfectio, aut imperfectio dilucidius explicemus, fortaſſe, ſi ingenui eſſe velimus, haerebimus; ſi non, vocabulis obſcurioribus, & vulgi praejudicio corruptis, aut *notionibus relativis*, utemur. Interim ſi communis hominum ſenſus circa naturam perfectionis conſulatur, ad quatuor illa genera ejus profecto notio referetur. Ita duobus prioribus modis Deum perfectum appellamus: duobus poſterioribus res factas: quamquam & in his duos etiam priores modos ut plurimum ſpectamus, veluti quum mentes corporibus perfectiores dicimus. Patet hinc imperfectionem naturalem nullam eſſe, ſed res minus perfectas ex perfectiorum comparatione imperfectas dici. Sed eſt tamen imperfectio artificialis, quum opera artis aut exemplari, aut fini non reſpondent.

LXXII. Quae perfectio ineſt in re a natura, *naturalis* appellabitur; quae ab arte, *artificialis*.

Sch. Hujus diviſionis non ea eſt ratio, ut putemus cum Philoſophorum vulgo, *naturam ab arte perfici poſſe*; nam pronuntiatum illud, ſi generatim intelligatur, providentiam omnem evertit: ſed tantum duas ob cauſas; quarum prior eſt, ut habeamus vocabula definita, dum vulgaria praejudicia confutamus: altera, ut opera & fines artis, ab operibus & finibus naturae diſtinguamus.

LXXIII. Infinite perfectum dupliciter dicunt Scholae, *intenſive*, & *extenſive*. *Extenſive* quidem ita, ut nulla ſit poſſibilis perfectio, quae in re illa non inſit. Intenſive autem ita, ut nulla ejus perfectio in genere ſuo augeri amplius poſſit.

Schol. Intelligitur autem ita, ut perfectiones illae ſibi non adverſentur, alioquin Deum Spinoziſticum effi-

cie-

ciemus: nam Spinoza quum hanc ſubſtantiae infinitae notionem ſibi efformaſſet, ut eam vellet ex infinitis numero attributis conflatam, quorum unumquodlibet in ſuo genere infinitam habere perfectionem, ideſt *intenſive* infinitum eſſet, ut diceret Scholaſticus; concluſit materiam eſſe Dei attributum. Sunt quidem qui hoc nomine deſcriptionem Dei ab Arnobio prolatam reprehendunt: ea eſt hujusmodi. *Prima enim tu (Deus) cauſa es, locus rerum, ſpacium, fundamentum cunctorum quaecumque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinet circumſcriptio qualitatis, expers quantitatis, ſine ſitu, motu, & habitu* (a). Quam meram eſſe calumniam nemo Theologiae naturalis paullo peritus non videt.

LXXIV. Veritas eſt aut *Naturalis*, aut *Moralis*, aut *Logica*. Illa, quam Metaphyſicam quoque appellant, eſt ipſa *rerum* natura atque eſſentia facta ideae ſuae aeternae, ſeu eſſentiae archetypae intelligibili congruens. *Moralis* eſt congruentia externorum ſignorum cum notionibus animi, eique opponitur mendacium. *Logica* tandem eſt congruentia eſſentiarum *notionalium* atque *nominalium* cum realibus. *Objectivam* intelligo: nam *formalis* eſt congruentia judiciorum cum ideis ipſis, quibus judicia continentur, quae nequit non in omnibus judiciis ineſſe: quandoquidem fieri non poteſt, ut judicia ideis, quibus continentur, & ex quarum intellectione naſcuntur, minime reſpondeant: id enim eſſet ideas ſibimet ipſas non reſpondere, quod eſt ἀδύνατον.

LXXV. Bonum autem *abſolute* aut *relative* dici ſolet. Illud continetur ipſa *entitate* rei, ideſt ipſis rei proprietatibus, earumque praeſtantia: hoc vero eſt id omne, quo bonum rei abſolutum aut conſervatur & perficitur, aut conſervari & perfici poteſt. Ita bona quae fortunae dicimus, in ſe quidem ſpectata, bona abſoluta ſunt; ſi vero ad nos referantur, bona & mala eſſe poſ-

(a) *Arnob. lib.* 1. *adv. Gent.*

possunt (*a*). Jam vero malum absolutum nec est in natura ullum, nec fingi potest: ut malum relativum dicitur, quodcunque bono alicui adversatur.

Schol. Sunt qui putant Manichaeos, & vetustiores aliquot Philosophos, quos Plutarchus de Iside & Osiride recenset, Principio illo malorum, rem quandam statuisse natura sua malam, idest *malam absolute*, quod verum non est. Tantum docuerunt, malis Mentem illam gaudere, at nunquam statuerunt *physice* malam esse. Ejus igitur malitia aut moralis, aut relativa illis posita est (*b*). Quo circa qui eo argumento Manichaeos confutabant, quod substantia suapte natura mala repugnet, non satis verae causae consulebant. Nollem igitur hujusmodi argumenta ab Augustino, viro ceteroquin doctissimo, tam saepe commendata fuisse.

LXXVI. Bonum morale est convenientia actionis *liberae* cum lege: malum vero morale est discrepantia actionis liberae a lege.

Schol. Ex quo patet, nec bonum ullum morale, nec malum, sine respectu ad legem, intelligi posse. Sunt interea quidam Theologi, qui proverbium illud passim jactant, *quaedam esse mala, quia prohibita, alia ideo prohibita, quia mala*, & haec intrinsecam habere malitiam docent. Qui nisi malorum intrinsecorum nomine ea significant, quae legi naturae adversantur, quae lex Civilibus omnibus antiquior est, ii sunt perridiculi & inepti. Quis enim fingeret sibi peccatum sine lege ulla? Hinc Epicurei quum leges sustulissent, & justitiam metu mali phy-

---

(a) *Lockius Lib. 2. cap. 20. §. 2. Res non dicuntur bonae, aut malae, nisi quatenus voluptatem aut dolorem in nobis procreant. Bonum itaque appellamus, quidquid aut voluptatem nobis creare, vel augere potest, aut dolorem auferre, vel minuere. Ex contrario malum, quidquid in nobis aut dolorem ingenerare vel augere potest, aut voluptatem avertere, vel minuere.*

(b) *Vide Beausoubre histoire des Manichèes.*

physici, ac ob utilitatem vitae inventam docuerunt (a). Praeterea ut malum morale statuatur, oportet actionem, quae a lege disconvenit, esse liberam. Itaque quicunque Fato haec agitari censent, peccata nulla esse affirmare debent, cujusmodi est Spinoza, qui in Appendice prioris Ethicae partis, peccatorum moralium originem hominum phantasiae, & superstitioni tribuit; cujus hominis insaniam loco suo curabimus.

LXXVII. Similia appellat Wolfius, in quibus ea, per quae discerni entia solent, eadem sunt; & magis quidem similie, si plura *eadem*; minus vero; si pauciora. Dissimilia vero vocat, in quibus ea, per quae entia discerni solent, omnino sunt diversa.

Schol. Exempli causa, duo corpora discernere solemus, primum per externa, qualia sunt pondus, figura, color, & alia, deinde per internam partium conformationem, vires activas. Haec omnia si *eadem* fuerint in duobus corporibus, A, B, ea corpora simillima dicentur: si non omnia eadem, *minus similia*, si omnia diversa, dissimillima. Sub hujus Seculi initium gravissima inter Leibnitium & Clarckium quaestio est agitata, an possint in Natura esse duo entia omnino similia. Negabat Leibnitius, cui postea accessit Wolfius. Duo hos movebant, primum quod duo prorsus similia omnia haberent eadem, adeoque non duo, sed unum essent. Alterum, quod Deus efficere duo omnino similia nequeat: nam quaenam esset ei ratio hoc potius, quam illud creandi? His autem nihil commovebatur Clarkius. Nam secunda ratio paulo est inepta. Quis enim homuncio tam confidenter de ratione & consilio Dei definiat? Ad primam vero respondebat, duo similia distingui numero, si non specie. Sed Clarkii pace, τὸ distingui numero, si nihil sit iis quae distinguuntur, diversum, vocabulum est nihili. Ego sic puto, quaestionem hanc definiri non posse, nisi duo inter partes conveniant. Primum similitudo in hoc ne posita sit ut *entia similia* quaedam habeant

(a) *Legatus Lucretius Lib.* v.

beant eedem, ea potissimum, per quae discerni debent. Alterum, quum duo similia dicimus, *essentiam quoque individualem* similem habere dicimus, nec ne? Itaque si statuta illa similitudinis definitione primo modo concipietur quaestio, ut etiam essentia individualis sit in duobus eadem, ea manifesto *contradictionem involvet*. Siquidem quum quae distinguuntur numero, licet cetera habeant eadem, essentiam tamen *individualem* non eandem habeant necesse est, qui dicit duo distingui *numero*, & omnia habere eadem, etiam esentiam hanc individui, is contraria loquitur. Neque puto hac in re Clarkium non fore consensurum. Quod si stante definitione similitudinis Wolfianae, quaestio agitetur de duobus cetera similibus, praeterquam essentiam individui, quin ea sint possibilia, non dubitabit Leibnitius. Interim legatur quarta responsio Clarkii ad Leibnitium (*a*) & quae de principio individuationis scribit egregie Lokius (*b*).

LXXVIII. Ordo est plurium entium sive *permanentium*, sive successivorum ita connexa series, ut antecedens spectet consequens, ejusque rationem *sufficientem* contineat, consequens sit finis antecedentis, omnia vero ad communem aliquem finem directa sint. Ordinis regulae statui solent, ut entia ordinentur ratione. I. Breviore. II. Faciliore. III. Suaviore. IV. Utiliore.

Schol. Ordinis series esse potest, vel similium, vel dissimilium. Similium ordo pulchrior.

LXXIX. Plurium ordinum similitudo proportio appellatur. Sit eadem ratio ordinis entium A, B, C, D, & entium 1. 2. 3. 4:, inter ordines istos aderit proportio. Consulatur Euclides lib. 5. Elementorum Geometriae.

(a) *Recueil de diverses &c. pag. 66.*

(b) *Lib. 2. cap. 27. ubi principium individuationis ait esse ipsam entis existentiam, qua ens tempori ac loco suo statuitur, itaut haec duo esse in duobus eadem nequeam §. 3. & alibi passim.*

LXXX. Pulchra ea dici solent, quae *perfectione*, *unitate*, *ordine*, *&* *proportione constant*. Pulchritudo igitur est apta attributorum, aut partium entis congruentia. Quo circa ens infinite perfectum, bonum, simplex, infinite pulchrum vocari potest.

Schol. Legendi omnino sunt tres Platonis Dialogi, Phaedrus, Symposion, & Hippias major, & quae ibi habet Ficinus, aliique Platonici. Ex his aliisque Platonis locis apparet ei pulchritudinem fuisse *gratiam quandam*, quae *animam*, seu hominis harmoniam, aut *visu*, & auditu, aut ratione movet. De origine vero pulchri sic putabat Socrates, res pulchras dici participatione ideae aeternae & pulcherrimae. Eleganter ea de re disserit Ficinus in Hippiam majorem. *Pulchritudo*, inquit, *nihil aliud est, quam summi boni splendor fulgens in iis, quae oculis, auribus, mente percipimus, perque illa ad ipsum bonum, visum, auditum, mentemque convertens. Quo fit ut pulchritudo circulus quidam sit divinae lucis a bono manans, in bono residens, per bonum & ad bonum sempiterne reflexus . . . Haec mentem primo divinam idearum ordine infinite decorat: Numina deinde sequentia mentesque rationum serie complet: animas tertio numerosis discursibus ornat: Naturas quarto seminibus: formisque materiam quinto &c.* Ingenitam porro mentibus nostris pulchritudinis esse notionem scitum, dictatumque est in Platonicorum Scholis. Audiendus Cicero in Oratore. *Sed ego sic*, inquit, *statuo, nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit, unde & illud, ut ex ore aliquo quasi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest, cogitatione tantum & mente complectimur . . . . Has rerum formas appellat ideas ille, non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor Plato, easque gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri, cetera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse uno & eodem statu*. Hoc ipsum passim repetit Augustinus. Sed & idem persuasum erat Cartesio, qui inde Dei existentiam probare conatus est. Quae si vera sint, habebunt

& bruta innatam iſtam pulchritudinis ideam : ſunt enim illis & ſua pulchra, fortaſſe etiam conſtantiora, quam hominibus, ſi Gryllo Plutarchi, id adverſus Ulıſſem probanti, credamus. Hinc lepide Chryſippus apud eundem Plutarchum, *tam*, inquit, *pulchra eſt verri porca ſua, quam Viro Matrona*. Sed omiſſo quaeramus ſeria ludo. Quum de pulchris tot ſint hominum ſententiae, non quot nationes, ſed quot capita, quis putaverit unam innatamque eſſe pulchri apud omnes notionem? Praeterea haec pulchritudinis notio variat pro aetatum varietate. Tandem idea pulchri forma quaedam eſt animo inſcripta, tanquam in cera ſigillum, an ipſa perceptio? Nequit hoc ultimum a ſanis dici, poſtquam conſtitit perceptiones pulchri varias eſſe & inconſtantes. Primum vero tam eſt abſurdum, quam illud, unde hoc conſequitur, nimirum mentes noſtras fuiſſe aliquando ſapientes & beatas, nec in corpora detruſas, quam ob crimina neſcio quae in altera vita admiſſa.

POTISSIMAE PROPOSITIONES ONTOSOPHICAE, ET COSMOSOPHICAE.

EST apud Mathematicos in more poſitum, ut poſt definitiones, axiomata ſtatuantur, atque poſtulata, inde vero propoſitiones demonſtrentur. Nos, quandoquidem & *axiomata* propoſitiones ſunt, & hoc tantum apud Mathematicos ipſos a *propoſitionibus* diſcernuntur, quod haec demonſtratione egeant, non illa; utraque uno eodemque *propoſitionis* vocabulo appellabimus, & diſcretionem illam *axiomatum a propoſitionibus* aut *theorematis*, quam olim tenueramus, omittendam cenſemus. Quod ad poſtulata attinet, unum tantum ſive obſervatum, ſive poſtulatum propoſitionibus noſtris praeſtituemus; nimirum quum eſſentiae reales factae, (def. 27.) & intelligibiles (28.) aeternae, nos aeque lateant, licet demonſtrationes, quae exiſtentiam rerum ſpectant, eſſe fortaſſis poſſunt Geometricis pares, eas tamen, quae *eſſentias* reſpiciunt, hac evidentia deſtitui;

tui:

tui: sunt enim accommodatae essentiis rerum *nominalibus*, quas ut plurimum an realibus congruant ignoramus. Nec sperandum est ulla hominum industria evidentiam Geometricam habere posse, usque dum homines nihil a se humani alienum habebunt. Interea sunt tales, quibus evidentiores nequeunt, nisi inique, mortales exigere. Quis enim talem exegerit scientiam, quae mentium humanarum capacitatem omnem superet? Quod si quis haec contemnat, aut rideat Philosophorum confidentiam, primum eum oro, ut se hominem esse meminerit, nec speret se rectius sapere posse, quum sensum literatorum communem, & quae propria est hominum, scientiam, neglexerit. Deinde Horatianis verbis compello.

..... *Si quid novisti rectius istis*
Candidus imperti: Si non, his utere mecum.

Praeterea & illud animadvertatur volo, me non omnia, etiam minutissima, persequi in animo habere: Elementa enim scribo. Itaque praecipua quaedam attingo, & ea, ex quibus facile studiosi adolescentes, si haec iis studia arriserint, in penitissimam hanc Philosophiam devenire possint. Praeterquamquod in his rebus vetus illud usurpandum censeo, *Philosophandum, sed paucis*.

CAP. I.

Generalia quaedam Theoremata de Ente, Nihilo, Possibili.

PRop. I. & II. Non potest idem simul esse & non esse: neque unum idemque ens constare attributis, quae se mutuo destruunt.

Schol. Duo haec axiomata vocant Scholastici *principium contradictionis*: nam contumaces & refractarii quum omnia negaverint, etiam patentia, eo adiguntur, ut haec aut negaverint, aut admiserint, contrariis assertionibus se implicent. Magnus autem eorum usus est,

quum in rerum exiſtentia ſtatuenda, tum quoque in eorum eſſentia perveſtiganda atque diſcernenda. Poſteriore utimur in Dei atque animarum natura incorporea adſerenda: demonſtramus ſcilicet vim cogitandi, quae ad eſſentiam mentis pertinet, repugnare ſoliditati, quae eſſentialis eſt materiae. Quod argumentum & Carteſius in Meditationibus, & Stillingflectus Anglus Theologus (*a*), quum ſcriberet adverſus Lokium putantem Deum efficere poſſe ut eadem ſubſtantia & corporea ſit & cogitans, egregie pertractarunt.

Peripatetici primum illud axioma totius humanae cognitionis principium primum habent, tale nimirum, quod ſit & per ſe evidens, & univerſale, omneſque ſinu ſuo veritates, quarum mens humana ſit capax, contineat, ac in eo Ariſtotelem ſuum ſectantur (*b*). Aſſenſere Hamelius in Philoſophia Burgundica, & Chriſtianus Thomaſius (*c*): Sed eſt qui confidenter negat ullum eſſe in humanis cogitationibus hujuſmodi univerſale principium, tantum abeſt ut hoc ejus eſſe naturae fateatur. Is eſt Gerardus Titius in Arte cogitandi Cap. 3. §.75. Ac jure quidem & merito negat. Humanae enim cognitiones non ex univerſalibus principiis quaſi fluunt, ſed a ſingularibus primum profectae, ad generalia conferuntur eo modo, de quo in Logica dictum eſt. Interim non deſtitere Philoſophi ab hoc principio univerſali inveſtigando. Scotiſtis videtur placuiſſe hoc, *ens eſt ens*: aliis hoc, *quodlibet eſt, vel non eſt*. Haec ego prima generica ſcientiarum faecunda principia ut habeam? Idem dici poteſt de Lockii illo, *quidquid eſt eſt*, & quidquid eſt, eſt idipſum, & nihil aliud. Carteſio placuit, primum principium, quod ordine philoſophandi omnium pri-

(a) *Vide notas Acoſtae ad* §. *6. capitis* 3. *lib.* 4. *de intellectu humano*.

(b) *Lib.* 3. *Metaph. cap.* 3.

(c) *Lib.* 1. *Juriſp. div. cap.* 3. §. 18., *&* *cap.* 6. *Phil. Aul.*

primum se offerat, esse hoc, *cogito*, *ergo sum*. Quidni, cujuscumque singularis rei perceptionis conscientia, primum hoc dicetur principium? Itaque ego inanem omnem hanc disquisitionem censeo.

III. Ex nihilo nihil fit, ideft nihil fit sine causa, in qua aut *formaliter*, aut *eminenter* non contineatur.

Scohol. Consentientes in eo habemus veteres omnes atque recentiores Philosophos. Lucretius decem argumentis libro primo (a) ingeniose & docte demonstrant, nihil in rerum natura ex nihilo fieri, aut in nihilum abire,

> *Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus*
> *Omne genus nasci posset; nihil semine egeret....*

quod verum est.

Quaeret autem aliquis, an quod fit a causa, in qua *eminenter* continetur, dicendum sit ex nihilo factum? Hoc ut intelligatur explicanda sunt paullo clarius vocabula ista, quibus utamur oportet, quando meliora non suppetunt. Vocant Scholastici A contineri in B *formaliter* si integra τῦ A essentia in B contineatur, qua ratione radii Solis continentur in Sole: appellant vero contineri *eminenter* quum in B tanta est perfectio, tantaque potentia, ut ipsius A perfectiones complectatur. Quibus explicatis, respondemus, nullo modo dici posse ex nihilo factum, quod in causa, a qua factum est, quomodocumque continebatur. Itaque Graeci Philosophi, quum docuissent Daemones & mentes alias a Deo, in quo continerentur, effluxisse, aut genitas esse, non putarunt axioma illud III. everti. Ob eandem vero causam quum non possent intelligere materiam in Mente aeterna aut formaliter aut eminenter contineri, maluerunt illam aeternam statuere, quam ex Nihilo creatam fateri. Si quis autem nobis opponat, mundum dici in Scripturis ex *nihilo factum*, reponimus

(a) *A v.160. ad v.265.*

mus id ex usu populari dici, ea ratione, quod nihil *mundi*, antequam crearetur, formaliter existeret. Caeterum lis est vocabulorum.

IV. Si ex *dato*, *sumpto*, aut qualibet *hypothesi* ea per justam & necessariam consequentiam sequantur, quae mutuo se destruunt, *datum*, vel sumtum, aut quaelibet illa *hypothesis impossibilis* est.

D. Si enim talia sequuntur, ea continentur in iis unde sequuntur (per prop.3.): quum autem quae se mutuo destruunt, nequeant in eodem contineri (prop.2.) datum illud, *sumtum*, aut quaelibet hypotesis sunt impossibilia (def.9. & 6.)

Schol. Atque haec est luculentissima ratio, qua cognosci possit, quaenam in dato ente contineantur. Oportet autem magna circumspectione & accurata consideratione uti, quum in eo, ut perspiciamus, an data aliqua mutuo se destruant, tum quoque in eo, ut ne erremus, dum per justum & necessariam consequentiam, quae mutuo se destruunt, ex *dato*, *sumpto*, aut *hypothesi* sequi arbitramur: Qua in re infinitae literatorum controversiae versantur, eaeque gravissimae. Ex.g. Cartesius & Stillingflectus putabant, data substantia extensa cogitante, sequi eam simul esse inertem & activam, solidam, & penetrabilem, cogitatione nempe. Hinc concludebant, mentem esse substantiam ita a corpore distinctam, ut Deus efficere non possit corpus cogitans. Non eodem tamen modo ratiocinabatur Lockius: is enim censebat cogitationem non magis corpori repugnare, quam motum: ex quo inferebat creari a Deo posse corpora, ut motu, ita cogitatione praedita: quod sapit Hobbesii chimaeras, qui in Leviathane (*a*) perceptionem esse ait motum in sensibus ab externis objectis factum, *reactionem* vero cerebri & cordis, *reflexionem* esse, seu *apperceptionem*, ut vocat Leibnitius. Hoc eodem axiomate expendenda sunt Philoso-

phorum

(a) *Parte* 1. *cap*.2. *&* 3.

phorum systemata. Si enim ex iis pugnantia sequuntur, haberi illa verisimilia nequeunt. Ita Cartesianum systema perpendunt recentes Physici, eoque argumento Cartesianos vortices inter ἀσύστατα ponunt (a).

V. Nunquam datum vel sumtum ut impossibile habendum, nisi quum ex iis impossibilia, aut pugnantia sequi, clare demonstratum fuerit. Patet.

Schol. Ex. g. Si quis dicat, *impossibile* esse ut materia sit aeterna, oportet ut solide demonstret ex data materia aeterna sequi pugnantia. Quod quum plerique non fecerint, dum Atheos hac propositione, *impossibile est ut materia sit aeterna*, confutare conati sunt, deridiculos se fecerunt. Eam ob rem quaelibet propositio habenda est tanquam possibilis, usquedum demonstretur, esse eam impossibilem.

VI. Problema est possibile, si demonstretur, qua ratione fieri possit.

D. Nam si demonstretur qua ratione fieri potest, certi sumus ex eo problemate non sequi pugnantia; ergo possibile (per prop. 5.)

Schol. Si quis igitur Cartesianus demonstraverit, qua ratione bruta animalia sine ulla anima actiones suas edant solis mechanices legibus, is problema illud, *Bruta esse veras machinas*, probabile fecerit. Si quis demonstret qua ratione materiam a Deo creari potuit, is probabile faciet, *materiam esse creatam*. Caeterum non statim conficiet, ut ille, bruta esse puras machinas, ita iste, materiam esse factam: ex eo enim quod aliquid possibile est, non recte inferes, id ita se habere: alia igitur argumenta adjicienda sunt, ut *existentia* probetur, statuta possibilitate.

VII. Nihil est sine ratione sufficiente essentiae, existentiae, possibilitatis &c.

Schol. Rerum igitur *rationes sufficientes* investigare proprium est Philosophi: nam populus rerum phaeno-

(a) *Vide Keil praefat. in lectiones Physicas.*

menis est contentus: Philosophus in rerum causas & principia inquirere debet, quod egregie vocat Lockius, *mundum intelligibilem*, & populo ignotum vestigare. Qua Philosophia nihil validius est atque efficacius, quum ad vitam privatam pacate ducendam, tum quoque ad Reipublicae tranquillitatem. Et ad privatam vitam quod spectat, haec investigatio & animam vanis liberat affectibus, & corpus rite ducere & recte rationi parere docet. Apposite Lucretius & graviter (*a*).

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo, quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species ratioque.

VIII. In factis entibus ratio sufficiens existentiae est in causa, a qua sunt, ratio vero essentiae immediate quidem in suis *essentialibus*, remotius vero in eadem causa. Hinc fit, ut in qualibet causa non tantum ratio existentiae effectus, sed ejus quoque essentiae contineri debeat, idest effectus perfectiones, &, ut vocant, *realitatem*, aut *formaliter*, aut *eminenter* causa complectatur oportet (ex prop. 3.)

IX. Ratio sufficiens possibilitatis intrinsecae alicujus rei est in rei ipsius *essentialibus*, extrinsecae in causa externa (def. 8.). Eodem modo de ratione impossibilitatis. Ratio vero sufficiens, cur in dato ente quaedam sint possibilia, & in ente ipso est, & in causa externa.

Schol. Qui dicit, data materia, possibilis ejus divisio in infinitum, hujus possibilitatis rationem & in ipsa ma-

(a) *Lib. 3. v. 87. & seqq.*

materia (quae est possibilitas intrinseca) & in causa quadam externa, veluti Deo (quae extrinseca possibilitas est) dare debet. Jam vero ut materia sit intrinsecus divisibilis in infinitum continere debet partes infinitas realiter distinctas; hae enim tantum separari possunt (def. 36. & 37.). Itaque si quis probet non posse in qualibet materiae parte contineri partes infinitas realiter distinctas, is possibilitatem intrinsecam divisionis illius in infinitum penitus aufert, & idcirco *extrinsecam* quoque, quae ab intrinseca pendet (def. 8.)

X. Nihilum nequit continere rationem ullam sufficientem: quicumque ergo *nihilum* dat rationem sufficientem, is nullam dat.

Schol. Ad revincendos procaces quosdam & inanes disputatores positum est hoc axioma. Epicurei & Newtoniani Philosophi eo utuntur, ut spatii immensitatem probent. Spatium, inquiunt, si terminat, qua cum re terminat? Respondere, cum nihilo terminare, est nullibi finiri. Quae ratio videtur nobis gravissima. Sed distinguunt quidam inter terminare *cum nihilo*, & terminare in *nihilum*. Interim cum terminare in nihilum intelligi a nobis nequeat, quippe qui assueti sumus rerum terminos non alia ratione intelligere, quam aliarum rerum initiis, nihil prohibet hanc mundi extensionem infinitam vocare (def. 60.). Caeterum haec anxie querere ejus est, inquit ille apposite quidam *qui putat tantum sciri posse, quantum quaeri* (a). Etenim ea velle scire, quae captum nostrum superant, desipere est.

CA-

(a) *Hobbes in Physica cap. 26.*

CAP. II.

De natura Entis Contingentis, & necessarii, deque substantia generatim.

XI. OMne ens vel est *contingens*, vel *necessarium*.

D. Omne ens vel est factum, vel non factum: nihil esse medium potest: Jam factum contingens est (def. 17.) non factum *necessarium* (def. 11.): omne igitur ens vel contingens est, vel necessarium.

Sch. Boddeus (a) quum memorasset *Demonstrationem de Deo* Josephi Raphson editam Londini 1710. ejusque vim elevasset, hanc propositionem, *quicquid existit, aut a se existit*, aut *ab alio* tacite sugillat, quasi non satis certam, idque auctoritate Actorum Lipsiensium 1712. mense Januar. Quod qua ratione quum ille, tum isti fecerint, non satis intelligo. Nullum est enim medium inter haec duo *per se existere*, aut ab alio. Eandem autem propositionem ut axioma statuit Spinoza; licet subdole ambiguam (b).

XII. Si possibilia spectantur, quod ad essentias intelligibiles (def. 28.) haberi debent pro necessariis: Si quod ad id, quod possibilia sunt, quod ad possibilem existentiam, pro contingentibus.

D. Nam essentiae intelligibiles sunt aeternae (def. 28.) aeternum vero necessarium (def. 11.); quod primum. Deinde, quum haec entia ut possibilia pendeant a caussa externa, in qua sit eorum ratio sufficiens (prop. 7. & 8.) haec sint *contingentia* (def. 17.); sequitur esse contingentia.

XIII. Infinita series contingentium sine ente necessa-

(a) *De Atheism. & superst. cap.* IV. §. 3.

(b) *Eth. part.* I. *ax.* I. *omnia, inquit, quae sunt, vel in se, vel in alio sunt.*

cessario, a quo pendeant, impossibilis.

D. Cujuslibet contingentis ratio existentiae & essentiae est in alio (prop.8.); ergo omnium: negato autem *ente necessario* haec ratio erit in nihilo, ut patet, idest nulla (prop.x.), quod repugnat (prop.7. & 3.)

Schol. Evertitur ergo *Fatum Democriticum* (def.52.) Sane opinio haec adeo est stupida, ut si paucos Epicureos excipias, caeterorum Philosophorum, qui eam sit sequutus, invenias neminem. Nam Spinoza quanquam propositionibus 26. 27. 28. primae partis doceat rem quamlibet ab alia determinari ad existendum usque in infinitum; quum tamen prop.18. & alibi statuat Deum primam rerum causam, τὸ ejus *usque in infinitum* intelligi debet, usque ad Deum. Non recte igitur ei fatum Democriticum imputat Witichius. Ipse Spinoza ep.29. hoc eodem nostro argumento progressum hunc in infinitum evertit, idque argumentum Rabbini cujusdam Ghasdai esse scribit. Jam & idem argumentum adhibet Aristoteles in 2. Metaph. & ex eo B. Th.1. contra Gentiles cap.13. Oleum igitur operamque perdunt, qui in hoc Fato oppugnando nimii sunt. Quod adeo verum est, ut Aristoteles, aliique veteres Philosophi tanquam axioma statuerint, *repugnare progressum causarum in infinitum*. Itaque Aristoteles (*a*) hoc praecipue argumento probat existere primam quandam motuum omnium causam aeternam & immutabilem. Interim consulatur Cudworthus egregie ea de re disputans (*b*), & Clarkius prop.11.

XIV. Quod ens rationem sui conservatricem necessariam, & in sua natura habet, idest quod sola sua natura, & necessario conservatur, immutabile esse debet. Nempe huic mutatio neque extrinsecus provenire potest, quando sola sua natura & necessario conservatur,

---

(a) *Lib.8. Physic.*
(b) *System. Intellectuali.*

tur; nec intrinsecus, quum sui ratio conservans sit necessaria. Praeterquamquod quidquid est, natura sua, & esse, & conservari pergit, nec ullo modo concipi potest ens quodvis a natura sua dissipatum ac destructum iri, nisi si e contrariis constet.

XV. Quod necessariam habet existentiam, necessariam quoque habet essentiam, idest immutabilem (def.12.)

D. Nam quod necessariam habet existentiam ut sola naturae suae necessitate est, sic sola naturae suae necessitate conservatur; ac proinde (per prop.14.) immutabile est, idest necessariam habet essentiam (def.XII.)

Schol. Est axioma Philosophorum omnium consensu statutum, ens aeternum esse necessarium, & immutabile. Sane si mutabile esset, quoniam aeternum duravit (ex hypothesi) indiguisset aeternae conservationis, atque externae, idest ex aeternitate ab alio pependisset ente (def.53.), quod est absurdum, quum ens aeternum necessariam habeat existentiam, idest independentem. Hac vero propositione manifeste evertitur Spinozismi primum fundamentum, quo extensionem mundanam esse attributum Dei statuitur. Ac ne Kuffaelerus clamet, non Spinozae systema mundanum non esse asseq uutos, Spinozae ipsius positiones proponemus. Hic enim rotunde scribit in Ethica (*a*) *extensio attributum Dei est*, *sive Deus est res extensa*. Extensio autem Spinozae idem est atque mundana materia, haec vero essentiam necessariam habere non potest; ac proinde nequit esse Dei, idest entis suapte natura aeterni, & necessarii, attributum. Atque hac in re deridiculus mihi videtur; *ponit* enim, *praeter Deum nullam dari neque concipi posse substantiam* (*b*); &, *omnem substantiam esse* ne-

---

(a) *Part.2. prop.2.*
(b) *Prop.14.*

necessario infinitum (*a*); &, *substantiam absolute infinitam esse indivisibilem* (*b*): & *Deum esse rem extensam* (*c*) quae tam sunt pugnantia, quam quae maxime. Quis enim intellexerit substantiam suapte natura extensam, & quidem materiali extensione; (neque enim in hac *Schola* ulla alia extensio agnoscitur) quae sit indivisibilis? Negat hic quidem homo in Epistolis ad Oldeburgium, materiam & extensionem idem esse, sed materiam & corpora extensionis hujus modos habet: Author autem *Speciminis ratiocinandi* (*d*) Spinozae discipulus, contendit, nos ejus viri mentem minime hac in parte, ut in plerisque aliis, assequi. Sed non video quid esse possit implicitum & obscurum in hac doctrina, *extensionem mundanam attributum esse Dei; hujus vero extensionis modificationes esse corpora*, idest (nam quo alio sensu intelligas?) corpora esse immensae illius extensionis portiones. Quum vera haec faciat mutabilia, qui illam immutabilem habere potest? Mutabilis autem si sit, qui sempiterni Entis attributum? Vide quae diximus in secunda parte Schol. prop. x.

XVI. Necessarium existentiae & essentiae esse debet infinite perfectum, idest omnes possibiles perfectiones habere: & infinite perfectum habere existentiam & essentiam necessariam.

D. Si

(a) *Prop.* 8.
(b) *Prop.* 13.
(c) *Ibid. prop.* 2.
(d) *Pagina* 113. *& seqq. Sed hoc eodem loci agnoscit Kuffaelerus Spinozae positiones esse obscurissimas, & durissimas. Ipse autem ita interpretatur, ut valde vereor ut ulli mortalium sit probaturus. Ait enim res particulares dici a Spinoza Dei modificationes, quod non comprehendantur conceptu primario, quo substantia, idest, Deus, sed secundario, & qui a primario pendeat, & in primario quasi inaudificetur, quod proprium est modi. Sed hujus viri locum superius cribravimus.*

D. Si non est, potest ulterius perfici *possibilitate intrinseca*, ut patet: mutari ergo potest: est aut immutabile (prop. 14.) ergo infinite perfectum, & nedum *intensive*, sed *extensive* quoque: quod erat primum. Secundum vero demonstratione non indiget. Quis enim intellexerit ens infinite perfectum, aut mutabile, aut factum?

XVII. Omnia contingentia sunt mutabilia, & vicissim.

D. Contingentia nequeunt esse infinite perfecta (prop. 15.) nec in se habere plenam rationem sufficientem existentiae ac essentiae: Quae vero talia sunt, mutabilia sunt, quod primum. Deinde mutabilia nequeunt esse necessaria, seu in se habere plenam sui rationem existentiae & essentiae sufficientem (prop. 14.): quod vero necessarium non est, id contingens est (prop. 11.)

Schol. Consentiunt hac in re Philosophi omnes; nedum Gentiles, sed Christiani vel maxime. Quamobrem Plato in Timeo Patrem atque opificem mundi Deos minores hunc in modum alloquentem infert. *Dii Deorum* (a), *quorum opifex ego, & Pater sum, haec attendite. Quae a me facta sunt, me volente indissolubilia sunt: omne siquidem quod vinctum est, solvi potest..... quapropter quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles omnino non estis. Nec tamen unquam dissolvemini, nec mortis fatum subibitis, nam voluntas mea majus praestantiusque vobis est vinculum ad vitae custodiam quam nexus illi, quibus estis, tunc quum gignebamini, colligati.* Eodem modo ratiocinantur Patres ferme omnes veteris Ecclesiae Chri-

(a) *Quid sint isti θεοὶ θεῶν in hoc Platonis loco disputari inter doctos video. Singularis est Moshemii sententia, esse illos stellas, ex quarum activitate animantia, quae sunt in Tellure, genita cum Ægyptiis crediderit Plato: Has vero, aut Tellurem cum Aere, Aqua, itidem Diis secundum Platonem, gignere homines. Vide observata ab eo ad caput 4. systemat. intellect. §.14. not.41.* Nimis *est allegorica haec interpretatio.*

Christianae, dum Angelos non natura sua, sed voluntate Dei Patris: esse immortales docent, *quod quicquid initium habet, & desinere suapte natura potest*, inquit, *Damascenus* (*a*). Sed, inquiunt, substantiae simplices sunt *indissolubiles*. Respondent, indissolubiles quidem esse spectatis naturae viribus, non suapte natura: Nam quum suapte natura, ut ii cum melioribus Philosophis putant, compositae sint Metaphysicos ex re aliqua seu subjecto & vi activa, non est necessarium absolute, ut vis activa rei illi simplici conveniat, sed hypothetice tantum, posito scilicet quod ita Deus velit. Praeterea vires creatae etiam *substantiales* finitae sunt; perpetuo ergo suapte natura conservari nequeunt: itaque a Deo rerum omnium opifice ut sunt, ita conservantur, quousque conservantur. Atque in his praecipue *conservatio* quaedam est continuata creatio.

XVIII. Ens aeternum est ens simplicissimum.

D. Ens aeternum est necessarium existentiae (def. 11.) & essentiae (prop. 14.) idest immutabile: omne autem compositum natura sua mutabile est, ut patet: aeternum ergo compositum esse nequit, adeoque simplicissimum est.

Schol. Potuit etiam ita demonstrari, quod simplicia & componentia natura sua priora sint compositis, & aeternum, utpote independens, nihil prius natura habeat. Agnovit illam rationem Lucretius; is enim negat atomos potuisse ab aeterno existere, si compositae fuissent.

Nam quoniam fragili natura praedita constant,
Discrepat aeternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per aevum (*b*).

XIX. Existunt contingentia.

D. Omnia hujus universi entia aut non sunt infinite perfecta, aut corporea sunt & mutabilia, ut patet; ergo contingentia (prop. 17. 16. 15.)

Schol.

(a) *Lib.* 2. *de Orthod. fide cap.* 3. *Legatur Petavius de Angelis lib.* 1. *cap.* 4. *&* 5.
(b) *Lib.* 1. *v.* 633.

Schol. Ne Spinoza quidem id negaverit, qui diserte scribit *hominis essentiam non involvere necessariam existentiam* (a), nempe homines esse entia contingentia. Plato vero (b) haec omnia universi entia *non entia* potius appellanda putat ac umbras *entium*: est enim illi ens idem quod aeternum, & immutabile: ejus autem generis in Platonica Schola sunt *Deus*, & *ideae*: idearum mundus umbra quaedam & vestigium. Quod emphaticos dictum accipere debemus, ut intelligamus, mutabilia esse haec, non eodem semper habitu, neque modo constantia, quorum non scientiam, sed opinionem per sensus habeamus. Sic autem ad rem nostram accommodate ratiocinatur in Timeo. *Universum cernitur, tangiturque, & corpus habet: omnia vero hujusmodi sensus movent: quae sensus movent opinione per sensum percipiuntur* (nam secundum Platonem scientia est tantum *essentiarum*, idest idearum aeternarum): *haec vero talia esse constat, ut gignantur, & genita sint.*

XX. Existit substantia aeterna & incorporea.

D. Existunt Contingentia (prop. 18.); ergo & necessarium aliquod (prop. 13.) & quidem nedum existentiae, sed etiam essentiae (prop. 14.): id vero est simplicissimum (prop. 17.); adeoque incorporeum: existit ergo ens aeternum & incorporeum: quum autem id a nullo pendere possit intrinsecus (def. 11.): est vera substantia (ex def. 21.) Existit ergo substantia aeterna & incorporea.

Schol. Atque haec est facilior securiorque via asserendi substantias incorporeas, quam longissima illa & incerta ex existentia spatii alicujus incorporei, quam pressit Henricus Morus in Enchiridio. Hac autem re semel demonstrata, omnino Atheismus, Pantheismus, atque Materialismus subvertuntur, & quidem funditus ac radicitus. Materialismi enim hoc caput est, substantias incorporeas existere non posse. Hinc Hobbesius in Leviathane, & in

(a) *Ethicae part. 2. ax. 1.*
(b) *In Theaetetto, Timeo, alibique.*

in Dialogo, qui appendix est ad Leviathan, Deum corporeum facit, eo argumento, quod quae corpore destituuntur, omnino non sunt. Eodem modo & Tolandus substantias incorporeas phantasmata esse, & fabulas contendit. Spinoza vero celeberrimo illo atque stabili cogitationis & extensionis connubio substantias omnino incorporeas & ipse sustulit. Quum autem, ut paullo post ostendemus, substantia nequeat esse nisi simplex: sequitur, Atheos istos omnes omnino substantias abstulisse. Tantum in Metaphysicis profecerant!

XXI. Contingentia nequeunt esse attributa, aut partes, aut modi substantiae aeternae & incorporeae.

D. Est enim illa substantia simplicissima (prop. 18.) & immutabilis (prop. 15.) contigentia vero mutabilia (prop. 17.) Praeterea substantia illa est infinite perfecta (prop. 16.) contingentia non item. Ex quo sequitur, partes Mundi, quae entia sunt contingentia (prop. 19.) haberi non posse pro partibus Dei, ut putant Spinoza & Tolandus.

Schol. Spinoza statuit, *Quicquid est, in Deo est* (*a*). Quum autem vocaverit accidens, quicquid in alio est (*b*), deduxit omnia quae existunt, esse vel attributa, vel modificationes Dei, seu substantiae aeternae. Id etiam arripuit Tolandus, qui sciscit, *Mundum aut naturam rerum esse solum numen, neque genitum, neque interiturum* (*c*). Quod Plinianum est.

XXII. Praeter substantiam aeternam existunt aliae substantiae factae.

D. Existunt contingentia (prop. 19.), eaque neque attributa, neque partes, neque modi sunt substantiae aeternae (prop. 21.). Quum autem attributa aut modi existere nequeant sine propria substantia (def. 22. & 14.); sequitur aut contingentia illaec esse substantias, & quidem

(a) *Par. 1. prop. 15.*
(b) *Ibid. def. 5.*
(c) *Vide Symbolum fidei Tolandicae apud Jenkinum in hist. Atheismi.*

factas, aut attributa & modos substantiae alicujus factae.

Schol. Plures hinc Spinozae propositiones radicitus convelluntur. Primum propositio 6. partis primae, quae ita concepta est, *una substantia nequit produci ab alia*: tum 14. ejusdem partis, quae sic se habet, *praeter Deum nulla dari, neque concipi potest substantia*: tum quoque aliae locis suis commodius memorandae.

XXIII. Substantia nequit esse nisi simplex.

D. Substantia a nulla re intrinsece pendere debet (def. 21.): Composita vero intrinsecus pendent a componentibus, ut patet; substantia ergo nequit esse composita physicos, adeoque omnis substatia simplex est.

Schol. Egregie id observatum primum Platoni, hinc aliis, nuper vero demonstratum Wolfio. Ex quo patet corpora non posse apud Philosophum *proprie* substantias appellari, sed apud vulgus tantum. Corporea ergo vel sunt aggregata ex simplicibus substantiis, ut olim Pythagoras & Lucretius, nunc vero Leibnitius & Wolfius putant, licet a Lucretio in eo differant, quod has substantias nec extensas, nec quantas velint, aut corporum substantia est extensio simplex incorporea ut suspicatus est Lockius. Qua de re si nihil adhuc mortalibus innotescere affirmemus, id dicemus, quod ingenua confessione Philosophi omnes agnoscunt. Verum igitur est principia corporum ignorari. Quibus ignoratis necesse est, ut Scientiae, quae universum hoc attingunt, omnes bona sui parte incertae sint & dubiae.

XXIV. Substantia contingentium nequit esse una.

D. Omnis substantia est simplex (prop. 23.) adeoque indivisibilis: contingentia autem alia ab aliis dividuntur & separantur, ut patet; eorum igitur substantia esse nequit una.

Schol. Hinc patet corpora constare ex innumerabilibus substantiis simplicibus, quod ut attente observetur, rogo.

CAP.

CAP. III.

De Relatione, deque substantiarum origine & indestructibilitate.

XXV. Relatio nihil realis perfectionis enti addit, Axioma notissimum.

Schol. Potest igitur res quaelibet plurimas habere relationes. Relationum autem numero aucto, aut diminuto ex mutatione earum rerum, quibuscum relationes sunt, nihil mutatur in re ipsa, in qua relationes spectamus. Hinc intelligitur, qui fiat, ut Deus novas semper relationes cum creaturis acquirat, aut amittat, nec tamen mutetur.

XXVI. Nequeunt entia *realiter* distingui sola relatione.

D. Nam ea realiter distinguuntur, quæ separatim intelligi, & esse possunt (def. 36. add. Schol.): id autem efficere nequit sola *relatio*, quippe quae nihil realis perfectionis *enti addit* (prop. 25.)

XXVII. Est *impossibile intrinsecum*, attributa aut modos existere sine substantia.

D. Impossibile intrinsecum est, quod pugnantia complectitur (def. 9.): attributa autem & modos existere sine substantia contraria complectitur: nempe de essentia attributi & modi est ut a substantia intrinsecus pendeat (def. 24. & 22.), si vero sine substantia existerent, a nullo intrinsecus penderent: ergo simul intrinsecus penderent, & non penderent ab alio, quae sunt pugnantia: est igitur impossibile intrinsecum, modos sine substantia existere.

Schol. Hinc patet, fieri nulla potentia posse, ut existat motus sine re, quae moveatur, figura sine extensione, extensio sine re cujus est modus, actio sine principio activo, & quae sunt his similia. Magni est usus in Physica & Metaphysica axioma istud.

XXVIII. Non est impossibile unam substantiam produci ab alia.

D. Praeter substantiam aeternam existit alia substantia (prop. 21.); ea autem nequit esse facta ex nihilo (prop. 3.) Neque ex eo quod substantia non est, uti patet; ergo a substantia. Quoniam ergo datur substantia ab alia substantia facta, non repugnat substantiam a substantia fieri.

Schol. Evertitur hac propositione aliud caput Spinozismi, quod hac Spinozae propositione continetur, *una substantia nequit produci ab alia* (*a*). Demonstratio, qua Spinoza utitur, sic se habet.

1. (*b*) Axioma. Quae nihil commune cum se invicem habent, etiam per se invicem intelligi non possunt, sive conceptus unius conceptum alterius non involvit.

2. Prop. (*c*) *Duae substantiae diversa attributa habentes nihil inter se habent commune*. Patet secundum Spinozam.

3. In rerum natura non possunt dari duae aut plures substantiae ejusdem *attributi* (*d*).

Nam quum attributum intrinsece pendeat a substantia; eadem atttributa eandem habent substantiam. Duae ergo substantiae ejusdem attributi eadem sunt substantia.

4. Quae res nihil commune inter se habent, earum una alterius causa esse non potest (*e*).

Nam una in se alteram intelligere non potest (ex num. 1.). Praeterea nemo dat, quod non habet.

5. Una substantia nequit produci ab alia.

D. Nam non dantur duae substantiae ejusdem attributi (3); duae ergo substantiae nihil inter se habent communis (1); una ergo ab altera produci nequit (4).

Ea autem tantum probat, unam substantiam non posse ab alia produci per *emanationem essentialem*, ut inquiunt

(a) *Eth. part. 1. prop. 6.*
(b) *Prima parte ax. 5.*
(c) *Ibid. prop. 2.*
(d) *Ibid. prop. 5.*
(e) *Ibid. prop. 3.*

quiunt, quod ultro concedimus; non vero nullam superesse rationem, qua una substantia ab alia producatur. Probare praeterea conatur nos non intelligere, qua ratione substantia facta comprehendatur, seu concipiatur ab aeterno: quod etiamsi verum esset, ut est falsum, id probaret brevitatem mentis, non autem demonstraret, non posse unam substantiam ab alia intelligi & creari.

Jam quum haec, ut vocat, demonstratio, eo nitatur axiomate, *in rerum natura non possunt dari duae aut plures substantiae ejusdem attributi*, Baelius in Dict. Art. Spinoza Remarque P. paucis ejus falsitatem ostendit. *Est*, inquit, *Spinozae Achilles, totiusque Spinozistici aedificii fundamentum: idem tamen adeo perridiculum sophisma, ut pudeat Logicae tirones eo capi. Quicumque Philosophiae rudimenta tradunt inter prima praecepta suos docent, quid haec sibi velint, genus, species, individuum: his autem tota Spinozistica moles sisti potest.* Distinguo: *non possunt dari plures substantiae ejusdem numero naturae sive attributi, concedo: non possunt dari plures substantiae ejusdem speciei naturae sive attributi, nego. Quid ad haec Spinoza? Nam & in suis modificationibus ea doctrina & ipse utatur necesse est. Homo, ut ipse philosophatur, modificationum mundanorum species una est: ejus speciei Socrates individuum. Erit ne Spinoza, & Spinozae Sicarius unus hujus speciei modus?* Si duae substantiae ejusdem attributi esse nequeunt, ut proinde necesse sit unam esse rerum omnium substantiam, ne duo quidem modi idem attributum habere possunt, ac proinde, si ejus argumentatio quidquam concludit, cum rerum natura pugnabit, plures esse ejusdem substantiae modos. Una ergo est mundana substantia, una ac eadem semper ejus modificatio. Nae tu beatus, qui quadrata rotundis mutas!

XXIX. Substantia nequit produci ab alia per *essentialem emanationem*.

D. Si substantia B per essentialem emanationem prodeat a C, continebitur *formaliter* in C, uti patet: ni-

hil enim est aliud *essentialis emanatio*, quam nova partium substantiae, a qua res emanat, *modificatio* & determinatio: ergo substantia B intrinsece pendebit a C, atque idcirco non erit substantia (per def. 21.), sed vel *attributum substantiale* (def. 24.), vel modus.

Schol. Jure igitur quicunque mundi generationem a Deo per essentialem emanationem factam docuerunt, tanquam Pantheistae habentur. Id quod eorundemmet exemplo comprobatur. Scilicet, ut qua ratione mundus sit a Deo genitus, explicent, Araneae exemplum proferunt: Itaut quemadmodum haec e sinu suo telam evomit, ita Deus ex sua substantia mundum. Quae persuasio fuit non veterum modo Chaldaeorum, aliorumque, sed est quoque recentiorum quorumdam *Persarum*, *Siamensium*, atque *Sinensium*, qua de re luculenter commentati sunt Bernerius (*a*), Trigaltius (*b*), aliique. Proferam, quae de Sinensibus, Trigaltius vir doctus & accuratus, scribit loco laudato, quo monstrat eos idem, quod Spinoza, tenere.

Opinio hoc tempore celebrior... asserit universitatem hanc ex una eademque constare substantia, illiusque conditorem una cum Cœlo & Terra, hominibus, ac brutis, arboribus, & plantis, & quatuor denique elementis, continuum corpus unum conflare, cujus magni corporis singulae res singula sunt membra. Adeatur & Baelius art. Japon.

Posset quis in hunc censum referre Franciscum Patricium, virum alioquin acutum & disertum, sed in Platonicos Enthusiastas aequo justius propensiorem. Hic lib. xx. Panarchias de Dei immensitate differens ita rationes subducit suas, ut ego vix intellexerim, qua in re a Pantheistis differat: Quum recitasset Personati Hermetis locum, Καὶ τοῦτον ἐστὶν ὁ Θεὸς, τὸ πᾶν. οὐδὲν ἐν τῷ παντὶ οὐδέν ἐστιν, ὃ μή ἐστιν ὁ Θεὸς, idest, *atque hoc ipsum est Deus, ipsum universum. Nec quicquam in universo est, quod non sit ipse Deus*, addit, quo rem clarius etiam expli-

(a) *In Itinerario tom. 2. pag. 163.*
(b) *De Christian. Exped. lib. 1. cap. 10.*

explicet. *Universum ergo hoc Deus ipse est: quia scilicet ipse ea omnia, quae in universo sunt, effecit, & efficientiae ejus omnem ac totum permeavit effectum, ratione cujus efficientiae ipse omnia est, & universum seipso implet.* Et haec quidem in meliorem partem flecti possent, nisi ea sequerentur, quae omnem defensionem nobis eripiunt . . . . . *Numquam ergo ab opere cessat: & cum ipso sui esse operetur, & esse suum ipsemet sit, ID-IPSUM, QUOD FACIT, IPSE EST. Atque hoc est, quod quum in opus perpetuum EXEAT, non tamen exit ex seipso, QUIA IPSE SIT ID QUOD EFFICIT. Et ideo necessario omnia illa & permeat ipse, & capit; quoniam ipse seipsum capit, & in seipso est. Et quia semper in seipso est, neque a se abit, neque abolétur, ET IPSE EA, QUAE FACIT, SIT; Servator Entium, SERVATOR SUI IPSIUS EST.* Nescio ergo cur, qui scholia quaedam caustica pluribus in locis Patricianae philosophiae addit *R. P. M. Jacobus de Lugo*, intactum impium hunc omiserit.

XXX. Substantiae contingentes factae sunt *ex nihilo sui*, ideſt creatae sunt ex nihilo ab alia substantia, actione & modo, quem ignoramus.

D. Substantiae istae factae sunt (def. 17.), & quidem ab alia substantia (prop. 28.): non autem per emanationem essentialem (29. prop.): ergo ex nihilo sui, ideſt nihil est in substantiis istis proprium, quod extra causam, a qua factae sunt, extitit, antequam fierent, neque ex causa, a qua factae sunt, aliquid realis in illis transmanavit (prop. 29.). Atque hoc erat primum.

Quod ad secundum pertinet, non efficacius probatur quam ipsa philosophorum omnium ingenua confessione. Sane Christiani omnes Philosophi non verentur asserere, creationem ex nihilo *mysterium* esse naturali rationi impervium. Gentiles vero, quum qua id ratione fieri posset non comprehenderent, mentes quidem *per essentialem emanationem* a Deo effluxisse, materiam vero aeternam esse, opinati sunt. Tandem Atheismi non

aliud primum esse fundamentum videtur, quam quod materiae originem intelligere homines nimium confidentes non potuerint. Neque vero id ullum nobis facessit negotium: Scitum enim illud est, rerum existentiam intelligi facilius & comprehendi, quam aut generationis modum, aut essentiam. Cujus rei causa est, quod existentia entis agnoscatur qualibet strictura ejus attributorum: modus vero, quo ens fit, concipi nequeat, nisi majori cognitione, naturae & potentiae ejus causae; ut essentia non concipitur, nisi plena *essentialium & attributorum* notione. Ceterum, ut ipse *Spinoza* in *cogitatis* metaphysicis vere observat, ignoratio unius veritatis, non efficit ut alteram, quam clara notione comprehendimus, ignoremus. Ita scire Geometra potest circulum aequalem esse quatuor angulis rectis, licet ignoret, qua ratione & modo quadrati possit (*a*).

Corollarium 1. Quum igitur substantiae productio ex nihilo fiat vi captum nostrum superante (ex prop. 30.) ea vis haberi potest pro infinita (def. 60. Schol. 3.).

Coroll. 2. Quum nondum innotescat, tantam vim convenire posse *substantiis contingentibus*, quibus haec rerum universitas conficitur, quanta ad creationem ex nihilo necessaria est, & praeterea generationes omnes naturae, quas experiri licuit, fiant per essentialem emanationem rerum e suis ovis aut seminibus, augmenta vero per varias transmutationes & additiones partium corporum; statuendum est, nullam esse in natura generationem *substantialem*, quemadmodum Aristotelici opinati sunt.

Schol. Agitatissima haec fuit in Scholis quaestio, possit ne tanta inesse Agentibus creatis vis, ut de nihilo quidquam creent? Intelligebant facile, inter *nihil & ens* distantiam esse infinitam; itaque *creationem*, qua ex

nihilo-

(a) *Consulatur Auctor Artis cogitandi part.* 4. *cap.* 7. *axiom.* 8.

nihilo ens producitur, exigere in Creatore vim ac virtutem infinitam, quae finitis rebus inesse nequit. Vulgata haec est inter Scholae philosophos demonstratio. Sed vir procul dubio acutissimus Joannes Scotus, ut est ille in singulis minutissime cribrandis, aliam pressit viam, ac ita, ut rem confecerint penitus, meo saltem judicio. Ejus ratiocinationem paucis exhibeo. *Aut*, inquit, *ea res, seu creatura, quae ponitur creare, est immaterialis, aut materialis. Si immaterialis, ut Intelligentia, aut creat per actionem quampiam transeuntem, & hoc non, quia talis actio eget subjecto, quod nullum est in creatione: aut per actionem immanentem, cujusmodi est intelligere & velle: sed hoc non potest dici, tum quia solum intelligere & velle Angeli non potest esse tantae efficacitatis, ut ad voluntatem Angeli, ex nihilo res quae sunt extra Angelum, ab eo multum differenter, momento existant, nisi fortasse ex divino aliquo pacto & voluntario Dei concursu, itaut voluntarie constituerit Deus, quum Angelus quidpiam cogitat aut vult creationem alicujus rei, continuo eam rem, vi & potestate sua infinita creare: id quod ab eo per Prophetas & Apostolos edendo miracula, non semel factum est: Tum etiam quia intellectio & volitio Angeli sunt accidentia, quae non possunt separari a subjecto: quamobrem illorum vi & efficientia non potest ulla substantia creari ex nihilo, hoc est produci ex non subjecto. Sin autem ea res, quae ponitur creare, sit materialis duabus rationibus convincitur, id non posse praestare: primum quia nulla res materialis potest quicquam efficere nisi per actionem transeuntem, & mutationem physicam, cui exercendae opus est subjecto: deinde quia in re materiali principium productivum est forma materialis, in esse & operari dependens a subjecto; quare actio vel productio ab ea proficiscens, non erit praestantior, &, ut ita dicam, independentior, quam illa; ut quum forma agens sit in subjecto, ejus tamen actio non recipiatur, & insit in aliquo subjecto.* Haec ex Scoto Benedictus Pererius (a). Quam Sco-

(a) *De Communibus princ. lib. v. cap. 6.*

Scotus exornat demonstrationem, ea ipsa est, qua nequeamus intelligere, quo tandem modo e nihilo cuncta sint a Deo creata (*a*), etsi ita esse creata prorsus sit necessarium, quando constat, Universum nulla *Entis necessarii* praeseferre vestigia. Sed eandem fuisse puto, quamobrem veteres quidem philosophi creationem conceperint velut *actionem a Deo in res emanantem*. Porro quum ea actio nequeat intelligi a natura Dei separata, inde per se, ac suapte natura cuncta Deum creare arbitrati sunt. Vide quae superius dicta sunt de F. Patricio. Quoniam autem haec eo evadunt, quo ire tota vetat ratio, fateamur potius, qnod est, mentem nostram huic rei intelligendae imparem esse. De tota hac re acute disserit Berigardus in Circulo Pisano (*b*).

Sed & de actione, qua res creantur, nimium, quam vellem, subtiliter in Scholis disputatum est, ut in ceteris ferme omnibus, in quibus Scholae illae aequo justius fuere curiosae. Placuit quibusdam actionem, qua Deus res creavit, esse Deo *immanentem*, nullo modo *transeuntem*. Creatio, inquiunt, si actio est transiens, subjectum habet aliquod, in quod transeat, id quod cum creatione pugnat, qua res ita fiunt, ut nullum eis praeexsistat subjectum. *Haec*, inquit Suarez (*c*) *censetur esse sententia divi Thomae* 1. *p. q.* 45. *art.* 3., *eumque ita explicant Cajetanus, aliique Thomistae*. At B. Th. ait, *oportere omne agens conjungi ei, in quod immediate agit, & sua virtute illud contingere* (1. p. q. 8. art. 1.); itaque hoc ut sit, quemadmodum creatio est *actio formaliter immanens*, ita creaturae *formaliter sint* in Deo necesse est, id quod cum tota Dei ac creaturarum natura pugnat. Ergo alii docuere, *creationem esse aliquid extra Deum, tamen in re non esse aliquid distinctum a Creaturis, quae creantur . . . Sed realiter & essen-*

(a) *Idem ibid. cap.* 8.
(b) *P.* 2. *circulo* IX.
(c) *Suarez Metaph. disp.* XX. *sect.* V.

essentialiter esse ipsasmet creaturas quae creantur (a). *Nempe actio ut actio necessario debet esse in suo termino*, quod decretum verissimum pronunciat Suarez. At est procul dubio creatio Dei actio; quumque doceant Scholae, *nullam esse actionem Dei respectu illius proprie transeuntem* (Suarez ibidem); creatio est ipsa Dei vis immanes, idemque sunt creaturae, quae *essentialiter sunt creatio*. Sed & haec cum tota Dei ac Creaturarum natura pugnant. Quanto fuerat satius pronunciare rotunde, quod efficit Max. Tyrius, ad nutum *Dei cuncta prodire ex nihilo*, quam eo nimia curiositate evadere, unde omnis exitus sit praeclusus?

XXXI. Naturae vi nulla substantia in nihilum abire potest.

Schol. Est axioma notissimum, quod Lucretius physicis aliquot, atque simillimis vero argumentis probat (b); in quibus hoc,

Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quaeque repente erepta periret.

Revera infinitis patet Mechanicorum experimentis, maximam, quae est in natura, vim corpora quidem in partes tenuissimas dividere, non autem in infinitum, qualis est vis ignis uxtorii, quo nihil efficacius ad corpora comminuenda reperitur, quod agnoscit Musschembroekius (c). Itaque experimenta divisionis materiae Rohaltii (d), Keili (e) aliorumque, nondum confecerunt materiam dividi naturae viribus usque ad nihilum, aut in infinitum. Credendum est igitur esse statos divisionis corporum terminos, quos ultra naturae vires non progrediantur: alioquin, ut egregie ratiocinatur Lucretius (f), rerum generationes, quae in natura

(a) *Idem ibid.*
(b) *Lib.* I. *v.* 218. & *seqq. ad v.* 265.
(c) *In Elem. Physico-Mathem.* §. 51.
(d) *In Phys. cap.* IX. §. 4. & 5.
(e) *Introduct. ad veram phys. lect.* 3.
(f) *Lib.* I. *v.* 226.

tura eaedem semper, & ordinatae cernuntur, & interturbarentur, & pleraeque interciderent,

XXXII. Generationes, & corruptiones naturales sunt variae modificationes & determinationes substantiarum primigeniarum, juxta leges naturae physicas.

D. Generationes istae & corruptiones non sunt creationes ex nihilo (coroll. 2. prop. 30.) neque corruptiones in nihilum (prop. 31.), ergo quum nihil aliud restet, quod afferamus, sunt modificationes variae primigeniarum substantiarum. Altera pars loco suo commodius.

Schol. Sed primigenias illas substantias *activas* ego cum Leibnitio facio, qua de re postea. Sic enim habeo, rerum, quae in natura cernuntur, varietatem, non a sola structura, ac informatione partium fieri, sed a viribus quoque activis rebus prope singulis natura ipsa insitis. Est certe quidquam in Natura, quod nequeat Ars; quae quum materiae partes varie modificet, nihil interim illis activi & vitalis indere potest, quod *Naturam* efficere, seu *Endelechia* toti rerum Universitati communi, seu viribus, ac, ut ajunt percommode quidam è Schola, *vitalitatibus* singulis rebus propriis, seu utroque, non intelligimus modo, sed experimur. Nam quae dicimus rerum semina non ego illa unquam sola partium structura, ac mechanismo differre putaverim. Video esse in singulis quid activum ac genitale, agereque non in singulis eodem modo. Praeterea corpora subsistere ac constare nequeunt, nisi singulae, quibus constantur, partes, ad sese mutuo accedant, ac se complectantur: id autem vi aliqua fit. Attractionem hanc recentes philosophi vocant: Aristoteles saepe id *formae* tribuit, idest vi activae. *Haec activa principia* viventibus ac vegetantibus rebus insita, quae fortassis & in aliis sunt rebus, licet minime ubique sint comprehensibilia, seu *Naturas* appellaveris, seu *Naturam*, seu *formas* rerum *substantiales*, id perinde est: sunt certe *naturae*, *seu activae vires*. Ac ne Peripatetici quidem doctiores negaverint, for-

formas aut *naturas* esse, aut ut plurimum *Naturarum* vices gerere. Id ego negari non posse ajo, Aristotelem ac veteres Aristotelis interpretes, non aliud formae nomine accipere, nisi *vim* hanc *activam*, ac singula perficientem, materiam suapte natura inertem ac indifferentem modificantem, ac ita formantem, ut varia rerum genera referre possit. Hinc factum est, ut Arabes subtilissimi Aristotelis interpretes formas naturales dixerint, *participationem primi actus impressam rebus*: & *primum* vero *actum Deum*. Aristoteles, & Aristotelei omnes non dubitant præcipuum formarum officium esse *agere*, ut *materiea pati*. Ac fuere inter Graecos Aristotelis commentatores, qui censerent, totam, ut illi vocant, rerum *quidditatem*, ac *entitatem* esse a *formis*; idest ab activis his principiis in materiam inductis. Scitum est Aristotelis illud in VII. Metaph., *formam esse magis ens, quam compositum*. Id quod quod quum arripuisset Leibnitius, ita vulgavit, totam rerum Universitatem nihil aliud esse, nisi *compagem virium activarum*. Videri haec, quae paucis complexi sumus, possunt distincte enarrata a Benedicto Pererio (a).

Sed non mihi placet, ut non hoc Leibnitianum, quo passivum ferme nihil relinquitur in Universo, ita nec illud, in quo Aristoteleorum adversarii, magis contradicendi amore, quam veri, ire occeperunt, nihil esse in Natura, nisi iners & passivum; ac magnopere laudare Newtonum soleo, qui media via incedere videtur.

Scio interim in hoc theoremate Scholae philosophos pene omnes nobis adversari. Persuasum enim illis est, substantias a substantiis naturali vi ac efficacia progigni: naturalium enim causarum vi e materia formas omnes substantiales educi, aut, ut acutiores loqui amant, in materiam induci, scholae totius decretum fuit solemne. Ego vero nec, si id ita intelligatur, ut minores Scholae philosophi intelligunt, fieri ullo modo posse contendo; nec id voluisse majorum gentium Peripateticos ajo. Ac fieri

(a) *De communib. Princ. lib.* VI. & 7.

fieri nulló modo poteſt, ne ex Scholaſticorum quidem decretis, ut ſubſtantiae, quae nequeunt nobis eſſe niſi ſimplices, per generationem fiant: ſimplices enim ſubſtantias, nec eſſe niſi *creatione*, nec perire niſi *annihilatione*, philoſophorum omnium conſtans dogma eſt. Sed illud quoque ajo, non id majorum Gentium Scholaſticos docuiſſe, ſaltem id dicere noluiſſe, quod minores illis tribuerunt. Vadem do Suarez, omnium certe non modo acutiſſimum, ſed in Sectis Scholae verſatiſſimum. Is diſputatione XVIII. quae eſt *de cauſa proxima efficiente*, Sect. 1. §. 14. duo in primis extra omne dubium eſſe ponit. I. Quod ſimplex ſubſtantia a ſimplici per generationem effici nequeat. II. Quod ne ſubſtantia quidem compoſita ſecundum ſe totam a cauſis creatis produci poſſit. Primum velut axioma habet ex Scholae conſenſu; quod *ſubſtantia ſimplex in eſſentia non poſſit niſi per creationem fieri*. Poſterius *certiſſimum eſſe* ait: *quia cauſae creatae non poſſunt aliquid creare . . . ſubſtantia autem per ſe primo ac ſecundam ſe totam non poteſt fieri niſi per creationem; non enim poteſt fieri ex præſuppoſito ſubjecto; quia toti ſubſtantiae nullum ſubjectum ſupponitur, quam ſit ens per ſe completum; ergo neceſſario fieri debet ex nihilo, atque adeo per creationem*. Sed quando is idem Suarez affirmat, *poſſe cauſas creatas ex ſubſtantiali materia ſubſtantiam generare, educendo ſubſtantialem formam*, ut intelligatur, quid ſibi Scholae velint, dum *formas ſubſtantiales e materia educi* dicunt, oportet. Id eſt certum, formas illis ſubſtantiales non haberi integras ſubſtantias: neque enim idem eſt *ſubſtantiale aliquod*, ac ſubſtantia. Itaque ſubſtantiale aliquod generatione effici dicunt, ſubſtantiam non dicunt. Hoc autem quale ſit, difficile non eſt intelligere, ſi animadvertamus, formas illis ſubſtantiales eſſe *activitates*, quæ ſunt in corporibus. Ergo quaeſtio huc refertur, *activitates* hujuſmodi, ſeu vires activae de novo ne generentur? Hoc Suarez ipſe non *eſſe evidens & certum* ſcribit (a): probabilius tantum appellat. Ac Sane

(a) *Ibidem* §. 15.

ne Albertus Magnus in ea fuit Sententia, formas praeexsistere in materia omnes, ut agentia *earum* essentias non *producant*, id quod agnoscit ipse Suarez (*a*), licet alio viri acutissimi doctrinam contorqueat. Sed & Aristoteles in eam Sententiam a quibusdam laudatur; nec diffiteri possumus Aristotelem formas e *Natura* progigni docere, quae Natura quid sit alias dictum est. Praeterea Avicenna a *prima Intelligentia formas in materia induci* opinatus est, idcirco quod hanc naturalem formarum productionem intelligere nequivit: eodemque modo, rei difficultate moti veteres alii, formas omnes creari censuerunt (*b*). Ceteri quum dicunt *formas generari*, id dicunt *educi de potentia materiae*; itaque non *fiunt formae*, sed educuntur; neque ex *nihilo*, sed ex *materia*. Materia autem haec *concurrit*, *influit ad esse & fieri formarum*. Quid illuc? quia hujusmodi *formae continentur in materia*, *e qua vi agentis educuntur* (*c*) Nec continentur, nisi in *Natura* illa materiae Aristotelica & Arabica, quod quum Scholae philosophi recentiores non intelligerent, aliorsum hoc traduxerunt, *educi ex materia*, sensumque Aristoteli affixere perabsurdum, minimeque ejus Systemati consentaneum. Quod si tandem dicerent Peripatetici nostri minime illi a recentibus philosophis dissentirent.

CAP. IV.

De Essentiarum origine prima, deque primis hujus rerum universitatis exordiis intelligibilibus.

XXXIII. MUtata *essentia* mutetur *natura* oportet: mutata autem natura argumentum est mutatae essentiae; ut mutatae naturae argumen-

(a) *Disp.* xv. *Sect.* II.

(b) *Vid. Alb. m. in* II. *dist.* 18. *art.* 12.

(c) *B. Th.* I. *q.* 90. *art. p.* I.

mentum, si non iidem effectus ex eadem re sequantur.

Schol. Spectat hoc axioma caussas corporeas, corporumque vires. Itaque non exigui usus est in perpendendis mineralium, plantarum, medicamentorum, similiumque rerum naturis. Interim videbitur alicui mirum nos loqui de essentiarum mutatione, quum constans sit Philosophorum sententia, *rerum essentias esse immutabiles*. Nos autem rogatos volumus, ut animadvertant, Philosophis essentias archetypas intelligibiles (def. 28.) non vero *reales factas* statui immutabiles. Quod si hanc distinctionem non proferunt, id fit ex Platonicae Philosophiae usu, in qua tantum essentiae archetypae nomine essentiae vocabuntur (*a*). Quod quum non observassent quidam Philosophi, legissentque apud Platonicos, res hujus mundi continue mutari & fluere, imperite Tullianum illud usurparunt, de *Platonis inconstantia dicere longum est*, quod iis est familiare, qui Platonem non intelligunt.

Praeterea non hac propositione substantiarum Universi simplicium essentias specto, sed compositas tantum, & quidem *physice* compositas. Substantias enim simplices, ac prima Universi Elementa statuum tantum mutationem pati possunt, non etiam essentiae. Necesse enim esset perpetuo totum Universi ordinem ac naturam perverti, si & harum substantiarum essentiae mutarentur. Itaque acute Wolfius scribit, ubi una simplicium Universi substantiarum in nihilum referatur, totum Universi ordinem commotum iri. Id quod ex eo intelligitur, quod Universum si perfectum systema, ut non magis idem in eo ordo eaedemque metaphysicos relationes superesse possint, una substantia destructa, quam idem ordo in absoluto Geometriae systemate, uno theoremate deleto. Erat autem hoc observatu necessarium, ut quae de legibus aeternis ac naturae inferius sumus dicturi, sibi constare possent.

XXXIV.

(a) *Adeatur Plato ipse in Timaeo.*

XXXIV. Rerum essentiae archetypae immutabiles sunt: factae contingentes.

D. Rerum essentiae archetypae intelligibiles continentur intellectu mentis aeternae mundi architectricis (def.28.): Mens autem illa quum sit ens aeternum (ex hypotesi) est ens necessarium existentiae & essentiae (prop.15.) idest immutabilis (def.12.) Quumque sit ens simplex (prop. 18.) Quicquid in eo est, unum est, aeternum, & immutabile. Essentiae igitur istae immutabiles, quod erat primum. Deinde essentiae factae nihil habent aeterni: nam non per essentialem emanationem ex aeterna substantia (prop. 29.) sed ex nihilo (prop.30.) factae sunt: sunt ergo entia contingentia (def. 17.) atque idcirco suapte natura mutabilia (prop. 17.)

Schol. Essentias istas intelligibiles ideas vocabat Plato, & κατ' ἐξοχὴν ὀυσίας seu *essentias*, earumque simulacra esse quae mundo facto continentur, passim, praecipue in Timeo, edisseruit. Sed quum hic Philosophus primam corporum materiam, seu monadas & atomos, fecerit aeternam, quicquid contra molitur Huetius (*a*):

(a) *In Alnetanis lib.1. cap.5. Nititur verbis Hieroclis apud Photium, qui tradit, juxta Platonem Deum ἐκ μηδενὸς προκειμένου ex nulla subjecta re mundum fecisse. Sed primum nego Hierocli Platonis mentem melius quam aliis perspectam: nemo mediocriter in scriptis juniorum Platonicorum versatus, ignorat, quanta illi Platoni suo imposuerint, id quod egregie demonstravit eruditissimus Mosshemius Notis ad Cudworthum. Deinde constat Platoni & Aristoteli materiam corporis expertem positam, vocatamque μὴ ὂν non ens & nihilum, id quod faciunt & Platonici ac Peripatetici juniores, in primis Porphyrius, & Plotinus. Nempe his materia est res extensa quidem, sed minime comprehensibilis, minimeque sensibus subjecta, contra quod corpusculares Philosophi opinabantur. Vide laudatum Mosshemium Nota 2. ad Cudworthi caput 5. sect.2. §.27. Ita-*

efficitur ut mentium & virum activarum, atque compositarum rerum, non vero primarum corporum substantiarum essentiae aeternarum essentiarum sint simulacra.

Illud fortassis opponet aliquis, quum essentiae archetypae sint immutabiles, factae mutabiles, fore ut hic mundus nec respondeat aeterno, nec intelligatur a Deo. Respondemus omnes facti mundi mutationes immutabilibus ideis aeternis contineri. Non alia ratione atque si animo praeconcipiam omnes possibiles figuras quatuor horum numerorum 2. 3. 4. 5., videamque inde eas ab aliquo Arithmetico ita confici, ut semper posteriores deleant priores, quod fit facillime si quatuor illi numeri quatuor globulis sint inscripti, figuraeque fiant ex quatuor illorum globulorum varia combinatione; tunc profecto figuras mutari video, immotis animi ideis.

XXXV. Existunt in ente aeterno essentiae intelligibiles numero infinitae, in intellectu quidem tanquam in potentia intelligibiliter creatrice, in essentia Dei, quam in infinita perfectione *eminenter*, in potentia ut in causa possibilitatis extrinsecae.

D. Primae rationes sufficientes contingentium sunt in Ente aeterno (prop.13.): sunt autem contingentia, & facta omnia, quae hoc universum spectant (prop.29.) & possibilia (prop.12.) idest infinita, ut patet: infinitorum

§.27. Itaque plerumque ex nihilo mundum dicunt factum, eisque nihilum materia est. Igitur potuit hoc spectare Hierocles. Porro scio Cudworthum audacter affirmare, ex mente Plotini, Porphyrii, Jamblici, Hieroclis, Procli, aliorumque Scholae Platonicae doctorum Mundum ex nihilo factum (Systematis intellectualis cap.5. sect.2. §.15.). Sed vereor ne pejora veteri errori substituerint Alexandrini isti philosophi. Nempe tota haec Platonicorum juniorum Alexandrina Schola, materiam ac mundum a Deo ab aeterno fluxisse opinabatur, Deumque non tempore, sed natura & dignitate eo anteriorem esse; qui idcirco, si sibi consentire velint, non video in quo distent a Spinozismo.

torum ergo contingentium rationes sufficientes sunt in ente aeterno. Jam vero rationes illae sufficientes contineri debent partim potentia, partim claris aeternisque contingentium ideis: nam quum ens aeternum sit immutabile (prop. 15.) novas ideas habere non potest; partim perfectionibus contingentium, quas saltem eminenter continere debet (prop. 3.): ergo omnimode essentiae intelligibiles numero infinitae in ente aeterno continentur &c.

Schol. Rem hanc in Epistola ad amicum data sic explicui. Ex aeterno unicum fuit divini intellectus objectum, Dei nimirum ipsius natura & substantia. Quum se ergo intelligeret Deus, contemplabatur infinitas sui perfectiones, simulque videbat ex infinitis sui perfectionibus, si entia finitarum perfectionum confici possent, ea fore numero, & generibus infinita, non alia ratione atque ex infinita superficie infinitae numero & generibus figurae planae fieri possunt. Haec quum intelligeret, tum entium illorum possibilium essentias *intelligibiliter* creabat, quae sunt ejus ideae *immortales*, *immutabiles*, *inviolabiles*, inquit Seneca (*a*).

Qui de his rebus ita differunt, ut omnia Naturae divinae arcana perscrutari velle audacius, quam par est, videantur, hoc etiam quaesivere, qua tandem ratione creaturae omnes sint in Deo? Simplicissima res est Deus. In hac vero simplicissima essentia quo modo tot diversas ac distinctas rerum naturas ac essentias comprehendi dicemus? Ac contineri quidem, quocumque tandem modo, id nullo pacto in dubium vocare possumus: *Quia* (inquit S. Th.) *quidquid perfectionis est in effectu, oportet inveniri in causa effectiva . . . quum ergo Deus sit prima causa effectiva rerum, oportet omnium rerum perfectiones praeexistere in Deo secundum eminentiorem modum* (*b*). Ad quem locum adnotat *Joannes Nicolai*, in

(a) *Ep.* 58. *Consulatur & Plotinus lib.* 9. *Ennad.* 5. *cap.* 5.
(b) *Th.* 1. *p. q.* 4. *art.* 2. *in corp.*

in Deo *omnem entitatem*, *omniaque singularia esse*, &, quod Pseudo-Dionysius scribit, *Deum esse omnia*, *quia sit omnium auctor*. Praeterea, *Deus est ipsum esse; ergo totam perfectionem essendi in se continet . . . . omnium autem perfectiones pertinent ad perfectionem essendi . . . unde sequitur, quod nullius rei perfectio Deo desit* (*a*); probatque eo in loco Pseudo-Dionysii illud, quod *Deus idcirco sit esse subsistentibus*.

Sed qua tandem ratione haec in Deo contineri dicemus? *Eminenter*, inquit hic idem Doctor. Sunt in Dei intellectu, quia intelliguntur: in potentia, quia fieri possunt. Sed an etiam in essentia? *Si considerentur creaturae* (inquit Durandus (*b*) *secundum esse virtute suae Causae*, *secundum quod in sua causa praeexistunt . . . sic creaturae possunt dici esse in Dei essentia*, *quia sunt ipsamet divina essentia*, *quae est sua virtus productiva creaturarum*. Dixerat Anselmus in Menologio (*c*), *quod res verius sunt in Deo*, *quam in seipsis*. Hoc ita intelligit idem Durandus, quod creaturae virtute in essentia Dei existentes, *sint ipsa creatrix essentia*, quia ipsa creandi vis in Deo ipsius est *essentia creatrix*. Negat autem, *formaliter esse* in Deo, a quo cavendum est, nisi Deum cum rerum natura miscere velimus.

Interim quidam fuere, qui minime his sibi satisfecere. Scotus emanare omnia a Deo dicere videtur, idque probat Interpres ejus Philippus Faber (*d*). Is vero docet, ut numeri in unitate, ita omnia in uno Deo contineri. Fieri potest, ut haec ex Aristotelis mente, quod illi solent, dicant. Nec defuere, qui censerent, nescio quas *entitatulas*, quae *entia diminuta* vocant, res creatas ac possibiles in Deo habere aeternas. Quae si ita intelligantur, ut praeter divinas ideas ejusque vim creatricem, creatae res quidquam habeant aeterni, ea

a tota

(a) *Idem ibid. vide & Schol. in* 1. *sent. distinct.* 36.
(b) *In* 1. *sent. dist.* 36. *q.* 2.
(c) *Cap.* 36.
(d) *In philosophia naturali Scoti theoremate* 56. *cap.* 3.

a tota ratione sunt enormia. Ita enim si esset, non potuissent haec prodire, nisi per emanationem: quam vero emanatio hujusmodi rerum a Deo, & cum natura Dei ipsius, & cum contingentium natura pugnet, id satis constat ex superioribus.

Nihil ego nunc de Patricio dicam. Is in hac re adeo est non multus modo, sed enigmaticus, ut lectorem patientissimum irritare possit. Quaecumque enim Plotinus (a) ac reliqui juniores Platonici de *uno ac sibi sufficientissimo principio* rerum dixere, excerpsit, & veluti conglomeravit. Dictu vero difficile est, quam morosi sint Platonici, ac imprimis Plotinus iste, dum de *uno* disserunt. Illud perspecte cavendum, quod quandoque ita *Deum esse omnia*, & *unomnia scribunt*, ut non satis intelligas, qua re a Pantheistis discernantur. Deum esse unum absolutissimum, & perfectissimum, & sibi sufficientissimum, inde constat, quia naturae necessitate est, ac propterea est omne id, quod esse natura sua potest, idest undique infinitum. *Atque haec irrefragabilis est ratio*, inquit (*b*), cur nihil ei desit. *Omnibus ergo affluit. Ergo in se habet omnia*. Recte quidem haec si eminenter: nam Deum in se, ut in primo ac sufficientissimo principio continere omnia, & velut in exemplari omnium, & eminenter, velut in Natura perfectissima ac potentissima, eoque sensu esse omnia, id est exploratum. Sed hoc etiam Deo tribuere, quod hic tribuit, *hyparxin*, seu *existentiam ejus esse omnia*, nimis mihi crudum videtur.

XXXVI. Omnia possibilia systemata sive ordinationes substantiarum possibilium ideis aeternis comprehensarum, intelligentia Entis aeterni continentur.

D. Si non continentur, possunt in ente aeterno novae notiones possibilium illorum systematum nasci: quum autem id fieri nequeat, quippe ens aeternum est

(a) *Vide Plot. Enn. v. lib. iv. cap. 1. & Enn. vi. lib. 9. & alib.*

(b) *Panarchias lib. 7.*

immutabile (prop. 15.) ſequitur intelligentia entis aeterni comprehendi omnia ſyſtemata, ſeu ordinationes ſubſtantiarum poſsibilium aeternis ideis comprehenſarum.

Schol. Sane niſi omnia ſyſtemata a mente aeterna atque aeterna intelligentia comprehendantur, duorum alterum efficietur, aut nunquam omnia poſſe comprehendi, aut novas in ea excitari perceptiones poſſe; quarum illud poſsibilitati ſyſtematum, hoc immutabilitati mentis aeternae repugnat. Eſt hac in re Auguſtini locus egregius & memoratu dignus: *occurrit*, inquit, *animo quiddam mirum, ſed tamen verum, quod iſte mundus nobis notus eſſe non poſſet, niſi eſſet: Deo autem niſi, notus eſset, eſſe non poſset* (a).

XXXVII. Syſtemata illa nequeunt eſſe omnino arbitraria, ſed naſci debent ex eſſentiis ſubſtantiarum poſſibilium, eſſentiiſque adaptari, ideſt earum relationibus eſſe conſentanea, ut aeternae Dei rationis perfectio conſtet.

Schol. Habeo tanquam axioma. Sane voluntas eſt mentis determinatio ex intellectione pendens, ac intellectionem conſequens; intellectio porro ſubſtantiarum illarum in mente aeterna nihil ſibi fingere poteſt, quod non ſit, ſed ſuas ſibi infinitas perfectiones repraeſentat, in iiſque ſubſtantias poſsibiles delineat (ex Schol. prop. 35.); quae ſuas habent immutabiles relationes, quibus ſyſtemata eſſe conſentanea abſolutiſsima Dei ratio exigit. Syſtemata ergo ſubſtantiarum poſsibilium intelligit ex ipſarum ſubſtantiarum eſſentiis fluentia, eſſentiiſque illis idcirco aptata. Ordines igitur illi & ſyſtemata intelligibilia a voluntate Dei non pendent, ſed aeterna ſunt & neceſſaria, quemadmodum aeterna ac neceſſaria eſt Dei ipſius intelligentia, qua continentur, & cujus vi intelligibiliter primum procreantur. Hinc S. Thomas perſpectiſsime pronunciat, *Divinum* *ſcire*

(a) *De Civit. lib.* XI. *cap.* 10.

scire habere necessariam habitudinem ad scita (a). Loquor autem de systematibus essentiis & relationibus substantiarum aptatis. Haec enim tantum ordinata habeo. Nam quae systemata substantiarum essentiis & relationibus adversantur, ea systemata, idest series ordinatas, non habeo.

Schol. Hoc in loco quasi in antecessum animadvertatur volo, voluntatem Dei cum duplici notione accipi a Theologis, una ut se suamque naturam spectet; altera ut res possibiles. Quum primo modo accipitur, *est necessaria habitudo* Dei ipsius ad suam naturam & bonitatem, qua ille natura & bonitate beatus est, & in qua velut in perfectissimo fine quiescit. Itaque hoc sensu accepta Dei voluntas necessaria est, quemadmodum ipsa Dei natura. At si cum altera notione accipiatur, referri item potest, aut ad possibilium *intelligibiles essentias*, aut ad earum *existentiam*. Intelligibiles rerum essentiae sunt *ipsum Dei esse*, ac proinde immutare illas, aut quocumque modo eorum ordinem turbare, voluntas Dei nequit: se nempe Deus suamque naturam immutare, aut proturbare, quum necessario sit quod est, non potest. Existentia vero possibilium rerum necessaria Deo non est; est enim ille sibi natura sua & ad existendum, & ad bene beateque existendum sufficientissimus; quapropter ad hujusmodi res progignendas nulla potest impelli naturae necessitate. Itaque haec rerum existentiae in Deo voluntas, *est libera sui ipsius ad hujusmodi res procreanda determinatio*. *Liberam* autem dico, nempe in causa & natura, quia nec ab ulla externa causa adigi potest, nec a sui natura necessario inflecti ad ea extra se ponenda, quae ei nihil addere nec perfectionis, nec beatitudinis possunt. Vide ut haec iisdem ferme verbis explicat, quem ego satis laudare nequeo, Metaphysicorum omnium maximus Thomas Aquinas (b). Ceterum

(a) *Prima parte quaest.19. Art.3. ad 6.*
(b) *Prima part. qu.19. Art.1.*

terum cave putes, voluntatem Dei, qua se & naturam suam spectat, vim quasi pati, ac invitam rapi quod necessario se Deum amare, & in se quiescere dicimus: nam hoc est perfectissime Dei naturae, & beatitatis proprium, ut non possit non in optimo & perfectissimo conquiescere. Omnem igitur ab hac necessitate coactionis & violentiae suspicionem amoliri debemus, nisi impii & stulti simus.

Sed & illud adnotari volo, hujusmodi Dei intelligentiam plenam hujusmodi ideis, regulam voluntati divinae esse, qua illa agat. Nihil enim Deus sinè ratione, arte, regula efficit; quum inter res creatas, inquit ad rem Augustinus, tanto quaelibet est perfectior, quanto accuratiori ratione, arte, regula agit; ut absurdum sit Deum, idest supremam rationem, quidquam efficere sine arte & regula, idest sine ratione. Ratio autem hujusmodi, si quidquam in re tam sublimi atque ab intelligentia nostra remota, pronunciare licet, e natura ac religionibus essentiarum intelligibilium proficiscitur. Ea vero lex aeterna, adversus quam nihil Deus extra se efficit. Eadem a ratione nostra intellecta, Naturae lex dici potest.

XXXVIII. Rerum factarum, earumque ordinum essentiae, *intelligentiae* Dei debentur, existentia vero *voluntati.*

D. Prior pars patet ex propp.45 & 36. Secunda vero inde probatur, quod res factae non per essentialem eanationem sunt factae (prop. 29.) neque sunt aeternae; adeoque voluntate sunt factae. Advertenda igitur diligenter est in rebus omnibus essentiae & *existentiae* origo.

XXXIX. Plurima possibilium substantiarum systemata sunt possibilia.

D. Substantiae istae exhibentur ut realiter distinctae, adeoque ut partim similes, partim dissimiles: quum autem possit quaelibet cum simili comparari (Schol. prop.25.); nascuntur inde variae relationes, & possibilia systemata.

XXXX. Possibilia sunt systemata ex pluribus aliis simplicioribus systematis composita. Nam quemadmodum

dum una ſubſtantia poteſt cum alia comparari, atque efficere primam & ſimplicem ſubſtantiarum ſeriem, ita poteſt una ſimplex quarundam ſimilium ſubſtantiarum ſeries comparari cum alia aliarum item ſimilium ſubſtantiarum ſerie, indeque naſci ſyſtemata ex pluribus ſeriebus, ſeu ſyſtemata compoſita.

XLI. Quaelibet harum ſerierum legibus ſuis regitur, & diſtinctae ſeries, diſtinctis, diverſiſque legibus: ita tamen, ut leges ordinum, & ſerierum omnium ſint ſubſtantiis ipſis aptatae: nam quoniam ſeries ex ipſis ſubſtantiarum eſſentiis fluunt (prop. 37.); inde quoque fluere leges debent, quae ſeries conſervare debent, ſecundum finem Creatoris.

Schol. Toto igitur coelo, ut dicitur, aberrant ii, qui ordinum mundorum, ſeu ſerierum ſubſtantiarum, leges mere eſſe arbitrarias, atque a Dei tantum voluntate pendere, arbitrantur: qua ratione Dei ſcientiam, ac proinde naturam, qua rerum omnium ſpecies continentur neceſſario, mutabilem, ideſt imperfectiſſimam faciunt. Quo circa niſi ita id intelligant, ut exiſtentia earum legum ſit mere arbitraria, ac a Dei voluntate unice pendens, ii totam Dei naturam perturbant, eamque ex finitis mentibus admetientes, non quae eſt, ſed quae hominibus videtur eſſe, conſtituunt. Ac vero in ea re tam turpiter hallucinantur, quam qui pronunciet, a Geometrae voluntate pendere, ut circulorum radii ſint aequales, ut tres trianguli anguli ſint aequales duobus rectis, ut diagonalis quadrati ſit lateri incommenſurabilis. Praeclare S. Thomas, verbis licet id aetatis, *res creatae ſunt in Deo invariabiliter, in ſe ipſis autem variabiliter* (a).

XLII. Quum omnia ſyſtemata ſint aeque ſubſtantiarum eſſentiis aptata (prop. 37.); ſunt aeque perfecta.

Schol. Sunt ex Philoſophis quidam non certe inepti, qui hac in re nobis vehementer adverſantur. Putant ni-

(a) *Prima P. q. 14. Art. 15. ad 1.*

nimirum ex omnibus possibilibus mundis hunc, qui existit, esse perfectissimum. Moventur eo argumento, quod Deus semper optimum sequatur: nisi autem hic mundus, seu hoc substantiarum simplicium sistema, omnium esset optimus, Deus quod minus bonum esset, sequutus esset. Si vero ceteris esset perfectionibus similis, aut aequalis, nulla ratio Deum movere potuisset, ut hunc potius, quam aliud, aut alios ex infinitis crearet. Ita Leibnitius ratiocinatur & Wolfius. Inde vero deducit Wolfius, mundum hunc non potuisse alia ratione produci, quam qua productus est. Ac verum id quidem est: nam *hic mundus est haec substantiarum series*, quae hunc ordinem, hasque ordinis ejus leges, exigit: ordo enim ac ordinis leges, ut supra demonstratum est, ex substantiarum ipsarum natura & constitutione fluunt. Sed non hoc quaerimus, an hic, qui est, mundus possit esse alius, quam est, quod tam est contradictorium, quam qui est circulus esse quadratum: sed illud an loco hujus alium Deus creare potuerit, qui esset ab hoc diversus. Nec video quid prohibere potuerit, quando constat externarum rerum existentiam non esse Deo necessariam. Itaque qui negant viri alioquin docti longe errant, ut puto, quod nimis audacter rationes & consilia Dei se tenere profiteantur. Itaque non nego hunc mundum optimum esse: sed censeo tamen omnem alium ex infinitis possibilibus esse aeque optimum, si Dei fini & consilio respondeat. Ii igitur tantum id negent oportet, qui mundi emanationem essentialem ex Deo ponunt: ea enim emanatio naturae est, non arbitrii & voluntatis, qualis emanatio luminis a Sole. At quando est hoc dogma, non modo impium, sed stultum, mirari profecto licet viros doctos, & in Dei causa adserenda strenuos, id affirmare potuisse. Rationes vero, quae ex pluribus aeque optimis Deum movere potuerunt, ut hunc eligeret, is investigabit, qui putat *tantum sciri posse, quantum quaeri.*

XLIII. Quod ad existentiam systematum istorum spectat, ut haec potius, quam illa eligantur ad conficiendum

ciendum universum *reale factum*, id pendet a finibus mentis aeternae.

D. Nam id pendet a voluntate Mentis aeternae (prop. 38); voluntas vero determinatur a fine (def. 60.)

Schol. Hinc patet, existere fines rerum factarum, quos tanta stupiditatis nostrae objurgatione auferre conatus est Spinoza, *appendice ad primam Ethicae partem*. Nempe esse debent rationes, quibus Divina voluntas determinatur ad rerum existentiam volendum, tum ad hunc potius, quam alium rebus ordinem constituendum.

XLIV. Nullum contingens, atque idcirco nullum contingentium systema, necessario existit, ita nempe, ut non potuerit non existere.

D. Nam haec non existunt per emanationem essentialem (prop. 29.), sed voluntate entis aeterni & perfectissimi (prop. 38.), nihil harum rerum indigi (prop. 16.); nulla ergo fingi potest necessitas, qua existunt.

Schol. Evertitur hoc theoremate aliud spinozismi caput, quod ita effertur a Spinoza. *Ex necessitate divinae naturae infinita infinitis modis* (idest omnia possibilia omnibus possibilibus systematis) *sequi debent* (*a*). Evertiturque alia Spinozae propositio, qua asserit: *Dei potentiam totam actu esse debere, eosque eam auferre, qui ita concipiunt, ut non respondeat intellectui* (*b*). Ceterum non negamus, posita determinatione voluntatis Dei, res necessario debere existere idest *necessitate hypothetica*. Addimus interea, posse eadem voluntate haec destrui omnino, aut alia systemata his substitui. Hinc intelligitur, plura Deum posse, quam quae efficit, in qua quaestione pertractanda diligentissime veteres versati sunt. Nempe infinita quidem Deus intelligit possibilia; sed quum eorum existentia necessaria divinae naturae esse nequeat, ad ea omnia necessario ferri voluntas non potest. At quae-

(a) *Eth. part. pr. prop. 15.*
(b) *Sch. prop. 17. p. p.*

quaeritur, quum Dei voluntas ſit aeterna, fertur ne ea ad omnia poſsibilia? ſi enim omnia vult, omnia futura & quidem *ex ſuppoſitione neceſſario futura ſunt*, quandoquidem Dei voluntas immutabilis eſt; ita nulla erunt mere poſsibilia. Quod ſi non omnia ab aeterno vult, ne velle quidem reliqua amplius poteſt, ne novas voluntates Deo tribuamus: quod autem velle Deus nequit, id exiſtere nullo modo poteſt; ita fiet, ut ſint quaedam poſsibilia, quae eſse nequeant, quod eſt metaphyſicum paradoxon. Cui quaeſtioni ſic reſpondeo. I. Fieri poteſt ut omnia poſsibilia velit Deus, eaque omnia ex voluntate ſint futura, ſed futura tamen commenſurata aeternitati. Quid enim vetat, quin dicamus Deum per totam aeternitatem extra ſe operaturum? Nihil in ea poſitione humana ratio abſurdi intelligit. Sed nulla erunt mera poſſibilia? nimirum erunt ex natura & origine: in intellectu divino ſunt poſſibilia: poſtquam volita futura. II. Fieri poteſt, ut non omnia velit, quod eſt vero proximius, quippe pleraque non ſatis cum divinis attributis cohaerentia: tum quae non vult ex intellectu divino & potentia dicentur poſſibilia, ex voluntate impoſſibilia. Quo modo innocentem plectere aeternis cruciatibus, ex potentia Dei phyſica, ſeu ut dicunt *abſoluta*, poſſibile: ex voluntate, impoſſibile: quandoquidem quae ſuae bonitati adverſantur, nequit Deus velle. Obſervo hoc in loco, S.Thomam demonſtrationum, quibus libera Dei voluntas oſtenditur, excellentiores intellexiſſe: bina proferam loca, ut quantus hic homo fuerit Philoſophus, intelligatur. Quaeſt. 19. primae partis art. 4.. *Quum*, inquit, *bonitas Dei perfecta ſit, & eſſe poſſit ſine aliis, quum nihil ei perfectionis ex aliis accreſcat, ſequitur, quod alia a ſe eum velle non ſit neceſſarium abſolute: & tamen neceſſarium eſt ex ſuppoſitione. Suppoſito enim quod velit, non poteſt non velle; quia non poteſt voluntas ejus mutari*. Paucis complexus eſt quaecumque caeteri longo ſermone ediſſerere ſolent: quam nervoſe! Sequenti vero articulo in aliam item ſublimem rationem rapitur. *Quum igitur*, inquit, *eſse divinum non ſit determinatum, ſed conti-*

neat

neat in se totam perfectionem essendi, non potest esse quod agat per necessitatem naturae, nisi forte causaret aliquid indeterminatum & infinitum in essendo, quod est impossibile, ut ex superioribus patet(spectat Articulum secundum quaestionis septimae).

XLV. Haec rerum universitas, quam & *naturam* vocant Philosophi, est magnum quoddam Systema ex simplicioribus plurimis coagmentatum.

Schol. Habeo pro axiomate notissimo, quod continua docet experientia & observatio. Ex. g. quaelibet fibra corporis humani series est, aut ex minoribus aliis seriebus, aut ex pluribus substantiis simplicibus conflata: ex pluribus fibris fit pars aliqua *integralis* ut vocant, ex his porro corpus, ex pluribus hominibus hominum genus. Eodem modo ratiocinabimur de plantis, brutis, mineralibus, quibus fit hujus globi nostri majus systema. Porro ex pluribus majoribus systematis, veluti Tellure, Luna, Venere, Mercurio, Sole aliisque, constat systema solare, quod & Planetarium vocamus, idque septendecim corporibus, quae & ordine suo locata sunt, & moventur, compositum est. Jam quum quaelibet Stella fixa sit Sol quidam, gravissimae conjecturae nos commovent, ut putemus, circa quamlibet fixam suum esse planetarium systema; atque ita ex pluribus istis planetariis systematis fiunt alia semper majora, ex quibus universum istud conficitur; si oculis credimus haud magnum, si rationi pene immensum & infinitum, varietate entium multiplex, ordinem unum (*a*).

Ac vero nullum esse in rerum universitate *casum*, nihil fortuitum, nihil perturbatum quum *Naturae* ipsius contemplatio, tum perspicuae rationes demonstrant. Pertractarunt priorem partem accuratissime, omnique industria recentes philosophi, posteriorem acutissime veteres Peripatetici. Tota ferme corporea natura, quatenus sensus nostri patent, diligentissime a nostris pertentata est. In Tellure aër, aqua, terrae, argillae, arenae genera omnia, herbae praeterea & plantae, bru-

torum

(*a*) *Vide Burn. lib. 2. Theor. Tell. c. ult.*

torum etiam ſpecies omnes, non majora tantum, ſed minima quoque conſiderata, ac ad rationis lancem appenſa ſunt. Vel exiguae earum partes microſcopiis in examen adductae. Omnia mira harmonia eſſe conſtructa compertum: nullam eſſe in tantis corporibus particulam, quae non ad rationis & conſilii artem ſit facta. Quo plus in Naturae penitiſſima devenitur, ac adaequatius rerum ſingularum relationes introſpiciuntur, eo clarius admirandus infinitarum particularum ordo detegitur. Detegitur & ſingularum Serierum conſtantia. In hac philoſophiae parte verſantur Derham (*a*) Niewentit (*b*) Fabricius (*c*), Leſſerus (*d*) Hales (*e*), ac alii plures viri acuti & docti. Quum in iis, quae detegere potuimus, nihil hucuſque extra ordinis regulas poſitum deprendere potuerimus, iſque ordo nec ullo unquam tempore, nec locorum varietate mutaverit, magnae profecto eſſet dementiae, ea, quae minus comprehendimus, vel ut caſu jacta, aut inconſiderate poſita accuſare. Sed non in Tellure tantum philoſophorum hujus perquiſitiones continentur: totum ferme univerſum complectuntur, ac pervagantur. Syſtematis Planetarii ordo, ejuſque ordinis leges, quum aliis, tum in primis viro ſummo Iſaaco Newtono, enucleatae ſunt. Iis conſtat nihil in tanta magnorum corporum congerie non ſine ſumma ſtare ratione: magna hæc corpora motus ſuos peragere juxta aeternas Geometriae proportiones, idque tanta coſtantia, ut nihil in tanta temporis antiquitate luxatum ſit, nihil unquam a regula exorbitaverit. Analogiae ratio exigit, ut idem de tota mundana extenſione teneamus. Quando ergo in magnis hujuſmodi machinis nihil eſt non ex regula & ratione, neceſſe eſt, ut ne in prima quidem coagmentatione ſimplicium ac primigeniarum univerſi ſubſtan-

(a) *Theologia phyſique.*
(b) *De l' exiſtence &c. de Dieu.*
(c) *Theologie de l' Eau.*
(d) *Theologie des inſectes.*
(e) *Statique des vegetaux.*

ſtantiarum quidquam ſit, quod non conſtantem ac certam normam ſequatur. A primis enim illis ordinis, ſymmetriae, proportionis initium eſt, ut nequeat ullum in illis eſſe enorme, quod non ſtatim totum, quod illae ſpectant, vitiet ac foedet. Quod ſi ſenſus naturae ſubtilitati pares atque aptos haberemus, ut in paulo grandioribus Naturae machinis, ita in minimis illis, & occultis rerum ſeriebus, nihil non ſapientiſſime conſtitutum facile oculis videre liceret.

Sed & perſpicuae idipſum confirmant rationes a *natura* ipſa & *eſſentia* primarum ſubſtantiarum repetitae. Limitatae hujuſmodi ſunt Univerſi primigeniae ſubſtantiae, ac ſimplices & activitate, ſua, attractione, Endelechia, ideſt *natura*, &, ut Scholae dicunt, *formis ſubſtantialibus*, diſtinguuntur. Quumque ſimplices ſint, totis ſeipſis ſecernuntur. Sed quoniam rerum ſeries quaſdam ſimiles, alias diſſimiles inde proficiſci videmus, intelligendum eſt, eſſe earum plura genera ſimilium, id quod Anaxagoras acute vidit. Ex. g. particulae omnes mercurii, aquae purae, lucis, puri aetheris, ex primigeniis ſubſtantiis ſimilibus fiunt. Porro hanc ſimilitudinem ego in identitate ſeu conſpiratione activitatis illarum poſuerim. Itaque neceſſe eſt ut ſubſtantiae iſtae relationes habeant ſimilitudinis, proportionis, ſymmetriae reales, & finitas, ex hujuſmodi *activitate* manantes. Ac quemadmodum ſimiles figurae ſimilibus facile copulantur, diſſimiles repellunt; ita ſingulae ſubſtantiae ex naturae ſuae ratione ſimilibus jungi amant, a diſſimilibus refugiunt. Obſervamus id in minimis corporum elementis. Sed haec elementa ex iis ſubſtantiis profecto naſcuntur. Hinc homogeneorum corporum homogenea elementa, quae ſecum & coeunt magna facilitate, & diverſa repellunt. Ita fit, ut ſeu dicas, id quod ſine impietate & ſtultitia dici nequit, ſuapte natura impellente primas Mundi ſubſtantias coaluiſſe; ſeu quod verum, Dei imperio coagmentatas; fieri certe aliter nequit, quin omnia in Univerſo provenerint ordinatiſſima. Nam & ſubſtantiae illae ſuapte natura non potuere non ſuas reales relationes ſequi; &

Deus,

Deus, qui omnia summa ratione efficit, non ita copulare ac disponere, quemadmodum earum exigit natura: siquidem horum ordinum essentiae ab intellectu divino pendent, ac idcirco aeternae sunt & immutabiles, ut superius demonstratum est. Quibus ex rebus conficitur, *casum* non solum in rerum Natura esse nullum, sed nec esse posse.

Paucis totam hanc disputationem Scholae concludere solent. Scilicet, quodcumque fit, suam habet causam; ex nihilo enim sine causa nihil fit: in causa vero ratio effectus sufficiens inesse debet; ergo quodcumque fit a determinata ratione sufficiente fit; nec propterea ex quolibet fieri quodlibet potest. Sunt igitur certae ac determinatae singulorum effectuum in natura causae; nihil igitur in natura fortuitum est, ac enorme (*a*).

C A P. V.

De Legibus quibus rerum universitas regitur, generatim differitur.

XLVI. LEges naturae mechanieae, quibus hoc Universum regitur, sunt necessariae ex hypotesi tantum, adeoque *absolute* contingentes.

D. Leges istae spectant tum systema universum, tum peculiaria: nam universum & peculiaria suis legibus mechanicis reguntur (prop. 41.) jam quum nec universum systema, nec peculiaria existant necessario (prop.44.), itaut non existere nequeant; Leges vero istae ex essentiis ipsarum substantiarum, & serierum fluant, serviantque seriebus conservandis secundum fines Creatoris (prop. 41.), sequitur leges istas non ita existere ut nequeant non existere, idest mutabiles esse.

Schol. Atque hinc patet, quod ratio erigat, & finis nobilior, possit aut series aliqua omnino auferri, aut inter-

(a) *Vide Alb. M. in* II. *phys. cap.*10. *Differit ex instituto ea de re Pererius lib.*IX. *de com. Princ.*

Hinc facillime explicantur miracula, de quibus tantopere Lokius (*a*), Clericus (*b*), Clarkius (*c*) Leibnitius (*d*) certarunt. Haec nempe utut sint extra seriem rerum hujus Mundi, non tamen sunt extra ordinem amplioris Universi intelligibilis, seu quod idem est, licet non ad *naturae*, ad *gratiae* tamen ordinem pertinent. Nam ordo ille totus, quem *gratiae* dicere consuevimus, velut systema sublimius, amplius, & a sensibus nostris remotum, intelligendum est, cujus nos eam tantum partem ex divina revelatione didicimus, quae nos attinet, non quae in totam ac pene immensam Spirituum Rempublicam diffunditur.

Jam vero vi propositionum 44. & 46. confutatur illa Spinozae solemnis absurditas, *res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam sunt productae.* Non quasi praesens rerum universitas cum alio ordine, aliisque legibus creari potuerit, nam quum singula rerum systemata suos ordines suasque leges exigant, procul dubio nostrum has leges, quibus gubernatur, non alias requirere, minime dubitare nos sinit Dei bonitas & sapientia; sed quia loco hujus mundi alius ex infinitis possibilibus, cum alio ordine, aliisque legibus potuerit creari, quod homo impius propositione illa negat.

XXXXVII. Existunt leges naturae morales.

D. Universum hoc est magnum systema ex minoribus aliis compactum (prop. 45.): existitque voluntate Mentis AEternae (prop. 38.): ob rationes & fines suos (prop. 43.); Vult ergo Mens aeterna, ut naturae ordo servetur, vetatque turbari: cui voluntati creaturas rationales parere, eaque plerasque actiones suas regere, quum quicquid sunt Deo debeant, fas jusque est. Cum autem haec sit lex natu-

(a) *Dissert. de miraculis.*
(b) *De incredulitate.*
(c) *In Reeueil &c.*
(d) *Ibid. & in Theodicea.*

naturae moralis (def. 33.), existit lex naturae moralis.

Schol. Leges igitur morales ii negare possunt, qui providentiam Dei negant, quales Epicurei. Itaque hi leges natas ex utilitate ut fateantur oportet. Ceterum quicumque Dei numine universum agi statuunt, ii legem esse aeternam et naturalem nullo modo inficiari possunt, ut Cicero egregie demonstrat (*a*) : *lex enim aeterna est*, *qua justum est*, *ut omnia sint ordinatissima*, inquit Aug. in primo de libero arbitrio cap. 6. Jam vero, quanam ratione & via leges has cognoscere possimus, valde disputatur inter Philosophos. Recta ratione eas dignosci nemo inficiatur. At quum ratio ut sit recta luminibus quibusdam, seu principiis, indigeat; quaenam haec principia sint, non satis constat. Vir his praecipue in rebus impense doctus Hugo Grotius (*b*) ex duplici fonte leges naturae derivandas censet, *custodia* nimirum *Societatis*, & Gentium omnium consensu. Heineccius (*c*) nec primum fontem satis generalem, nec alterum satis tutum putat. Nam, inquit, ex priori officia nostra erga Deum non discernuntur : & populorum consensus nec ulla in re habetur, & tantarum rerum judex esse nequit. Quae rationes Grotii institutum, me saltem Judice, non oppugnant, ut alibi demonstrabo : nam officia erga Deum alio ex fonte deducebat procul dubio Grotius ; & qui consensu Nationum perspecte utitur, is profecto naturae vocem sectatur : nec ullo modo concedendum nulla in re, cultas saltem nationes, sibi convenire : & tandem licet populus plurimarum rerum Judex esse nequeat, at potest in illis, ad quas naturae quodam sensu ducitur, aut quas ex perenni majorum traditione accepit. Accedit, quod hominum auctoritate in subsidium tantum utatur Grotius : nam vim primam praeceptorum moralium ab intima hominis natura ille depromit. *Haec*, inquit,

quam

(a) *Lib.* 1. *de Legibus.*
(b) *In Prolegom. de Jur. B. & P.*
(c) *De Jure naturae & Gent. lib.* 1. *cap.* 3.

quam rudi modo jam expressimus, societatis custodia humano intellectui conveniens, fons est ejus juris, quod proprie tali nomine appellatur(*a*).De altero vero Grotiani systematis principio is ipse ita censet (*b*), *usus sum etiam ad juris hujus probationem testimoniis Philosophorum, Historicorum, Poetarum, postremo & Oratorum. Non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim sectae, argumento, causae, servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debeat, quae in nostris quaestionibus alia esse non potest, quam aut recta illatio ex naturae principiis procedens, aut communis aliquis consensus*. Scilicet perspicuum esse debet inter eos, qui ratione utuntur, universalis alicujus effectus & phaenomeni causam non posse esse nisi universalem. Quam autem consensus omnium Gentium universalem aliam dicemus esse causam, quam aut rei ipsius perspicuitatem, qua omnes peraeque capiantur, aut insitam hominibus omnibus divinitus propensionem, qua veluti naturae lege quadam mechanica omnes in idem inducantur?

XXXXVIII. Quilibet debet obsequium & servitutem Deo, aliis amorem, sibi custodiam: atque haec sunt tria legum naturae moralium cognoscendarum principia generica.

D. Obsequium debetur Naturae excellentissimae, servitus Domino, ut patet: est autem Deus ens excellentissimum (prop. 16.); & quum sit omnium creator (prop. 13. & 30.), est summus Dominus: quilibet ergo ei obsequium & servitutem debet. Q. E. I.

Deinde lex aeterna vult ut conserventur & quae facta sunt, & eorum ordo (prop. 47.), in primis autem homo: hic autem sine societate conservari non potest, nec societas sine mutuo amore, uti patet: debet igitur aliis amorem. Q. E. H.

Tandem homo pars est universi, quod ejus causa

(a) *In Proleg.* §. 8.
(b) *Ibid.* §. 40.

Deus vult conservari:debet ergo sibi custodiam sui.Q.E.III.

Schol. Tria igitur principia illa universam legum naturae doctrinam continent. Ea autem unico reguntur, & demonstrantur, *Auctorem nempe universi, velle ut conservetur*, serveturque ordo non solum totius universi, sed singularum ejus partium, ac propterea totius & partium relationes. Itaque quilibet homo inspicere diligenter debet, quas cum Deo, quas secum, quas cum aliis habet relationes, easque plene servare, ac ita ut nullam quatenus libere potest, violet. Hujusmodi rerum relationes leges ordinis suppeditant, ut dictum est, haeque leges dicuntur *aeternae*, quum spectant mundum intelligibilem, *naturales* mechanicae, quum corpora spectant: *naturales morales* quum partim ex *convenientia ipsa cum natura nostra*, partim ex *voluntate Dei* rationem & voluntatem nostram obligant. Hujusmodi relationes *veritatem rerum* appellat Sykes, eamq. Veritatem principium legum naturae habet. Sunt autem ut illa, ita hoc, clarissima, ut vix demonstratione egeant: parva etiam attentione pespiciuntur. Nemo ergo ignorare potest & voluntatem Dei esse principium obligationum naturalium, & tria illa esse principia *cognoscitiva*, ut vocant, legum naturae, quod satis est ad Carnealis & Hobbesii sectatores confutandos.

Est autem hoc in loco animadvertendum, nos a communi doctissimorum sensu minime dissentire. Enimvero Naturae legem nihil esse aliud, nisi *rectam rationem*, pronunciant omnes, qui his de rebus disserunt. Est autem ratio vis judicandi, & ratiocinandi: recta autem, cujus & judicia cum rerum ipsarum natura consentanea sunt, & rationicia e veris judiciis derivata, ac necessario. Itaque *rectam rationem* efficit judiciorum ac ratiocinationum *veritas* & quidem *objectiva*. Rectam ergo sequi rationem velut supremam naturae legem, est *veritatem* hanc *realem* sequi(*a*)

Jam

(*a*) *Vide egregium hac in re Wollastoni librum*, Ebauche de la Religion naturelle *sect. III. & Sykes* connexion de la Religion naturelle & revelèe *cap.* 1.

Jam informatur humana ratio pluribus hujuſmodi veritatibus, ut ſit recta. Earum quaedam *Deum*, quaedam *rerum Naturam* ſpectant. Poſteriorum aliae corpora, eorumq; vim ac leges: aliae bruta: aliae homines. Ac tandem quae ad homines pertinent, aliae ſolos, aliae in ſocietate poſitos ſpectant. Ex his omnibus eae in primis ſeligendae ſunt, quae Deum, quae nos, quae alios adtinent. His ornata ratio norma erit eorum officiorum, quae Deo, quae nobis, quae aliis debemus. Quocirca in his rebus *rectam rationem* ſequi ducem eſt eas conſectari veritates, quae ad hujuſmodi res pertinent, nihilque adverſus illas moliri. Ita ex naturae lege vivemus. Ex.g. Deus ſupremus eſt noſtri Dominus. Veritas eſt *Deum* attinens. Eam ita demum ſequemur, ſi & ut Dominum agnoſcamus, ac colamus. Quilibet ſibi intimus eſt amicus. Naturalis veritas, quae ad ſingulos homines pertinet. Eam ſequemur ducem, ſi ita nobiſcum agamus, ut cum maximis & individuis amicis. Sunt homines omnes natura aequales, ejuſdem rationis participes, in eadem mundi civitate nati, ita comparati, ut mutuo amici felicitatem ſuam efficere queant maximam, cujus ſunt capaces, inimici, maximam miſeriam: itaque ſunt a natura facti ad mutuam amicitiam. Ea naturalis veritas eſt, quae omnium hominum intereſt. Ex ea ergo vivere eos oportet, ſi ex recta ratione vivere velint. Atque hoc eſt ſequi rectam rationem, ideſt ex *veritate* vivere. Fac nunc, nos Deum negligere, nos ipſos vitiis perditum ire, alios inſectari ac opprimere; eſt adverſus veritates illas palpabiles, ut ita dicam, agere, ac rectae rationi adverſari. Quuinque rerum Natura & relationes a Deo Supremo mundi opifice & imperatore ſint poſita, eſt Dei voluntati ſe opponere ac rerum ordini ſupremo, adeoque ſupremae legi. Nam tum demum hujuſmodi veritas, atque recta ratio legis naturam habet, quum a Supremo mundi imperatore Sanctione firmatur. Quicumque ergo *rectam rationem*, *veritatem realem* ſupremam naturae legem dicunt, ut Wollaſton, Sykes, alii, ii ab illis, qui ex hujuſmodi veritatibus generaliores quaſdam excerpſerunt, ac principiorum juris naturae loco expo-

fuere, hoc differunt, quod illi Metaphysicis scripsere, remque a remotissimis principiis sunt exorsi, hi vero populo, qui sublimia illa, ac nimis remota pervidere minus est aptus.

XXXXIX. Leges naturae quum mechanicae, tum morales, quibus haec rerum universitas gubernatur, sunt immutabiles quod ad *essentiam*, contingentes vero quod ad *existentiam*.

D. Harum legum utriusque generis essentia ex essentia ordinis systematum fluit, & systematum ordo ex ipsis substantiarum essentiis, & constitutionibus (ex prop. 37. & 41.): ergo hoc systemate rerum posito esse aliae nequeunt, scilicet sunt ex *suppositione necessariae* quod ad essentiam. Quod erat primum.

Tum hujus mundani systematis existentia contingens est (pr. 44.); ergo contingens quoque existentia eorum omnium, quae quocunque modo ad illum spectant; ac propterea existentia legum cum mechanicarum, tum moralium.

Schol. Offenderat plerosque theorema 48. primae editionis, quo ego docueram, *leges naturae morales, quae spectant aut nos ipsos, aut societatem, aut alia naturae creatae entia, mutabiles esse*. Id ita acceperant, quasi ego censuerim, *communissima*, ut S. Thomas vocat, *naturalis legis praecepta* ita esse comparata ut ea a sola Dei voluntate rationem haberent suam, utque possit illa Deus, etiam universo hoc eodem permanente, iisdemque rerum relationibus, abrogare, quinimmo contrarias constituere. Uno verbo, ut possit non solum in toto Naturae jure dispensare, sed etiam in tota aeterna lege, ex qua jus naturae fluit, veluti ex fonte rivulus. Quumque nihil sit aliud aeterna lex, quam *ratio divinae Sapientiae gubernativa totius universi*, ut loquitur S. Thomas (*a*); concludebant, Deum aeternam quoque sui rationem aut abrogare, aut commutare posse. Atqui si ita ego sensissem, profecto non solum totam Dei naturam, quam ego generatim superius posueram, subvertissem, sed superiora etiam omnia theorema-

(a) 1. 2. *q*. 91. *art*. 1.

remata, quibus demonstraveram, leges universi ex substantiarum essentiis fluere, iisque aptari, ut idcirco diversa rerum systemata, diversis regi legibus, sit ita consequens, quemadmodum consequens est, ut diversae sint circuli & trianguli proprietates, quae ex circuli & trianguli essentiis, procul dubio diversis, manant. Ac poterant isti, si rem ipsam propius accuratiusque perpendissent, undequaque rationes habere, quibus me a tam absurda doctrina liberarent, nisi in quibusdam harum rerum summa ignoratio, in aliis depravati animi affectus judicium omne, aut impedivissent, aut pervertissent. Scilicet existentiam ego legum istarum spectaveram. Eam esse contingentem et mutabilem dixeram. *Priores illae leges* (quibus scilicet naturae creatae entia reguntur) *spectant existentiam vel totius systematis universi, vel peculiarium systematum, quibus illud conficitur: est autem haec existentia contingens, unde leges physicae mutabiles* (idest contingenter existentes); *mutabiles ergo* (idest contingenter existentes) *leges morales, quae eam spectant.* Ita ego theorema illud demonstraveram. Quamobrem nihil esse poterat magis perspicuum, quam me non essentiam harum legum, sed existentiam dixisse mutabilem, &, ut ego voco, *contingentem:* existentiam vero ita, quod haec rerum universitas omnino divina virtute destrui, & in nihilum reduci possit, ejusque loco Mundus alter substitui, qui ut alium ordinem, ita alias exigat leges. In infinita enim systematum possibilium varietate, esse aliquod potest, in quo eae leges, quae non Creatorem, sed creatas res spectant, quaeque in earum relationibus inaedificantur, sint locum habiturae, quae iis, quibus nos gubernamur, adversentur. At quousque praesens rerum universitas existet, ut esse alia nequit, quam est; ita ne aliis quidem legibus regi, quam quibus regitur, ac proinde etiam harum legum existentia est ex hypothesi necessaria. Atque huc spectat praeclarum illud Pseudodionysii frequentissime S. Thomae usurpatum, & ex intima Metaphysica depromptum, *corrumpere rerum naturam non est divinae providentiae*

 (*a*). In-

(*a*). Interim poteram ego, si id scripsissem, quod mihi per summam injuriam tribuebant, ac si in his rebus non ratione, sed auctoritate caperer, plurimorum, magnique nominis Theologorum praesidio doctrinam illam valide communire. Neque enim ita sum in veteri Theologorum Schola peregrinus, ut ignorem, Ochamum (*b*), Gersonem (*c*), Almainum (*d*), generatim pronunciare, in omnibus naturae legibus dispensare posse Deum: Durandum vero in plerisque saltem (*e*). Bonaventuram in caeteris praeterquam in tribus prioribus Decalogi (*f*): Scotum & Gabrielem in omnibus praeterquam in duabus prioribus Decalogi (*g*). Sed nec poteram ea defensione uti, quae totum, quod ego meditor systema metaphysicum evertit; nec si possem, volui: quippe qui sciam in his acroamaticis quaestionibus veteres illos Metaphysicos utut magni ingenii, sectae plerumque servivisse, affectibus nonnumquam, ac pleraque non de fontibus primis, sed de rivulis deflexisse. Uni ego S. Thomae hoc tribuo, ut si pauca, in quibus aetas eum abripuit, excipiamus, in caeteris & ad primas humanae sapientiae scaturigines pertingat, & limpidissimus fluat.

CAP. VI.

De rerum Differentia & Distinctione.

I. QUae eadem sunt eidem tertio, eadem sunt inter se: Quae vero aliqua habent eadem eidem tertio, ea habent eadem inter se: & quae similia sunt eidem tertio, similia sunt inter se.

Schol. Patentissimum & maximi in Philosophia usus axio-

(a) *I. p. q.* 22. *Art.* 6. *& alibi*.
(b) *In* 2. *Sent. q.* 19.
(c) *In Tract. de vita spirit. lect.* 1. *Coroll.* 10.
(d) *Tract.* 3. *Moral. cap.* 15.
(e) *In* 1. *sent. dist.* 47. *q.* 4.
(f) *In* 1. *sent. dist.* 47.
(g) *In* 3. *sent. dist.* 37. *q.* 1.

axioma. Ei & Mathematicae disciplinae, & ars tota Syllogistico-analytica innititur Qua vero ratione scire possimus utrum duo aut plura sint eadem uni tertio, in Arte Logico-Critica edisseruimus. Sunt interim Sceptici quidam, qui axioma hoc ex Trinitate, sanctissimo Christianorum mysterio, oppugnant, quorum causam agit, ut solet, Baelius (*a*). Nempe constat ex Christiana Theologia Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum unam eandemque habere divinitatem, easdemque infinitas perfectiones, unamque esse individuam aeternam substantiam, sed esse tamen tres Personas realiter distinctas. At his, duobus potissimum modis respondent Theologi: primo quidem, tres divinas Personas esse idem in divinitatis substantia, in qua conveniunt, &, ut inquiunt, sibi communicant, non vero in *Personalitatibus*, in quibus non communicant: altero, qui modestior est, & humana imbellicitate dignior, non posse nimirum, nec debere nos de natura Dei, ex rerum nostrarum ideis, judicia ferre: decreta philosophica nasci ex ideis singularum rerum, quibus circumdamur, iisque contineri, nec ad res diversi a creaturis generis pertingere: rationem nostram natura rerum comprehendi, non secus ac oculos coloribus ac lumine, ac tantundem esse ad superiora pervagari temerario, quam oculos extra objecti sui athmosphaeram prosilire petulanter. Oportet ergo rationem naturalem modulo suo metiri. Qua de re legantur lectissimae Huetii Quaestiones Alnetanae, seu de Concordia rationis & fidei (*b*)

LI. Quae sola ratione distinguuntur, eandem habent essentiam.

Nam si diversam habent essentiam, distinguuntur realiter.

LII. Quae eandem habent essentiam realem, realiter distingui nequeunt.

Schol. Ne quis axiomati huic invidiam creet ex Trinita-

(a) *In Dictionario Historico Crit. Art. Pyrrho.*
(b) *Potissimum Caput* 1. 4. & 5. *libri primi.*

nitatis mysterio, is sciat, in qualibet divinarum personarum esse, & quod est *proprium Divinitatis*, & quod est *proprium personae*, divinasque personas eandem habere essentiam divinitatis, quum sint internae *emanationes* sive *processiones* naturae Dei; non eandem essentiam personae, idest quod est *proprium personae*. Quo fit ut in essentia Divinitatis distingui nullo modo possint, quandoquidem eadem omnibus adest: at possunt in *essentia personae*, seu in *personalitate*, ut alii loquuntur: quippe haec non una in omnibus est. Legantur Epist. Bessarionis Cardinalis cap. VI. quae extat in Actis Concilii Florentini. Quod vero ad res nostras attinet, idcirco dixi *realem*, quod alioquin nihil prohibet duos circulos, aut duos globos ex. g. eandem habere essentiam *nominalem*, interea esse realiter distinctos, itaut ex situ & loco dignoscere possimus.

LIII. Si res mathematicas exceperis, quarum essentiae sunt tantum nominales, quousque res aliae inter se conveniant, aut discrepent, nisi forte in paucissimis, praesertim modis simplicibus, nescimus.

D. Essentiae nominales sciri possunt & metiri vocabulorum definitionibus, uti patet: ergo nihil prohibet, ut quousque conveniant, aut discrepent, sciatur. Quum tales sint res mathematicae, scire possumus, quatenus conveniant, aut discrepent.

Deinde rerum aliarum essentias reales ignoramus (ex Philosophorum omnium ingenua confessione): metiri ergo nequimus, quatenus sibi congruant, aut a se discordent. Tandem modorum simplicissimorum, saltem quorumdam, essentias reales adaequate noscimus; scire ergo possumus quousque conveniant, aut discrepent.

Schol. Hinc apud Mathematicos certa illis de rebus judicia. Quis enim, exempli causa, dubitabit, an parallelogrammum in eadem basi & intra easdem parallelas cum triangulo positum, sit trianguli duplum. Qui, quum sciat trianguli duo latera, angulumque sub

his lateribus contentum, ignorare poterit quanta sint, & reliquum latus, & reliqui anguli? At dum contendimus substantias cum substantiis, vires cum viribus, perfectiones cum perfectionibus, peream si, paucissimis exceptis, judicia certa quisquam dederit. Eam ob rem fit, ut etiamsi Physica generalis ope Mathematicae multum illustrata sit & aucta, ut leges & regulas geometricos demonstratas dederit; Physica tamen *particularis*, quae ad res ipsas propius accedit, praeter phaenomenorum historiam, nihil ferme certi contineat. Non igitur probare possum Wollastonum, qui nimis audacter constituit, pauca esse, quae nos his de rebus ignoremus, eaque tandem aliquando detectum iri. Vide Ebouche de la Religion naturelle sect. 3.

LIV. Contraria medium non habent: hinc fit ut contrariarum assertionum altera vera, altera falsa sit necesse est.

Schol. Caute vero examinandum est, sint ne illa, quae proponuntur, contraria; alioquin nullam rite conclusionem deducere licet. Ex.gr. Cartesiani contendunt, substantiam extensam, & cogitantem, ita esse oppositas, ut nulla sit possibilis substantia, quae ad duo illa genera non referatur: qua in re & de mente sua nimis superbe sentiunt, & nimis vero, ut videtur, abjecte de Sapientia & Potentia Dei. Substantiae nempe illae sunt distinctae, non contrariae.

LV. Omnes substantiae distinguuntur *realiter*.

D. Substantiae per se constant, itaut una ab altera intrinsecus non pendeat (def.): Quae sunt talia & separatim existere possunt; adeoque distinguuntur realiter.

LVI. Substantiarum attributa distinguuntur *formaliter*.

D. Nam haec attributa *essentiis* distinguuntur, non *conceptibus* tantum: neque enim essentia *soliditatis* eadem est cum essentia *gravitatis*, *extensionis* essentia cum essentia *motus*; essentia *intellectus* & *libertatis*, &c. Quae autem essentiis distinguuntur; aut ut *substantiae* distinguuntur, ut corpus & anima: aut una sunt substantia, ut gravitas & soliditas. Ea *realiter* distingui

gui dicimus (prop 55.): ut ergo loquendi proprietas servetur, dicamus haec distingui *formaliter*, non ut una ratione: nam quae sic distinguuntur, non essentiis, sed solis conceptibus distinguantur necesse est.

Schol. Haec distinctio cum unitate substantiae consistens, quando alia non suppetunt aptiora vocabula, *formalis* appellabitur, qua de re vide dicta in def.37.). Caeterum non attributa tantum substantiarum hac ratione dicemus distingui, sed qualitates modorum, quae cum unitate modi illius consistunt quidem, interim a se invicem essentiis differunt. Quomodo *Trianguli* sunt haec attributa, ut *duo latera sint majora tertio: Duo anguli duobus rectis minores: omnes caquales duobus rectis &c.* quae proprietates suis essentiis differunt, ut propterea talis earum differentia sit, ut sola mente distingui nequeant.

CAP. VII.

De Uno.

LVII. OMne ens est unum, sive simplex, sive compositum, sive singulare, sive universale. Axioma est magna Philosophorum consensione probatum.

Sch. Nam quidquid existit aliquid est; hoc vero hoc potius, quam aliud; & id per *essentiam:* essentia autem una rei intrinseca forma, qua id est, quod est; ac propterea una; itaque omne ens unum est.

LVIII. Nullum est in natura *unum universale*.

D. Hoc unum universale aut divisibile esset, aut indivisibile. Si posterius, unum non esset, sed plura. Si prius, id per se constaret, ejusque caetera essent modificationes; una ergo esset universi substantia, idest una substantia contingentium, id quod esse nequit (p. 24.)

Sch. Se nobis plures e veteribus ac recentibus philosophis opponunt. Non ignotum quod philosophis *unum* reale adblandiverit, in primis Enthusiastis Platonicis. Mittamus nunc veteres, ac unum Patricium virum alioquin per-

perſpicacem & eloquentem audiamus. Is poſtquam demonſtraſſet eſſe unum omnium rerum principium efficiens, aeternum, ſimpliciſſimum, infinitum (a), exiſtimat ab eo alterum unum profluxiſſe, quo omnia, quae rerum Univerſitate continentur, unum ſint. Id autem iis argumentis efficit, quorum illum pudere potuiſſet, ſi a Platonicorum vino, quo ille ſe inebriaverat, paullum remiſiſſet. *Omne* (inquit, (b) *ens eſt: omne quod eſt, per eſſentiam eſt*. Nota haec. Non iterum quae ſequuntur. *At eſſentia in plurimas partes ſcinditur* (Non video, ſi eſſentiam id accipit, quod philoſophi alii, rei formam intrinſecam. Ea ex attributis fortaſſis *&* *eſſentialibus* coaleſcet; partibus vero non, niſi in corporeis entibus, quae ad unum hoc metaphyſicum non pertinent): *partes omnes has totius eſſe partes neceſſe eſt; totum autem omne unum eſſe eſt neceſſe. Eſſentia ergo tota uno participat, & partes ejus ſingulae unae ſunt*. Si hoc in loco *Eſſentiae* nomine Patricius totam univerſitatis *naturam* intelligit, ut intelligere videtur, *ſeu formam univerſalem*, per totum mundum diffuſam, ut vocat ad calcem libri octavi, is dupliciter peccat: nam principio quum ponit, *omne, quod eſt, per eſſentiam eſt*, ſingulorum intelligere debet internam *conſtitutionem*, *formam*, *eſſentiam*: alioquin id ponit, quod in quaeſtione eſt. Quum vero concludit, *eſſentiam ſcindi in partes*, *ac eſſentiam* totam uno *participare*, dilabitur a prima notione ad univerſalem hanc *eſſentiam*, atque ex ſingulari decreto univerſale deducit, quod eſt turpiter in ratiocinandi canones peccare. Quod ſi utrobique *eſſentiae* vocabulum generice accipit, altero modo peccat, quod ea velut decreta ſumit, ad quae ille demonſtranda aggreditur: hanc enim *univerſalem eſſentiam*, quam ille eſſe ponit, quamque in partes ſcindit, quae omnes uno participent, demonſtrare oportebat.

Sed

(a) *Panarchias lib.* 2.
(b) *Ibid. lib.* v.

Sed ecce: quaestionem urget ac premit (a). *Si in Universo ulla est multitudo, forte & unum aliquod fuerit in universo. At in universo multitudines sunt multae; multa rerum genera, multae species, multa individua: multa tota, multae totorum partes: essentiae multae, vires multae, actiones itidem multae. Multitudo haec rerum tam multarum, vel ordine constat aliquo, vel ordine constat nullo. Si nullo, nulla causa effectum suum praecedit, nullus effectus causam suam sequetur, Genus nullum, totum nullum, species, partesve antecedet suas: neque hae sequentur illa. Neque actio a viribus nascetur, neque vires ab essentia, sed haec erit post vires, & actio vires anteibit....omnia per omnia erunt fusa, omnia in omnibus confusa jacebunt. At his omnibus contraria cernimus omnia & experimur.... Ergo res mundanae omnes ordine constant aliquo, & sunt suis numeris, formis, molibus, qualitatibus ornatae & ordinatae. At ubi ordo, ibi primum, & secundum, & tertium, & reliqua deinceps. Ergo in rerum Universitate primum aliquod est. At primum hoc, quid aliud est, quam unum?* Misere & hic dilabitur a quaestione Patricius. Quaerebatur unum cujus, ut ille loquitur, totius Essentiae, idest mundi, partes, sint partes, quo omnes participent: hic autem unum esse conficit effectivum mundi, mundanique ordinis principium, id quod quaestione caret. Exempli tantum causa ejus hoc argumentum protuli, ut quam consequenter ratiocinetur Platonicus noster intelligamus. Reliqua ejus argumenta videri eodem in libro possunt: sed ejusdem sunt farinae, ut dici solet. Nempe in hoc viro ratio a phantasia urgetur, ac distrahitur. Illud nollem in Italo philosopho, haec adeo provexisse phantasmata, ut non sine ratione Pantheistis favere videatur. Tandem enim aliquando ait hoc *unum* esse principium omnium rerum, *principium ordinis, & numerationis, & productionis, & constitutionis, & essentiae, etiam UT EX MATERIA, & con-*

(a) *Ibidem lib. 6.*

& conservationis, *& accrementi*, *& perfectionis*, *& finis reditus*. Nempe eo tandem insaniae evadunt fanatici! Repetit autem idem in 7. & 8. lib. ejusdem operis.

Acutius autem hoc Patricii argumentum & distinctius pertractavit Campanella in Metaphysica. Ex infinitis particulis corporea rerum universitas componitur, quarum singulae a singulis separari possunt. Hinc primae ac simpliciores rerum series progignuntur: ex istis majores, eaeque per vastissimum mundi spatium ita dispositae, ut aliae cum aliis mirabili ordine connectantur. Tanta moles sine vi quadam conglutinante, ut ita dicam, nec esse, nec stare potest. Hanc vim seu attractionem vocaveris, seu vim singula ad singula impellentem, perinde est: esse certe aliquam necesse est. Neque vero corporea illa esse potest: est enim perspicuum totam materiam, non crassiorem modo, sed etiam subtilissimam, hac vi, ut coeat, indigere. Porro non solum incorporea esse debet, sed arte & sapientia instructa; artis enim & sapientiae vestigia in materiae coagmentatione apparent manifestissima. Itaque una ea erit & simplex, eaque una participabunt omnia. Erit ergo hoc universale illud in rebus, de quo disputamus.

Permovit me hoc aliquando: neque enim neccesse est ut inficiar. Sed quum rem perpendissem accuratius, intellexi, hoc eo argumento demonstrari, vi aliqua mundi partes ac ordinem stare; intima autem iis haec sit vis, an ea sit sola Dei voluntas omnipotens, id ego confici manifesto non video. Porro ut sit rebus intima haec vis, necesse non est, ut sit una ac simplex, qua omnia participent: idem ordo consistere quoque potest, si singulis monadibus singulae sint vires, ex quibus coeuntibus vis una aliqua mundana efflorescere videatur. Itaque necesse non est, ut hoc universale unum constituamus.

Non ego hoc in loco Scoti quoque rationes proferendas censeo, quas ille nimio acumine, sed nullo ferme

me judicio exaggeravit (*a*) . Itaque hic locus est , in quo Scoti pudere nos possit . Sed utcumque ejus argumenta considerentur , id illi est certum , rerum species *esse communes quasdam naturas*, *non a singularibus separatas*, in quo ille Platonem reprehendit , *sed in singularibus exsistentes*, *ita tamen* , *ut habeant suum esse reale distinctum ab esse numerali singularium* : id enim *esse* , inquit , intelligo : *naturam communem* percipio : at quod intelligitur intellectum praecedat necesse est ; quod enim non est , id ne intelligi quidem potest . Quasi scilicet possibilia non intelligantur ; quasi nihil sit, quod intellectus non plerumque sibi confingat . Nec necessarium est , ut longius exempla petamus : naturas communes intelligebat Scotus , quae nullibi sunt , nisi in intellectu . Quod si istud argumentum quidquam habet ponderis , conficietur & *genera esse naturas reales ac communes* , *ipsum tandem ens* . Quumque nihil existat , quod non sit ens , *unum ens erunt omnia* , illud nempe quod tota pugnat natura rerum .

Jam hic locus esset de *Universalibus* copiosius differendi . Nos ne in dumeta haec ingrediamur , paucis saltem historiam comprehendemus . Quae super Universalibus disputata sunt in veterum Philosophorum Scholis plurima sunt & intricatissima . Ea Cartesianis Philosophis velut nullius pretii sunt deinceps habita , quod eam instituissent philosophandi viam & rationem , quae longe esset ab iis diversa , qui ab Universalibus Mundi Principiis exordiebantur , quales Platonici & Peripatetici . Hinc tota ea materia e Scholis ejecta ab hominibus , qui quorsum tot illae disputationes spectarent , minime intelligebant . Sed postquam invaluit apud quosdam Pantheismus , tum tandem cognitum est , quanti referret , haec accurate perpendere .

Et veteres quidem Philosophi quod ad hanc rem pertinet,

(a) *Lib.* II. *Sent. dist.* 3. *q.* I. *Vide ut Scoti illa argumenta vexent Thomas Cajetanus lib. de Ente & essentia* , *& Franciscus Suarez Metaph. disp.* 6. *sect.* I.

tinet, in duabus classibus constitui possunt. Quidam eorum materiam *ασωματον incorpoream* posuere, eamque immensam undequaque, ex qua manarent omnia, quae generantur, & in quam tandem abirent omnia, quae destruuntur. Ea Pythagoreorum, Platonicorum, Peripateticorum sententia fuisse videtur (*a*). Haec materia procul dubio substantia est universalis, utut in Scholis Peripateticorum vocabulum substantiae ad composita ex materia & forma transferatur. Alii e contrario Corpuscularem Physicam invexere, ac totam istam substantiam universalem rejecerunt. Haec Democriticorum fuit, & Epicureorum doctrina. Hi nullam in natura substantiam universalem agnoverunt: ex atomis omnia conflata arbitrabantur. Retinuere quidem immensam illam extensionem, quam materiam Pythagorei, Platonici, Aristotelei vocabant, sed longe alio ab iis intellectu: nec enim activam hanc posuere per se ipsam, nec in rerum naturam ullo modo influentem, nec ullas ejus agnoverunt modificationes, quod est necessarium ad rem universalem constituendam: est enim res universalis una quidem, sed *in multis*, ut loquitur Aristoteles: locum tantum ac fundamentum rerum omnium, quod nihil ageret, nihil pateretur, arbitrati sunt. At illi materiam primum rerum omnium subjectum, fecere, ex quo vi *Naturae*, quasi *animae* per totam materiam diffusae, manarent omnia, & qua constarent. Scio ita plerumque Aristotelem loqui, ut materiae *potentiam mere passivam* tribuat, qua cum notione accepta materia illhaec vix intelligitur, in quo ab immenso vacuo, seu loco, differat. Sed quando & *Naturam*, seu vim activam, formarumque eductivam materiae associavit, & ex ea omnia fieri credidit, *potentia* illa *passiva* ita concipienda est, ut sit formarum capacitas, atque ad eas indifferentia, non ut materiae activitas

(a) *Timeus Locri de anima Mundi inter Opuscula a Gallaeo collecta pag.* 544. *Cic. Acc. qq. lib.* I. *cap.* VII. *Aristoteles ipse in* I. *Phys.*

omnis auferatur. Quod si *Naturae* nomine (nam est haec res apud Aristotelem obscurissima) intellexit ille aut vim Intelligentiarum Orbibus praefixarum, ut conjicit Bruckerus (*a*); aut vim & influxum primae cujusdam Intelligentiae, quae toti materiae praesit, ac per eum effundatur, quod Arabes putarunt; aut, ut ego opinor, Dei ipsius vim, quae ab eo emanet necessario, materiamque permeet ac modificet; procul dubio Aristotelica haec materia a Natura illa velut segregata vix est ut a vacuo differat, nisi fortassis mysteriis & involucris, quibus eam Aristoteles texit. Haec autem doctrina universalis materiae eo apud plerosque Aristotelis Sectatores evasit, ut tandem Deum ipsum esse sibi persuaserint (*b*). Theologi Christiani hanc Aristotelis materiam tenuere; sed non omnes sibi consentanei fuerunt. Nam quum omnes universalem illam *a parte rei* statuere deberent ex consectariis suorum principiorum, soli in eo Scotistae haesere tenacius, quid idcirco velut Pantheistae accusati sunt. Sed vel universalitas materiae Aristotelicae perneganda fuerat omnibus Aristotelis Sectatoribus, ut omnia in natura singularia ponerentur, ac philosophia corpuscularis induceretur: vel cum Scotistis Natura universalis erat admittenda.

Interim est haec doctrina valde hodie periculosa, praesertim si cum quibusdam aliis περιπατȣ Theorematibus jungatur. Scitum illud est Scholarum Peripateticarum adagium, *unumquodque secundum hoc est Ens actu, quod habet formam:* nam forma *dat esse rei*, idest materiam suapte natura unam & indifferentem determinat ut *hoc* aut *illud* sit. Itaque formae sunt modificationes unius hujus extensionis mundanae, quam illi, ut dictum est, *materiam primam* vocant. Porro eae modificationes e sinu materiae profluunt vi Naturae, idest, ut ego accipio, actione Dei, qui ex Aristotele necessitate naturae suae materiam modificat; id quod non igno-

(a) *Historia Philosophiae tom.* 1. *pag.* 814.
(b) *Baelius in dict. Art. Spinoza.*

ignoraverunt Scholastici, qui & monent saepe, & in eo Aristotelem suum deserunt, tenaces alioquin dogmatis universalitatis materiae. Quo circa totius Mundi *Elementum* unum quidem ex Aristotele, *materia prima*, seu infinita extensio incorporea: *principium activum* item unum, actio Dei necessario totam materiam pervadens. Inde substantia una mundana cujus modificationes sint entia singula. Pura est haec Aristotelis doctrina: purus putusque Spinozismus. Nam Spinoza haec ex Arabibus, veterique Schola interpolavit. Itaque erat haec gravissima ratio quamobrem Corpusculares Physici ab hac materiae unitate discederent; recteque animadvertit saepe Cudworthus, Physicam hanc Corpuscularem accommodatiorem esse, quam Peripateticam, ad Dei adversus profanum genus causam tuendam.

LVIII. Repugnat imago entis, quae sit universalis. Nam quodlibet ens est unum (prop. 56.): cujuslibet igitur entis imago rem unam repraesentat; repugnat ergo imago universalis, idest, quae quum sit una, plura tamen objecta referat. Sane quis intelligat, eadem effigie plures diversos homines exprimi posse?

LIX. Si ideae vocabulo significamus rerum externarum imagines, easque a perceptionibus distinguimus, nullae sunt ideae universales.

D. Nullae sunt aut esse possunt imagines universales (prop. 58.) sunt autem ideae imagines rerum externarum (ex hypothesi); nequeunt igitur esse universales.

Schol. Doctrina est omnium pene recentiorum Philosophorum, eaque clarissima. Miror ergo nostrum Doriam inter alia id Lockio crimini vertisse, quod negaret ideas universales, quasi hoc sit mentis humanae naturam evertere. Etenim quamquam Lockius ideas universales ea, qua accepimus, notione negat, at non negat tamen intellectiones universales abstractas, quarum ope contendit confici ideas universales, & quam vim esse hominis propriam docet. Vide quae super ea re in secunda parte dicentur.

LX. Non repugnant perceptiones universales.

D. Perceptionem universalem voco actionem mentis unicam & continuatam: qua plures res, aut plures ideae, si istae a perceptionibus distinguuntur, confuse comprehendit: nihil autem repugnat hujusmodi actio mentis; quinimo intime conscii sumus nos unica mentis actione plura simul objecta nobis confuse repraesentare; ergo perceptiones universales non repugnant.

Schol. Quaenam ratio Wolfium induxerit, ut perceptiones universales negaret, non satis teneo. Is distinxit inter ideas & perceptiones: tum vero addidit, & singulas ideas *singulares* esse, & singulas ideas singulis perceptionibus percipi; perceptiones vero, quae vulgo universales habentur, esse plures perceptiones magna celeritate editas: quibus ideae similes repraesentantur: itaut quemadmodum plurium individuorum similium celeres perceptiones dicantur *species*, ita celeres perceptiones plurium specierum similium sit, quod *genus* appellatur. Cujus doctrinae una tantum pars non placet Philosophis, ea nempe, qua docet singulas ideas singulis perceptionibus comprehendi. Nam quamquam actio mentis intellectrix ex relatione ad ideas singulares rationem habeat singularium perceptionum; nihil tamen vetat, unam esse eandemque ac continuatam, sed diversis objectis applicatam, quo ego nomine universalem habeo. Jam vero qui Sensistae dicuntur & Hobbesiani perceptiones quidem universales & ipsi negant, sed alia ratione: iis enim perceptiones sunt sensuum & cerebri motiones. Sed quum velint has motiones quasi in unam convenire in quadam cerebri parte, quam sensum communem vocant, hoc ipsum perceptionem universalem appellant. Ceterum intimae conscientiae quum Wolfius, tum Hobbesiani procul dubio adversantur.

LXI. Si duae substantiae formaliter extensae se penetrent omnimoda compenetratione, erunt una eademque substantia.

Schol. Nihil esse potest apertius. Quis enim, ut simili exemplo utar, duos globos ejusdem molis A, B, com-

compenetratos in eundem, habeat pro distinctis? Nisi fortasse, qui nondum intelligere potuit, quid sit res distingui. Legatur Lockius lib. 2. cap. 27. Sane ut duae extensiones penetratae sunt eadem extensio, ita duae substantiae extensae penetratae eadem substantia.

Opposuere quidam huic propositioni, fieri posse, ut tales substantiae se mutuo compenetrent, sed minime tamen sibi suas communicent proprietates. Qui rem totam haud attenti contemplari videntur. Proprietates enim separari a substantia nequeunt: ergo quum miscentur in duobus extensis compenetratis, necesse est ut & ipsae sese compenetrent, idest ut sibi se mutuo communicent, atque ut unum sint idemque, loco, & tempore, quemadmodum duae ille substantiae loco & tempore sunt unum. Capiatur cubus vitri, atque cum aequali cubo auri compenetretur, erunt loco ac tempore eodem unus idemque cubus extensi. Dicas nunc, proprietates in his duobus cubis non compenetrari: erit malleabilitas auri aut loco, aut tempore distincta a fragilitate vitri, quod qui concipit, simul concipiat duos illos cubos compenetratos, non unum, sed duos esse extensi cubos. Ajunt ignorari, qua id fiat ratione. Bene habet. Philosophemur igitur nunc nos ex iis, quae intelligimus, posteris ex iis philosophaturis, quae ipsi deinceps in lucem eruent.

LXII. Data substantia formaliter in immensum undequaque extensa, nullae sunt possibiles aliae substantiae *formaliter* extensae.

D. Data hac substantia, si aliae sunt possibiles, ut cum hac compenetrentur necesse est; est enim (ex hypothesi) immensa: substantiae autem formaliter extensae & compenetratae sunt una eademque substantia (prop.61.): data ergo substantia formaliter undequaque immensa, aliae substantiae extensae possibiles non sunt. Hinc factum est, ut quicumque substantiam hanc undequaque in immensum formaliter extensam admiserunt, cetera pro hujus substantiae modis habuerint, aut habere debuerint, si sibi consentanei esse voluerunt.

LXIII. Substantiae formaliter extensae distinctae nequeunt se compenetrare.

D. Si compenetrentur, erunt una eademque substantia (prop. 61.): alterutra ergo in nihilum redigetur: quod quum esse nequeat (prop. 31.): sequitur duas substantias formaliter extensas penetrare se non posse. Praeterea impossibile est ex duabus distinctis substantiis formaliter extensis unam eandemque *proprie* substantiam confici, neutra in nihilum redacta, sed in propria essentia persistente, ut supponitur.

LXIV. Nulla est in hoc universo substantia formaliter in immensum extensa.

D. Si datur, una erit hujus universi substantia (prop. 62.): Non est autem una (prop. 24.): non ergo ulla est in hoc universo substantia undequaque in immensum extensa.

Praeterea data substantia illa erit simplex (prop. 23.), adeoque indivisibilis, quod ejus assertores non inficiantur. Erit quoque immobilis: quippe cujus neque pars moveri potest, utpote indivisibilis; neque tota, utpote immensa. Jam quum constet corpora moveri & dividi, corpora partes hujus substantiae non erunt, nec idem cum hac substantia: non compenetrabunt ergo substantiam istam (prop. 61.). Quid ergo? aut corpora erunt extra hanc substantiam, aut substantia haec non existet. Quum autem primum esse nequeat, uti patet; sequitur, ut sit verum secundum.

Schol. Opinio substantiae cujusdam immensæ, quae esset universi locus ac fundamentum, & veteribus pluribus placuit, & placet magnae recentiorum philosophorum parti, id quod est alias a nobis adnotatum. Nam spatium *reale immensum*, *simplex*, *immobile*, *indivisibile*, si credimus Raphsono (a), veteres Ægyptii, Persae, Kabbalistae, & omnes ferme Graecanici Philosophi,

(a) *In Conamine de Spatio reali infinito Londini* an. 1702. *edito*.

losophi, potissimum Pythagorei, Eleatenses, Democratici, & Epicurei posuerunt, iisque recentiores isti magni nominis Gassendus, Morus, Lockius, Newtonus, Gravesandius, Musschembroekius consensisse dicuntur. Sed missis veteribus, quorum, ut ego opinor, sententias non satis tenemus, praecipue quum nullam substantiam perfecte ασωματικην veteres agnoverint (*a*), ad recentiores quod spectat, miror eos non animadvertisse, quod in aperto est, data *extensione illa immensa, & immobili*, atque *indivisibili*, primum hanc esse Universi substantiam: deinde repugnare, ut aliae extensiones cum hac compenetratae, moveantur atque dividantur, illa immobili & indivisibili: tertio admitti non posse attractiones corporum per medium immobile. Praeterea non intelligo, qui fieri possit, ut veteres Eleatenses, aliosque substantiae universalis assertores, Atheos habeant quidam Theologi (*b*), recentiores vero istos pios, & si diis placet, Christianos, quinimo doceant hoc systemate egregie Spinozismum confutari (*c*). Tandem quis intelliget Belio (*d*) Spinozismi accusari Scotistas, quod substantiam *realiter* unam, *formaliter* multiplicem, idest *a parte rei*, ut loquuntur, *universalem*, admiserint, idque systema ad Atheismum recta ducere, dici Buddeo (*e*): deinde Morum, Clarkium, Newtonum, qui spatium esse ipsam Dei substantiam probare conantur, ευσεβῶς philosophari? Scilicet.

(a) *Argens Examen Critique sur la Theologie des Philosophus Grecs d' Olivier* §. *6. vet. in Origen.*
(b) *Budd. de Ath. & superst. cap.* 1. *Parkerus de Deo, & Cudvvorthus in system. intell.*
(c) *Baelius in Dict. art. Leucippus.*
(d) *Ibidem art. Abelardus, & Cesalpinus.*
(e) *De Ath. cap.* 1. §. 23.

CAP. VIII.

De rerum Activitate, deque Fato Stoico & Spinozistico.

LXV. VIs, potentia, facultas sunt attributa substantiae, seu subjecti alicujus primi. Quo circa, data potentia, vi, facultate, existat ejus primum subjectum necesse est.

Schol. Axioma est clarissimum. Quod autem ut notetur moneo, est, ne misceantur subjectum *potentiae activae*, seu facultatis, & subjectum actionis: possunt enim esse diversa. Exempli causa quum manu corpus aliquod *trudo*, corpus illud subjectum quidem est actionis, non autem vis motricis.

LXVI. Actio est aut attributum potentiae, aut effectus; itaque ut potentia esse nequit sine substantia, cujus est potentia, ac proinde intrinsecus ab illa pendet, ita actio sine potentia, atque adeo sine substantia concipi non potest.

LXVII. Neque actio, neque potentia proprie substantia dici possunt; quippe sunt substantiae, seu subjecti alicujus aut attributa aut effectus. At data actione, necesse est ut detur potentia, & substantia hujus potentiae: quandoquidem actio & potentia a substantia intrinsecus pendent, nec sine illa ullo modo esse possunt.

LXVIII. Actionum duo distincta genera cognoscimus, motum, & cogitationem. Ea autem de re ad sensum Philosophorum communem appello.

Schol. Nihil hoc in loco moror Hobbium contendentem cogitationes, saltem nostras, esse actiones, & reactiones in sensibus, corde, cerebro excitatas. Tam enim absurda & falsa est sententia isthaec, quam verum, nullam esse in natura corporea *actionem* sine aequali *reactione* (*a*), nul-

---

(a) *Demonstratum id a Nevvtono*, *Wolfio*, *Musschembroekio*, *Gravesandio*, *aliisque*. *Itaque Nevvtonus id praestabilivit suis principiis Lemmate* 3. *lib.* 1.

nullumque in his omnibus actionibus & reactionibus cogitationis vestigium apparere. Miror ergo Cudworthum tantum elaborasse, ut opinionem manifeste falsam selectis argumentis confutaret. Dedecet enim philosophi gravitatem ineptias omnes, & patentes absurdosque errores serio oppugnare. Nimirum his in rebus.

Ridiculum acri plerumque fortius ac melius secat rem.

Sane ipse Hobbius, dum suo illo systemate explicare conatus est & longam cogitationum atque ratiocinationum seriem, & multiplicem variamque memoriam, & reminiscendi libertatem, Gordiano se implicuit nodo.

LXIX. Existit substantia & principium activum ut cogitationum, ita motionum.

D. Existunt motiones & cogitationes tanquam duo actionum genera (prop. *68.*): quum autem actiones nec sint proprie substantiae, & sine principio activo esse nequeant (prop. *60.* & *67.*). Sequitur existere & harum actionum potentiam, seu vim activam, & hujus potentiae substantiam (prop. *65.*)

Schol. Non est opus, ut iis respondeamus, qui progressum actionum in infinitum possent opponere: nam & stulti sunt, qui tam absurdam opinionem tuentur; & superius (prop. 13.) clarissime demonstravimus, seriem contingentium infinitam manifesto repugnare.

LXX. Si aeterna substantia activa cogitans sit etiam principium *motionum* contingentium, motiones istae ad ejus substantiae essentiam non pertinebunt.

D. Nempe ut contingentia, quae sunt mutabilia (prop. 17.), ad essentiam entis aeterni immutabilis (prop. 15.) pertinere nequeunt; ita nec contingentium motiones.

LXXI. Motiones & vires motrices contingentium sunt a substantia aeterna.

D. Contingentia sunt a substantia aeterna (prop. 13.) Eorum ergo motiones, & vires motrices, ab eadem sint necesse est.

Schol. Quoniam igitur universum hoc constat entibus, quae sunt contingentia (prop. *19.*), sequitur ejus motio-

tiones, motionumque vires, quas habet, *idest naturam* a substantia aliqua aeterna & intelligente originem habere. Quocirca constat tria esse prima universi principia, Mentem, Materiam, & Vires activas: quorum primum aeternum est, extrinsecum, & activum; duo postrema intrinseca & talia, ut materia iners sit & passivum, Vires vero *activum*. Atque hac in re Gentiles ferme omnes Philosophos, si Democriteos excipias, consentire, prolixe demonstrare possemus, nisi id supervacaneum esset.

LXXII. Substantia aeterna nulla *necessitate naturae* determinari potuit ad motiones contingentium.

D. Si enim *necessitate naturae* motiones istae a substantia illa pendent, id certe est, aut quia a substantia illa per essentialem emanationem fluunt, aut quia ad ejus essentiam spectant, seu sunt ejus attributa essentialia. Primum esse nequit: quippe ut contingentia per istam essentialem emanationem non fiunt (prop. 29.), ita neque contingentium vires, ac motiones. Alterum vero nec esse potest: quandoquidem motiones contingentium ad esentiam substantiae aeternae cogitantis pertinere nequeunt (prop. 70.), & omnis substantia aeterna est cogitans (ex prop. 15.).

Schol. Erat haec ut praecipua Aristotelis doctrina Scholasticis non ignota (*a*), ita pars una propositionis XVI. partis primae Ethicae Spinozae, eaque systematis Spinozistici praecipuum fundamentum, ut alias est a nobis adnotatum. Interim sunt qui nobis ita fortassis opponent: Substantia aeterna intelligens est immutabilis (prop. 15.); ejus igitur intellectio unica est, & tota simul; quinimo quum sit ens simplicissimum (prop. 18.), tota actio intelligentiae substantia est, & substantia intellectio. Est praeterea infinita (prop. 16.): ergo omnia possibilia complectitur, itaut possibilium es-

fen-

(a) *S. Th.*, *Scotus*, *Suarez*, *Fabri*, *Cremoninus*, *Berigardus*, *Pererius agnoscunt ex Aristotelis Systemate*, *Deum necessitate naturae extra se agere*.

ſentiae huic intelligentiae debeantur (prop. 31.). Poſſibilium autem exiſtentia debeatur voluntati (ibid.): quum autem voluntas ſit aeque aeterna, eſt non minus ſubſtantiae huic neceſſaria, quam intelligentia, ita nempe, ut quemadmodum nequit poſſibilia non intelligere, ita nequeat non velle: ergo ut ea neceſſitate naturae intelligit, ita neceſſitate naturae vult. Porro haec voluntas eſt omnipotens; neceſſe igitur eſt ut ſtatim fiat quod vult: neceſſitate ergo naturae fiunt omnia.

Huic argumento ut reſpondeant Philoſophi varie ſe torquent, caputque, ut dicitur, ſcalpunt, & ungues arrodunt. Pars huc convertitur, non omnem Dei voluntatem eſſe efficacem: itaque, addunt, voluntas Dei, quae ſpectat exiſtentiam poſſibilium, non fuit ab aeterno efficax. Quum igitur efficax evaſit, poſſibilia extiterunt. Sed ſi quaerat Ariſtoteleus, an voluntas Dei aeterna minime efficax ſit ſeria voluntas, quid Philoſophi iſti reponent? Nempe ſi ſeria, efficax; & quidem ab aeterno efficax. Paulo igitur clarius haec reſponſio eſt explicanda. Quemadmodum primum objectum ſcientiae Dei eſt ipſa Dei ſubſtantia, quae *eminenter* continet infinitarum poſſibilium perfectiones; ita eadem ſubſtantia primum eſt & aeternum amoris & voluntatis Dei objectum. Hujuſmodi amor & voluntas non minus ex neceſſitate naturae Dei fluit, quam ſcientia divina: haec aeterna eſt; abſoluta, minime ſuſpenſa, aut indifferens. Vide Schol. prop. 44.. Non autem eodem modo ſe habet voluntas, quae reſpicit eſſentias & exiſtentiam poſſibilium: Nam quum Deus ſit in ſe perfectiſſimus & beatiſſimus, nulla poſſibilium actione ita tangi poteſt, ut inde inflectatur neceſſario; quippe ex quorum exiſtentia nihil ei nec perfectionis nec voluptatis ac felicitatis accedere poteſt, ac proinde nulla naturae ſuae neceſſitate, ſed ſumma libertate ad poſſibilium exiſtentiam volendum determinatur. Ergo voluntas haec etſi aeterna, ac idcirco immutabilis, liberrima tamen eſt, ſpectatque exiſtentiam poſſibilium eo tempore, eoque ordine futurorum, quo

tem-

tempore, & quo ordine futura libera voluit. Potest hoc & *a posterioribus*, ut inquiunt, confirmari: nisi enim ita se res haberet, sequeretur non tantum omnia necessitate naturae a Deo fieri, sed etiam simul omnia, quaecumque potest & vult, fieri; quod nolunt nec Aristotelei, nec Spinozistae, qui entium successionem non inficiantur (*a*). Nunc ergo quum sit series & successio entium, qua serie ac successione totum constat universum; apparet, voluntatem Dei, qua respicit rerum existentiam, & liberrimam esse, & tempora quaedam ac ordinem spectare.

Non sum nescius esse quosdam, qui secundam hanc voluntatem non esse aeternam opinantur: neque enim, inquiunt, quaecumque Deus cognoscit, hac voluntate ab aeterno vult, alioquin Fatum Stoicorum sequeretur, cui sane ipse esset Deus subjectus. Neque vero ulla eam ob rem Deo imperfectio adhaeret, si his credendum. Quippe nihil substantiae Dei accedit, ob novas has voluntates, seu determinationes naturae divinae, quibus rerum existentiam vult, dum ratio ipsa & sapientia stet immutabilis. Nempe voluntas haec non est, ut putant, essentialis naturae Dei (*b*). Quam nos doctrinam nullo modo probare possumus: nam non unam eamque simplicissimam ac aeternam Deo voluntatem tribuere, sed plures, alias aliis succedentes, ejus est, qui voluntatum divinarum motiva, item alia aliis succedere, nec proinde omnia esse aeterna & simul, opinetur. Id quod quantopere naturae divinae adversetur, inde intelligitur, quod tota ratio, qua divina voluntas determinatur, una est Dei intelligentia & bonitas, quae aeterna sunt, ac eadem semper. Scio Socinianae Familiae Philosophos quorundam futurorum Deo scientiam ademisse, unde hoc alterum profectum est, & Dei

(a) *Vide Suarez Met. disp.* XXX. *Sect.* 16.

(b) *Crellius de Deo Cap.* 21., *&* 22., *&* 32. *Philippus Limburgius in Theol. Christiana lib.* 1. *cap.* 2. §. 22.

Dei voluntates non omnes peraeque esse aeternas (*a*). Sed hoc absurdum item cum Dei natura pugnat, quod quum ex iis constat, quae sunt dicta, tum ex iis, quae in tertia horum elementorum parte demonstrabuntur.

Id nunc velut in transitu dicam, ea doctrina *casum* in Naturam induci. Nam si sunt in Universo entia, aut eorum modificationes, & combinationes, quae supremus ille mundi opifex non aeterna sua intelligentia fuerit ab aeternitate ipsa complexus, nec praeordinavit quidem illa; ita fit, ut nullae eorum certae series; itaque fortuito velut huc illuc rapiuntur. Atque hoc praeterquam quod iis adversatur, quae de Universi systemate scimus, minus quoque consentit cum suprema Dei perfectione.

LXXIII. Entia contingentia, eorumque sistemata, quibus rerum haec universitas conficitur, tum & horum motiones omnes, summa libertate a causa aeterna facta sunt.

D. Nam nulla naturae necessitate facta sunt (prop. 27.). Sane nihil absurdius excogitari unquam potuit, quam Mentem aeternam infinita perfectione praeditam, in se beatissimam, *nostri nihil indigam*, necessitate naturae ad universum creandum adactam fuisse. Quis enim rationem hujus necessitatis intellexerit? Nam haec necessitas nec a causa exteriori esse potest, quum Deus nulli alteri causae subsit: nec a sua natura; quippe nec per emanationem essentialem est ab eo Universum: nec realitas mundi objectiva esse infinita potest, ut necessario naturam divinam, quae infinita est, permovere possit.

LXXIV. Nullum est Fatum Spinozisticum.

D. Fatum Spinozisticum est infinita rerum series necessario ex Dei natura manans (def. 55.): Res vero extra Deum, nec ab essentia Dei emanant (prop. 29.) nec necessario, sed summa libertate fiunt (prop. 72. & 73.); ergo nulla est hujusmodi series infinita & necessaria, idest nullum est Fatum Spinozisticum.

Schol.

(a) *Crellius de Deo cap.* XX.

Schol. Est haec demonstratio synthetikῶs conformata. At potest idem analytikῶs ex ipsa hominis natura demonstrari. Etenim Spinoza ex emanatione illa & serie necessaria, libertatem omnem & Deo, & hominibus detraxit: nos vero ex nostri ipsorum libertate, & Deo libertatem vindicare possumus, & Fatum illud validissime evertere. Nos nempe libertate cogitationum & operationum praeditos esse, claro intimoque sensu sentimus: mentem praeterea nostram, quicquid illa sit, prout lubitum fuerit, corpus movere, motumque repente cohibere, corporisque membris omnibus varie uti posse. At negat Spinoza in potestate nostra esse corpore uti. Quasi vero Spinozae potius, quam intimae, & clarae conscientiae credere debeamus. Ceterum non hoc quaero, quid Spinoza neget, affirmetque, sed quibus rationibus. Praejudicium est, inquit, cujus idcirco detegere falsitatem nequimus, quod in eo ab infantia educati simus. Qua tandem ratione praejudicii hujus falsitatem agnovit Spinoza? Nempe, inquit, voluntates nostrae sunt determinationes mentis, quae necessario sequantur intellectum. Nihil, inquit, determinare se potest (*a*) eorum quae sunt facta. Voluntas ergo ab intellectu, intellectus ab alia causa, & ita porro usque ad Deum, determinatur. Si hoc demonstrasset Spinoza, actum esset de libertate. At quum propositiones illae suae ruinosis fundamentis inhaereant, haberi pro demonstratis non possunt. An negatis, inquit, ordinem rerum? Non hercle. Ergo, inquit, serie quadam aguntur omnia, nihil se agit. Respondemus ordinem rerum & seriem ex rerum ipsarum essentiis fluere, essentiisque ipsis adaptari. Quamobrem res ratione & libertate destitutas, rapit, ducitur vero ab iis, quae ratione & libertate sunt praeditae, quae ordinum peculiarium sunt principia & capita (*b*). Ducunt nempe singulae mentes sin-

(a) *Prop.* 26. 27. 28. *p.* 1. *Eth.*

(b) *Praeclare S. Thomas p. p. q.* 103. *Art.* 5. *ad* 2. se-

ſingulos ordines cogitationum & operationum, quibus partim ordo univerſalis aptatur, partim iſtae ordini univerſali. Quae res, quoniam prolixiorem orationem deſiderat, alias commodius explicabitur.

Naſcitur hoc in loco gravis illa in primis ac verſatiſſima in Scholis res, poſſint ne in Univerſo ullae eſſe cauſae liberae, ſi prima & aeterna neceſſitate agat naturae ſuae? Ex Ariſtotelis philoſophia originem haec habuit inter Peripateticos quaeſtio. Nam Deum ex naturae ſuae neceſſitate agere, id praecipuum eſt in Ariſtotelis doctrina, quod nobiliſſimi Ariſtotelis interpretes agnovere; ut ſi quando non ſibi conſentanee Ariſtoteles loqui videtur, quod probat plurimis Suarez (*a*), id in Encyclicis facit, ac cum vulgo loquitur (*b*). Negat Scotus, ejuſque cohors ferè tota, quidquam eſſe poſſe in mundo liberi, ubi Deus ex neceſſitate agat, ac cenſet Ariſtotelem ſyſtemati ſuo contraria docuiſſe, dum homines liberos, Deum neceſſarium fecerit: *Cauſae*, inquit, *ſecundae non agunt, niſi a prima motae; neceſſe ergo eſt illas neceſſario agere, ubi ex neceſſitate naturae ſuae prima agat moveatque*. (*c*). In Scoti caſtra transfugas quoſdam Thomiſtas tranſiſſe adnotavit Suarez (*d*). Perſuaſum fuit idipſum & Petro Pomponatio,

---

ſecundum unam artem Dei gubernantis res diverſimode gubernantur, ſecundum earum diverſitatem. Quaedam enim ſecundum ſuam naturam ſunt per ſe agentia, tanquam habentia dominium ſui actus: & iſta gubernantur a Deo, non ſolum per hoc, quod moventur, ab ipſo Deo in eis interius operante, ſed etiam per hoc, quod ab eo inducuntur ad bonum & retrahuntur a malo per praecepta & prohibitiones, praemia & poenas: hoc autem modo non gubernantur a Deo creaturae irrationales, quae tantum aguntur, & non agunt.

(a) *Met. diſp.* XXX. *ſect.* 16.
(b) *Vide Berigardum in circ. Piſ. part.* 2. *circ.* XX.
(c) *In* 1. *ſent. diſt.* 1. *q.* 1.
(d) *Metaph. diſp.* XIX. *ſect.* III.

natio, viro ut id, aetatis barbaro, sed ingenio acuto & perspicaci : in primo enim libro eorum, quos de Fato scripsit, accurate prorsus demonstrat, nugas agere Alexandrum Aphrodiseum, qui Aristotelem ab immiti illo & inevitabili rerum humanarum fato vindicare studet. Nobiliores contra Thomistarum arbitrantur, nihil omnino prohibere, creaturas libere agere, etiam ubi Deus ex necessitate agat. Nam quamquam actiones omnes & a *prima causa*, & a *secundis* una pendent, ubi tamen secundae sint liberae, *primae* necessitas huic libertati, ut putant, nihil officit. Enim vero, pergunt, quum tota causarum secundarum libertas in duobus sit posita, I. ut earum *vis activa non sit ad unum determinata objectum*, II. *nec ab objectis externis necessario trahatur*; utrumque censent consistere posse, etiam ubi prima ac universalis causa agat necessario. Finita est enim mentium humanarum vis, plurium objectorum conscia, nulli determinata necessario, a nullo necessario attracta. Itaque suapte natura libera est, ut necesse non sit ejus libertatem a primae causae libertate pendere. Hunc fere in modum philosophantur Thomas Cajetanus (*a*) F. Ferrariensis (*b*), ac Capreolus (*c*) Scholae hujus primipili, in eamque sententiam, ut fieri solet, S. quoque Th. pertrahunt. An enim Scholarum Auctores reniteantur, ubi Sectatores pertinaciter contendunt? est ire necessum.

Me, quod attinet pedarium plerumque judicem, in Scoti sententiam discedo. Moveor plurimum illius argumentis, moveor & Suarezii, qui, ut Scoti argumenta non probet, neque plurimi faciat, interim negat, esse nos posse liberos, aut saltem ullum libertatis habere posse usum, ubi Deus agat necessario (*d*). Effectrix creaturarum vis non potest non unum in modum

dum

(a) *In* 1. *p. q.* 14. *art.* 3.
(b) *I. contra Gentes cap.* 67.
(c) *In* 1. *sent. dist.* 38.
(d) *Metaph. disp.* XIX. *sect.* 3. *n.* 12.

dum esse determinata, ubi causa prima, quae in omnibus immediate agit (id quod nec philosophorum, nec Theologorum ullus negaverit) necessario agat. Itaque primum illud, quod ad libertatem constituendam superius posuimus, quodque ipsi Scoti adversarii non inficiantur, necesse est ut in creatis causis desit, si necessario in omnibus operetur Deus. Sed rapit me saepe longius, quam oportet, Schola. Itaque respectemus. Necesse est Deum libertate agere, quando constat & in factis a se rebus libertatem inesse: scilicet non agere quantum potest, ac totis suis viribus, quod agentium est necessariorum, sed quantum vult: velle vero quantum rerum a se constitutarum natura ac ordo exigit.

LXXV. Quaedam sunt animi actiones, quum internae *cogitationes* & *reminiscentiae*, tum externae, motiones nempe corporis variae, oculorum, linguae, manuum, pedum, quae ita in nostra sunt potestate, ut cur fiant, aut non fiant, causa *immediata* est nostra *voluntas* & *libertas*, etsi causa, cur nostra libertas eas velle aut nolle possit, sint perceptiones, *boni* potissimum & *mali*.

Schol. Appello ad *sensum* non plebejorum modo; ne tantas res judicio imperitorum judicari quis opponat, sed Philosophorum maxime *communem*, quem qui erroris reprehendere non veretur, is vecors sit oportet (*a*). At enim, actiones istae a voluntate pendent.

 Pen-

(a) *Libertatem humanam ex intimis naturae nostrae experimentis paucis quidem, sed perspicue demonstravit Ashley Sykes in* examen des fondemens & de la connexion de la Religion naturelle & de la revelèe cap. 3. *Nam esse in natura nostra vim quandam activam, quae ex intimis animi persuasionibus modificetur ac determinetur, id omnibus esse exploratum debet. Porro* ea activa vis, vis electiva *non est natura ipsa ad unum determinata; quandoquidem experimur perpetuo homines omnes* *edu-*

Pendent profecto. Sed, inquiunt, voluntates sunt determinationes mentis a perceptionibus promanantes. Non negamus. Itaque, inquiunt, ut perceptiones in nostra potestate non sunt, quandoquidem intellectus est *potentia necessaria*, ita nec voluntates, nec ullae actiones. Respondemus, primum quidem verum esse, vim ipsam percipiendi, & quasdam perceptiones, quae in nobis excitantur, factis aut excitatis in nobis impressionibus aliquot, non esse in potestate nostra; at esse juris nostri de his potius, quam de illis semel perceptis rebus cogitare, aut harum potius, quam aliarum reminisci. Deinde quamquam voluntates sunt mentis determinationes, non idcirco sequitur necessario fieri, nisi super bono infinitae intensitatis, a quo voluntas occupetur tota, quod quum isti assumunt, etiam super bonis finitae intensitatis, quaeque voluntatem natura sua infiniti avidam ineluctabiliter nequeant commovere, *petunt*, ut inquiunt Scholae, *principia*: id enim est, de quo contendimus. Jam vero voluntates non esse necessarias perceptionum determinationes, inde manifesto patet, quod plura quidem percipimus, quae nullo modo volumus, etsi sentiamus in nobis libertatem volendi. Quinimmo plura non percipimus tantum, sed etiam amamus & desideramus, nec tamen volumus, veluti aeger mentis & rationis compos aquam gelidam desiderabit, nec tamen volet, si vetet medicus, etiamsi in manu habeat. Quo certo interno experimento probat Lockius, *desiderium* non idem esse cum *voluntate*, quemadmo-

---

educatione, exercitio ac studio, usu vitae, conversatione variis imbui habitibus, veteres plerumque delere, excipere novos, ac hujusmodi vitae varietatem & inconstantiam ad mortem usque retinere constantissime; id quod inesse in iis nequit, quae a natura ipsa unum in modum ac necessario sunt inflexa. Ergo suapte natura indifferens est haec vis: ea a ratione regitur, ac sese inde modificat. Hoc autem est quod libertatem in homine dicimus.

admodum vulgo putant (*a*). Saltem, inquiunt, ex perceptionibus boni vel mali voluntates necessario nascuntur. Respondemus, quum nobis ingenitum sit boni desiderium, mali horror, eaque sit lex quaedam naturalis, qua ad beatitudinem agitamur, sequitur, ad cujuscumque boni praesentiam necessario in nobis amorem, desiderium, voluptatem excitari, ad praesentiam vero mali horrorem, odium, dolorem. At quoniam voluntates non sunt ipsum boni desiderium, aut mali horror, sed determinationes, quibus bonum persequimur, malum cavemus, eae super iis bonis, quae finitae sunt intensitatis & activitatis, in potestate mentis esse possunt, etiamsi priora non sint. Atque haec adeo ex intima nostri conscientia sunt manifesta, ut qui iis adversantur, omnem veritatis characterem evertant necesse est. Nam si ne ea quidem, quae in se homines vivide, clare, & distincte sentiunt, etiam post accuratas meditationes, vera sunt, sed vulgaria sunt praejudicia, ut cum Stoicis objicit Spinoza (*b*), jam venimus ad summum,

. . . . *Non est quod multa loquamur.*
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.
Hor.

Ego quod ad me attinet, miror, majores nostros in re non dubia argumenta adhibuisse non necessaria, & argumentis minime necessariis libertatem humanam in dubium revocasse. Quatuor enim haec, 1. vim nobis inesse activam, 2. eamque esse ad plura objecta indifferentem, adeoque suapte natura minime ad *unum determinatam*, 3. ab objectis externis finitae entitatis & bonitatis, inter quae versamur, quibuscumque relationes habemus, non posse absoluta necessitate rapi, 4. ab intellectu determinari, non vim ab illo ac activitatem accipiendo, sed directionem, ea quisque intimitus persentiscit. In

(a) *Lib. 2. de intell. hum. cap. 21.*
(b) *In Append. ad part. 1. Eth.*

his vero tota hominis libertas posita est (*a*).

LXXV. Nul-

(a) *Inter Italiae philosophos ex instituto ac copiose totam hanc rem pertractavit Petrus Pomponatius in libris quatuor* de Fato, liberô arbitrio & praedestinatione. *Sed resecat omnia nimis quam vellem ad vivum. Ac libro quidem primo cum Aristeleo Fato rem habet: altero vero Stoicorum in primis Fatum istuc perpendit vexatque: duobus postremis iisdem de rebus* secundum traditionem Evangelicam *disputat. Interim ita omnia miscet, proculcat, format iterum, ac quasi in scenam revocat, ut id consilii suscepesse videri possit, non ut Fatum everteret, sed ut constabiliret, homo acutus, eloquentiae barbarae, ambiguae fidei. Quamquam quid ego Pomponatium commemoro? Nullus locus est in humanis disciplinis, de quo plures, ac copiosius, non docti tantum, sed indocti scripserunt. Tribus olim libris Augustinus vir omnium veterum perspicacissimus, ac in obstrusissimis quaestionibus versandis instructissimus, subtiliter de libero arbitrio disputavit, duobus de ordine, ut constaret, & nihil esse in natura fortuitum, ac extra ordinem, ne vitia quidem & peccata, & in hoc rerum omnium ordine ita innexas esse voluntates nostras, ut liberae sint & sui juris. Alexander Aphrodiseus magno & acumine & doctrina eandem, ut dicitur, Spartam adornandam suscepit in libro illo vulgatissimo* de Fato, *ita tamen, ut dum a Fato Aristotelem vindicare vult, nec cum Aristotele, nec secum consentiat, id, quod jure ei objicit Pomponatius. Cui non dictus Hylas? Theologorum mox Peripateticorum nemo unus non ejus provinciae sibi triumphum ambivit. Nova hinc excitata philosophia: in Gallia, & Anglia veteres recentatae sunt cicatrices. Fuere qui Fatum aperte tuerentur, Hobbesiani, Spinozistae, Tolandistae, quibus viri doctissimi plures, ac mascule restiterunt.*

Nec inter philosophos modo, sed & inter **Theologos** *par lucta. Stoicis accedere videbantur veteres Pharisaei, Epicureis Saducei. Eae contentiones renovatae identidem. Pelagiani nonnihil habebant Epicureismi: Stoicismi Praedestina-*

LXXVI. Nullum est Fatum Stoicum.

D. Fatum Stoicum est series causarum, quarum altera ab altera determinetur, cujus seriei Deus est caput, qui *Fata semel scripsit*, *semper sequitur*, ac *necessario* scripsit *necessario* sequitur (def. 54.): Si autem Fatum hoc existit, nihil est in nostra potestate, uti supra demonstratum est: sunt vero quaedam in nostra potestate (prop.75.): Fatum ergo Stoicorum nullum est.

Schol. Potuit hoc Fatum, quippe quod multa habet cum Spinozistico communia, per propositionem 74. everti. Nam quum ut Dei natura, ita Dei voluntas nulla nec exteriori (prop. 13.), nec interiori necessitate (prop. 74.) rapiatur ad Mundi procreationem ac conservationem; nec a Dei natura existit series illa necessaria, quod est Spinozae Fatum; nec a Dei voluntate, quod est Fatum Stoicum: sed necessitate tantum, quae *convenientiae* & *moralis* aut *ex suppositione* dicitur, rerum ordo & est, & quo destinatur pergit. Quo fit ut & Deo sua constet semper & integra libertas, & creaturis rationalibus relinquatur. Sed quoniam plerisque placet haec duo Fata distinguere, quae certe nonnulla habent diversa, operae pretium fuit, post illam, quae est *a priori*, ut inquiunt, hanc, quae est *a*

 poste-

stinatiani, quicumque tandem illi fuerint; neque enim id ego. Jam Calviniani puri putique Stoici: Epicureis affines Sociniani, eorumque nepotes Arminiani. Fatistas adortus est nuper vir nobis amicus Thomas Moniglia, idque magna & elegantia & doctrina. Sed illud tot disputationibus factum est, ut si quis tam sit firmo pectore, ut in haec dumeta ingredi valeat, ac pervadere omnia, clamare possit, fecistis probe: incertior sum, quam antidhac. *Itaque mittamus tandem quaestiones. Quum constet & nihil esse posse in mundo fortuitum, & nos imperium in actiones nostras plerasque habere, fateamur potius cetera mentis nostrae captum superare: nec improbum sine exitu laborem suscipiamus, eaque libidine disserendi nobis intexamus retia, quae deinde retexere nequeamus.*

posterioribus, demonstrationem addere.

Jam Fatum hoc ex Stoicorum doctrina sic exprimit Seneca (*a*), *Ita haec servant cursum suum irrevocabilem, ex destinato fluunt. Et quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superveniens praecipitat: Sic ordinem rerum Fati aeterna series rotat, cujus haec prima lex, STARE DECRETO*. Et Seneca Trag. in Oedipo (*b*).

Fatis agimur: cedite Fatis.
Non solicitae possunt curae
Mutare rati stamina fusi.
Quicquid patimur mortale genus,
Quicquid facimus, venit ex alto,
Servatque sua decreta colus
Lachesis . . . .
Non illa Deo vertisse licet,
Quae nexa suis currunt causis.

Sed mirum est, potuisse Stoicos cum hac Fati immutabilitate προνοιαν illam jungere, docereque mundum non ex aeterno factum, quemadmodum patet ex lib.II. Ciceronis de Nat. Deorum, ubi Balbus ille Stoicus egregie de Deorum providentia disputat. Mirum, inquiunt, non est: quippe Christiani Theologi & Fatum docent, & providentiam. Quonam, inquam, modo? Nempe, inquiunt, statuunt Mundum hunc esse Mundi *intelligibilis* & aeterni quasi effigiem, eundemque ordinem atque cursum tenere, quo *intelligibilis* ille continetur. Ex quo fit, pergunt, ut non magis sit in hoc aliquid mutabilis, quam in illo. Argumentum est haud dubie, quod doctis plurimis crucem fixit, etiam Gentilibus in primis Tullio (*c*), qui ne Fatum admitteret, futurorum liberorum negavit ullam habere Deum anticipatam cognitionem. Hinc factum est, ut Sociniani Theologi, quamquam tribuerunt Deo praescien-

(a) *Qq. Nat. lib.* 2. *cap.* 53.
(b) *Act.* 5. *v.* 980.
(c) *Lib.* 2. *de Divinitat.*

ſcientiam earum rerum, quae ſuis *decretis*, ideſt ſua voluntate, futura ſtatuit, negaverint tamen ei earum rerum praeſcientiam, quae a libera hominis voluntate pendent, velut rerum minime natura ſcibilium, & cum Cicerone ſenſerint. Nam, inquiunt, quum mentes humanae ſint actionum ſuarum & voluntatum libera principia, ſeſe determinant: quum vero incertum ſit, quam in partem ſe determinent, Deo id notum eſſe nequit. Jam vero ſi quis aſſerat Mentes non ſe ipſas determinare, ſed determinari a Deo, tum profecto, addunt, de libertate noſtra actum eſt. Nec enim Spinoza & Stoici aliud contendunt, niſi hoc ipſum, nullam eſſe rem & cauſam factam, quae ab alia non determinetur. Itaque res eo adducitur, ut aut libertas, aut Dei his de rebus praeſcientia ſit neganda. Nos qua ratione hunc nodum ſolverimus, vide Scholion prop. 72. & 74. Hoc in loco unum addo, non idcirco rei alicujus exiſtentiam pernegandam eſſe, quod ejus naturam, aut cum alia relationem, non ſatis clare intelligamus, niſi ab eo, qui mentem ſuam *Veri*, & *Falſi*, menſuram ponat. Quoniam ergo conſtat; & nos libertate uti, & Deum eſſe omnium poſſibilium praeſcium, etiamſi haec duo nectere & conciliare inter ſe nequeam, non recte tamen alterutrum negabo, niſi ſanioribus deridiculus eſſe velim.

CAP. IX.

De Natura Mundani Spatii.

CUm in hoc capite ad opinionem in hoc ſaeculo longe lateque diffuſam confutandam aggrediar, *ſpatium* nempe undequaque *immenſum*, *aeternum*, *incorporeum*, *immobile*, *indiviſibile*, ne ulla mihi ex novo, ut heic videri poteſt, conatu, invidia creetur, duo ut lectores animadvertant, oro. Primum hujuſmodi res nullius hominis auctoritate praefiniendas, ne a philoſophandi libertate in antiquam iterum Peripateticorum

tyrannidem delabamur. Quocirca argumentis res conficienda, & resonantia illa hinc inde pugnantium Philosophorum nomina tantisper seponenda. Alterum, ut, si auctoritate standum sit, animadvertatur, non minus graves Philosophos, & Mathematicos ex una, quam ex altera parte judices sedere. Neque enim putandum est Leucippum, Democritum, Epicurum, Lucretium, Gassendum, Morum, Lockium, Newtonum, Gravesandium, Musschembroekium rem acu tetigisse: Aristotelem vero, Cartesium, Malebranchium, Regium, Rohaltum, Hobbium, Leibnitium, Hartsoeckerum, Wolfium, caecutiisse. Quis praeterea credat clarissimis, ut putant Newtonianorum *demonstrationibus*, Philosophos atque Mathematicos ingenuos refragari? Demonstrationis enim Mathematicae ea est vis, ut nemo, nisi stupidus, ei repugnet. Atque hoc argumento est rem non esse adhuc ad exitum adductam. Accedit, quod Newtonus ipse in quaestionibus Opticis, spatium mundanum fluido aethereo repleri supponit, quamquam illud rarissimum habet & tenuissimum. Robertus Green (*a*) in Principiis Philosophiae, quae Anglice scripsit, animadvertit, Newtonum in altera Optices editione vacuum, quod in prima affirmate constituerat, convertisse in *fluidum aethereum*, & in altera item Editione Principiorum, propositionem, *quod detur Vacuum*, in hanc, quod res omnes non sint aequaliter plenae, Scilicet etiam ubi quis in animum induxerit, vacuum illud immensum negare, totumque mundanum spatium materia esse plenum constituerit, materiem vero non ubique homogeneam, neque ejusdem activitatis posuerit, poterit ea spatia vocare vacua, quae materiae illius tenuissimae, atque activitatis minime sensibilis, non vero istius crassioris, atque majoris & sensibilis activitatis, sunt plena. Qua de re paulo post.

Quum autem olim & ipse doctrinam hanc spatii immensi

(a) *Vide Acta Lipsiensia An.* 1729. *pag.* 240., *&* *Anno* 1730. *pag.* 207.

mensi & vacui sectatus fuerim, docuerimque pertinacius, quaeret a me quisquam fortassis, ecquid causae fuerit, quam ob rem pertinaciter nunc rejiciam? Ego vero candide dicam. Principio, argumenta, quibus vacuum istuc afferi solet, quum ad incudem revocassem, sensi probari illis quidem, existere spatium aliquod, in quo sensibilia corpora locata intelligerem, sed cujus naturae illud sit, minime demonstrari. Tria autem subibant animum. Primum esse fortassis fluidum subtilissimum, quod sensibus non perciperetur, flexile tamen, ac mobilissimum, etiam in minimis sui particulis. II. Esse rem unam & simplicem, qualem Epicurei constituunt. III. Esse ipsam Dei immensitatem, ut Deus sit cunctorum locus. Ut à postremo incipiam, illud quamquam non vacabat auctoritate veterum quoque aliquot Patrum (*a*), nimis esse periculosum videbam, eoque ansam nescio quam Spinozistis dari, quos ego quum in his elementis oppugnatum irem, intellexi ab ea me opinione recedere oportere, etiam, ut esset illa falsissima, si utcumque defendi potuisset. Alterum, nisi si dicere vellem cum Gassendo vacuum esse rem mediam inter substantiam & nihil, per se tamen permanentem & constantem, quod quantum sit absurdum nemo ignorare potest, exigebat, ut rem Deo coaevam ponerem, in qua nihil illi insit juris, quod ego in primis impium, atque tale, quo tota naturalis Theologia subvertatur, censeo. Itaque primum veri esse similius arbitratus sum, idque tanto liberius sum complexus, quanto cum gravissimorum Philosophorum consensu.

Tum vero, quum in rem ipsam acrius inquirerem, non intelligebam, quo tandem ex fonte haec in nobis vacui ipsius realis notio informari posset. Ratum enim mihi ac certum est, ea, quae in nos nullo modo agunt, idest nec *immediate*, nec *mediate*, omnino a nobis ignorari. Nam qua ea via & ratione perquiramus, quando

(a) *Vide Petavium Dog. Theolog. T. I. lib. 3. cap. 9. §. 10.*

quando nullas eorum ingenitas a natura notiones habemus? Quum autem vacuum istud, si quidem ullum est, nec patiatur quidquam, nec agat, nullamque habeat cum reliqua rerum universitate connexionem, suspicabar, quidquid super ea re in Scholis constitueretur, divinationi esse persimile. At enim, locum corporum esse aliquem necesse est. Nempe crassiorum corporum locum inter nos aerem habemus. Habeat aer & suum locum, qui sit subtilior aether. Potest hic & alium subtiliorem habere: quis enim quousque materiae tenuitas portendi possit, novit? Quaeretur, an ullum his fluidis multiplicandis faciemus finem? Equidem facimus, sed ita ut postremus & reliquis & sibi sit locus: alioquin eodem argumento & loci locum, ac spatii spatium quaerere possimus. Quidquid ejus sit, quidvis potius dixerim, quam ut substantia una, simplex, immensa, nihil tamen agens nec patiens, res omnino otiosa invehatur, cujus nullam notionem, nisi divinando tantum, habere possimus, Sed argumenta primum Epicureorum perpendamus.

LXXVII. Nec gravitatem, nec soliditatem corporum absolute cognoscimus, sed ex relatione ad alia corpora.

Schol. Nempe gravia dicimus, quae vi aliqua ad commune centrum adiguntur: quo circa si vis ad centrum corpora propellens cesset, nihil *grave* habebimus. Ob eandem rationem, quum Cartesius partibus materiae vim, qua a centro recederent, tribuerit, omnia corpora fecit levia. Corpora igitur natura sua *centripeta* dicuntur gravia, centrifuga appellari possunt levia. Itaque vis *centripeta* est vis gravitatis (*a*), ut vis centrifuga est vis levitatis. Eodem modo de soliditate ratiocinabimur. Nempe eam extensionem dicemus solidam, quae aut tactui nostro resistit (*b*), aut quam alteri extensioni resistere videmus. Est nempe soliditas vis

---

(a) *Newtonus lib.* 1. *Princip. Schol. defin.* 5.
(b) *Gravesandius Phil. Newt. lib.* 1. *cap.* 3. §. 16.

vis resistendi, ex qua impenetrabilitas nascitur. (def. 62.). Sed quamquam impenetrabilitas ex soliditate nascitur, ex impenetrabilitate tamen soliditatem noscimus, quod attente recolendum.

LXXVIII. Fluidorum elasticorum particulae ab omni parte aequaliter premuntur.

Schol. Propositio est a Mariotto, Niewentitio, Gravesandio, Musschembroeckio, aliisque demonstrata. Repraesentent sibi tyrones partem aliquam fluidi veluti A, circa quam globum fluidi imaginentur, a cujus peripheria infinitae ad A lineae fluidae duci intelligantur: ab omnibus his lineis undequaque A premi asserimus. Sed & A undequaque partes fluidi circum se positas reprimit: nam actioni reactio aequalis respondet, ut jam dudum est a Physicis demonstratum. Huic aequali pressioni undequaque tribuit Gravesandius quietem fluidorum. Eadem esse potest causa cur aqua compressa non densetur. Ex hac vero fluidorum proprietate valde probabile argumentum desumi potest, *nullum esse in rebus inane*. Etenim si fluido inane ullum admixtum est, vix intelligi potest, qui fiat, ut quaelibet fluidi particula undequaque prematur, utque fluidorum consistat aequilibrium. Nam respondere corpora premere alia corpora sine contactu, id quidem est desipere: quod enim premitur tangatur a premente oportet. Quod si quandoque observetur corpus in aliud paullo distantius agere, id fit procul dubio intercedente materia alia subtiliore, & sensibus impervia. Sunt qui putant Newtonum in eam opinionem ivisse ut putaret etiam sine ulla intermedia materia posse corpus in corpus etiam distantissimum agere, in eamque inductum suo mundano systemate. Quod ego verum non puto. Nam gravitationes magnorum corporum Newtonianae, quae attractiones quoque, non ex causa, sed ex phaenomeno, vocari consueverunt, impulsiones potius dicendae sunt vis ea corpora pervadentis, ac corpora ad corpora agentis, ut rerum series ac ordines conserventur. Scilicet vires istas centripetas esse immediate a Deo censuit Newtonus. Itaque

que spectari possunt velut effectus potentiae divinae voluntate sua corpora ad communia quaedam centra impellentis, non vero velut actiones corporum, quae in medio vacuo sine ulla substantia constent, quod nec Newtonus dicit, nec si dicat, ratio patitur ut ei magis, quam naturae rei assentiamur.

LXXIX. Ex motu corporum, ex Astrorum aequabili & perenni circulatione, ex jactu luminis fixarum, ex magnis Cometarum caudis (a) nulla solida argumenta pro vacui existentia desumi possunt.

D. Ex his phaenomenis solida pro existentia vacui argumenta desumerentur, si esse omnino non possent, nisi vacuum esset. Ita enim Epicurei & Newtoniani argumentantur. Nisi est vacuum, in quod corpus eat, quum omnis materia sit aeque solida, corpus nihilo commoveri potest magis, *quam si dura silex, aut stet marpesia cautes* .... Deinde motus Astrorum in pleno fieret continuo tardior, ob medii resistentiam. Accedit eodem, lumen fixarum in tanta distantia non fore ad nos permeaturum, continenter a medio solido retusum. Tum vero, tam ingentes Cometarum caudae, qui hac illac moveri possent? At haec phaenomena omnia explicari etiam in spatio pleno quidem, sed fluidissimo & mobilissimo, Philosophorum saniores agnoscunt: nulla ergo inde solida pro vacuo argumenta desumi possunt.

Schol. Sane quum in medio fluido, elastico, & mobilissimo pars quaelibet undequaque prematur (ex prop. 78., si aut fluidi pars aliqua, aut durum fluido mersum resistentiam versus quamcumque directionem superaverit, tum pars fluidi anterior cedet etiam anterius; & poste-

---

(a) *Habent haec argumenta* Lockius *lib.* 2. *cap.* 13. §. 23. *Gravesandius in Philosophia Newt.*, *Musschembroeckius in Elementis* §. 47. *& in Specimine Gallico cap.* V. *Voltaerius in Phil. Nevvt. Eorum partem protulerant Lucretius, Gassendus, & Nevvtonus.*

posterius, aut circumjacens fluidum sequetur. Quumque partes hujus fluidi aptissime sibi, aut duris corporibus, cohaereant, variisque figuris aptare se possint, potest motus continuari quacumque, sine ullo vacuo. Nunquam hoc esse ἀδύνατον demonstraverunt Epicuri Sectatores. Nam quod Raphson (a) reponit, ita si sit infinitos vortices in singulis motibus excitandos esse, haud illa meliora sunt. Quippe quum rerum natura per minima agat, ac sensibus nostris impervia, fateor me ignorare, quot in singulis motibus laterales circumpulsiones contingant: sed contingere oculis intueor, dum dura corpora per fluida crassiora duco: tactu quoque persentisco, dum me aut per aquam, aut per aerem moveo. Nec dubito id ita etiam se habere in subtilioribus fluidis. Sed Lucretius hanc responsionem occupasse videtur loco prorsus elegantissimo (*b*). Quaerit enim, principium motus qui fiat sine vacuo? Reposuit ei Hobbius, principium in natura motus nullum fieri sine motu altero antecedente: nec enim vero a quiete ad motum quidquam sine motu altero transit. Id vero quod nos principium motus dicimus non ita *absolute* est, sed *relative*: quod nimirum in eo corpore motum fieri incipit a causa quæ in motu est, quod corpus antea quiescebat. Quod vero ad lumen fixarum pertinet, id paulo ineptius argumentum est, in quo adornando non mirum est Volterium, Poetam meliorem, quam Philosophum, laborasse. Nam & immensum fixarum lumen vix puncti instar nobis cernitur, quod probat per vacuum non meare; & in Newtonianorum ipsorum systemate eadem, aut vix minor est difficultas: quippe negare nequeunt illud vacuum, per quod lumen fixarum transit, non solum lumine quaqueversum sese agitante, sed etiam plurimis Planetarum atmosphaeris, non modo in vortice Solari, sed in

(a) *In dissert. de spatio reali.*
(b) *Lib.* 1. *v.* 371.

in aliarum quoque fixarum ſyſtematibus repleri. Muſschembroekius, magnus ille vacui aſſertor, inter rationes, quas profert, ut explicet, cur pendulum in vacuo Boyleano non poſſit perenniter & aequabiliter ſuas oſcillationes continuare, una eſt haec, quo *ignis & lux penetrent per omnia, & reſiſtant omnibus corporibus, quae moventur* (*a*). Motum vero Aſtrorum continua Dei actione conſervatrice indigere, ipſe Newtonus fatetur. Quid quod ne vacuum quidem illud impedire poteſt, quin Aſtrorum motus tardior in dies fiat, ſi nulla actione Dei conſervetur? Nam certe effluvia Aſtrorum, quae ex tot ſaeculis ſpatium replent, paullatim denſari oportet, & qualemcumque motibus illis reſiſtentiam afferre. Quod quum non obſervetur, manifeſto apparet, Cauſam motus Aſtrorum perpetuo illum conſervare, aut producere. Caeterum ſi Aſtra in vacuo moveantur, itaut nullam patiantur reſiſtentiam, qua ratione ex calculis Newtonianis deduci potuit, Telluris motum poſt 25. millia tandem annorum plane ceſſaturum? Qua ratione concludi, ordinem mundi ſubinde *manu reſtauratrice* indigere?

LXXX. Cur corpora ſint gravia, incertum adhuc eſt.

Schol. Fatentur id Philoſophi omnes ingenue. *Cauſa gravitationis ignoratur ab omnibus mortalibus*, inquit, Muſschembroekius (*b*). Sane ipſae Philoſophorum diſcordiae id ſolidiſſime demonſtrant. Ariſtotelei principium ut gravitatis, ita levitatis corporibus intrinſecum poſuerunt. Hic accedere nunc Newtoniani videntur, niſi quod omnia corpora *gravia* faciunt. Omnia corpora eſſe *levia* cenſuit Carteſius, ideſt omnia vi quadam praedita eſſe, qua conentur recedere a centro motus: gravia vero fieri putavit preſſione eorum, quae validius a centro vorticis recedunt. *Preſſione aeris* corpora eſſe

(a) *In Elementis Phyſicis* §. 386. *Edit. Anni* 1741.
(b) *In Elem. Phyſ. Mathem.* §. 172.

esse gravia placuit Regio. Gravitatem nasci a *Spiritibus ex corpore manantibus* opinatus est Keplerus. Id provenire a *mutua corporum attractione* sensit Gassendus. Corpora gravitare, *quia extra propria loca existunt*, tradidit Calatus. Corpora evadere gravia per *actionem divinam iis superincumbentem* verius suspicatur Muschembroekius. Nempe, dum animo mihi observatur ingens illa massa fluida, quam sub rerum initium Deus creavit, & ex qua mundum conformavit; simulque spiritus ille Jehovae, qui incumbebat *aquis*, ideft fluido, si recte accipio, videre mihi videor totum illud fluidum divina vi, & vi ζωοτικη, ut Chrysostomus eleganter habet, undequaque premi. Conjecturae!

O curas hominum! O quantum est in rebus inane.

LXXXI. Ex majori vel minori gravitate corporum nullum argumentum pro vacuo statuendo desumi potest.

D. Cur corpora sint gravia ignoratur (prop. 80.); ergo ignoratur cur quaedam graviora sint, alia minus gravia. Major ergo aut minor gravitas corporum vacuo interspersо tribui nequit.

Schol. Sed opponunt, gravitatem esse *proportionalem* quantitati materiae: corpora ergo graviora plus habent materiae, quam minus gravia, dum moles sunt aequales, ideft corpora minus gravia plus habent vacui interspersi. Cui argumento Scholasticus responderet, *peti principia*. Sane qui asserit gravitatem esse *proportionalem* quantitati materiae, is asserit corpora graviora habere plus materiae, minus corpora leviora, ideft id tanquam certum asserit, de quo contenditur acerrime. Negamus igitur propositionem illam. Sed inquiunt, experimentis ea patet. Respondemus experimentis hoc patere, principium gravitationis non eodem modo in omnia corpora agere, non vero gravitatem esse proportionalem quantitati materiae. Quae autem causa sit cur principium gravitationis non eodem modo agat in omnia corpora, id incertum adhuc est & obscurum. Quis enim intellexerit (ut ponamus a vi insita gravitatem nasci, quando in mechanicis causis parum inest probabilitatis) qua lege vo-

luerit Deus, hanc vim in corpora agere? An scilicet aeque in omnia corporum genera, an diversa pro diversa eorum natura: id enim expediendum est, priusquam quidquam inde pro vacuo conficere liceat. Quid, quod in vacuo Boyleano, *quicquid est corporeum aequalis magnitudinis, ex quocunque genere fuerit corporum, eandem gravitatem habere*, non tantum aeque velociter descendere, rotundis verbis ipse Musschembroekius fatetur? (a). Quod si verum est, gravitas non est proportionalis quantitati materiae sed variae agit in corpora, pro ut ea varie cum aliis mixta ac copulata sunt. Ad haec, cur sub aequatore corpora eadem minus gravitant? quia scilicet ibi major est vis centrifuga; consequenter minor centripeta. Quis nunc doceat, vim hanc centrifugam motu Telluris non majorem communicari subtiliori materiae, veluti aeri, aetheri, aliis fortassis ignotis, quam crassiori? Cur tandem corpus minus gravitat in majori a Telluris distantia? Nam si quidquid corporeum est, grave est, semper aeque corporeum, aeque grave erit. Minor ibi, inquiunt, est vis centripeta. Nempe minor gravitas: idest minus ibi gravitat. Non est id ludere verbis? Apparet hinc principium gravitationis nec semper, neque ubique eodem operari modo.

LXXXII. Corporum *densatio* & rarefactio commodissime & clarissime explicantur, illa quidem per insensibilis, & fluidissimae materiae *expulsionem*, haec per ejusdem intromissionem. Ex. g. Videmus aquam salibus rarefieri, & in glaciem gliscere, iisdem extractis ope caloris, densari. Nec alio modo hanc aquae densationem, & rarefactionem Newtoniani explicant (b). Quae quum sint, ex corporum densatione & rarefactione nullum pro vacuo asserendo argumentum desumi potest. Miror igitur illi argumento tam confidenter Newtonum, acutissimum certe Philosophorum, haesisse (c).

LXXXIII. Resistentiam, quam corpora mota in fluidis

(a) *Musschemb. in Elem.* §. 163. *primae edit.*
(b) *Musschemb. ibid.* §. 893. *Gravesandius, aliique.*
(c) *Nevvt. in Principiis lib.* 3. §. 6. *coroll.* 3. & 4.

dis majorem aut minorem patiuntur minime vacuum esse probat. Resistentia enim haec non nascitur ex soliditate, sed ex inertia. Est autem inertia non in omnibus corporum generibus aequalis: nam sunt corpora alia aliis agitatiora: quae agitatiora sunt, atque ejus naturae, ut facile aliorum motum excipiant, minus ego inertia appello: magis, quae minori vi motrice praedita sunt, minusque sunt apta aliorum motibus excipiendis. Quae corpora per alia minus inertia moventur, minorem patiuntur resistentiam, majorem quae per magis inertia. Quid si dicamus inertiam a viribus centripetis nasci, vires vero centripetas non esse in omnibus aequales? Ac in Cartesiano quidem systemate quum vires centrifugae non sint aequales in omnibus corporum generibus, nullo negotio intelligitur, qui alia aliis sint inertiora. Ut proinde facillime ii hoc argumento, quo recentiores triumphant, sese extricent.

Schol. Atque haec sunt potissima Epicureorum & Newtonianorum argumenta, quibus vacuum asserere conantur, partim, ut apparet, vix probabilia, partim minus apta. Quamobrem miror Musschembroekii confidentiam, qui, argumentis illis productis, perorare audeat, *caecutire eos*, qui in tanta Europaearum litterarum luce vacuum istuc dari negant (*a*). Jam vero, ne recentiores isti Philosophi superbiant, quum de vacuo disputant, nullum novum argumentum protulisse, sed Lucretiana adornasse, demonstremus. Primum Lucretii argumentum, quo maxime nititur, depromitur ex motu. Nam si non esset vacuum, inquit (*b*),

.... Nulla ratione moveri
Res posset: namque officium quod corporis extat
Officere atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: haud igitur quidquam procedere posset,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.

Tom.I. L Pergit

(a) *Loco citato* §.47.
(b) *Lib.*1. *de Nat. rerum* ℣.336.

Pergit vero Lucretius, atque argumenta ex corporum penetratione profert (*a*),

In saxis ac speluncis permanat aquarum
Liquidus humor, & uberibus fient omnia guttis:
Dissupat in corpus cibus omne animantum:
Crescunt arbusta, & faetus in tempore fundunt,
Quod cibus in totas usque ab radicibus imis
Per truncos ac per ramos diffunditur omneis.
Inter septa meant voces, & clausa domorum
Transvolitant. Rigidum permanat frigus ad ossa.
Quod nisi inania sint, qua possent corpora quaeque
Transire, haud ulla fieri ratione videres,

(*b*) Accedit tum ad argumentum a varia gravitate deprumptum.

Denique cur alias alii praestare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura?
Nam si tantandem est in lanae glomere, quantum
Corporis in plumbo est, tantundem pendere par est,
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum,
Contra autem natura manet sine pondere inanis.

(*c*) Tandem argumentum a condensatione producit

Nec tali ratione potest densarier aer,
Nec, si jam posset, sine inani posset, opinor,
Se ipse in se trahere, & partes conducere in unum.
Quapropter, quamvis caussando multa moreris,
Esse in rebus inane tamen fateare necesse est:

Mulchembroekius utitur praeterea in vacuo asserendo celeri dissociatione duarum laminarum, quae plene sibi cohaerebant, aut subita fractura corporis cylintrici, ad cujus, inquit, centrum antequam pertingat aer, qui profecto successione sua, ut caetera corpora, movetur, vacuum erit. Id ipsum vero argumentum Lucretius eleganter concinit lib.1. v.385.

Po-

(a) *Ibid.* V.349.
(b) *Ibid.* V.359.
(c) *Ibid.* V.395.

Postremo duo de concursu corpora lata &c.

In quo non video quid inesse ponderis possit, quum ut aer, ita separatio laminarum, aut partium cylintr successione moveantur. Praeterquamquod quum nondum constet, nullum esse aliud fluidum mundanum subtilius, ac mobilius, quinimmo gravissimae conjecturae esse aliquod suadeant, ne hoc quidem Lucretiano argumento quidquam indubium conficitur.

LXXXIV. Extensio substantia non est, sed est aut modus, aut attributum substantiae.

D. Substantia intrinsece ab alia non pendet, sed ita per se constat, ut sit primum subjectum ejus, quod est, aut fit (Def. 21.) Quamobrem esse nequit ens compositum ex iis, quae realiter distinguntur ac separabilia sunt, sed debet esse physicos simplex (prop. 23.). Jam vero quum dico, extensionem, nisi extensionem tantum imaginariam dicam, qualis est, quam animo concipiunt Geometrae, simul dico, *aliquod extensum*, *rem extensam*, cujus subjectum sit aliquod necesse est, quando *nihili* extensio non est. Quocirca extensio intrinsece pendet a re, cujus est, atque idcirco aut modus est. aut attributum rei & substantiae alicujus.

Schol. Apposite Cartesius (a). *Quum ex hoc solo*, inquit, *quod corpus sit extensum in longum, latum, & profundum, recte concludamus illud esse substantiam, quia omnino repugnat, ut NIHILI SIT ALIQUA EXTENSIO; idem etiam de spatio, quod vacuum supponitur concludendum est; quod nempe, quum in eo sit extensio, necessario etiam in ipso sit substantia.* Nec alio modo ratiocinatur Morus. *Necesse est*, inquit (b), *ut reale aliquod subjectum huic subsit extensioni* (vacuae), *quum sit attributum reale.* Nec dissentit Clarkius, *spatium*, inquit, *substantia non est, neque ens aeternum & finnitum, sed proprietas entis aeterni & infiniti* (c). Idipsum quoque scribit

(a) *Principiorum p.* 2. *Art.* 16.
(b) *Part.* 1. *Enchir. cap.* 8. §. 6.
(c) *Recueil &c.* 4. §. 2. & *Respons.* 5. §. 10.

bit Newtonus (a). Praeclare ſuper ea re diſſerit Leibnitius in *examine* Principiorum Malebranchii, Recueil, de diverſes pieces pag. 221. tom. 2. *contendo*, inquit, *extenſionem nihil eſſe aliud, niſi ens abſtractum, ſi a re ipſa cujus eſt, ſegregetur. Ea igitur a ſubjecto aliquo pendet, atque ad ſubjectum iſtud refertur, non ſecus atque ad rem durantem duratio. Praeterea extenſio aliquid etiam anterius in eo ſubjecto ſupponit: ſupponit nimirum ejus ſubjecti qualitatem aliquam, proprietatem, naturamque quamcumque quae cum ſubjecto extenſo extendatur, dilatetur. Quocirca extenſio erit hujus qualitatis, aut naturae velut diffuſio quaedam, quomodo in lacte extenſio albedinis, in adamante duritiei extenſio, effuſiones ſunt lactis & adamantis. Ac dicere poſſumus, id eſſe extenſionem ad ſpatium, quod eſt duratio ad tempus. Nimirum duratio & extenſio attributa ſunt rerum quae durant, & extenſae ſunt: Tempus vero & ſpatium ideae abſtractae, quibus durationem, & extenſionem metiamur*. Quae cum ſint, neque nos ſpatium, in quo craſſiora corpora moveantur, negemus, quinimmo id nemo, niſi ſtultus, negaverit, tota controverſia huc redit, quaenam ſit hujus ſpatii ſubſtantia, ſimplex ne, una, immobilis, penetrabilis, an multiplex, mobiles omnes, activae, ſeu reſiſtentes? Si primum conſtiterit, vacuum in Natura erit: ſi alterum, nullum omnino, ſed quod vacuum dicimus, id ſubtiliſſimum erit fluidum ex infinitis pene monadibus activis ac reſiſtentibus compoſitum.

LXXXV. Subſtantia ſpatii nequit eſſe ſubſtantia a ſubſtantia *materiae* diſtincta, *una*, *immobilis*, & *indiviſibilis*.

D. Prima pars. Si ſpatium eſt ſubſtantia a ſubſtantia materiae diſtincta, erunt duae extenſiones *formales* ſpatii, & materiae, item diverſarum extenſionum ſubjecta diverſa, ac diverſae proinde ſubſtantiae (prop. 84.) Quum autem ſubſtantia materiae ſubſtantiam ſpatii omnimode penetret; erunt una eademque ſubſtantia (prop. 61).

(a) *In Sch. gen.*

61.). Sunt autem haec contraria, quorum proinde unum tantum verum esse potest (prop. 54.), nec fieri potest, ut substantia spatii a substantia materiae non penetretur, nec ut penetrata sit distincta; nullum igitur erit spatium hujusmodi vacuum (*Schol.* prop. 84.).

D. Secunda pars, nempe quod substantia spatii nequit esse indivisibilis & immobilis. Si substantia spâtii penetretur a materia, seu si subjectum primum extensionis vacuae penetretur a subjecto primo extensionis corporeae, efficitur una cum materiae substantia: est autem materia divisibilis & mobilis, uti patet; ergo & substantia spatii, atque ideo unum subjectum est ejus, quod spatium dicitur, & materiae. Materiae palmus palmum spatii penetret, aut illi proprietates suas communicat, aut non. Si primum duo illi palmi efficient palmum unum, *solidum, mobilem, divisibilem*; *& penetrabilem, immobilem, indivisibilem*. Quum vero id sit idem constare ex contrariis; sequitur, spatium penetrari cum materia non posse, adeoque aut nullum esse, aut esse solidum, seu materiam.

Schol. Demonstratio nititur prop. 61., nec convelli potest, nisi illa negata. De illa autem quid Philosophi censebunt, ignoro. Hoc scio, me longa atque improba meditatione intelligere non potuisse, duas substantias formaliter extensas omnimode se compenetrare, & interim manere distinctas, eodem modo quo Lokius ipse vacui hujus alias assertor intelligere non potuit, duas materiae partes penetrari, neque unam eandemque effici. Quum autem de spatio vacuo Epicureorum actum sit, si propositio illa 61. vera est, Philosophos oro, ut ea de re serius cogitent, & humanitus me admoneant, antequam nostra haec qualiacumque damnent. Res enim est non levis, ut quidam fortasse putabunt.

LXXXVI. Substantia spatii vacui secundum Morum, Newtonum, & Clarkium est Deus.

Demonstratur horum Philosophorum verbis. Ea de re sic disputat Morus (a). *Neque enim reale dumtaxat,*

 sed

(a) *In Ench. p. prima cap. 8. §. 9.*

sed divinum quoddam videbitur hoc extensum infinitum ac immobile, quod tam certo in rerum natura deprehenditur, postquam divina illa nomina vel titulos, qui examussim ipsi congruunt, examinaverimus, cujusmodi sunt quae sequuntur, quaeque Metaphysici PRIMO ENTI speciatim attribuunt. Ut, Unum, Simplex, Immobile, AEternum, Completum, Independens, A se existens, Per se subsistens, Incorruptibile, Necessarium, Immensum, Increatum, Incircumscriptum, Incomprehensibile, Omnipraesens, Incorporeum, Omnia permeans & complectens, Ens per essentiam, Ens actu, Purus actus. Non pauciores, quam 20. tituli sunt, quibus insigniri solet divinum Numen, qui infinito huic loco interno aptissime conveniunt. Haec ille. §. vero 15. ejusdem capitis, ait *esse hanc rudem quantum ὑπογραφην, seu delineationem essentiae divinae, cui tantum operationes vitales addendae remaneant.* Audiamus nunc Newtonum (*a*). *Deus* inquit, *aeternus est & infinitus, omnipotens & omnisciens, idest durat ab aeterno in aeternum, & adest ab infinito in infinitum, omnia regit, omnia cognoscit, quae fiunt, aut sciri possunt. Non est aeternitas, vel infinitas, non est duratio vel spatium, sed durat, & adest. Durat semper, & adest ubique, & existendo semper & ubique, Durationem, & SPATIUM, aeternitatem, & infinitum constituit.* De Clarkio vero, non est quod dubitemus. Esset enim exscribenda tota ejus tractatio *de existentia, & attributis Dei*. Passim quoque idem repetit in Epistolis ad Leibnitium. Scio plerosque fuisse, qui ea in re Newtoni defensionem susceperunt. Quam recte, illi viderint. Mihi persuasum est, hanc esse, quam expressimus, Newtoni sententiam: Id quoque nisi torqueantur, ejus verba, procul dubio significant. Nec poterat ei haec doctrina adeo absurda videri, ut exsecraretur, cum Theologo peracutissimo Leonardo Lessio Societatis Jesu fuerit olim persuasum, spatium-

(a) *Princ. Schol. gen. sub finem.*

tium mundanum incorporeum non nisi sola ratione a Deo distingui. Ejus verba sunt sequentia. *Quare quum Deus sit immensus, & in immensum diffusus, etsi non sunt ibi ulla intervalla creata aut corporea, aut corporalia, sunt tamen increata, aut spiritualia (quibus tamen corporalia possunt coextendi), quae non nisi ratione ab immensitate Dei distinguuntur. Ipsa enim immensitas divinae Substantiae & sibi & mundo sufficiens est spatium, & intervallum capax omnis naturae creabilis tam corporalis, quam spiritualis* (a). Malebranchio tribuit idem Arnaldus, quemadmodum constat ex ejus Epistolis 8. & 9. ad Malebranchium. Sed & ejusdem opinionis fuit Cudworthus, quod non diffitetur interpres ejus eruditissimus ad Systema intellectuale cap. 2. §. 8. Eidem accessit Andreas Ridigerus in Phys. divina lib. 1. cap. 8., vir quidem magnus in Philosophia perturbator, sed ejus generis, qui quandoque magna quaedam excogitant. Putat Laurentius Mosshemius ad caput 5. Systematis Intellectualis Cudworthi sect. 1. §. 25., veterum quoque aliquot Patrum eamdem fuisse mentem. Qua de re in Scholio propositionis 90. dicetur.

Refero & inter hos Patricium. Is Lib. 1. Pancosmiae omni qua potest vi primus omnium Italorum, atque adversus omnes spacium illud immensum adstruere conatus est. Illud & esse, & infinitum esse exquisitis undique argumentis demonstrare aggreditur. Quod postquam effecisse sibi visus est, inquirit accurate prorsus & subtiliter in ejus naturam, quam talem statuit, ut nisi cum Pantheistis faciat, haud tamen longe ab illis distat. Sed videamus primum quid esse ille spacium velit.

Est ergo spacium sui natura mundo prius, primumque rerum omnium mundanarum, ante quod nihil fuit, & post quod omnia fuere. Spacium ergo hoc quod ante mundum

 fuit,

(a) *In lib. de Divinis perfect. cap. 2. quod est de Immensitate divinae Essentiae.*

fuit, & post quod mundus est, & quod mundum & capit, & excedit, quidnam tandem est? Aptitudo ne simplex ad capienda tantum corpora est, & aliud nihil? Suscipit quidem Spacium hoc corpora omnia, sed non videtur aliud nihil esse, quam aptitudo. Sane, si quicquam rerum sit, vel substantia est, vel accidens. Et si substantia est, vel incorporeum quid est, vel corpus. Si vero accidens, vel quantitas, vel qualitas, vel aliud quid tale. Profecto dicimus nos, spacium per se ipsum, quum mundum praecedat, quumque extra mundum sit, nihil rerum esse mundanarum, praeter eam ejus partem, quae mundum capit, aut quod mundus suo corpore occupat. Verum alia res a mundo diversa est. Mundus enim corpus est, spacium vero corpus minime est: nulla ergo categoriarum spacium complectitur, ante eas omnes est, extra eas omnes est. Quid ergo est? hypostasis, diastema est, diastesis, ectasis est, extensio est, intervallum est, capedo, atque intercapedo. Ergo quantitas? Ergo accidens? Ergo accidens ante substantiam? Et ante corpus? Architas uterque, & Senior Pythagorae auditor, & junior Platonis amicus, & qui eos secuti Scriptores categoriarum, hoc spacium non cognovere. Sed sunto categoriae in mundanis bene positae: spacium de mundanis non est; aliud quam mundus est. Nulli mundanae rei accidit, sive ea corpus sit, sive non corpus, sive substantia, sive accidens: omnia haec antecedit; omnia illi uti accedunt, sic etiam accidunt; ita ut non solum quae in categoriis numerantur accidentia, verum etiam quae ibi est substantia, illi sunt accidentia. Itaque aliter de eo philosophandum, quam ex categoriis. Spacium ergo extensio est hypostatica, per se substans, nulli inhaerens. Non est quantitas. Et si quantitas est, non est illa categoriarum, sed ante eam, ejusque fons & origo. Non ergo accidens dici potest; neque enim cuiquam accidit substantiae. Quid ergo substantia ne est? Si substantia est, id quod per se substat, spacium maxime omnium substantia est: substat enim per se, nulli innititur ut sit; nullius eget, quo sustineatur, sed ipsum, substantiis sustentationem praebet, easque ut sint

susten-

sustentat. Si substantia est, quod per se existit, spacium omnium maxime substantia est; quia maxime omnium per se existit. Si substantia est, quae aliis substat, spacium maxime omnium substantia est; omnibus enim substat aliis naturae rebus. Si substantia est, quae nulla aliarum rerum eget ad esse, spacium omnium maxime substantia est; nulla enim aliorum eget, ut sit; reliqua omnia, ut sint, egent spacio. Si substantia primum omnium entium est, spacium maxime omnium substantia est. Primum enim aliarum rerum omnium esse jam est probatum. Hisce ergo rationibus omnibus patuit clarissime, spacium maxime omnium substantiam esse, sed non est categoriae substantia illa. Neque enim individua substantia est, quia non est ex materia, & forma composita. Neque est genus, neque enim de speciebus, neque de singularibus praedicatur. Sed alia quaedam extra categoriam substantia est. Quid igitur, corpus ne est, an incorporea substantia? Neutrum, sed medium utriusque. Corpus non est, quia non est antitypos, aut resistens, aut renitens, non visui, non tactui, sensuum nulli objicitur, aut subjicitur. Incorporeum rursus non est, quia trine dimetitur. Longitudinem, latitudinem profunditatemque, non unam, non duas, aut plures habet, sed cunctas. Itaque corpus incorporeum est, & non corpus corporeum. Atque utrumque per se substans, per se existens, in se existens, adeo, ut etiam per se stet semper, atque in se stet: neque unquam, neque usque moveatur, neque locum mutet, nec partibus, nec toto. Quod enim movetur, per hoc spacium movetur; hoc autem spacium supra se non movetur, neque aliud usquam est supra quod moveri queat. Neque etiam, vel in ipso, vel extra ipsum terminus ullus est unde moveatur, aut quo moveatur. Neque pars ejus ulla, hinc illuc migrat: per partem namque sui ipsius migraret. Et duae spacii partes, altera esset in altera, & supra alteram, & locus illius quae discederet, spacio vacuus remaneret, atque ita spacium seipso vacuum esset. Itaque nec toto, nec partibus movetur. Est ergo & immotum prorsus, & omnino immobile.

Quid

Quid est quod ajo? Stat toto spacium? Stat partibus? An partes habet? Totum ne dici poßest? Partes quidem habet duas, at totum dici nequit. Pars altera spacii ea est, quae mundo plena est; alteraque mundo est vacua, extra mundum est. At totum ex his partibus conflatum, dici minime potest. Nam totum omne partibus constat, omnibus finitis, quibus & ipsum finitum esse necessarium est. At spacium, parte mundo plena, mundi finibus finitum, & aequale est. Parte autem mundo vacua, extra mundum posita, finitum infinitumque, uti docuimus, est simul. Sed utra nam partium harum majores habet agendi, vel patiendi vires, infinita ne, an finita? Vel aequales habet utrasque, vel nullas? Rationabile videtur, infinitam partem majores habere, quoniam aequas habere finitum & infinitum, non est rationi consonum. Multò minus, si finita, & minor pars, majores habere dicatur. Sed prius de infinita. Si ea vires habeat ullas, eas vel in sese exercet, vel in partem finitam, vel in mundum ipsum, ejusque partes. Si in se se eas exercet, alia ejus pars, iis viribus praedita, aget in aliam ejus partem, quae vel easdem vires habebit, vel majores, vel minores, vel etiam nullas? Si easdem quomodo ab aequis viribus patietur? Aut quo modo in aequas aget? Multo minus possibile videtur, si patiens pars majoribus sit viribus. Haec enim potius aget in minores, quam ab his patiatur quicquam. Si vero minoribus sit patiens pars praedita, poterit a majoribus forsitan pati aliquid. Sed quisnam inaequalitatem hanc virium rei tribuit prorsus sibi simili? Et alteram ab altera dissimilem fecit? Non videtur a se ipso, hanc partium dissimilitudinem spacium illud acquisivisse. Ergo ab alio. At a quonam? Quum nihil aliud sit, quam ipsummet? Nihil ergo dissimilitudinem virium ibi creavit. Quid igitur? nihil aget; nihil patietur? Ita prorsus.

Sed quaeret quispiam a Patricio, spacium hoc aeternum ne sit, an creatum? Huic ille quaestioni paucis respondet sub ejus libri initium. *Spacium, inquit, a PRIMO UNO ante entia alia omnia est PROFUSUM,*

& ve-

& veluti *SPIRITU ORIS EJUS EFFLATUM ATQUE DIFFLATUM IN INFINITUM*. Quid aliud requiramus, ut intelligamus, ſpacium Patricio nihil fuiſſe aliud, niſi *effuſionem divinae eſſentiae?* Porro quum inter hos Philoſophos ſtatum certumque ſit, nihil eſſe in mundo otioſum, infinitum hoc ſpatium infinito lumine, quod *primaevum lumen* vocat, plenum eſſe contendit (*a*). Hoc autem lumen a Deo itidem manare docet. *Infinita*, inquit, *eodem in loco*, *Dei lux*, *infinipotens tota ſeſe effudit in actum*, *atque infinitum produxit lumen* .... *Sed origine quidem ſpirituale fuit hoc lumen & incorporeum penitus*. *At poſtquam a fonte ſuo egreſſum per ſpacii partes atque dimenſiones fundi coepit*, *corporale evaſit*, *trine ſcilicet dimenſum*. Quo magis ſeſe explicat, eo mihi propius Pantheiſtis accedere videtur. Paulo poſt hunc in modum ſcribit, lumen hoc eſſe *actum a luce quidem fonte ſuo prodiens*, *non tamen AB EO DISCEDENS*: *continue inde manans*, *ſed per ſe & in ſe exiſtens* .... *eſt ergo lumen primum primae lucis actus*, *ab illa defluens quidem*, *ſed non effluens*, *a ſe ſe non fluens*, *a ſe non diffluens*, *nec ſe circumfluens*, *neque in ſe refluens*, quid ergo niſi prima & aeterna ſubſtantia? Interim, ne quid deſit, ex hac primigenia luce, velut ex materia, Sol & caetera ſydera omnia ſunt conſtituta, ſi credimus Patricio. Fortaſſis non intelligebat vir doctus, quo prorepere: ſed quando id temporis non defuere in Italia, qui impietatem hanc oblique propagarent, id quod Andreae Ceſalpini, & Claudii Berigardi ſcriptiones demonſtrant (*b*), non id ſuſpicione vacat, eodem coeno revolutum Patricium.

Atque hoc in loco ſubit animum inquirere, quid cauſae fuerit, ut nullus pene extiterit, non idiotarum dicam

(a) *Pancoſmiae lib.* IV.

(b) *Vide Berigardum in Circulo Piſano part.* II *circ.* 19.

dicam Philoſophorum, ſed nobiliſſimorum, qui a Philoſophia non eo fuerit perductus, quo ire tota vetat chriſtiana doctrina. Atque Graecos non memorabo, quorum Philoſophia tota profana eſt, atque, ſi recte accipio, purus putuſque Panteiſmus, id quod agnoſcit ſaepe Berigardus. Noſtros ajo Italos, Gallos, Germanos, Anglos. Nullum eſſe dico magnorum iſtorum Philoſophorum, qui dum Philoſophiam e ratione natam aequo nimius provehunt non ad impia Pantheiſtarum dogmata vergant. Illuſtres primum Italiae noſtrae Peripateticos intelligo, qui quum eſſent nimis Ariſtotelei, jure ac merito a viris cordatis hujus provectae impietatis accuſantur. (*a*) In quibus id etiam magis mirum eſt, errorem agnoviſſe, & e Philoſophia defendere voluiſſe, quaſi Ariſtotelei & Chriſtiani una eſſe poſſent. Caeſar Cremoninus in Epiſt. ad Lectorem, quam operi *de Caelo* praefixit, profitetur, *ſe Ariſtotelis principia ſecutum, mirum nemini eſſe debere, nonnulla ſcripſiſſe chriſtianae fidei ac veritati adverſa*. Zabarella, Pomponatius, Ceſalpinus, Berigardus fatentur idem ſaepe: nec intelligo, quum agnoſcerent, ſe non poſſe eſſe Chriſtianos, & Ariſtoteleos, voluiſſe tamen videri utroſque. Idem de Gallis affirmo, Magnano, Carteſio, Malebranchio: de Germanis Leibnitio & Wolfio, quorum doctrina de Univerſo, Subſtantia, Fato nemini eſt ignota. Idem de Anglis nobilioribus: de quorum pleriſque a me dictum eſt *in diſput. de Origine rerum corporearum.* Ejus rei quam aliam cauſam eſſe dicemus, praeterquam rationis brevitatem? Neceſſe eſt enim, ut qui terminos humanae rationis praetergrediuntur, in avia eant, eaque dicant ſaepe numero, quae cum tota pugnant ratione.

LXXXVII. Si ſubſtantia ſpatii vacui eſt Deus, Deus eſt ſubſtantia Spinozae.

D. Si ſubſtantia ſpatii penetrat ſubſtantiam mate-

(a) *Parckerus de Deo diſputat.* 1., *Willemandy in Scepticiſmo debellato*, *Buddeus de Atheiſmo & ſuperſtit. cap.* 1.

materiae, substantia spatii, & materiae una est (prop. 85.): quum autem quae eidem sunt unum, inter se sint unum (prop. 49.), si Deus est substantia spatii, Deus & substantia materiae sunt eadem substantia, nempe Deus est substantia Spinozae (vide Schol. prop. 22.), & Stoicorum Deus, seu mundi τὸ πᾶν. (a)

Schol. Nolim ego Spinozismi insimulare viros doctos, qui & imprudentes fortassis hoc systema complexi sunt, dum crederent Materialismo se adversari. Certe vidit hoc, ut erat perspicacissimus, Newtonus: sed ita occurrit, *in Deo contineri & moveri universa, sed absque mutua passione. Deus enim nihil patitur ex corporum motibus: illa nullam sentiunt resistentiam ex omnipraesentia Dei.* At quum *formalem* extensionem Deo dederis, idest extensionem, quae procul dubio habet partes extra partes, & quidem reales ac veras, non tantum intelligibiles, aut relativas, agnoverisque, hanc rem infinite extensam immediate rerum vitam, motum, actiones producere, etiamsi in eam rem res aliae non reagant, quia *reactio* non est, nisi inter duo corpora; id tamen non prohibet, quin res illa sit prima cunctorum substantia, & anima: nam ne inter mentem quidem nostram & corpus reactio est, nec est ulla inter vim gravitatis & corpora ipsa gravitantia. Itaque satis est, si ex una tantum parte sit *passio*, ex altera *actio*, ut una res alterius anima esse & dici possit. Quidquid autem ea de re sit, certum mihi est, eos qui statuunt, substantiam spatii, idest rem *formaliter extensam*, esse Deum, statuere quoque debere, Deum esse materiae substantiam, idest rem necessitate naturae suae materiam omnem pervadentem, animantem, modificantem. Nam quum substantia spatii sit primum materiae fundamentum, materiam-

(a) *Videri potest Lipsius, qui ea de re ex instituto disputat in Physiologia Stoicorum lib.* I. *dissert.* VIII. *Nos supra saepe eadem memoravimus.*

teriamque permeet, itaut nequeat materia existere sine spatio hoc, profecto materiae primum fundamentum, idest subjectum & substantia, Deus est. Quid concludi apertius possit non video. Mirandum igitur est, Morum hoc systemate, quo Spinozismus mirifice confirmatur, conatum esse materialismum evertere.

LXXXVIII. Substantia spatii non est ipsa Dei substantia, seu substantia entis aeterni.

D. Si id est, una est universi substantia (prop. 87.): non est autem una universi substantia (prop. 24.): non ergo substantia Dei, seu entis aeterni, est substantia spatii.

Schol. Si ergo propositio illa 61. vera est & solida, ut ego puto (fieri enim potest ut fallar), actum est de spatio illo, quod tantum hoc saeculo in Europa rumorem excitavit. Ejus enim spatii substantia nec substantia Dei esse potest (prop. 87.), nec substantia a materia distincta (85.)

Quocirca omnia illa attributa, quae Patricius, Morus, Newtonus, Clarkius, Raphsonus, aliique, potissimum Angli, spatio vacuo tribuerunt, sunt attributa entis imaginarii, uti jam Hobbesius (a), Leibnitius, Wolfius, & Cartesiani omnes observarunt. Spatium igitur, quod vacuum vocant, nihil est, nisi tenuissima & fluidissima quaedam extensio corporea, quae a nobis nec tangi, nec ullo sensu percipi potest, qualis, ut supra observatum est, vel in ipso vacuo Boyleano esse comperitur. Est igitur ex minutissimis partibus a se distinctis composita. Nam *una* illa *individua* & *immobilis* substantia *extensa* in hoc universo nullibi reperitur, & tantum est Spinozistarum fabula, qua miror posse ullum Philosophum, Christianum potissimum, decipi. Sed qua ratione Philosophi ad vacuum statuendum

(a) *Tom.* 1. *operum Philosophicorum in Phys. cap.* 26., *ubi spatium vocat* phantasma abstractione a caeteris materiae proprietatibus factum.

dum moti sint, quamquam copiosius explicatum est a Cartesio (*a*), ex iis etiam, quae de natura materiae sumus dicturi, clarius apparebit. Nempe magna erroris hujus causa sunt *imperfectio sensuum*, *Phantasia*, *& sensibus atque Phantasiae fides praepropere praestita*.

LXXXIX. Spatii Epicurei partes sunt realiter distinctae.

D. Dentur tres pedes cubici in hoc spatio delineati A. B. C., ii si realiter distincti non sunt, realiter idem pes erunt, quod quum sit absurdum, sequitur realiter esse distinctos. Sed, inquit Clarkius, sunt essentia sibi simillimi. At secundum hunc Philosophum nihil prohibet duo individua esse essentia sibi simillima, & interim realiter distincta. Extensio, inquiunt, trium illorum pedum non est eadem, licet eadem sit essentia. Quasi vero *extensio*, *& essentia* extensionis in re simplici non sint idem.

XC. Spatium Epicureorum intrinsecus divisibile est, non tantum mensurabile.

D. Spatium hoc constat partibus realiter distinctis (Prop.89.). Partes autem realiter distinctae separabiles sunt intrinsecus (def. 30.): spatium ergo Epicureorum intrinsecus divisibile est.

Schol. Sed opponunt, esse immobile, & idcirco indivisibile. Cur, inquam, immobile? Quia, inquiunt, totum moveri nequit, utpote infinitum. Esto. Nec, inquiunt, per partes moveri potest. Qua id, inquam, ratione? Quia, inquiunt, indivisibile. At id est, inquam, circulo inepto circumagi. Dividantur, inquiunt, spatii partes, quid inter eas intercedet? Nihil. Ergo, adduunt, non dividuntur. Inepte. Quasi ut A dividatur a B aliquid intercedat necesse sit. Possunt enim duo extensa esse divisa, & immediate se tangere. Faciat Deus duos cubos, quorum latera sint mathematice plana: eos jungat, sese tan-

(a) *P. prima Princip. Art.* 10. *&* 12.

tangent ἀμέσως, & distincti erunt atque indivisi. Divisio autem illorum in hoc est posita, ut nullae cubi A partes superficiem cubi B ingrediantur, aut si mavis, ut minima sit inter A B attractio: nam hoc posteriori modo minima corporum elementa uniri Newtoniani docent; separari vero, cum actione contraria vis illa cohaesionis superatur.

Coroll.1. Spatium Epicureum est natura sua mobile. Nam est natura sua divisibile (prop.90.)

Coroll.2. Spatium Epicureum debet esse solidum. Nam quum sit mobile (Corall.1.,) si penetrabile est, minima vi in punctum mathematicum abibit (a).

Coroll.3. Spatium Epicureorum est corporeum. Est enim longe, late, profunde extensum, & divisibile, & mobile, & solidum (ex superioribus); omnes ergo proprietates habet.

Schol. Atque haec sunt argumenta, quibus validissime spatium istuc oppugnari mihi videtur. Nunc restat ut iis respondeam, qui Theologico argumento hanc doctrinam oppugnant. Deum esse immensum, & omnipraesentem, doctrina est non modo Naturalis, sed Gentilis quoque, & Christianae Teologiae. Et ratio quidem naturalis, inquiunt, docet Deum non esse ita enextensum, qualia sunt puncta Geometrica; ita enim esset nihil. Quocirca qui Deum omnino inextensum faciunt, eum e rerum natura auferunt. Extensum autem si est, finitam habere extensionem nequit: repugnat enim id Enti per se existenti, necessario, immutabili. Ergo eadem ratio, inquiunt, quae docet, Deum

(a) Polignac. in Antilucretio Lib.2. v.474.

Materiem a spatio quis jam discernere possit?
Impenetrabilitas, inquit, quam corpora servant,
In vacuo non est. Imo est; eademque profecto.
Confundi partes vacui non posse fateris;
Nam si confundas, punctum redigentur in unum,
Extensique nihil, spatii nihil inde futurum est:
Non possunt igitur sese penetrare vicissim.

Deum esse, eadem Deum esse immensum docet.

Gentilium vero Theologia tota in eo est, ut demonstret verum esse vetustissimum Arati illud (*a*).

. . . . . μεσαὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲ ἀγυιαὶ,
Πᾶσαι δ' ἀνδρώπων ἀγοραὶ, μεςὴ δὲ θαλασσα,
Καὶ λιμένες . . . . . .

nempe . . . . . *plena Jovis omnia quidem compita, & omnes hominum coetus, & mare, & portus*. Prodidit enim Aristoteles, usurpatum illud a Thalete Heraclito Timeo Locri, aliisque (*b*). Pythagoras Deum definivit, *mentem per omnem rerum naturam diffusam & intentam* (*c*). Tenuit idipsum Socrates, qui apud Xenophontem Deum παντᾳχῦ παρεῖναι *ubique adesse atque per omnia* ire docet (*d*): Et Virgilius, quum cecinit, Deum ire per *omnes Coeli*, *Maris*, *Terrarumque tractus* (*e*): & Lucanus illo protrito.

Jupiter est quodcumque vides, quocumque moveris (*f*).

Hoc idem docuisse Stoicos, non est quod pluribus ostendamus. Scitum enim est Senecae illud *Deum esse toti mundo & partibus ejus insitum, & animam mundi* (*g*).

Quin autem sententia illa antiquissima apud Chaldaeos fuerit, eruditi non dubitant. Nam a Deo primum ὑπερκοσμίον φῶς *supramundanum ignem* emanasse, eumque deinde super universum diffusisse, & centrum ipsum Telluris penetrasse, Chaldaeorum fuit doctrina (*h*). Hinc

(a) *Phaen. vers.* 2.
(b) *Lib.* 1. *de Anima cap.* 8.
(c) *Apud Ciceronem lib* 1. *de Nat. Deorum*.
(d) *Xenoph. memorab. lib.* 1. *pag.* 711.
(e) *Georg.* 4.
(f) *Lib.* IX. *Pharsaliae*.
(g) *Legatur Lipsius in Physiol. Stoic.*
(h) *Legatur Stanleyus in hist. Ph. Or. part.* XIII. *sect.* 2. *cap.* 2. *& Clericus notis ad Oracula, quae Zeroastris dicantur.*

Hinc Jamblicus ex Aegyptiorum atque Chaldaeorum sententia hunc in modum scripsit (*a*), *perstat in sese erectum & stabile lumen Divinum, & tamen omnia penetrat, percurrit omnia, a se ipso autem nunquam excurrit. Permeat universum; cernitur omnibus locis, & omnibus partibus mundi*. Legatur & Huetius in Alnetanis.

Tandem Theologiae Christianae dogma est, Deum esse immensum, *praesente potentia, non absente natura*, ut loquitur Augustinus, qui praeterea in Ep. 57. veteris Parisiensis editionis totus in hoc est, ut probet Deum *substantialiter esse* ubique quod negare haereticum putant Theologi, & in quo accuratius & prolixius explicando plurimum impendit Petavius (*b*). Itaque non modo nostri, sed Lutherani quoque magnis argumentis Calvinianos quosdam, & Socinianos confutant, qui Deum Coelo contineri docuerunt (*c*). Nec oportet scripturarum loca proferre, quibus Theologi dogma hoc statuunt: sunt enim apertissima.

Quid quod veteres aliquot Theologi ita locuti sunt, ut videantur spatium a Dei immensitate non distinxisse? Tatianus in Oratione ad Graecos Deum vocat τῦ παντὸς ἣν ὑπόςασιν, *universi substantiam*. Theophilus ad Autolycum lib. 2., *Deus*, inquit, *loco nequaquam circumscribitur, sed ipse est* τόπος τῶν ὅλων, *locus cunctorum*. Arnobius lib. 1. vocat Deum, *fundamentum cunctorum*: mitto alia.

Quoniam ergo tanta consensione substantiae Divinae immensitas statuitur, fateamur oportet existere substantiam quandam *aeternam, immensam, simplicem, immobilem, in quo vivamus, & simus*, ut Paulus loquitur Act. XVII. vers. 28.

Sed eos, qui argumentum istud tam speciose adornant, ne nimis res urgeant, quaeso, & ex Christianae

Reli-

(a) *De Myster. Aegyptiorum segmento 1. cap. 9.*

(b) *De Deo lib. 3. cap. 7. & 8.*

(c) *Adsis Buddeum Theol. dogm. lib. 2. cap. 1. ad §. 41. pag. 246.*

Religionis mysterio ratiocinantes, id in Philosophiam inducant, quod Religionem omnem, nedum Christianam, evertat. Deum enim esse omni praesentem & immensum tam certo habemus, quam Deum esse, eumque esse immutabilem. At cujusmodi sit haec omnipraesentia, nec ratio explicat, nec ulla traditio docet, nec revelatio ipsa manifestat. Illud ratio & revelatio aeque errorem esse commonstrant, Deum esse universi substantiam, aut mundi animam, *Deum habere formalem extensionem*, quae tota sit major, quam quaelibet ejus pars, in quo Gentiles plurimi errarunt.

Quod quum sit, intelligere nunquam potui, quid Moro, Raphsono, Huetio, Petavio venerit in mentem dum infinita Gentilium Philosophorum *farragine*, hanc Dei immensitatem statuere conati sunt. Nam si verum est, quod Gentiles illi docent, regnat jam Spinozismus. Quis enim ignorat Chaldaeos, Aegyptios, Pythagoram, Eleatenses, Stoicos, aliosque, qui tam praeclara de immensitate Dei praefantur, nihil aliud Dei vocabulo intelligere, nisi vim quandam activam & intelligentem, aeternae materiae seu corpori conjunctam, quocum magnum hoc universi animal efficit? nam verba ipsa Antiquorum, quae isti laudant, aperte dicunt *Deum ire per omnes*.

Terrasque tractusque Maris, Caelumque profundum,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitam,

ut unis Virgilii verbis dicam. Quum ergo tam impia sit haec Gentilis Theologiae doctrina, mirum est ullum extitisse Christianae Religionis Theologum, qui nos hac in re Gentilibus paria docere, scribere potuerit. Quod ego de Huetio potissimum dictum volo, qui quum in Alnetanis demonstrare conetur, omnia Religionis nostrae mysteria Gentilibus non ignota fuisse, is eadem opera, sed imprudens tamen, Christianismum evertit. Nam si aut dogmata nostra, aut mysteria & ritus, naturalis ratio Gentes docuit, quidnam non publice susceptum nostra continebit Religio? Quod tan-

tum abest ut sit verum, ut potius Christus & Apostoli omnia mala perpessi sint, quod novam apud Gentiles religionem inducerent, novamque doctrinam, uti loquuntur Athenienses apud Lucam (*a*). Ceterum quod Angli, magni certe ingenii viri, sed paullo tetriores & Fanatismo addictiores, idest qui obscuris, modo sublimia sint & magna, delectantur, atque rapiuntur, quod Angli, inquam, isti spatium immensum, ipsam Dei naturam esse ubique se exserentem, in animum inducere potuerint, non valde miror: Absurdiora enim systemata Fanatismus apud Anglos produxit. At id potuisse Italis nostris placere, valde esset mirandum, nisi jamdudum *ire* assueti essemus, *non qua eundum, sed qua itur*.

Venio ad Theologiam Christianam. Primum Theologiae Christianae caput est, Dei naturam hominibus comprehendi non posse. Hinc agnoscunt Theologi nostri nos ita de Deo loqui, ut qui ex parte *scimus ex parte* prophetamus. Deum ergo esse immensum Religio Christiana docet: At simul docet Deum non esse *formaliter* extensum, nec compenetrari cum materia & universo, ita ut unum cum eo efficiat, nec universi primam substantiam esse. Ex quo facile intelligimus, nos quidem modum immensitatis Dei penitus ignorare, sed non ignorare, universum esse a Deo distinctum, nec ad Dei substantiam quoque modo pertinere. Praeclare Augustinus, *quum*, inquit, *dicitur Deus ubique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, & mens a corporis sensibus avocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut humus, aut aer, aut lux ista diffunditur: omnis enim hujusmodi magnitudo minor est in sui parte, quam in toto*. Ex Theologia igitur Christiana is tantum valide argumentari pro existentia spatii vacui potuerit, cui fuerit persuasum, Mosem, Salomonem, Jeremiam, Paulum, Pantheistas fuisse, quod Spinoza primum, inde

To-

(a) *Actor.* XVII. *vers.* 19.

Tolandus incredibili impudentia asserere non dubitarunt (a). Ego quod ad me attinet, ita philosophari assuetus sum, ut ex mysteriis fidei rerum hujus universi naturas explicare, ejus esse putem, qui nihil ratione, & sensibus comprehendi posse credit, quique ratione sua brevissima, quae credi oportet, perturbare velit. Philosophiam enim admiratione inchoatam, conjectura auctam, ratione longe lateque provectam censeo.

CAP. XI.

De primis Corporum substantiis.

XCI. Corpora non sunt unio modorum sine substantia: Nam quum modi intrinsecus a substantia dependeant, existere sine substantia nequeunt.

XCII. Corporum substantia non est una.

D. Substantia est ens simplex (prop. 23.) partibus ergo *realiter* distinctis non coalescit, nec adeo divisibilis est. Sunt autem corpora omnia divisibilia, adeoque composita: substantia ergo corporum una non est. Consulatur etiam (prop. 24.).

Schol. Acosta Lockii interpres (b) testificatur, fideique suae quasi praedem dat Newtonum, de origine materiae sic putasse Lockium. Nempe Deum distinctis spatii partibus vim dedisse resistendi, idest soliditatem & impenetrabilitatem; quo factum est, ut nasceretur materia. Ego vix putaverim hoc & Lockium cogitare potuisse; & Newtonum serio de Lockio testari: Nihil enim fingi potest ineptius, quam substantiam suapte natura immobilem & individuam addita vi resistendi, evadere mobilem & divisibilem. Quod absurdum est etiam ma-

(a) *Spinoza in Ep.21. ad Hennicum Oldeburgium pag.449. & Johan. Tolandus in Originib. Judaicis pag.155.*

(b) *Nota 2. ad §.18. capitis x. lib.4. de Intellectu humano.*

majus, si spatium aeternum statuatur. Fingi ergo nequit, nisi inscitissime, unam esse eandemque corporum omnium substantiam.

XCIII. Quoniam corpora non sunt aeterna (ex prop.19. 21. 22.) sequitur, substantias corpora componentes anteriores esse, saltem natura sua, & origine corporibus ipsius, quae inde componuntur; ac propterea hujusmodi substantias non posse esse *infinita* numero *prima extensa* aliquota in singulis corporibus, quin singula corpora & ipsa infinite extensa evadant. Enim vero si datae lineae A quantumvis exiguae addantur in directum infinitae aliae lineae aliquotae cujuscumque magnitudinis, dum tamen sint lineae, efficient lineam A infinitam. Si vero superficiei B addantur in directum infinitae aliae superficies etiam brevissimae, dummodo sint superficies, superficies B evadet infinita. Eodem modo si solido C, quantumlibet exiguo, addantur infinita alia solida aliquota quantumvis exigua, solidum C evadat undequaque immensum. Non secus atque si unitati addantur infinitae unitates, fiet numerus infinitus.

Sch. Primae ergo corporum substantiae & simplices sunt, & *relative* tantum infinitae numero. Ea fuit olim Pythagoreorum, & quorundam etiam Democriticorum doctrina; nuper Leibnitii, & Wolfii. Consuli potest Wolfii Cosmologia. Sed sunt interim, qui nobis opponunt demostrationes geometricas, quas Rohaldus (*a*), Keil (*b*), Gravesandius (*c*) magno numero protulerunt. Addunt progressiones infinitorum parvorum, quibus constat, & singula extensa geometrica in infinitum dividi, & infinita infinite parva finitas constituere extensiones. Non haec me latent: sed puto non idem licere in extensione reali suapte natura composita,

(a) *Phys. cap.9. §.4. & 5.*
(b) *Introduct. ad veram Phys. lect.3.*
(c) *In Instit. Phil. New. lib.1. cap.4.*

posita, & divisibili, quae & existere aliquando coepit, & sui procul dubio primordia quaedam habet, quod in *abstracta* & *simplicissima extensione* usurpatur. Scilicet demonstrationes illae probant extensionis imaginariae *mensurabilitatem* in infinitum, non autem *divisibilitatem*. Quod si demonstrationes istae evincerent *divisibilitatem* partium realiter distinctarum, seu, ut alii loqui amant, *physicam*, non *mathematicam* & *metaphysicam* divisibilitatem seu mensurabilitatem; sequeretur omnem extensionem, etiam vacuam, esse physice divisibilem, quod Philosophi isti nolunt, saltem ii, qui extensionem vacuam esse ipsam Dei immensitatem docent. Physica vero argumenta probant quidem partes cujuslibet corporis esse *relative* tantum infinitas, idest eorum numerum comprehendi a nobis non posse (def.65. Sch. §.3.), non vero absolute (vide Schol. prop. 31.). Quo circa ridiculum est paradoxum, quod ex physica materiae divisibilitate in infinitum deducit Gravesandius, *data nimirum materiae particula quantumvis exigua*, *& dato spatio quovis finito* (poterat etiam spatium hoc statuere infinitum) *utcumque amplo* (idest etiam relative infinito) *possibile esse*, *ut materia talis arenulae per totum hoc spatium diffundatur*, *atque ipsum ita adimpleat*, *ut nullus sit in eo porus*, *cujus diameter minimam datam superet lineam*. Quod si Deus, qui Platoni γεωμετρίζειν dicitur, hac Geometria usus est, dum mundum conderet, procul dubio facillime condidit, producto exiguo & sensibus minime obvio materiae granulo, eoque in immensum diducto, itaut esset & materia & spatium. Miror illud Lockio (vide Sch. prop. antecedentis), quam hoc potius in mentem venisse, dum de origine materiae disputaret. Scilicet ad haec portenta evadunt ii, qui ex usu *abstractarum perceptionum* de corporibus philosophantur.

LXXXXIV. Si corpus quodlibet est physicὼs in infinitum divisibile, corpus quodlibet est unio modorum sine substantia.

D. Si ita est, in corpore nulla est pars simplex, uti

patet : ergo nulla substantia (prop. 23.) ; corpus ergo quodlibet, adeoque totum universum corporeum, est modorum unio sine substantia. Quod quum esse nequeat (prop. 89.), corpus quodlibet non est physicus in infinitum divisibile.

Schol. Est haec demonstratio metaphysica, quum quae superius data est (prop. 92., physica sit. Quod si quis objiciat, me non justam de natura substantiae notionem animo observantem habere, ei repono, me substantiam definivisse ex omnium Philosophorum consensione. Nemo enim unquam vocaverit substantiam id, quod nec primum in ente concipitur, & quod a priore intrinsece pendet. Sed enim, est haec substantiae essentia *nominalis*, quam utrum *reali* congruat, ignoramus. Haud negaverim. Sed quousque nulla alia essentia nominalis, quam reali magis congruere similius vero sit, proferatur, nemo nos reprehendet, si ex hac philosophemur, non ut oracula divina fundentes, sed ut homines. Scilicet tota sapientia hominum essentiis nominalibus constat; quas, quum semel omnibus probatae sunt, si evellere velis, nihil interim ipse certi proferens, rempublicam evertes litterariam, atque faedissimam perturbationem induces. Sane nos ex hac veritate, quod corporum existant aliquae substantiae oporteat, deducimus, non posse ea esse in infinitum divisibilia, quod corporum alioquin substantiae in nihilum reciderent, videmurque solidis principiis & recte ratiocinari. E contrario vero Geometrae ex mensurabilitate infinita extensionis imaginariae, quae ad essentias *notionales pertinet*, divisibilitatem corporum in infinitum inferunt, atque omnes corporum substantias auferunt, rogatique de primo universitatis hujus *subjecto*, *principiis*, *substantia*, ne dicant nulla esse, esse ignota affirmant. Utrique vero ex essentiis rerum *nominalibus* ratiocinamur: sed longo discrimine; quod nos ex unius rei existentia, substantiae nempe corporum, quae sit aliquae necesse est, divisibilitatem illam negamus, certasque corporum ponimus substantias : ii ex *imaginaria* men-

mensurabilitate linearum & angustiarum in infinitum, corporum primas substantias negant. Longe itaque nostra illorum ratiocinationi praestat, quod Gassendo, Hobbio, Leibnitio, & Wolfio viris bona parte in Geometricis rebus attritis, observatum est. Caeterum demonstrationes Mathematicae hoc talo nituntur, quod punctum sit, cujus nulla extensio, linea sine latitudine. Jam quum nec puncta, nec lineas in corporibus statuere possimus, demonstrationes illae, imaginariae extensioni tantum, non etiam corporeae, aptari possunt (*a*).

LXXXXV. Omnes substantiae vi aliqua activa praeditae sunt, quae sit earum proprietas essentialis.

D. Substantiae se penetrare nequeunt (*63.* prop.); ergo semper earum una extra aliam existat necesse est: hoc autem qui fieri potest, si nulla vi praeditae sint, qua sibi mutuo resistant? Jam veto quum substantiae *essentialiter* sint impenetrabiles, oportet *ut essentialiter* sint activae. Praeterea omnis, quae in mundo est, *activitas* a substantiis ipsis primigeniis manare debet. Neque a vero abludit, quod Leibnitius observavit, nihil esse hunc, quem cernimus, mundum, nisi phaenomenorum congeries ex monadibus, seu activis incorporeisque substantiis emanantium. Id quod quo diutius expenditur, eo ad similitudinem veri magis accedere videtur. Id saltem verum est, nihil nos de mundo scire, nisi quod activum est, idest quod quoquo modo in nos agit. Viderunt hoc Democritici, qui earum rerum quae sunt, nihil nos aliud percipere docuerunt, nisi sensationes, & sensationum vires (*b*). Potest vis istec activa primigeniarum substantiarum vocari *forma* substantiarum istarum.

XCVI.

(a) *Adisis Hobbium de Principiis & ratiocinatione Geometrarum.*

(b) *Vide Cudworthum in syst. intellect. cap.* 1.

LXXXXVI. Vis quaedam activa, quae corporum *forma substantialis* vocari potest, est una ex proprietatibus essentialibus corporum omnium, quod idem est, corporibus essentialis est vis quaedam activa.

D. Essentia corporum posita est in unione simplicium substantiarum, uti ex superioribus patet; ergo quemadmodum substantiis *essentialis* est vis quaedam, quae spectari potest ut earum forma (prop. 95.) & natura (def. 31.), ita & corporibus.

Schol. Vehementer pro hac vi substantiarum pugnavit Leibnitius in Actis Eruditorum Lipsiae. *Agere*, inquit, *est character substantiarum* (*a*). *Hanc agendi virtutem omni substantiae inesse ajo; semperque aliquam ex ea actionem nasci: adeoque nec ipsam substantiam corpoream ab agendo cessare unquam. Quod illi non satis percepisse videntur, qui essentiam ejus in sola extensione, vel etiam impenetrabilitate collocaverunt, & corpus omnimode quiescens concipere sibi visi sunt* (*b*). *Quod id quod non agit, quod vi activa caret .... substantia esse nullo modo possit* (*c*). *Atque hinc judicari potest, debere in corporea substantia reperiri entelechiam primam, tanquam πρῶτον δεκτικὸν activitatis; vim scilicet motricem primitivam, quae praeter extensionem & molem superaddita, semper quidem agit, sed tamen varie ex corporum concursibus per conatus impetusve modificatur. Atque hoc ipsum substantiale principium est, quod in viventibus anima, in aliis forma substantialis appellatur* (*d*). An est haec *vis animalis* Speusippi? (*e*) An *spiritus plasticus* Newtoni? non videtur. Nam vires Leibnitianae sunt singulis substantiis propriae, non omnibus una communis. Ob eandem rationem neque est Stoicorum Spiritus, de quo Manilius apud Lipsium (*f*). *Vivere*

(a) *In actis Lipsiensibus An.* 1695. *pag.* 145.
(b) *Ibid. An.* 1694. *pag.* 112. *lib.* 1.
(c) *Ibid. An.* 1698. *pag.* 439.
(d) *Ibid. pag.* 434.
(e) *Apud Ciceron. lib.* 1. *de Nat. Deor.*
(f) *In Physiol. Stoic. dissert.* 8.

..... *Vivere mundum*,
Et rationis agi motu: quum ſpiritus unus
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem,
Omnia pervolitans, corpuſque animale figuret.

XCVII. Omnes vires activae univerſi, & principia activa ſunt habenda incorporea ideſt nec Solida, nec inertia.

D. Vires iſtae & principia ſunt propria ſubſtantiarum ſimplicium, nec conveniunt corporibus, niſi quia principia corporum ſunt ſimplices ſubſtantiae (prop. *69.*): ſunt porro ſaltem *primitivae* eſſentiales ſubſtantiis ſimplicibus (prop. 95.); haberi ergo pro corporeis nequeunt: ſcilicet ipſae ſubſtantiae ſimplices viribus illis οὐσιῶς praeditae, ſunt principia activa, & animae rerum univerſi. Cave autem, ne haec cum ſpiritibus miſceas: vocabulum enim animae ſic ego hic accipio, ut Scholae animas dicunt vegetativas.

Schol. De viribus Univerſi non una eſt Philoſophorum ſententia. Chaldaei putarunt mundum non tantum lumine ſupramundano totum penetrari, ſed anima quoque *fontana*, & univerſali agitari (*a*). ψυχην mundi memorat paſſim Plato in epiſtolis, & in Timeo, ubi idcirco mundum eſſe μεγαν ζώον magnum animal docet. Deum ipſum eſſe toti mundo, & partibus ejus inſitum, eoque vivere & ſpirare omnia, dixit Pythagoras, dixere Stoici, qui tenuerunt.

.... *Deum ire per omnes*
Terraſque, tractuſque Maris, Caelumque profundum,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenuis naſcentem arceſſere vitam (*b*),

qua etiam in opinione plurimi ſunt Perſae, Siamenſes, & Sinenſes hodierni. Tolandus, ejuſque diſcipulus Antonius Collinus Moſem, & Salomonem in eandem referunt claſſem, illud quidem quod ſcripſerit Spiritum Domini aquis, ſeu τω Chao, incubuiſſe, hunc quia [illegible] ani-

(a) *Vide Stanlejum Hiſt. Piloſophiae p. 13. ſect. 2. cap. 2. & 7.*
(b) *Virgilius Georg. lib. 4. verſ. 221.*

animas humanas post mortem redire ad Deum, eodem modo quo corpora in terram, docuerit. Sed vix merentur qui a sanis Philosophis refutentur. Illud certum est, spiritum hunc universalem, & Mundi animam placuisse Kabbalistis, de quibus conferri potest Joannes Franciscus Buddeus in introductione ad Historiam Philosophiae Haebraeorum (*a*). Vehementer autem animam mundi, seu principium Archeon & Hylarchicon defenderunt Helmontius, & Chimici alii, tum Henricus Morus, Cudworthus, & quidam alii Angli: qua de re consuli potest dissertatio *de anima mundi* Adami Rechembergii Theologi Lipsiensis. Hanc mundanam animam in aetherem spiritosum convertisse videtur Newtonus. Hujus doctrinae origo Naturae obscuritati debetur. Nam quum esse aliquid in natura perciens & activum, dubitare nequeamus; neque vero quid istuc sit nobis perspicuum sit; factum est ut ad mundanam hanc animam confugerimus, quae fortassis Philosophorum, ut pleraque alia, phantasma est. Videri possunt, quae docte adnotavit Mosshemius ad Cudworthi dissertationem *de anima genitrice*.

XCVIII. Primigeniae Universi substantiae non sunt sempiternae.

D. Quae sunt sempiterna sunt entia necessaria existentiae (def. 11.) ac proinde essentiae (prop. 15.); itaque sunt totum id, quod esse possunt, idest intensive ex extensive infinita (prop. 16.): nunc primae rerum substantiae modificantur perpetuo, ac varie, suntque contingentium elementa, nec infinite perfectae; non ergo necessitate naturae existunt, idest aeternae non sunt.

Coroll. Quum hae substantiae primam Universi materiam efficiant: conficitur Universi materiam non esse aeternam.

Sch. Materiam Universi primam philosophos veteres omnes

(a) *Pag.* 318. *& alibi*.

omnes posuisse aeternam, eos etiam, qui mundi originem agnovere aliquam, quique Universo Deum praeesse censuerunt, saepe alias est a nobis adnotatum. Sed & in eadem opinione hodie esse, qui subtilius de mundo apud Indos, Sinenses, Japonenses philosophantur, testantissimum faciunt qui earum nationum res nostris literis descripserunt (*a*). Itaque eorum omnium communis est hic error, qui non sunt Christiana philosophia imbuti. Quod si qui eorum originem materiae dare aliquam voluerunt, in absurdiorem etiam doctrinam delapsi sunt, quippe qui eam a Deo emanare sibi persuasere.

Hinc fortassis plerique nostrorum Theologorum moti pronunciarunt, esse totam hanc rem extra mentis humanae ambitum, nec de rerum origine quidquam liquido, nisi revelatione sciri posse (*b*). Videri potest quemadmodum his de rebus disserit Franciscus Piccolomineus in opere docto *de Creatione*. Sed praevaluit eorum sententia, qui humana ratione naturae ideis informata id intelligi posse docuerunt, in quibus viri in primis acuti ac in rebus, de quibus agimus, attriti, S. Th., Alex. Alensis, Joannes Scotus, Thomas Argentina, Henricus Gandavensis, aliique Scholae plures. Itaque F. Svarez (*c*) duo haec sibi demonstranda suscepit, non possibilem modo esse *creationem* ex nihilo, sed praeterea eam *de facto esse*. Joannes Lockius materiae creationem hoc argumento agnoscendam demonstrat (*d*) *Quo tu*, inquit, *argumento conficis, te non esse aeternum? Me inquis, ante viginti aut triginta annos nondum extitisse non dubito. Quid, inquam, hoc TU? neque enim id ad corpus referes, quippe*

(a) *Vide Mosshemii dissert. an philosophi creationem ex nihilo docuerint in syst. Intell. tom. 2. p.* 957.
(b) *Gregorius in 2. dist.* 1. *q.* 1. *art.* 3.
(c) *Metaph. disp.* 20. *sect.* 1.
(d) *de Intell. hum. lib.* 4. *cap.* 10. §. 18.

pe qui materiam habes aeternam. Quamquam tu non hoc ipsum es, quod forma corporis demonstrat; mens enim cujusque est quisque. Mens autem tua aeterna ne etiam est? ego quemquam sic insanire putem, ut id serio contendat? Quod si hominis mens aeterna non est, e nihilo profecto est creata. Ita fit, ut creationem spirituum tergiversari nequeas. Quid vero? minor ne virtus ad spiritus e nihilo creandos, quam ad materiam exigitur? Nemo sanus id putaverit. Quando ergo constat Mentes esse e nihilo creatas, quid causae esse dicemus, cur materiam, rem ignobiliorem, minusque necessariam, velimus aeternam? Sed ignoratur quo tandem modo creari materia potuerit. Esto. At id numquam efficiet, ut credamus aeternam, nisi nos etiam aeternos fateri velimus, quod ignoremus, qua ratione simus geniti.

Atque huc redit tota Lockii argumentatio. Demonstrationem autem illam, qua & nos usi sumus, Eminentissimus Poliniacus paucis, ac, ut solet, eleganter protulit (a).

Materies porro, seu massam intelligis omnem,
Seu varias ejus partes, consistere numquam
Absque modis potuit: non hunc aliumve requirens
Per se naturamque suam (quia quos semel olim
Per se naturamque suam tenuisset ab aevo
Numquam hos ex ulla posset deponere causa)
Ast aliquem semper, nempe hunc aliumve, perinde est.
Ergo quos habuit primos, servatque tenaces,
Vel quos deponit semper, semperque resumit;
Hos quum non habeat per sese, habuisse necesse est
Ex alio. Et quoniam revera tempore nullo
Stare potest informis & omni casa figura
Materies, sequitur per se consistere nullam
Materiem, atque ab eo totum hoc sumsisse quod habet,
A quo etiam hoc sumsit talis vel talis ut esset.

Propte-

(a) *In Anti-Lucretio lib.* 3. *v.* 1049.

Propterea quidquid per ſe eſt variabile, non eſt
Aeternum: & pendere aliquo ex moderante neceſſe
ſe eſt:
Talis materies; nequit ergo aeterna vocari:
At ſi materies non eſt aeterna, creari
Debuit e nihilo; per ſeſe non fuit unquam,
Eſt tamen; e nihilo ſemel ergo exiſtere coepit.

Jam non materiam modo profanum philoſophorum genus, ſed totum quoque mundum eſſe aeternum contendit. Sunt autem aeternitatis mundi Patroni in duplici claſſe poſiti. Nam quidam ne pendere quidem ab ulla cauſa mundum putant, ac ita ſemper ex tota aeternitate ſe habuiſſe, quemadmodum hodie eſt. Fuere in ea ſententia veteres Graeci plures, quos paſſim memorat Laertius, e Latinis in primis Plinius, & Manilius. His in Europa deinceps acceſſere, quos Pantheiſtas vocamus. Alii ab aeterno quidem mundum fuiſſe opinati ſunt, ſed habere illum effectricem cauſam. Haec cauſa neceſſitate naturae ſuae mundum produxit, adeoque ab aeterno. Ariſtotelici iſti vocari poſſunt. Nugas enim meras agunt ii, qui ab eo errore vindicare Ariſtotelem conantur, quum id ſubtiliſſimi Ariſtotelis interpretes agnoſcant, Alexander, & Averroes; fateanturque juniores Peripatetici, in primis Scotus (*a*). Quum junior Peripatetiſmus longe per Arabiam primum, mox etiam per Europam pervagatus fuiſſet, acutiores ferme omnes philoſophos, ideſt audaciores, ut ii ſolent eſſe, is error corripuit, praecipue in Italia. Nam Zabarella, Caeſalpinus, Cremoninus, Pomponatius, Brunus Nolanus, Vaninus ejus impietatis accuſantur. At poſtquam vulgatus eſſet Spinoziſmus, novos idem error nactus patronos, dici vix poteſt,

quot

(a) *Vide & Piccolomineum de Creatione, Fabri in Phil. Scoti theoremate 56. Suarez Metaph. diſp. xx. Pererium de com. princip. lib. xv. Berigardum in Circ. Piſ. p. 2. circ. 9.*

quot foede infecerit, inficiatque etiamdum. Ego id hoc in loco non ago, ut vanam hanc opinionem refellam, in quarta parte ex instituto ea de re disputaturus. Id tantum adnotabo, ac veluti in transitu, nihil magis omnia rationis decreta, quam sectari philosophi profitentur, evertere, quam utrumque istud, aut suapte natura semper mundum extitisse, *numquam genitum*, *numquam interiturum*, quemadmodum loquitur Plinius; aut ab aeterno atque naturae necessitate a Deo progenitum. Ac primum quidem, ubi nulla essent alia argumenta, manifeste cum ordine mundano pugnat. Est in perspicuis systemata mundana temperatione virium centripetarum, ac centrifugarum stare, ac ita stare, ut nequeant illae consumi, aut quocumque modo turbari, quin statim pereant. Jam sic vires illae temperatae sunt, ut sine perpetuo conflictu esse nequeant: nam quae vires motrices non plene in eandem directionem conspirant, eae perpetuo sibi adversentur, ac secum confligant est necesse. Nec vero ullus in Natura virium conflictus esse aut intelligi potest, sine earum attritu quodam, quo paulatim illae conficiantur, ac consumentur. Ita fit ut continenter vires istiusmodi mundanae perire debeant. Si mundus suapte natura ac ab aeterno extitisset, jamdiu se illae mutuo conflictu perdidissent. Quumque negatum materiae vires sibi suas reparare; in chaos haec systemata essent conversa. Nunc autem ea constanter, atque eadem semper harmonia perseverant; intelligimus ergo, non suapte natura esse ac stare, sed vi supremi Numinis (*a*).

Jam alterum non minori absurditate defendi potest, id quod saepe dictum est: est enim Deum necessario extra se agere; quod non modo totam Dei, idest Entis infinite perfecti, naturam radicitus evellit, sed ipsi

(a) *Vide Nevvtonum in Schol. general. Princip. Derham Theologie Astronomique, Nievventit lib. 3.*

ipsi rerum mundanarum naturae & constitutioni adversatur. Ac vero ponamus Deum esse potentiam necessariam; consequetur, eum agere semper secundum totas suas vires: est enim hoc potentiarum necessariarum proprium, ut nequeant parte virium agere. Ita Elateres secundum totas suas vires agunt: item corpora decidentia decidunt ut queunt: ignis, aqua, potentiae attractrices, se totis semper agunt. Enimvero quum necessario agant, quid causae subesse dicere possumus, cur parte tantum virium agant? Ita fiet ut singuli potentiae divinae effectus sint ut tota potentia: nihil enim exploratius esse potest, quam & potentias necessarias esse ut effectus totos, & totos effectus, ut potentiae necessariae. Jam est Dei potentia infinita; singula ergo ejus effecta sunt ut potentia, idest infinita. Quod quum aperte sit falsum; consequitur, divinam potentiam non se tota operari in hoc universo; ac proinde necessariam non esse. Accedit, quod ex infinita potentia necessaria *tota semper in actu* nihil possit effici, nisi unum & infinitum: applicata enim operi tota & necessario unum efficit infinitum ac singulare. At hoc manifesto falsum intelligitur, ex tanta entium aut similium, aut dissimilium copia ac varietate, quibus rerum Universitas constat (*a*).

Haec intelligimus aperte, ut si nihilominus aeternitatem mundi tueri velimus, ante omnia constituendum est, velle prudentes & videntes cum ratione pugnare, id quod ego insanire esse ajo. Nec interea negaverim, plura esse circa originem mundi, quae minus nos intelligamus; illud in primis, quid sit, quod Deus idem semper, non a tota potius aeternitate, quam heri aut nudius tertius mundum creaverit, qua praesertim ex re Procli, atque Averrois ar-

(a) *Binis hisce argumentis utitur post veteres accuratè laykes connexion de Religion naturelle &c. cap.* 3.

gumenta omnia, quibus illi mundi aeternitatem tuentur, profecta videntur (*a*). Sed quandoquidem non solum libere Deus Universum hoc posuit, sed ratione & consilio, ut minus, quod dixi, tantae rei rationes comprehendamus, nihil est causae, cur id fieri non potuisse audacissime clamemus. Siquidem omnium primum is, qui de Deo ac rerum natura disputare adgreditur, velut in antecessum constituere debet, ac saepe id repetere, non omnia ex mentis nostrae modulo aestimanda, esseque infinita avia ac incomprehensibilia.

Sed movet quosdam veterum quarundam Nationum immane quantum celebrata antiquitas, Chaldaeorum, Aegyptiorum, Sinensium. Atque hinc ego potissimum horum ingeniorum levitatem ac futilitatem agnosco; quippe qui quum tot habeant originis Telluris nostrae argumenta, seu ex interna ipsius Telluris constitutione ac structura (*b*), seu ex iis, quae animantia, in primis homines spectant, qualia praecipue sunt humana inventa ac artes (*c*); ii phantasia magis rapi, quam ratione duci amant, serioque perridiculas ac vanas fabellas arripiunt, quarum similes puderet viros graves in genealogiis suis adsciscì ad generis vetustatem demonstrandam. Sed nolo ego ad provinciam aggredi, quam viri eruditissimi diu confecere. Nam Marshamus (*d*) & Witsius (*e*) Aegyptias & Chaldaicas fabulosas illas antiquitates, Duhalt (*f*) Sinenses puerilium mendaciorum ac fictionum plenas ita demonstrarunt, ut garrire pueriliter cum aniculis sit necesse eos, qui capi

(a) *Produxit, ac refellit argumenta illa omnia, ad centum ferme, Pererius lib. xv. de comm. Princip.*

(b) *Vide Burnet Theoria Telluris Sacra : VVoodvard Geographia Telluris.* (c) *Jaquelotius de l' existence de Dieu tom.* 1. (d) *In Canone &c.*

(e) *In Aegyptiacis.* (f) *Description de China &c preface.*

capi illis possint. Non puduit Voltaerium ut opem fabellis afferret Chaldaicis declinationem etiam Eclypticae comminisci, aut pervulgatum olim mendacium in scenam iterum ornatum producere? (*a*) Nullam enim esse hujusmodi Eclypticae declinationem, nisi Astronomiae imperitus, ignorabit nemo (*b*). Itaque non id ille debuit Romanensium fabularum in morem tantopere exornare, ut idiotis imponeret.

CAP. XII.

De Tempore, & Motu.

LXXXXIX. DUratio non est Ens distinctum a re durante.

D. Duratio est continuata Entis existentia (def. *61*.); ergo quemadmodum existentia non est ens distinctum ab ipso ente quod existit, ita nec continuata existentia, seu duratio.

Schol. Apposite Lucretius (*c*).

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in aevo,
Tum quae res instet, quid porro inde sequatur.

Revera fingamus durationem esse ens distinctum a re durante, primum statuendum esset ens quoddam aeternum a Deo distinctum, quod esset duratio entis aeterni, seu aeternitas. Quod si statuatur aeternitas distincta a re aeterna, tanquam ens ab ente distinctum, rogo an hoc ens *aeternitas* duret in existendo, nec ne? Dici secundum nequit, nisi ludere velimus. Si ergo primum dicatur, ejus duratio est ne ens ab ipsa aeternitate distinctum? Si est, ita quaeritando abibimus in infinitum. Si non est; ergo potest ens per seipsum

N 2 dura-

(a) *In Philosophia Nevvtoniana.*
(b) *Vide Wolfium in Element. Astronomiae.*
(c) *Lib.* 1. *de Nat. rer. v.* 460.

durare, itaut nulla necessaria sit duratio ab ipso ente distincta.

Nec respondeat aliquis, id quod de aeternitate concluditur, non rite concludi de aliis durationis speciebus. Repono enim, si semel in ente quolibet compertum fuerit, durationem non esse ab ente ipso distinctam, id affirmari posse de omni durationis specie.

Secundum vero est, si duratio in entibus factis est a rebus durantibus distincta, jam fieri potest, ut existat rerum duratio sine rebus ipsis, aut res ipsae sine duratione: quo quid absurdius fingi potest? Demus autem existere durationem, non res durantes, eamque esse, ut volunt, aeternam, seu Dei aeternitatem, rogo an ex animo affirment, me durare in existendo per ipsam Dei aeternitatem? Non, inquiunt, sed tua duratio per aeternitatem dignoscitur. Praeclare. Consentiunt ergo durationem absolutam esse ipsam rerum continuatam existentiam, relativam vero dignosci ex existentia & duratione aliarum rerum. Sed argumenta congero minime necessaria in re non dubia. Miror tantum, Wolfium in hoc capite a Leibnitio suo discessisse: dogma est Leibnitii, tempus & spatium non esse entia realia a rebus ipsis durantibns & extensis distincta.

C. In sempiternitate nulla est successio physica; est tamen successio metaphysica.

D. Successio physica est quaedam statuum entis mutatio (def. *62.*); nequit igitur esse in ente aeterno, quod est immutabile (prop. 15.); ergo neque in sempiternitate, quae est duratio entis sempiterni (def. *68.*), quaeque ab ente ipso sempiterno non est distincta (prop. *99.*).

Jam vero successio metaphysica est ipsa continuata entis existentia (def. *67.*), quae est inseparabilis a duratione (def. *66.*): quum ergo aeternitas sit duratio entis aeterni (def. *68.*): sequitur in aeternitate esse successionem metaphysicam.

Schol. Successio haec metaphysica nihil prohibet quominus aeternitas dicatur *tota simul*, & *perfecta possessio*

vitae interminabilis, ut loquitur Boetius (*a*) & *anni Dei dies unus*, & *hic dies non quotidie*, *sed hodie* (*b*), ut Augustinus. Praeclare enim & vere haec dicuntur, nec successionem metaphysicam oppugnant. Nempe spectant primum Dei immutabilitatem, ob quam nulla esse in Deo statuum successio potest. Deinde spectant ejus scientiam; quae quum unica si intellectio, nec varietate & successione idearum protendatur, infinita possibilia, eorumque durationem uno intuitu cernit (*c*). Negari tamen nequit, & majorem Scholasticorum partem & Platonem (*d*), ac Platonicos ferme omnes (*e*), utramque in Deo durationis successionem negasse videri. Itaque illud objiciunt nobis. Si in aeternitate successio ista statuatur, necessario statuendum esse ejus durationis principium aliquod. Quod argumentum invictum esse censuit Limborchius, ut idcirco monuerint, non esse nimis curiose naturam aeternitatis perscrutandam; quandoquidem mentis humanae captum omnem superat (*f*).

Ego quidem istuc ingenue fateor: neque enim alius fortasse erit me minus confidentior, atque in judicando temperantior. At difficultas haec non est propria in eorum sententia, qui successionem illam admittunt: quum in eorum quoque sit opinione, qui successionem illam negant: utrique enim intelligere nequeunt seu potius imaginare, aliquid esse sine existentiae initio. Illud vero ineptum mihi videtur, data successione illa, sequi aeternitatis principium esse aliquod: id enim vero qua ratione inde sequatur, non video.

Si quis vero quaerat, unde ea in Scholasticos mana-

 verit

(a) *De Consolat. Phil. lib.*v. *propos.6.*
(b) *Lib.*XI. *Conf. cap.*14.
(c) *Vide Clericum in Ontol. cap.*5. §.5.
(d) *Plato in Timeo*
(e) *Consule Petavium Dogm. Theol. tom.*1. *lib.*3. *cap.*4.
(f) *Theol. Christ. cap.*5. §.3. *lib.*2.

verit doctrina, in promptu est. Aristoteles lib. IV. Physicorum Tempus motu, aut cogitationis mutatione sentiri scribit: alibi *mensuram motus & quietis* tempus vocat. Ubicumque nec motus est, nec ulla cogitationum successio, ne tempus quidem ullum esse dicit. Hoc sensu, nullum tempus, nullam durationem, nullam successionem in Deo Sectatores agnoverunt, ac jure quidem & merito; quum nullus sit in Deo motus, nulla statuum successio. Sed hoc nihil prohibet quin dicamus, Deum perpetuo existere, continuare in existendo, atque hanc existentiae continuationem, *successionem metaphysicam* vocemus (*a*).

CI. Mo-

(a) *Quum hanc rem ad examen revocassem, eorum commotus precacitate, qui furentium militum in morem, publicam rem tam maxime perdunt, quam sine arte magis juvare student, intellexi ego, quum veteres illos, tum hos recentes, qui omnem ab aeternitate successionem resecant, omnes ferme ita loquutos, ut* successionem tantum statuum, *idest* physicam *ab aeternitate disterminaverint, non hanc alteram, quae in continuata duratione entis ejusdem & immutabilis posita est. Tota illa testium nubes, quos eam in rem dedit Petavius, nihil ferme aliud loquuntur. Nam Plato* aeternum, *idest*, quod semper est, eodem semper modo se habere *scribit*, *scilicet* procul esse ab omni vicissitudine temporis, *quemadmodum interpretatur Proclus lib 2. in Tim. Est autem Platonicis tempus, ut notum, in motu, ac motus successione positum, idest in* successione physica. *Itaque Plato ipse in eo loco, quem longiorem produxit Petavius, idcirco negat aeternitati convenire posse*, fuit, erat, erit, *quia haec* ad generationem pertineant, quae in tempore procedit; *quia MOTUS SINT*, Κινήσεις γὰρ ἐστον. *Quod* autem semper eodem modo se habet immobiliter, neque vetustius, neque recentius esse unquam oportet; *qua re nihil scribi potuit verius. Sed ea non efficiunt ut censeamus, Platoni negatam,*

rem

CI. Motus accelerari potest in infinitum.

D. Problema est possibile, si demonstretur, qua ratio-

N 4 ne

---

rem aeternam perpetuo permanere, existere, durare, quae successio est metaphysica. Nam nisi existendo perseverat, eadem tamen, ac immutabilis, ne existit quidem. Non igitur hoc ulli in mentem venire potuit, ut dum constituit rem aeternam semper existere, neget existendo durare. Itaque merito Svarez reprehendit Capreolum, qui quum de ratione formali durationis successionem esse posuisset, *negat* ullam in Deo esse durationem (*in* 1. *dist.* 9. *art.* 2.). Deus, *inquit Svarez* (*disp.* 50. *sect.* 3.) vere ac proprie dicitur ex aeternitate realiter durasse; ergo per durationem realem exsistentem in ipso Deo. *Sed illuc, unde divertimus, redeamus. Scribit Numenius Pithagoreus item Petavio laudatus* Ens aeternum idem esse, ac stabile, semper *IN EODEM STATU* perseverans. *Idem quum dicunt caeteri Platonici, idem semper intelligunt, nullum esse in Deo* tempus: *quia tempus in mutatione, idest* successione physica *positum est. Ac eodem modo intelligendi sunt Patres, quum idipsum pronunciant.* Non habet tempus aeternitas, *inquit Tertullianus*: *scilicet tempus est mensura motus prioris, & posterioris: Deus autem* caret aetate, quod non licet nasci. Deus si est vetus, non erit: si est novus, non fuit: novitas initium testificatur: vetustas finem comminatur. Deus autem tam alienus ab initio & fine est, quam a tempore, arbitro & metatore initii & finis (*lib.* 1. *c. Marc. cap.* 8.). *Vera haec. Sed negabit Tertullianus perseverare Deum in existendo? semper esse? durare immutabilem? Gregorius Nanzianzenus orat.* 38. Deus & erat semper, & est, & erit, vel, ut rectius loquar, semper est. *Cur ita?* quia erat, & erit *NOSTRI TEMPORIS*, Καὶ ῥευσῆς φύσεως & *FLUENTIS NATURAE* segmenta sunt. *Deus vero* ὁ δὲ ὢν ἀεί *idest ita semper est, ut non sit res fluxa, ac naturae vicissitu-*

ne fieri poſſit (ex prop.6.) ; ergo motus accelerari poteſt in infinitum, ſi demonſtretur qua ratione id fieri poſſit. Fieri autem id poteſt ſi detur corpus in ſpa-

---

ſitudinibus ſubjecta. *Auguſtin. in Pſalm.*101. aeternitas ipſa Dei ſubſtantia eſt, quae nihil habet mutabile. *Nempe idcirco tota ſimul. Nimirum* anni Dei ſimul ſtant, quia ſtant; nec euntes advenientibus excluduntur; quia non tranſeunt; iſti autem noſtri omnes erunt; nam omnes non erunt (*idem lib.*XI. *Conf. cap.*13.). *Petrus Damiani* (*opuſc.*36. *cap.*8.) *negat in Deo eſſe cras, vel heri? Quid ita?* quia nihil ei defluit, nihil accedit, cui nihil eſt varium, nihil a ſe diverſum. *Nec* (*ut ne ſim taedioſus*) *tandem aliud intelligit Boëtius, cujus aeternitatis definitio pervulgata eſt. AEternitas eſt tota ſimul, omneque excludit tempus*: quia nihil eſt in tempore conſtitutum, quod totum vitae ſuae ſpatium pariter poſſit amplecti .... quod igitur interminabilis vitae plenitudinem totam pariter comprehendit ac poſſidet, cui vel futuri quidquam abſit, nec praeteriti fluxerit, id aeternum eſſe jure perhibetur. *Quid quod ne Scholae quidem, ſi dilucidius mentem ſuam explicare voluiſſent, aliam a Deo ſucceſſionem excludunt praeterquam eam, quam nos phyſicam dicimus? Nam Deum durare, ejuſque durationem eſſe realem ac in ipſo Deo, unum ſi excipias Capreolum, conſentiunt omnes* (*Vide Suarez loco citato*). *Durationem autem* dicere de formali poſitivam permanentiam in exiſtendo *totidem dicunt verbis* (*Suarez ibid. num.*9.); *eſt vero haec ſucceſſio metaphyſica. Ac non aliud videtur intellexiſſe Suarez eo in loco, quem deſcribam*. In quo, (*inquit num.*10.) eſt notanda differentia inter rem ſucceſſivam, & permanentem. Nam res ſucceſſiva dicitur durare, aut perſeverare *PER ADDITIONEM REALEM*, quia ſemper aliquid novi in ea fit, eiqui additur: res vero permanens per ſe loquendo non dicitur durare, *QUIA EI ALIQUID ADDITUR*

ſpatio infinito, eique communicetur motus, qui aequabiliter in infinitum acceleretur, perſiſtentibus ſemper prioribus motionum gradibus.

CII. Motus quantumvis acceleratus fieri nequit in inſtante indiviſibili, etſi videri poſſit *inſtantaneus* ob incredibilem celeritatem.

D. Motus quantumvis acceleratus debet eſſe actio, qua mobile de loco in locum transferatur (def. 70.); adeoque mobile debet ſucceſſive exiſtere in pluribus locis: actio autem ſucceſſiva eſt continuata exiſtentia, & haec duratio (def. *66.*); ergo quilibet motus quantumvis acceleratus durat, nec idcirco fit in inſtante indiviſibili.

Schol. Si quis igitur demonſtraverit cogitationes noſtras in inſtante temporis indiviſibili fieri, is procul dubio confecerit, cogitationes non eſſe motus; ex quo & illud deducet, cogitationes noſtras pendere a ſubſtantia incorporea. Sed quum Chriſtianus Wolfius demonſtrare conatus ſit, omnes noſtras perceptiones & cogitationes in tempore fieri, nullam in inſtante indiviſibili, & revéra ſucceſſionem quandam quum in perceptionibus, tum etiam in cogitationibus & ratiociniis ipſi obſervemus, vix eſt ut hac via incorporalitatem animae oſtendere poſſimus; potiſſimum vero, quum motus velociſſimi videri

---

DITUR (*haec eſſet ſucceſſio phyſica*), ſed quia eadem eſſe PERSEVERAT, *quae eſt ſucceſſio Metaphyſica. Haec ego paullo prolixius diduxi, ut Patrum nomini conſulerem, quibus profecto imponitur, quorum ita narretur doctrina, quaſi Deum minime in exiſtendo durare dixiſſent. Nam nec id dixere unquam, nec ulli, ut dixi, in mentem venire potuit, ut idem & ſemper eſſe, & interim non durare diceret, ideſt doctrinam ſeipſam deſtruentem doceret. Aërem igitur verberat, quod dicitur, Joannes Crellius, qui cap.* 18. de Deo, *ſtudioſe, magis etiam quam oportebat, in eam, ut ille vocat,* ſubtilitatem *tot congerravit abſurda.*

videri possint *instantanei*. Patet hinc quid censendum sit de motibus Angelorum instantaneis, quos induxere Scholastici quidam.

C A P. XIII.

De rerum perfectione, bonitate, & veritate.

CIII. **N**Ullius rei perfectio probe a nobis cognosci & dimetiri absolute potest.

D. Nam perfectio rei dicitur aut unitate & simplicitate, aut quod ea fini, aut ideae suae congruat (def. 71.): Itaque ut probe & *absolute* perfectiones rei introspiciamus, & dimetiamur, ejus essentia *adaequatae* est noscenda, attributorum unio & simplicitas perspicienda, cum idea & fine suo comparanda: quod quoniam nulla in re efficere possumus, uti Philosophi magna consensione & ingenue fatentur; sequitur nullius rei perfectionem probe nos cognoscere, & absolute dimetiri posse.

Sch. Generatim scimus entia facta & Creatoris ideis, & fini respondere: tanta scilicet nobis inest Dei sapientiae & potentiae persuasio. At comparationem rei cum idea, & fine suo, intelligere non possumus. Praeterea generatim scimus, quaecumque existunt suam habere, ut inquiunt, *realitatem*, suamque perfectionem naturalem. Sed nec quanta haec sit, nec qualis, adaequate & clare unquam cognoverimus. Metiri quidem possumus majorem aut minorem corporum extensionem, vim: at absolute haec metiri non possumus, nec semper major extensio, motus, qualitatis intensio, vis, perfectio a nobis dicitur atque habetur. Idem de mentibus judicium esto. Hanc ignorantiam majorem efficiunt hominum variae perfectionum notiones, variaque vocabula. Nam saepe, quod uni perfectio est, est alteri imperfectio. Hinc lites de rerum perfectionibus, bonitate, & pulchritudine, immortales.

CIV. Ita

CIV. Ita comparati a natura sumus, atque ita vivimus, ut eas perfectiones dicamus finitas, quibus majores percipimus, eas vero infinitas, quibus majores percipere non possumus. Hinc fit ut uni quaedam perfectio videatur infinita, quod minori mentis capacitate sit praeditus, alteri finita, si majoris sit perspicaciae & capacitatis.

CV. Minores perfectiones comparatas ad majores, imperfectiones dicere solemus, & rem minus perfectam cum perfectiori collatam, vocamus imperfectam.

CVI. Ex notione imperfectionis demonstrari non potest, nos habere notionem perfectionis absolute infinitae.

D. Cartesius, qui hoc adhibuit argumentum in meditatione tertia, sic ratiocinatus est. Idea *negativi* est ex idea *positivi*; ergo idea imperfectionis, ex perfectionis idea. Quumque omnia, quae ad hoc universum pertinere arbitrer, imperfecta agnoscam; sequitur me habere ideam perfectionis infinitae. Est autem haec ratiocinatio manifesto falsa: etenim quamquam minores perfectiones habeamus ut imperfectas majoribus comparatas (prop.105.), tamen eas perfectiones habemus pro infinitis, quarum majores non intelligimus (prop.104.): ergo quum mentes nostrae sint breves, tum nos infinitas perfectiones intelligere putamus, quum ultra cogitare non possumus. Id vero est minores perfectiones ex majoribus metiri, non vero ex infinita: ergo ex notione imperfectionis, non rite deducimus observari mentibus nostris notionem perfectionis *absolutae* infinitae (*a*).

Schol. Patet ergo nec solidam, nec rectam esse demonstrationem existentiae Dei, quam Cartesius in hac notione, quam nobis congenitam censuit, inaedificavit, uti

(a) S. Thomas contra Gentes lib.1. cap.11. *Dato etiam*, inquit, *quod per hoc nomen Deus intelligatur aliquid, quo majus cogitari non potest, non necesse erit, aliquid esse, quo majus cogitari non potest, in rerum natura. Scilicet potest id esse tantum in intellectu.*

uti perſpecte Huetius in Cenſura Philoſophiae Carteſianae, & Buddeus de Atheiſmo & ſuperſtitione (*a*), obſervarunt. Qua ex re illud etiam agnoſcimus, Carteſium, licet per ideas claras & diſtinctas philoſophari ſe voluiſſe paſſim profeſſus ſit, ita tamen per ideas ut plurimum confuſas philoſophatum eſſe, & de rebus ceteroquin graviſſimis, ut nemo magis. Nam ſi paullulum rem propius inſpexiſſet & accuratius, qui eum latere potuiſſet, fieri non poſſe, ut menti finitae notio obſervetur, cujus, ut inquit, *realitas objectiva* ſit abſolute infinita?

CVII. Perfectiones ſubſtantiarum contingentium naturae vi in nihilum redigi non poſſunt.

D. Subſtantiarum contingentium perfectiones adeoque *realitas*, finitae ſunt (ex prop. 16.): ergo ſi in nihilum naturae vi redigi poſſunt, ſubſtantiae ipſae in nihilum naturae vi redigi poſſent. Quum vero hoc fieri nequeat (prop. 31.); ſequitur nec perfectiones ſubſtantiarum contingentium in nihilum naturae vi abire poſſe.

Schol. Hinc ſequitur conſervationem Dei neceſſariam eſſe, quum ut ſubſtantiae, earumque perfectiones naturales conſerventur, tum ut harum ſubſtantiarum ſyſtemata, & motiones, quibus univerſum conficitur. Et ad ſubſtantiarum ipſarum conſervationem ſat eſt, Deum ſemel voluiſſe, ut exiſterent. Quocirca ſubſtantiarum annihilatio non fit ſola ceſſatione divinae voluntatis, qua vult ut exiſtant, ſed poſitiva voluntate & vi, qua velit, ne amplius exiſtant: at non ſic ſe habet in conſervatione ſyſtematum.

Corall. Modi, qui continuo pereunt, aut enaſcuntur, non ſunt habendi in numero perfectionum realium & naturalium ſubſtantiarum. Quumque motiones particulares aut novae ſint, aut omnino pereant; efficitur, ut, licet vires motrices haberi debeant pro perfectionibus *eſſentialibus* ſubſtantiarum, motiones tamen ipſae haberi

(a) *Cap. 5. §. 1. pag. 174. Edict. Gall.*

haberi nequeant. Adeoque quamquam verum est vim cogitandi essentialem esse mentibus, non sunt tamen essentiales peculiares ipse cogitationes.

CVIII. Infinite perfectum est infinite bonum absolute.

D. Bonum absolutum sunt ipsae rei proprietates adeoque perfectiones naturales (def. 75.); ergo perfectum, & bonum absolutum sunt unum idemque, adeoque infinite perfectum est infinite bonum absolute.

CIX. Ens absolute & infinite bonum est in se beatissimum.

D. Beatitudo posita est in perfecta & immutabili voluptate, uti Philosophi magna consensione docent: voluptas vero ex boni possessione manat; perfecta atque immutabilis voluptas ex perfectissimi & immutabilis boni possessione. Quum ergo bonum absolute infinitum sit etiam immutabile (prop. 15.): sequitur voluptatem Entis infinite & absolute boni primum esse perfectam & infinitam; scilicet quemadmodum bonum absolute infinitum augeri nequit, ita nequit ejus voluptas augeri: deinde esse immutabilem, ut ipsum bonum absolutè infinitum immutabile est; ergo voluptas hujusmodi Entis & perfecta undique est, & immutabilis: Ens igitur hujusmodi est in se beatissimum.

CX. Ens quod est absolute infinitum, est etiam summum bonum relativum.

D. Summum bonum relativum est id, quo ita bonum nostrum conservatur & perficitur, conservari & perfici potest, ut a nullo melius (ex def. 75.); dato autem summe bono absoluto, vel fingemus nos ab illo pendere, vel non. Si pendemus, vel per essentialem emanationem, vel per creationem ex nihilo, vel ullo alio modo. Si primum, a bono emanare non potest nisi bonum. Si alterum, aut tertium, quum summe bonum sit perfecte beatum (prop. 108.) nulla esse in eo caussa potest, cur aut irascatur nobis, quod nobis bonum non sit, aut ullum nobis malum, quod nos non meliores, sed deteriores efficiat, inferat: quae eadem ratio

locum

locum habet etiamsi ab Ente illo non pendemus. Quoniam igitur natura summi boni est, ut non possit alteri malum inferre, quod non sit bonum, sequitur summe bonum absolute, esse etiam summe bonum relativum.

Schol. Consentiunt hac in re veteres pariter & recentiores Philosophi. Jamblicus de *mysteriis* AEgyptiorum (*a*) quum eorum retulisset opinonem, qui Deorum beneficos alios, alios malignos faciunt, *sed tota*, addit, *errant via veritatis. Longe enim se habet res, & natura rerum. Quippe universa divinitas, numina Deorum omnia, & Dii omnes boni quum sint, itidem bonorum Auctores sunt: & ad unum bonum tanquam exemplar spectantes, unice & unius in specie nonnisi circa bonum ambulant, versantur, circumaguntur.* Atque est haec non Academiae tantum, sed omnium veterum Philosophorum vox (*b*). Quocirca Chrysippus apud Plutarchum (*c*) Euripidis illud summopere laudat,

Ει Θεοι τι δρῶσιν αἰχρὸν, ουκ εισιν Θεοι

Si Dei aliquid admittunt turpis; certe Dei non sunt.

Quae quum sint, de origine malorum diu vexata res est apud Philosophos, uti Plutarchus (*d*), & Baelius (*e*) docebunt. Nos in quarta parte ea de re commodius differemus.

CXI. Omne ens *naturaliter*, seu mataphysicus, verum est.

D. Veritas naturalis est ipsa entis natura, aut essentia facta, essentiae archetypae intelligibili congruens (def. 74.): quum autem quaecumque sunt facta, summa sapientia (ex supr.) & potentia & li-

---

(a) *Sect. 1. cap. 18. consul. & Proclus in Theol. Plat. lib. 1. cap. 15. 17. 19.*

(b) *Legatur Huelius in Alnetanis lib. 2. cap. 2. §. 5.*

(c) *De Stoicorum repugn.*

(d) *Lib. de Iside & Osid.*

(e) *In Dict. Art. Manicheus, Marcion, Epicurus, & passim, praecipue in cogitationibus variis occasione Cometae &c.*

& libertate Entis aeterni facta sint ; & ita ut hac persistente voluntate, essentiae substantiarum eaedem serventur, earumque substantiarum eadem systemata & series idest ejusdem Entis aeterni vi res conserventur & administrentur, quod & per se patet, & loco suo prolixius ostendimus; sequitur entia omnia facta essentiis suis archetypis respondere, adeoque vera esse metaphysicωs.

Schol. Veritatem hanc Metaphysicam ii tantum negare possunt, qui summi alicujus Numinis cura Universum factum esse & conservari negant; qualis Democritus, Epicurus, aliique. At quicumque negare non audent hanc providentiam, qua cuncta facta sunt, & gubernantur, ii certe negare non possunt, res has adamussim mundo archetypo intelligibili respondere, nisi Deum ineptum, atque imbecillem statuere velint. Opponunt autem, res omnes factas nedum mutabiles esse, sed continuae mutationi subjectas. Respondemus in mundo distinguendas esse essentias simplicium substantiarum, quae prima sunt mundi elementa, & essentias entium compositorum. Illae persistunt eaedem, nec ulla naturae vi perire possunt, quanquam natura sua non sint immutabiles. Harum vero (talis est naturae lex, & ordo aeternus) aliae aliis succedunt, qua successione aliae pereunt, aliae enascuntur, atque ita ordo & pulchritudo mundi servatur. Scriptae autem omnes sunt mutationes istae in mundo archetypo, idest scriptae essentiae istae mutabiles, uti essentiae substantiarum simplicium, quae eaedem perseverant; adeoque uti istae, ita illae mundo illi respondent. Quid, ajunt, si rerum omnium non ipse summus Deus, sed Dii minores causae sunt fabricatrices, & conservatrices, uti Plato opinatus est (*a*)? Respondeo clarissima argumenta demonstrare, universum hoc cura supremae & aeternae mentis factum esse, uti ex superioribus patet. Caeterum quod spectat ad Platonem, quum opus minorum Deorum mundum

(a) *In Timeo*.

dum appellat, fatetur primum, Deos minores exemplaria efficiendi mundi a supremo Deo accepisse, & in ea intuitos esse: deinde ejusdem Supremae Mentis imperio, legibus, ordine, mundum gubernare, quod perinde est, atque si a Deo ipso factus esset, & gubernaretur. Idem de Intelligentiis, quas orbibus animandis & regendis praefectas putavit Aristoteles, dicendum est (*a*).

CXI. Plurimorum entium existentia certo a nobis scitur. Quis nempe dubitare potest an existat ipse, qui cogitat, an existant corpora circum se posita, an corporum vires quaedam motrices? Neque sane unquam ad haec deliria Sceptici progressi sunt, uti legendo Sextum Empiricum discimus. Scio interim Hibernos quosdam in dialogis Dublini Editis, contendisse, esse nos valde dubios circa corporum existentiam; atque idcirco statuisse, praeter mentes & ideas, nihil aliud existere: quamobrem Idealistae vocantur. Putat Wolfius in *Psycologia Rationali* e Malebranchii Schola hos prodiisse. Enim vero negare non possumus Malebranchium putasse, nec corporum existentiam probari posse, & nos in Deo, aut Dei idea & lumine omnia intueri, quaecumque cognoscimus. Quos ego non Doctoris egere, quo ab errore tam deridiculo reducantur, sed Censoris ab Judice dati, puto. Nec tam eos insanire opinor, qui haec affirmant, quam qui ita affirmantes nimium studiose confutare adnituntur. Tantum enim abest, ut Idealistarum secta longius provehatur, ut contra *Materialistarum*, seu Hobesianorum doctrinam longe lateque dilatari videamus.

CXII. Plurimas rerum relationes, aut inter sese, aut cum nobis, maxime quae usum vitae spectant, certo noscimus. Ita cognoscimus res alias esse aliis majores, aut minores; longiores, aut viciniores; utiliores, aut minus utiles; perfectiores, aut minus perfectas. Quam rem ne ipsi pernegarunt Sceptici; quamquam

(a) *Vide Vossium in Theol. Gent. lib.* 1.

quam in plurimis aliis non errare, & egregie hallucinari, quod non negamus, perpetuo objecerint. Ex quo conficitur, plures rerum proprietates relative a nobis plane cognosci. Fatemur interea rerum proprietates absolute metiri non posse, ut nec exacte perpendere, quantum aliae aliis praestent.

CXIII. Plurium modorum simplicium essentias certo cognoscimus & intelligimus, exg. extensionis, motus, soliditatis, figurae, & similium. Quod si quis opponat controverti inter Philosophos de natura simplicium horum modorum, respondemus controversiam versari non circa ipsas modorum illorum essentias, sed aut circa causas, aut circa effecta; aut circa alia; quae cum modis illis sunt conjuncta.

CXIV. Rerum quarum existentiam noscimus (prop. 111.) proprietates aliquot & attributa certo noscimus. Nam quis negaverit noscere nos corpora esse extensa, solida, mobilia, figurabilia: mentes cogitare, & plurima percipere: homines doloribus & voluptatibus subjectos esse, & alia pene infinita? Nec refert, quod harum proprietatum essentias & naturas non satis clare perspiciamus: sat est, si existentiam certo sciamus.

CVV. Scepticismus purus, seu qui docet nihil omnino posse comprehendi, nec hoc quidem sciri, quo nihil sciatur, aut ludicrum est, aut insania.

D. Nam plurimarum rerum existentia certo scitur (prop. 111.), & relationes plurimae, maxime quae usum vitae nostrae spectant (prop. 112.), & modorum simplicium aliquot essentiae (prop. 113.), & rerum, quae existunt, proprietates quaedam (114); ergo, quod ad res existentes attinet; mens nostra capax est earum rerum, non tantum existentiam, sed relationes, & proprietates, atque modos plurimos certo noscendi. Utrumque igitur illud, & *Nihil posse comprehendi*, & *Nihil sciri*, falsum est: quamobrem Scepticismus purus aut ludicrum est, aut insania. Vide Villemandy.

DISSERTATIO.

Scepticismus confutatus.

SCepticismum refellere in hac disputatione instituimus. Ac constat quidem, Scepticismum esse aut ludicrum, aut *insaniam*. Sed quo plene proculcetur, Scepticorum argumenta sunt convellenda. Nam apud veteres Sextus Empiricus in libris tribus *hypotiposeon Pyrrhonicarum* Acatalepticorum causam multo egit apparatu; nec minori nuper Baelius, ut in multis litterarum ardorem restinxisse videantur. Particulatim Sextum Empiricum, aliosque veteres refellit Petrus de Villemandy in opere docto, *Scepticismus debellatus*, Baelium vero prolixe Crusatius. Non paucis erimus (contenti; res enim amamus, non verba: dedecet enim philosophum multiloquium.

Ut autem quae Sceptici nobis objiciunt intelligere possimus, pauca de Scepticismi origine praefabimur. Scepticismus suos habet gradus: sunt enim qui aliqua tantum in dubium revocant, alii qui plura, alii qui omnia. Hinc fit, ut Scepticismus vel moderatus sit, vel effraenis. Moderatum Scepticismum Philosophi ferme omnes professi sunt, atque etiamnum profitentur. Hinc principium philosophandi esse DUBITATIONEM, prudentiores omnes docuerunt. Laudat ea in re Huetius (*a*) Pherecidem Syrum, Anacarsim Scytham, Pythagoram Samium, Empedoclem Agrigentinum, Parmenidem, Zenonem Eleatem, Heraclitum, Anaxagoram, Democritum, Socratem, Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Varronem, aliosque; quibus nunc accessere Cartesiani omnes, Johannes Lockius, aliique. Horum autem nemo unquam dubitavit, plurima a nobis certo cognosci, licet omnes docuerint plurimis nos erroribus subagitari, plurima ignorare, pleraque etiam

(*a*) *La foiblesse de l' entendement humain lib.* 1. *cap.* 14.

etiam ſcire nullo modo poſſe. Quae philoſophandi ratio prudens eſt & modeſtiſſima: ſunt enim ſtati mentis humanae termini, quos qui temerario praetergreditur, in avia eat neceſſe eſt.

2. Unus veterum rem hanc ad exceſſum provexit Pyrrho Eleus Ariſtoteli συγχρονος: quandoquidem lectis, ut ajunt, Democriti libris, variiſque auditis Philoſophis, in primis Anaxarcho, quum nihil certi ſibi reperire viſus eſſet, etiam *nihil comprehendi poſſe* ſtatuit. Ejus Sectatores variis ſunt vocabulis nominati (*a*), Epectici ἀπὸ τυ ἐπεχειν, *conſiſtere*, quia judicium omnibus de rebus ſuſpendebant: Zetetici a ζητειν *quaerere*, quia perpetuo veritatis inquiſitioni animum intendebant: Aporetici, quaſi *dubitantes*: *Acataleptici*, quod nihil comprehendi poſſe docerent: tandem Pyrrhonici a Pyrrhone, de quo praeter Laërtium conſuli poteſt Baelius (*b*) & Albertus Fabricius (*c*). Animadvertit autem Laërtius ſect 8., non eas a Pyrrhone veritates negatas, quae *intelligentia conſtarent*, (ὁ τι γαρ νοῦται, δῆλον) *quippe quae per ſe ſunt perſpicua*, ſed *quae ſenſibus perciperentur*, in quo dogma Platonicum paulo nimius provexit: Plato enim quae a ſenſibus deferuntur, non quidem *ſcientia*, ſed *opinione* percipi docuerat. Jam Pyrrhonicis quidam accenſent Huetium ob libellum, quem Gallice inſcripſit *la Foiblesse de l' entendement humain*, de *Imbecillitate mentis humanae*, in quo docet nihil ſola ratione naturali certo comprehendi poſſe, ſed confugiendum eſſe ad Revelationem; & Hieronymum Hirnaim ob editum librum *De typho generis humani, ſive ſcientiarum humanarum inani ac ventoſo tumore, difficultate, labilitate, falſitate, jactantia, praeſumtione, incommodis*, quo omnis Philoſophiae fundamenta ſubvertit. Ad eandem claſſem quidam re-

O 2 ferunt

(a) *Vide Gellium lib.* XI. *cap.* 5.
(b) *Dict. Art. Pyrrho.*
(c) *Bibliog. Graec. lib.* 3. *cap.* 33. §. 5.

ferunt Lockium, (a) tum ob alias rationes, tum potissimum ob eam, quod valde suspicatus sit, deficeret ne nobis unus aut plures sensus, quorum fiat defectu, ut nihil adaequate percipiamus. Sed qui ita censent non satis attente nec Huetium, nec Lockium legerunt. Nam Huetio id propositum, ut superbientem rationem non extingueret, sed fidei ancillari doceret; Lockio vero ut ne constitutos sibi a natura terminos licentiosa prosiliret. Inter moderatos igitur Scepticos, quos inter omnes viri doctiores censentur, habendus est uterque. Alioquin in eumdem quoque censum conferre possimus, non omnes modo veteres Ecclesiae Christianae Doctores, sed Apostolos etiam & Prophetas, qui de brevitate humanae mentis saepe nos monent, quique non raro in philosophorum confidentiam invehuntur.

3. Videamus nunc quibus argumentis Acataleptici isti & Epectici caussam suam tueantur. Negant ullum esse veritatis *characterem*, *criterium*, notam (b); quo fit, inquiunt, ut a falsitate discerni veritas nequeat. Enim vero, inquiunt, si veritatis ullum est criterium, aut in *Auctoritate* est, aut in *Sensu*, aut in *Conscientia*, aut in *Ratiocinio*. In Auctoritate non est. Est enim auctoritas vel *divina*, vel *humana*. Humana auctoritas aut spectatur in iis, quae omnes homines percipere possunt, qualia sunt, quae *conscientia*, *sensibus*, *ratiocinio* semper presto sunt; aut in iis, quae non omnes *sensibus suis*, aut conscientia, aut ratiocinio assequi possunt. In iis, quae ad prius genus pertinent, non video, cur locum auctoritas potius, quam ratio habere debeat. Ridiculus enim esset, qui probare conaretur, se dolorem aut voluptatem sentire, Solem lucere, & similia, quia alii id affirmant: si enim is decipitur, cur alii sibi similes decipi non possint? Praeterquamquod cur credam Pythagorae asserenti *quadra-*

(a) *Doria noster in Met. propugn.*
(b) *Empiricus lib. 1.*

dratum hypotenusae aequale esse duobus aliis, *quae sunt in duobus reliquis trianguli rectanguli lateribus*, si ipse rationes aut non videam, aut non intelligam? Non certe credam, quia is erat Pythagoras, nisi deridiculus esse velim. Credas, inquiunt, quia demonstravit. Unde sciam id demonstratum? Quia, inquiunt, id omnes docent Philosophi. Quis, inquam, mihi certum faciet Philosophos istos non esse deceptos, nec me decipere voluisse? Utrumque enim potuerunt: nam homines sunt, & erroribus obnoxii, & affectibus. Sed *omnes neminem fallunt*. Quasi vero non omnes fuerint Philosophi, qui materiam aeternam esse docuerint, aut non omnes, qui quondam terra stare, nunc vero moveri, tradiderint. Sed ipsos rogo Philosophos, an confidenter affirment, se & mente brevissimos esse, & nihilominus haec certo cognoscere? (*a*) Negabunt, si ingenui esse velint: Nam qui mente brevis est, in omnibus decipi potest: & qui in omnibus potest decipi, de omnibus dubitet oportet.

4. In iis vero quae ad secundum spectant genus, auctoritas vel ab uno, vel a paucis, vel a multis, vel ab omnibus accipietur. Unus auctor, qui factum aliquod narrat, quantumvis doctus, & probus, certitudinem non facit (*b*): potuit enim decipi a sensibus, a

(a) *Quasi nihil percipi & comprehendi possit, nisi a mente infinita. Negent eadem ratione, quidquam a nobis moveri posse, quia vi finita praediti. Merae sunt haec nugae.*

(b) *Quum ea de re agitur, quae ut a multis, ita ab uno clare & distincte potest sensibus comprehendi, cujusmodi sunt aut naturae phaenomena, aut hominum facta; nec quidquam sit, cur de ejus fide dubitemus; unius etiam hominis auctoritas eam faciet certitudinem, qua qui non est contentus, non is quidem dubitat, sed dubitare potius amat. Nam qui ego credam eum dubitare, qui nullas habet du-*

phantasia, conjectura, a populo, ab aliis etiam prudentibus, etiamsi decipere noluisse credatur. Hinc vix reperias accuratissimum historicum, qui aliquid non sit mentitus, aut saltem qui non alicubi deceptus sit. Idem de paucis dictum esto, etiamsi perspicaces, & integri fuisse narrentur. Nam quidam sunt affectus, maxime *superstitio*, qui virtutis specie vel integerrimos decipiunt. Quod si fabula aliqua paucis persuaderi potest, potest & pluribus (*a*). Nam ex.g. oracula Gentilium fuisse Sacerdotum imposturas, & a Vandalio, & Fontanellio (*b*) demonstratum. At, si paucissimos e Gentilismo excipias, impostura haec omnibus ferme nationibus persuasa erat, ut ostendit Cicero sub initium libri primi de divinatione. Muhammedanismum faedam esse fabulam & imposturam, quis ignorat? At nunc ita res comparata est, ut si Christianismus Muhammedanismo conferatur,

---

bitandi rationes? Neque vero idem sunt dubitare, *ac* dubitare velle: *illud rationis est, nec sine motivis esse potest: hoc libidinis, ac emotae magis, quam seriae mentis. Ad rem. Unius istius hominis auctoritas, ubi nullae sint rationes dubitandi, aequalis, aut pene aequalis auctoritati nostri ipsius est, si ei facto interfuissemus: itaque de illo eum in modum dubitare non minus insanum est, quam ipsos nobis fidem omnem derogare, etiam ubi nullas derogandi rationes habemus.*

(a) *Non idem est testi oculato fidem praestare, ac aurito. Potuit huic imponi, non illi. Auritorum fides oculatorum testium auctoritati nititur. De hac disserimus. Oculatis, viris rei de qua agitur gnaris, spectatae virtutis, derogare fidem, id insanum dicimus: derogare autem non in acroamaticis dogmatibus, sed in factis. Ratiocinentur ergo Sceptici constantius, ac meminerint turpe esse, a quaestionis statu dilabi.*

(b) *Antonius Vandalius in dissert. de Oraculis Gentilium; Fontanelle ne l' histoire des l' Oracles.*

ratur, minima ille prae hoc erit pars (*a*). Jam ad *consensum omnium* quod spectat, ad quem tanquam ad veritatis aram confugiunt Dogmatici, primum an est res ulla, in qua consensum istum licet reperire? Omni enim in re quot capita, tot sententiae. Deinde vel consensum istum spectabimus in *factis*, vel in rebus *theoreticis*. In primo rerum genere, quum facto alicui multi quidem, non omnes homines interesse potuerint; si factum illud manavit ad alios, non horum, sed priorum tantum habenda ratio: nam his, qui non interfuerunt, auctoritatem nullam faciunt. Res ergo redit, aut ad paucos, aut paullo plures, qui certe omnes decipi potuerunt (*b*). Hinc ex. g. Si Licurgus, Solon, Numa persuadere potuerunt Religionem Spartanis, Atheniensibus, Romanis sui temporis, viris nempe simplicioribus, vix dubitandum, quin impostura potuerit ad omnes posteros manare, & tanquam certe haberi (*c*). Atque hac ratioue fabula potest

(a) *Baelius in dict. Crit. art. Machomet. vide ut id refellamus App. lib.* 2.

(b) *Vide super eo sophismate adnotata superius* .

(c) *Non hic agitur potuerit ne Solon & Licurgus Atheniensibus, & Spartanis* falsa dogmata *persuadere: illud disceptatur, potuerint ne persuadere velut praesentia facta, quae nunquam effecissent? Id ego fieri posse, etiam inter stupidos, nego: nam & oculos habent stupidi ac manus, & quisque mortalium ita a natura comparatus est, ut oculis magis suis in rebus praesentibus, quam alienis verbis velint credere. Pythagoras ut persuaderet auditoribus suis, se redivivum ex altera vita rediisse, necesse fuit, ut diu in subterranea crypta lateret, evaderetque inde mortuis concolor. Sed ne hoc quidem efficere potuit, ne impostura detegeretur. Quum nulla Muhammedes miracula egisset, ne ulla quidem suis persuadere potuit, ut astute intellexerit, sibi negandum esse, miraculis armatum venisse ad novam superstitionem prolatandam. Quod si hoc effici potuisset, quod isti ajunt,*

morta-

universo orbi persuaderi, qualis belli Trojani fabella secundum Dionem Chrisostomum, Hornium, Vicum, aliosque (*a*). Quod ad ea, quae secundi sunt generis, Cottae illud reponam, *placet*, inquit, *tantas res judicio multitudinis judicare?* Sane *argumentum pessimi est populi consensus*, quod Seneca pronunciat gravissime. Nam si judicio multitudinis stabitur, Gentilium Religio vera erit, quippe & pluribus, & per longius tempus probata. Etenim, ut observatum Baelio (*b*), si Telluris gentes in 30. partes dividantur, quinque reperientur Christianismum profiteri, sex Muhammedanismum, 19. Gentilismum. Praeterea Astronomi, qui putant terram moveri causa exciderent, si populus Judex sederet. Praeterquamquod, quae sententia theoretica est, quae omnium hominum consensu probetur? Ne de existentia quidem Dei id obtinet, ut prolixe ostendit Baelius (*c*). Quo factum est, ut Parkerus hoc argumento uti noluerit, tanquam valde incerto (*d*). Nullum est igitur veritatis in

---

mortalium fuisse neminem ego scio, qui commodius potuerit, quam hic, de quo diximus, Muhammedus: quippe cui eam in rem, & aetas, & commilitonum paratissimum obsequium, & barbari ac inculti suorum mores, & contractae jamdiu fallendi artes, & promti ad fabulas vulgandas administri, obsecundassent. Sed intelligebat profecto & curiositate adactum iri plures, qua falsas artes possent rescire, & difficile futurum ut ii ipsi, quibus fideret, diu tantum arcanum reticere possent. Nec auctoritatem suam his periculis labefactatum iri astutus homo valebat.

(a) *Vide Append. lib 2.*

(b) *Loco citato. Vide ut hunc calculum perpenderimus in Ap. lib. 2.*

(c) *Quam hoc confidenter pronuncietur, quamque sit falsum, in parte 4. demonstrabitur accuratissime.*

(d) *Sed istud argumentum, quod elevare profanum genus studet, dictu difficile est, quot viri doctissimi invictum exi-*

in auctoritate humana praesidium. Quod eo etiam argumento confirmatur, quod haec auctoritas provenit a *scientia* & *probitate*, quarum prior certos nos faciat, res auctori compertas, posterior, auctorem data opera nos decipere noluisse. Quum autem, inquiunt, ut paulo post ostendemus, scientia hominum principiis innitatur fallacibus, sensibus nempe, phantasiae, memoriae, ratiocinio; ea perfecto certa non est. Deinde quum φιλαυτία, amor Patriae, Sectae, Religionis, Metus, Odium, Spes, aliique affectus mentem depravent, nihil quoque a probitate sperandum (*a*).

5. Ac-

---

existimaverint. Utuntur eo ex veteribus Plato saepe, Aristoteles, Tullius, Seneca, Plutarchus: utuntur veteres Christianae Religionis Apologistae, viri in primis perspicaces, ac eruditi. Ejus vim pluribus adseruit Cudvvorthus cap. IV. *Syst. Intell.: adseruit Ellias Benoest Parochus Delphtensis in praefatione libri docti adversus Tolandum. Ea de re nos in quarta parte ex instituto disseremus, unaque opera ostendemus, & nullam hucusque gentem adeo effaeratam repertam esse, quae non aliquam animo supremi cujusdam Numinis notionem haberet informatam, nec tantam consensionem nisi ex communi totius humani generis causa provenire potuisse.*

(a) *Auctoritatem omnem a scientia & probitate Auctoris vim suam accipere, id est in perspicuis. Sed sunt quaedam, quae omnes homines, etiam barbari & idiotae scire certo possint, si oculati eorum sint testes. Hujusmodi sunt Naturae & hominum facta, quae ita sensus nostros commovent, ut necesse sit omnibus esse mutilatos, qui percipere nequeant. In his igitur rebus testes oculatos repudiare nequimus, ea tantum exceptione, quod scire nequiverint. Narrat quis, se Solis deliquium observasse, ac ita narrat, ut satis demonstret, se inde magnopere fuisse commotum, Testem oculatum defectu scientiae repudiabimus? est id non de vero disceptare, sed [illegible]. Aurora borealis anni* 1737.

phae-

5. Accedamus, inquiunt, ad auctoritatem divinam: Ea constare debet Dei verbis. Sed loquutus ne hominibus Deus sit, id primum est, quod valde dubium est. Nam

---

phaenomenon apud Italos rarum, totius ad se Italiae oculos convertit. Ne tot quidem testes certos ejus rei posteros efficient? videant Sceptici ne dum nimis rationales esse satagunt, ab omni desciscant ratione. Me quoque poenitet res scurriles serio pertractare.

Jam sunt quaedam aut Naturae aut hominum facta; quae etiam ubi quis in animum induxerit occultare, aut pernegare, id ne a se quidem obtinere potest, tantum abest, ut alios queat in sententiam suam pertrahere. Ut ecce, est quisquam, nisi qui velit ludere, qui auroram illam Borealem occultare, aut negare possit? Nam ego non ignoro, plures esse impudentes, ac perditae famae homines, qui aut conceptas fabulas obtrudere credulis velint, aut vera facta in dubium adducere; sed nego, repertos hucusque esse homines, qui id efficere gestierint cum tanta impudentia, ut res aut manifesto falsas aliis probare, aut manifesto veras in dubium revocare voluerint. Nam in his renititur natura. Itaque mendaces nisi colore aliquo ac similitudine veri mentiuntur fere nunquam. Qui historicus mentitus esset ab Agrippina occisum Neronem? Cajum Caesarem in bello adversus Gallos interfectum? Enimvero quum Muhammedes vulgasset, Lunae partem decidisse sibi in manicas, eamque Lunae restituisse, pulcherrimi astri deformitatem miseratus, ita retulit, ut nullum ejus rei testem adduceret; verebatur enim apertum mendacium. Simile huic est, quod Franciscus Mezraeus in historia Gallorum narrat, se scriptum reperiisse, Monachum, quum sub auroram contemplaretur Coelum, Lunam vidisse magna velocitate in Terram haud inde procul descendisse, statimque ad suas sedes remeasse: sed historicus unum illum Monachum testem habebat, qui ut non mentiri voluerit, fieri potuit, ut excitatus paulo ante a somno, oscitans, ac oculos, ut fieri solet,

Nam quum sint variae per Orbem Religiones, Hebraei, Christiani, Gentiles, Muhammedani, qui contraria dogmata docent, omnes tamen Revelationem Dei praetulerunt; quod argumento est nullam esse revelationem. Quis enim sibi persuadeat Deum contraria revelasse? Sed sunt, inquiunt, imposturae, quae Gentiles, & Muhammedani proferunt. Nempe Judicibus Hebraeis, aut Christianis. At Judicibus Gentilibus (a) Impostores sunt Hebraei & Christiani: Si standum plurium auctoritate, caussa cecidimus (b).

6. Accedit, pergunt, eodem, nulla esse argumenta solida, quibus potuerit natio aliqua esse certa de Revelatione. Proferuntur miracula. Sed nondum constitit inter doctos quodnam sit verum miraculum, uti ex concertationibus Lokii, Clerici, Leibnitii, Clarkii, Wolfii patet. Spinoza *miraculi* vocabulum esse relativum animadvertit, eoque vult significari *opus, cujus nos non tam facile caussam & rationem pervidemus* (c). Sane licet

---

solet, perfricans, Lunam moveri viderit, ac vir non malus sibi persuaserit. Ejusdem generis est, quod scribit Strabo, Lusitanos eos, qui imam oram Maris Atlantici incolebant, Solem videre solitos vespere Oceano mergi, audireque exustarum undarum Solem excipientium fremitum, qui viatores etiam Graeciae quosdam fefellerunt. Decepta enim oculis gens simplex potuit primum illud sibi persuadere, cui deinceps, ut fit, aquarum ebullientium rumor additus. Constat ergo esse quaedam, in quibus testium oculatorum nec scientiam desiderare possumus, nec fidem. Quae autem sunt talia si quis rejiciat sine ulla alia ratione, nisi quod ita allubet, cum eo omnis disputatio interclusa esse debet, veluti cum animante ratione destituto.

(a) *Vide Tacitum lib. 5. hist. Celsum apud Origenem, Porphirium apud Eusebium, Julianum apud Cyrillum &c.*

(b) *Vide Appendicem lib. 2. quo in loco haec sophismata plene refelluntur.*

(c) *In Tractatu Theologico. Pol. cap. 16. & 2.*

cet nos sciamus mortuos ad vitam revocare, fluvios sistere, aut Solem, vires nostras superare; at ignoramus an superet vires omnium agentium naturalium. Si formica cogitaret, fortassis videns ingentem aliquam machinam moveri, nec per quos moveatur observans, crederet nullius facti Entis vi motum illum fieri. Jam vero quid, quod omnes nationes miracula sua jactant? Praecipue vero de Apollonio mirabilia narrat Philostratus, itaut Graeculus quidam illum Christo assimilaverit. Aut omnia igitur vera sunt miracula, aut omnia falsa. (*a*) Tandem quis certos nos facit haec facta esse miracula? (*b*) Tempore enim nostro nulla cernimus. Vetustis autem temporibus homines erant & simpliciores, & facile creduli (*c*): iis igitur facile imponi potuit.

7. Proferuntur etiam Prophetiae. Sed primum has etiam omnes proferunt Religiones: suos enim habuit vates Gentilismus, habuit Muhammedanismus. Quod vero ad Hebraeos pertinet, & Faustus Manichaeus olim, nunc vero Sociniani, crediderunt, Prophetias, quae in Ebraeorum libris reperiuntur, esse allegorias, quod placuit Episcopio, & Arminio, forte etiam & Grotio. Qui Ebraeorum Prophetae esse dicuntur, erant Oratores Sacri (*d*), qui quod ipsi desiderabant aut metue-

(a) *Ineptissimum hoc sophisma* a dicto secundum quid & dictum simpliciter. *Neque enim idcirco quod quisquam mentitur, conficias omnes esse mendaces. Aliquin conficiam ego omnes esse insanos, quod Sceptici insaniant. Ad haec, minime mihi persuaserim esse potuisse fabulas, nisi veritates praecessissent; nec falsa miracula vulgari potuisse, nisi ad verorum similitudinem. Ita enim natura comparatum est, ut semper fictiones praecedat veritas. Vide Aug. in libris contra Acc.*

(b) *Vide supra adnotata pag. 217. lit. a.*

(c) *Non ita tamen, ut rerum publice gestarum testes esse non potuerint. Vide notata sup.*

(d) *Baelius in dict. Art. Aristoteles.*

tuebant, tanquam revelatum a Deo praedicabant. Fieri autem potuit ut partim conjectura rerum praesentium, partim casu, vera praedixerint. Sed fortasse si omnia, quae praedixerunt, descripta essent, videremus non minus horum, quam Apollinis, aut Dianae, oracula plurima non vera fuisse. Deinde, pergunt, quum sciamus plurima esse futura, quae perspicacissimi homines praevident, ignoremusque, quanta sit capacitas, atque mentis acies Daemonum, quos esse credimus, non possumus certo affirmare Prophetias istas Dei opus esse. Tertio potuerunt Prophetiae istae longo post facta ipsa tempore, scribi, cujusmodi pleraeque sunt in Gentilium libris. Revera libros Divinos Ebraeorum non esse genuinos putant Hobbius in Leviatane, Spinoza in tractatu Theologopolitico, Simonius in Historia Crit. Vet. Test. Quarto Philosophi quidam opinati sunt, mentes humanas tetra bili agitatas futura quaedam praedicere posse. Revera quot prophetiae per Germaniam, Galliam, Angliam tempore Lutheri prodierunt ex hoc tetro corporis temperamento. (*a*)?

8. Sed demus, inquiunt, revelationem factam esse, quibus eam argumentis nunc cognosci posse affirmabimus, *traditione* ne, an *Scriptura?* Prima admodum est fallax: nam temporis decursu vel veris historiis fabulae ita adnectuntur, ut nullo modo discerni & distingui possint. Hinc videmus mundi origines tam misere faedatas atque interpolatas, & varie quidem apud varias nationes (*b*). Eam ob rem magna Christianorum pars, ut Lutherani, & Calviniani, traditiones istas omnino respuunt, & magnis, ut opinatur, argumentis oppugnant.(*c*) Scriptura vero vix est, inquiunt perpetuo

(a) *Sunt argumenta Spinozae in Tract. Theol. pol. pag.* 18. 19.

(b) *Legantur Diodori lib.* v. *priores*, *&* *Cosmogenia Hist. Univ. Angl.*

(c) *Quamquam haec omnia argumenta, quum in respon-*

tuo profani, ut aliquid certi statui possit. Primum enim non constat Scripturas Ebraeas, quae Sacrae habentur, genuinas esse, ne inter Ebraeos quidem ipsos, & Christianos

---

sponsionibus, quae mox sequentur, tum in secundo Appendicis libro articulatim refellimus, puto tamen fore pretium operae, id saltem hoc in loco occupare, quod adversus traditiones commemorant. Nam ego sic semper censui, eos, qui a nobis discessere, Luteranos, & Calvinianos, ex quorum lacunis sunt haec contra traditiones depromta, quum in ceteris omnibus dogmatibus, in quibus seditionem fecere, tum praesertim in hoc, de quo agitur, nec ratione ulla, nec rationis colore pervicaciam suam defendere posse. Atque ero in hac adnotatione paulo longior: sed longitudo utilitate pensabitur. Rem autem totam repetemus ab origine sua, ut ipsa rerum narratione quivis intelligat, non posse Christianis traditionibus fidem derogari, quin tota vetustas non sacra modo, sed profana quoque abrogetur. Ac principio, Apostolos per plures annos Christianam doctrinam praedicasse tantum, non etiam scripsisse, id & consensione veteris historiae constat, nec ii negant, quibuscum rem nunc habemus. In primis autem adnotat illud saepe Eusebius in primis historiae suae libris. Deinde constat, veteres Christianos de divinorum librorum genuinitate & doctrina ex Apostolica predicatione, idest orali traditione, judicasse. Quo enim alio argumento rescivissent Matthaei, Joannis, Pauli &c. vulgatos semel libros & eorum esse, quorum praeseferebant nomina, & veram Christi doctrinam continere? Quod qui negat, dicat is, quo alio criterio uti veteres Christiani potuerint, qua tot fabulis & impietate saburratos Gnosticorum libros a libris Apostolicis discernerent? Num vetus illa Ecclesia Apostolica sibi conscia erat Apostolorum doctrinae, quam ex eorum ore saepe acceperat, ut non facile fuerit adulterinos ei libros, ac spuriam doctrinam obtrudere. Tandem constat, ne id quidem refragantibus Protestantium doctioribus, non omnia Apostolos, quae pradicaverant, scripsisse, sed contentos fuisse summa

tantum

stianos. Nullus nempe liber est, qui variis auctoribus, & diversorum quidem temporum, non tribuatur. De Aucto-

---

tantum capita doctrinae Christianae, ac quaestiones quasdam peculiares, quas cum Judaeis, Ethnicis, Gnosticis habebant, literis mandare. Agnovit id Arminianus homo Joannes Clericus. Is enim in historia Eccl. *duorum priorum saeculorum an. 57. §. 4. scribit*, Apostolos viva voce Ecclesias docuisse, addita historia vitae Jesu Christi, nec voluisse scriptis suis systema aliquod Theologiae Christianae tradere, sed datis occasionibus, aut novis quaestionibus respondere, aut errores nascentes & vitia castigare: cetera supponebant Ecclesiis, ad quas epistolas dabant, ex praedicatione sua nota. *Sed quis id ignorare possit, qui vel primis labiis Apostolorum, & Patrum Apostolicorum scripta degustavit? Quae quum sint dum doctrina Christiana quaeritur, non Apostolica tantum scripta consulenda sunt, sed veteris quoque Ecclesiae monumenta, ut si vetus illa Ecclesia Apostolis coaeva, aut vicina quidquam tanquam ex Apostolis acceptum doceat, id ad doctrinam Christianam referendum sit. Atque hoc adeo Patribus tertii & quarti Ecclesiae Seculi erat persuasum, ut istam veteris Ecclesiae traditionem Christianorum saepe REGULAM appellent, eaque de re disserant copiose, in primis Ireneus* adversus haereses, *Tertullianus* de praescriptionibus, Eusebius in historia Eccl. *Vincentius Lirinensis in Commonotorio, aliique. Neque vero nunc attinet eorum hoc in loco disputationes exscribere. Pauca tantum memorabo, ne haec ex voto magis, quam re dicere videamur. Tertullianum nunc omitto, cujus integer de* Praescriptionibus *liber esset exscribendus, si verba proferre vellemus. S. Vincentius Lirinensis in Commonotorio tria sectanda esse homini Christiano scribit*, universitatem, antiquitatem, consensionem. Sequemur autem universitatem, *inquit*, hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum con-

Auctoribus ipsis librorum novi testamenti, vel a primis Ecclesiae temporibus magna extitit controversia, uti Sixtus

---

confitetur Ecclesia. Antiquitatem vero ita, si ab his nullatenus sensibus recedamus, quos Sanctos majores ac Patres nostros celebrasse, manifestum est. Consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate omnium, vel certe pene omnium Sacerdotum pariter ac magistrorum definitiones, sententiasque sectemur. *Cur ita? quia scilicet didicerat a majoribus suis traditionem esse fidei Christianae primam regulam. Ignatius Martyr Apostolorum discipulus Christianos hortatus fuerat*, ut Apostolorum TRADITIONIBVS tenaciter adhaererent, quas ad certiorem posteritatis notitiam testimonio suo confirmatas scriptis mandare necessarium duxit (*Euseb. lib. 3. hist. Eccl. cap. 36.*) *Serapion Evangelium Petri repudiaverat, quia in plerisque non consentiret cum* traditionibus Apostolorum (*idem lib. 6. cap. 12.*). *Idem Eusebius quum de Clemente Alexandrino aliisque vetustis Patribus disseruisset, addiderat*, atque isti veram sacrosanctae doctrinae traditionem, QUAM SUCCESSIONIS SERIE AB IPSIS SANCTIS APOSTOLIS Petro, Jacobo, Joanne, & Paulo, deducta, VELUT FILIUS A PATRE acceperant . . . . . . assidue conservantes, ad nostram aetatem usque, divina favente clementia, vitam propagarunt, quo antiqua illa & Apostolica doctrinae praedictae semina in animis nostris inferrent. *Atque haec eadem vox fuerat Apologistarum omnium Christianae Religionis vetustissimorum. Sed eodem quoque modo deinceps loquuti sunt quarti saeculi Patres Epiph. heres. 60. Basilius lib. de Sp. S. cap. 2., Chrisost. in ep. ad Thessalonicenses, Rufinus in hist. Eccl. lib. 2. cap. 9. de Gregorio Nazianzeno & Basilio M. loquens*, per annos, *inquit*, ut ajunt, tredecim, omnibus Graecorum saecularium libris remotis, solis scripturae divinae voluminibus operam dabant, eorumque intelligentiam, non ex propria praesumtione

xtus Senensis docebit. Quod si certum esset & indubium, libros istos genuinos esse, non intelligimus, cùr

---

tione, sed ex majorum scriptis, & auctoritate loquebantur, quos & ipsos ex APOSTOLICA SUCCESSIONE intelligendi REGULAM suscepisse constat. *Quid igitur hoc est dementiae, quum Ecclesia ab Apostolicis edocta, aut eis vicinia*, traditionem *habeat* fidei suscipiendae, & intelligendae regulam, *nos novissimos mortalium positos a majoribus terminos convellere?*

Jam vero praeclare hoc ipsum confirmant viri in antiquitatibus Ecclesiasticis versatissimi, subacti judicii, ac perspicaciae. Olden libro primo Analysis fidei *Tertulliani argumentum hunc ferme in modum coagmentat. Constat Apostolos prius predicasse, quam scripsisse evangelium. Quum vero scripsissent, miserunt libros suos per universas Ecclesias, in quibus praedicaverant. Ecclesiae autem istae crediderunt libros missos esse Apostolicos non alio inductae argumento, nisi quod viderent eorum librorum doctrinam cum ea consentire, quam ab ore ipso Apostolorum acceperant. Ergo ab ipso Apostolorum tempore norma Scripturae Evangelicae, qua illa statueretur & interpretaretur, fuit traditio. Sed & audiamus, quemadmodum hoc ipsum argumentum adornat Ricchardus Simonius* praef. in hist. Crit. Vet. Test. Novum, *inquit*, testamentum quod attinet, doctrina Evangelii apud innumeras Ecclesias fundata & planctata fuit, antequam ullum extiterit scriptum. Exinde vero Ireneus, Tertullianus, & primi alii Patres in suis adversus haereticos disputationibus non tam ad verbum Dei sacris litteris comprehensum, quam ad idem verbum non scriptum sed traditum, & in Apostolicis Ecclesiis conservatum, confugerunt. Quoties vero Episcopi in Concilia & Synodos convenerunt, singuli quid in sua quique Ecclesia credebatur, renunciabant, ita ut haec tradita primis Ecclesiiis fides norma deinceps fuerit ad scripturae obscura interpretanda....

Chri-

Christiani Theologi tanto apparatu & studio rem certam, argumentis non necessariis dubiam efficere conentur.
Quid

Ejusmodi traditiones ab initio Christianismi independenter ab ipsa scriptura fundatae compendium merito dixeris Religionis Christianae. Juxta illud ambiguas scripturas interpretari nos decet, sicut ipsi Protestantes, & inter alios Illiricus, & Plessaeus fatentur. *Haec Simonius. Quum autem scribat, Protestantium quoque saniores idipsum fateri, iis, quos illa citat, exempli loco alios addemus, quo vulgus Protestantium tandem pudeat hac in re ad Patrum suorum exemplum clamare.* Lydium lapidem traditionem veterum Patrum *vocat Joannes Ernestus Grabe praefat. operibus Bulli praefixa. Sed Bullus ipse in Apologia contra Thomam Tullium, quae extat in ejus operibus editis Londini anno* 1703., *velut ex instituto hanc causam agit. Producit decretum Synodi Anglicanae anni* 1571. *sub Regina Elizabeta, quo cautum est*, ne Doctores quicquam docerent pro concione, quod a populo religiose teneri *& credi vellent, nisi quod consentaneum esset doctrinae veteris* ac novi testamenti, eique, quam ex illa doctrina catholici Patres, ac veteres Episcopi collegerunt. *Ipse vero Bullus sic censet;* hanc esse optimam, immo unicam rationem infelicissimas, quae Ecclesiam Christi hodiernam infinitas pene in partes sciderunt, controversias finiendi, si post sacras scripturas, primaevam, ac puriorem antiquitatem, unice colamus ac revereamur. *Tandem, ne simus taediosi, Gerardus Joannes Vossius in epist ad Forbesium praefixa ejus instructionibus historico Theologicis hoc super eadem re interseruerat judicium.* Quantopere, *inquit*, repugnat perspicacitati scripturae (*scilicet ad hominem adversus suos argumentatur*), si ita exaratae credantur, ut ab Apostolorum excessu, ne in praecipuis quidem fidei capitibus ipsi eas Ecclesiarum doctissimi ceperint Antistites? Quantum item bonitati Dei & amori erga nos, si per tot secula ad Scripturarum intelligentiam defuisse statuamus Spiritum
Dei

Quid quod Ricchardus Simonius magno critices & eruditionis usu demonstrare conatur, libros veteris testamenti compendiola esse majorum voluminum pluries facta, refecta, interpolata? (a) Deinde demus esse genuinos: quis probabit esse integros? Nam plura iis addita non negant Christiani. Praeterea Scripturae alicujus intellectus pendet a linguae, qua scripta est, notitia, a notitia morum populi, Scriptoris temperamento, studiis, opinionibus, aliisque adminiculis. At constat nunc veteris Hebraicae linguae genium ignorari, ingenue id fatentibus Clerico, Cappello, Simonio, aliisque: constat mores & consuetudines Hebraeorum magna ex parte intercidisse: constat latere Scriptorum indoles, & studia. Hinc fit, ut diversae Hebraeorum atque Christianorum Sectae, diversa dogmata ex Scriptura confirment: nec minus Scripturis contendant Hebraei, Messiam nondum venisse, quam Christiani venisse: nec minus Sociniani negantes Trinitatem, Divinitatem Christi, peccatum originale, immortalitatem animorum, quam ceteri Christiani haec affirmantes. Atque haec sunt, quae circa auctoritatem quum humanam, tum divinam novelli Sceptici opponunt; a quibus producendis profecto abstinuissem, nisi scissem ea magna pompa a Baelio passim,

P 2 & ab

Dei viris licet pietate & sanctimonia praecellentibus, Ecclesiaeque semper commendatissimis, atque eo melioribus, quo Apostolicis propriores erant temporibus? *Quibus ex locis patet, eos inter Protestantes, in quibus Lutheri ac Calvini furor rationem de loco non deturbavit, ignorare non potuisse, in primis fontibus Christianae philosophiae collocandam esse oralem Apostolorum traditionem. Sed videor modum excessisse, ac in Teologorum invasisse Provinciam. Mihi ut ignoscant oro ii, quorum ego sacra penetralia audentissimus adii, ac animadvertant, me non lubenter, sed a Scepticis provocatum Theologum egisse. Egone illam.... Quae me....*

(a) *In Historia Crit. Vet. Test. & in responsionibus ad Dupinum.*

& ab Argentio (a), Collino, aliisque prophanis Deistis, praesertim Anglis, prolata fuisse, qui ut *rationem* promoverent, *fidem* elevare magna impietate conati sunt.

9. Postquam nihil esse in auctoritate quum humana, tum Divina, pro veritate discernenda, praesidii (inquiunt) superius demonstratum est, videamus an *sensus*, *conscientia*, *ratiocinium* certiores nos facere possint. Contra sensus dicere, supervacaneum fuerit, quando veteres omnes Platonici, & recentiores Cartesiani, in primis Malebranchius (b) omnem sensuum auctoritatem elevaverunt. Ut cetera mittam, oculi sunt veluti lentes quaedam opticae. Quum autem sciamus lentibus opticis res plerumque majores, plerumque etiam minores videri, quis certum putabit, oculorum ope veram externarum rerum magnitudinem, & veras distantias percipi posse. Age vero, fingamus Deum omnibus hominibus repente oculorum tunicas corneas in Microscopiorum quam optimorum naturam convertere, res omnibus milleplae, quam nunc videntur, videbuntur. Quantae igitur tunc erunt, an quantae nunc videntur, an vero quantae tunc? Ne, quaeso, ex praejudicio judicato.

10. Praeterea sensus rerum, quae extra nos sunt, externas tantum modificationes, non vero interiora principia & substantias referre possunt: de essentiis igitur atque causis rerum corporearum certi nihil a sensibus sperare possumus. Ad haec, quantilla est sensuum provincia? Nam oculi, qui omnium sunt acutissimi, confuse non quidem multum prae universi infinita extensione, distincte vero vix aliquot milliaria spectant. Quanta igitur objectorum copia sensus nostros latet, seu quod paullo distantiora sunt, seu quod nimis exigua? Mitto, ut dixi, vulgaria exempla errorum sensuum circa objectorum distantias, magnitudines, figuras, motum, colores, sonos, & alia, quae certe innumera sunt & pas-

(a) *D'Argens la Philosophie du bon-sens*.
(b) *Lib. I. de inquir. ver.*

& passim Philosophis observata. Adeout mirandum sit, repertum esse qui praedicare potuerit, *sensus nunquam fallitur*, *ac proinde omnis sensio*, *omnisque phantasiae*, *seu apparentiae perceptio*, *vera est* (a). Qui ego nulla de re certi esse possumus, postquam deceptores sensus continenter nos interturbant?

11. Jam conscientia & ratiocinio, ubi auctoritas, & sensus incerti sunt, nihil scientiam nostram juvare possunt. Nam *conscientia & ratiocinio* innituntur ideis sensuum & auctoritatis; de quibus quoniam dubitandum, quis pro certis conscientiam, atque ratiocinationem habebit? Id verius est ad errores nostros plurimum conferre. Nam conscientia, phantasia, memoria sensuum ideas mirum in modum depravant, atque corrumpunt. Ratiocinatio errores ceteroquin apertos confirmat. Quod si quis objiciat *claram & internam conscientiam*, *claram & evidentem ratiocinationem Criterium esse veri*, illam quidem vel ob ideas innatas, vel ob internum lumen Malebranchianum; hanc vero, quod si in iis, quae clare & distincte percipimus, fallimur, error in Deum naturae auctorem refunditur; si quis, inquam, haec objiciat, ridebimus, inquiunt. Nam idae innatae, & lumen Malebranchianum, & Poiretanum fabulae sunt aniles, Philosophis jam detectae. Claritas vero & evidentia perceptionum esse nequit argumentum *certi*; quippe solet nasci a brevitate mentis, quae in paucis ideis acquiescit, aut a pigritia quaerendi, aut a consuetudine populi, cum quo ab infantia educati sumus, aut ab imperfectione sensuum, aut a reverentia, qua majores prosequimur, aut ab aliis caussis. Sane gravissimi Philosophi hac apparente claritate decepti foedissimos docuerunt errores. Clare & distincte cognoscere sibi videbatur Aristoteles mundum esse aeternum, Epicurus esse inane, Cartesius inane repugnare, Malebranchius se omnia in Deo videre, Lokius omnia

 sen-

(a) *Epicurus apud Gassend. part.* 1. *Syntagm. Phil. Et de origine & varietate Logicae cap.* VII.

ſenſibus & meditatione percipere, & qui non? Quorum quae ſunt vera? Deus, iuquit Cotta, viderit. Lubricum igitur eſt Criterium iſtud claritatis & diſtinctionis pro certitudine, non minus quam fatuus ille Spiritus Novatorum privatus, pro interpretanda Scriptura Sacra. Nimirum ut quilibet ſpiritum hunc, ita claritatem illam aliis ex cauſis pati poteſt. (*a*)

12. Quum igitur, concludunt, nullum ſit certitudinis criterium, quis negaverit omnium Philoſophorum prudentiſſimos eſſe Scepticos? Sed confirmemus, inquiunt, haec exemplis pauculis. Rerum omnium tria ſunt

---

(a) *Illud non video, quid ſimilis habeat fanaticus Novatorum Spiritus cum claritate ac perſpicuitate. Eſt ille ad errores etiam apertos tuendos excogitatus, minime conſtans, nemini certus, ac pro ingeniorum, temperamentorum, dicam etiam, vitiorum diverſitate varius ac diverſus, ut Proteſtantium quoque doctiores & ſaniores ad iram commoverit. Claritas vero & perſpicuitas per ſe ipſa lucet, ubique eadem ac conſtans, ubicumque eſt.* Totum eſſe ſua parte majus, *non perſpicuum modo eſt omnibus, ſed & conſtanter, & eodem apud omnes modo perſpicuum. Nec vero uſu venire in Natura ſolet, ut quod invariatum, idemque ſemper ac conſtantiſſime clarum eſt, non id ſit, quod eſſe intelligitur: eſt enim obſcurarum perceptionum illud proprium, ut in dies mutentur, nec eaedem ſint in omnibus ac ſemper. Itaque Sceptici, quum in ceteris ferme omnibus, tum in hoc potiſſimum loco garriunt potius, quam diſputant. Nam effutire continuo ac philoſophi confidentia quidquid in buccam venerit, nec illud prius verſare, atque ad rationis examen revocare, id ego ludere par impar eſſe ajo, quod quum omnes, tum eos potiſſimum pudere debet, qui profitentur ex incorrupta ratione philoſophari. Quid autem iſtuc eſt, rationem dum emendare, purgare, augere velis non opprimere ſolum, ſed ſtirpitus convellere? Profiteantur potius Sceptici,*

ſunt ſuprema genera: nam aut aeternae ſunt, aut factae, aut poſſibiles. Videamus quantum ex unoquoque genere nunc certo ſciatur. Primum naturam ipſius aeternitatis intelligi ab hominibus non poſse, nemo refragatur. (a) Eſse aliquid aeternum non certe negant; ſed quale ſit omnes ignorant. Praeterea unum ne ſit, ut Chriſtiani docent, an infinita, ut Epicurei & Gentiles ferme omnes? Nam quamquam fortaſse corpora externa vi coaluiſse demus ut demonſtratum, at nondum demonſtratum eſt, corporum principia, ſeu atomos, aeterna

---

ei, ſe in id armare rationem, ut homines lateres crudos efficiant, non philoſophos. Quid enim ſumus aliud, poſtquam ea quoque nobis demſeris, quae clare ac perſpicue intelligimus?

(a) *Sed & in hac re philoſophorum ego iſtorum ſerium judicium deſidero. Quid hoc eſt*, naturam aeternitatis ignorari? *Tam enim clarum eſt*, aliquid eſſe a tota aeternitate, *quam manifeſtum*, eſſe aliquid. *Quod quum ſit, eſt etiam perſpicuum, eſſe* aeternam aliquam durationem, *ideſt, aeternitatem. Quaerunt, cujus ea ſit naturae? naturam* durationis *quaerunt, an* rei durantis? *perſpicuum eſt durationem eſſe continuatam exiſtentiam, quam ii ignorare nequeunt, niſi & ſe exiſtere ignorent. Entis aeterni naturam minime adaequate noſci, id nec ignoramus, nec inficiamur. Sed id ad Scepticorum cauſam quid faciat non videmus. Nam nec, quod mei naturam adaequate non cognoſco, id efficiam, ut ignorem me exiſtere, me cogitare, me viribus, ac facultatibus meis libere uti, me genitum eſſe, ac interiturum, & trecenta alia. Itaque ſcire poſſum, eſſe quidquam aeternum ac independens, idque eſſe neceſſitate ſuae naturae, ac propterea totum quod eſſe poteſt, ideſt undequaque abſolutum & perfectum, unum praeterea, in eoque eſſe Univerſi rationem ſufficientum, immenſum & ſimplex, intelligentiſſimum & omniſcium, liberrimum ac ſui juris, ac plera alia, quae partim ſuperius perſpicue ſunt demonſtrata, partim loco ſuo explicabuntur, licet ſint infinita, quae ad hujus Entis naturam ſpectant, quae*

me

sum non inscite Philosophi pronunciare videntur. Quantilla autem hujus immensi pars scitur? Pauca de toto systemate Planetario, paulo plura de Tellure. Natura Mercurii, Veneris, Lunae, Martis, Jovis, Saturni, horumque minorum planetarum, penitus ignoratur. Ignoratur habitati ne sint (a) an vacui. Praeterea qua ratione sic dispositi sint & moveantur, quis unquam assequutus est? Rationes enim, quas Keplerus (b) & Newtonus protulerunt; quae omnium sunt probatissimae, ultra probabilitatem non assurgunt, certae non sunt, ipsis Newtonianis fatentibus. Praeterea existat ne spatium vacuum, in quo omnia moveantur, adhuc disputatur. Quodnam sit principium gravitationis corporum nondum constitit. Qualia sint ipsa corporum principia, & finita ne an infinita sint,

---

attenti esse velimus, pervidemus aperte, hoc in primis, nec necessitate naturae suae existere mundum, nec admodum esse antiquum, id quod est a nobis superius demonstratum. Sed aeterno, inquiunt, consilio factus ne est mundus? aeterno proculdubio. Qui, inquiunt, fieri potuit, ut aeternitas infinita praecurrerit? duratio enim infinita finiri nequit; nec si terminos habet, infinita est. Quid hinc concludunt Sceptici? Nam & istoc argumento mundi quoque aeternitatem oppugno; ejus enim hoc temporis punctum *finis est retroacti; ergo non infinita praecessit; aut si praecessit infinita, hoc punctum non venit, in quo, qui disserimus, existimus; itaque ne nos quidem existimus. Ancipiti ergo illo argumento, hoc tantum unum probatur, rem tantam rationis nostrae modulo dimetiri non posse: occupatur ea animus, ac opprimitur. Interim licet hoc cum plerisque aliis ignorare, scire vero illud, per se ac ab aeterno mundum esse non potuisse, nec si posset, sine cura ac vi Potentissimae mentis esse potuisse.*

(a) *Putant habitatos esse Hugenius, Fontanellius, aliique.*

(b) *Vide de Keplero Gassendum, Phys. sect. II. lib. III. cap. VI. voluit enim a Sole per radios immateriales species exire, quibus Planetae traherentur ad Solem. Quae simillima sunt attractioni Newtonianae.*

ſint, nondum ſcitur. Habeant corpora principia quaedam plaſtica, quibus animentur, potiſſimum Plantae, incertum. Natura animarum brutorum, & hominum adhuc latet. (*a*) Spirituum natura ignoratur. Ignoratur natura ipſius perceptionis. Quae quum ſint, quis non videat Methaphyſicam, Phyſicam, Medicinam, Ethicam, Theologiam non habere adhuc certa & ſtabilia principia? ideſt nihil neque aeternarum, neque factarum rerum *certo* ſciri? (*b*) Certo dixi: nam plurima obſcure, confuſe, probabiliter ſcire nobis videmur. Quum autem ignoremus aeterna & facta, videſis an poſſibilia ignoren-

---

(a) *Si hoc* latere *vocant*, *quod eſt non* adaequatae *rem cognoſcere*, *non eſt ut ad ravim uſque hanc nobis ignorantiam exprobent; quippe quam & ipſi Sub hujus* diſſertationis *initium profeſſi ſumus. Neque enim tantum rationi humanae adrogamus, ut intimas quoque ſubſtantiarum eſſentias & naturas adaequate nos ſcire opinemur. Interim id non efficit, quin ea attributa humanae mentis, ut plurimarum aliarum rerum, ſciamus, quae ſcire noſtra intereſt, qualia in primis ſunt, ejus* incorporalitas, immortalitas, libertas. *Quas res quoniam ego copioſe in ſecunda horum Elementorum parte ediſſero, nolo hic quidquam praevertere.*

(b) *Quin potius, quum perſpicuum ſit, nos Dei, Univerſi, noſtri ea ſcire, quae noſtra interſunt maxime, ac ſine quorum cognitione vitam degere nequeamus, (vide* Wol*laſton & Villemaudy in operibus ſuperius laudatis) quis non ſupremum noſtri Auctorem perpetuo commendet, ac veneretur gratus, quod nec ſcitu neceſſaria occultaverit, & ſuperflua in obſcuro poſuerit? Nam inter curas humanas nihil eſſe nec jucundius, nec amabilius poteſt, quam occulti veri inquiſitio, ac ſpes: excitat enim curioſitas alacritatem; haec hominis ingenium dum Naturae ſecretis intendit, & praeſentia mala levat plurimum, & ſpe dulciſſima lactat, & efficit illud, quod ad beatitudinem aeternam contendentibus magnopere eſt neceſſarium, ut minus a praeſentis vitae illecebris capiamur.*

rentur. Sed Geometricae res, inquiunt, & Arithmeticae certae sunt. Possemus plurima adversus hanc certitudinem ex Thoma Hobbesio (a) producere. Nam principium illud Metaphysicorum, *quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*, fides Trinitatis falsum reddit (b); ergo falsum quoque est & hoc Geometricum, *quae eidem sunt aequalia, aequalia sunt inter se*, cui tota innititur Geometria. Sed contenti sumus Geometris certitudinem hanc non invidere, licet & infinita sint in ipsa Geometria, quae ignorantur. Illud respondemus, hanc scientiam, quando cetera ignorantur, nullius esse emolumenti. Vera enim scientia est, scire quae universi causae, quid simus, quid victuri gignamur, qui nostri finis, quae nos rerum series agat, & similia, quae adhuc in Democriti puteo mersa latent.

14. Jam si hominum facta attingamus, tum vero vel ipsum probabilitatis lumen repente evanescet. Primum, quantum antiquae Aegyptiorum, Chaldaeorum, Ebraeorum, Graecorum, tum & Sinensium Chronologiae variant? 2. Antiquissimae rerum historiae Mosis Sanchoniatonis, Berosi, Mauethonis non magis inter se conveniunt, quam horologia. De nationum ferme omnium originibus incerta omnia: merae, quae proferuntur, conjecturae. 4. Veteres nationum rei, Imperiorum augmenta, aut vicissitudines fabulis continuis refertae sunt, ut sapienter Aegyptii & hinc Romani tempus statuerint ἄδηλον, μυθικὸν, ἱστορικόν. 5. Vel paullo recentiora variis historicorum studiis penitus ignoramus, Graecorum in primis confidentia & levitate.

15. Post quae sic perorant verbis Lactantii (c). *In multas*, inquiunt, *sectas Philosophia divisa est, & omnes varia sentiunt. In qua ponimus veritatem? in omni-*

(a) *Lib. de Principiis & Ratiocinatione Geometrarum, tom. 2. operum ejus Philosophicorum.*
(b) *Baelius in dict. art. Pyrrho.*
(c) *Lib. 3. Instit. cap. 4.*

omnibus certè non potest. Designemus quamlibet: nempe in ceteris omnibus sapientia non erit. Transeamus ad singulas: eodem modo, quicquid uni dabimus, ceteris auferemus. Unaquaeque enim secta alias evertit, ut se suaque confirmet, nec ulli alteri sapere concedit, ne se desipere fateatur: sed sicut alias tollit, sic ipsa tollitur ab omnibus. Quum igitur omnia incerta sint, aut omnibus credendum est, aut nemini. Si nemini, sapientes ergo non sunt: quia singuli ab omnibus negantur esse sapientes. Pereunt igitur universi hoc modo. Ita seipsam Philosophia consumet & conficit. Revera, adduunt, inter tot optimos libros, quibus Resp. literaria abundat, an ullus est ulla de re, qui meras controversias non crepet? An ulla de humanis aut divinis rebus sententia, cui altera non sit opposita? Si sunt, in medium proferantur, & manus dabimus. Quid plura? lis definita est, si hoc fiet. Quae quum sint, Ciceronis illo concludunt, *quam bellum est velle confiteri potius nescire quod nescias, quam ista effutientem nauseare, atque ipsum sibi displicere* (a)?

16. Numquid aliud? occiderunt. Genus hominum in nihilo sciendo occupatum, lingua procax, arte versipelle. Sed tam longae declamationi respondeamus, ac ita, ut praecipuos totius machinae nervos incidentes, quilibet intelligere per se ipse posit, ne reliquum quidem corpus stare posse. Longiorem qui amat operam, Villemandy, longissimam, Crusatium consulat: habebit in illo plura docta & erudita, in hoc vero etiam minutissima, si eo usque patientiam continuare possit, ut integrum voret. Ac omnium primum ingenue fateamur, scientiam nostram *certis* quidem quam paucissimis, *probabilibus* paullo pluribus, *dubiis* permultis constare, atque ea ipsa quæ aut certo, aut probabiliter scimus, si comparentur cum iis, quae omnino ignoramus, esse, quale unum ad infinita.

Fa-

(a) *De nat. Deor. lib.* 2.

Fateamur quoque ignorantiam nostram minimum esse malorum, si cum erroribus infinitis, quibus hominum vita perturbatur, conferre velimus. At in tanta aut ignorantia, aut errorum copia sunt tamen quaedam, quae certo cognoscimus, quaeque vitae & *pietati* sufficiunt, quod satis est, ut Acatalepsia radicibus evellatur. Sed ne orationem pervertam, sequar Scepticorum objectiones.

17. Nullum esse veritatis Criterium primum caussantur. Atque hoc primum est, in quo boni isti Philosophi hallucinantur. Nam ut ab auctoritate humana exordiar, *consensus hominum vox naturae est* (a). Ergo si omnes homines aut de facto aliquo testificentur, aut aliquid clare & distincte percipiant, id pro certo tenendum. Sed omnes, inquiunt, homines & *mente sunt breves*, & affectibus obnoxii. Fatemur. At ad veritates istas, de quibus agimus, percipiendas, mens infinita non exigitur: sunt enim captui nostro accommodatae, quales plures veritates, quae historiam spectant, quae existentiam rerum, quae relationes, & similes (b). Praeterea quamquam homines affectibus sunt obnoxii, tamen quum diversi atque permulti in eadem consentiunt, tantum abest ut affectus hunc consensum suspectum efficere valeat, ut potius securiores nos faciat. Qui enim homines diversorum affectuum in idem consensissent, nisi veritate adacti? Quando ergo Sceptici consensum omnium hominum elevare student, solida proferant argumenta oportet: nam levibus conjecturis, & suspicionibus a statis certisque sententiis dimoveri puerorum fuerit, non virorum. Nulla in re, inquiunt, hic consensus habetur. Impudenter hoc dictum. Quasi vero *Deum esse*, *Mundum originem habuisse*, *Non posse idem simul esse & non esse*, & sexcenta alia non sint omnium consensione firmata

(a) *De Natura Deor. lib.* I.
(b) *Vide adnotata superius.*

mata (*a*). Discordant, inquiunt, quidam. Quasi nos solliciti simus de insanientium, aut stupidorum consensu, non autem hominum recta & sana ratione utentium. Alioquin Sceptici & serio etiam dubitent, dormiant, nec ne perpetuo, quod quidam id credere videri voluerunt. Quamquam intelligo, imperite Scepticos facere, qui duo haec miscent, *dubitare*, & *velle dubitare*, quae immane quantum distant: illud enim est serio differentium, hoc ludentium, aut aliorum patientia abutentium.

18. Videamus an meliora proferant de auctoritate divina. Ajunt ignorari loquutus ne sit Deus. Res id facti est: Res vero factae auctoritate humana probantur. Ea autem auctoritas humana certa est, quae proficiscitur a pluribus historicis coetaneis, & ocularibus, uti egregie Josephus (*b*), cui docti omnes assentiuntur. Quum autem veteres omnes magna consensione doceant, sibi Deum loquutum esse, quidni id certum habebitur? Ergo, inquiunt, conficietur, Deum alloquutum Gentiles. Non id sequitur, sed hoc tantum, aliquam ad Nationes Gentiles a primis nationum fundatoribus divinam revelationem demandatam. Sed Revelationi divinae, seu vetustae illi Adamiticae, & Noeticae, seu recentiori alteri, infinitas fabulas Gentiles addiderunt, itaut vix discerni queat. Si res esset hujus loci, infinitas proferremus opiniones, quae inter nationes omnes communes reperiuntur, quaeque sine revelatione Dei cognitae numquam ab hominibus essent (*c*). Sed abunde id agimus lib. I. Elementorum Theologiae Christianae.

19. Jam

(a) *Vide Villemandy, & VVollaston ebauche, &c.*

(b) *Lib.* I. *contra App. Gramm. consulatur etiam Huetius in definitionibus Demonstr. Evangel.*

(c) *Vide Burnetium in Archaeolog. Philosoph. Bochartum in Phalegio, Huetium in demonst. Evangelica, & Grotium in notis ad librum primum de veritate Relig. Christ.*

19. Jam vero non ita nos sine ullo ratiocinio veterum traditioni credimus. Examinavimus accuratissime, qua ratione vetus illa aut Synagoga, aut Ecclesia certa esse potuit de revelatione. Non negamus miracula magnum habuisse pondus, maxime quum essent talia, in quibus hominum impostura locum habere non potuit, qualia sunt, quae Ebraeorum Prophetae, & Christus, atque Apostoli fecerunt. Potuerunt, inquiunt, esse opera Daemonum. Bonorum rogo, an malorum? Si bonorum, quum ii nihil agant, nisi ex Dei imperio, quippe qui sunt boni, perinde est, seu a Deo, seu ab iis Deo jubente sint facta. Malorum qui esse potuerint, quum ederentur contra horum Doemonum doctrinam, atque ut eorum regnum dissiparetur? Itaque vera miracula discernimus & ex veritate doctrinae & ex principiis naturae ipsius luminae notis. Ex vera porro doctrina, verisque miraculis revelationem detegimus. Certi, inquiunt, non sumus haec miracula facta esse. Qui non? quum tota antiquitas id testetur? Nunquam enim efficiant Sceptici, ut non pro certis habeamus quaecumque antiquitas magna consensione, & ut testis oculatus, ad nos demandavit. (a) Ut ab hac persuasione discedamus solida argumenta proferenda sunt, non leves suspiciones & generales. Majores nostri quum Gentilismum confutarent, argumenta evidentissima protulerunt, miracula ediderunt. His ponderibus publica persuasio evertitur, non ridiculis Scepticorum argumentis.

20. Idipsum veteres probabunt prophetiis. Scitum enim est vim propheticam solius Dei esse (b): nam quis credat eam tribui posse aut vaporibus sobterraneis, (c) aut tetrae bili, uti Gentilium quidam opinati sunt? nisi

---

(a) *Vide Plutarch. de defect. oracul. & Fontanell. in hist. oraculorum.*

(b) *Vide ut haec demonstrant Dicton, & Hutvillius.*

(c) *Vide Huet. sub initium demonstr. Evang.*

nisi lapide silice stultior sit. Posse vero mentes creatas futura quaedam conjicere, non negamus, At ea praedicere, quae post plurima saecula ventura sunt, quae nullam cum rebus praesentibus, aut causis necessariis, connexionem habent, quae ab hominum libertate tantum pendent, idque constanter, & confidenter, itaut praedicta exacte impleantur, id vero est, quod est solius Dei. Hujusmodi sunt Scripturae nostrae divinae. An divinae non erunt? Genuini, inquiunt, libri isti non sunt. Qui non sint, quum tota antiquitas genuinos habuerit? Neque enim aliud argumentum est genuinitatis librorum (*a*). Diffident, inquiunt, antiqui. Respondeo non diffidere in hoc, quod a Prophetis scripti libri illi sint, quod ante rerum eventum pluribus saeculis. Nec id inficiantur Hobbes ipse in Leviathan, & Spinoza in tractatu Theologopolitico, qui circa Esdrae tempora lucubratos veteres libros putant. At hoc satis est, ut argumentum a Prophetis desumtum vim suam totam retineat: quippe major prophetiarum illarum pars Christum spectabat & Ecclesiam, res scilicet Esdra seculis pluribus recentiores.

21. Contendunt intelligi Scripturas non posse. Quibus tandem in rebus? Nam quae sunt credenda, quaeque sunt Moralis capita, esse in Scriptura cum traditione conjuncta apertissima omnium Christianorum consensu demonstrat (*b*). Quis enim Christianorum negavit unquam *fundamentalia*, ut vocant, Christianismi dogmata? Nempe pauci quidam, qui statim exterminati sunt. At an quod ille nivem esse albam negavit, toti hominum sensui praejudicium ullum fecit, qui nivem albam habent? Neque enim

(a) *Vide Clericum in Art. Critic. & Huet. sub initium demonstr. Evang.*

(b) *Legatur August. de Doctrina Christ. lib.* 11. *cap.* 19. *ubi*, *inhis*, quae aperte, *inquit*, in Scriptura posita sunt, invenientur illa omnia, quae continent fidem moresque vivendi, spem scilicet, atque caritatem.

enim consensus deficit esse communis, quod unus aut alter, vel refractarius, vel stupidus refragetur, ut diximus. Praeterea circa Christianum Moralem an ulla est inter sanos Christianos dissensio? obscuritates igitur, quae in divinis libris sunt, nihil omnino certitudini Religionis officiunt.

22. Accedamus ad rationem *sensuum*, *conscientiae*, *& demonstrationis*. Vocabulum *sensus* valde est ambiguum: aut enim organa ipsa sensoria, veluti oculi, aures; aut motiones in his organis ab objectis externis factae; aut harum motionum perceptiones, *sensus* appellantur. Quum autem praedicant Sceptici *sensibus* nos decipi, rogatos volumus, ut quanam cum notione vocabulum sensus accipiant, nobis explicetur. Si priori, ut par est credere, non alio modo decipere nos possunt sensus, nisi quia objectorum externorum imagines augeant, aut minuant. Decipere ergo nos non possunt circa existentiam eorum objectorum, a quibus commoventur: quum enim sint organa necessaria, movere se nequeunt, aut imagines in se rerum externarum imprimere. Neque etiam circa rerum essentias decipient: quandoquidem has non sensu, sed ratiocinio pervestigandas docemus. Decipient fortasse circa rerum magnitudines, distantias, qualitates sensibiles, quod ultro fatemur. Atque hinc est, ut haec relative tantum a nobis sciri, non absolute doceamus. Interim hujusmodi scientia satis est ad vitam: parum enim refert absolute ne, an relative quantitatem cibi exg., aut potus noscam, dum nosco eam alendo corpori satis esse: nam & corpus relative quoque quantum sit agnosco. Hoc enim ratiocinium meum efformo. *Magnitudines* & *distantiae* relativae debent esse in ratione magnitudinum & distantiarum absolutarum: ergo si relativa magnitudo relativae satis est, absoluta satis erit absolutae. Quo certissimo ratiocinio tuto vitam, & societatem nostram regimus, parumque refert absolutas ne, an relativas magnitudines noscamus. Eodem modo de ceteris corporis proprietatibus disputabimus.

23. Quum ergo constet, neque in omnibus ab auctoritate nos falli posse, & sensibus plura certo perspicere, nullius ponderis sunt ea, quae Acataleptici contra *conscientiam* & *ratiocinationem* opponunt. Quod spectat ad *claritatem* & *evidentiam* perceptionum, quam pro Criterio veritatis produxerunt olim Epicurei atque Stoici, nunc vero Cartesiani, ita censemus, tum demum perspicuitatem, & evidentiam *notam* esse veritatis, quum omnium hominum sana ratione & judicio utentium, consensus accesserit. Itaque etiamsi sciamus quaedam aliquibus demonstrata videri, tamen si alii & docti, & judicio acri pollentes adversentur, ea nondum certa habemus. Atqui haec satis esse possent ad Scepticorum impudentiam reprimendam. Sed videamus quid porro clamitent.

24. Opponunt ignorantiam nostram circa res aeternas. Dividimus quaestionem. Existentiam Entis aeterni, & praecipuarum ejus proprietatum, tales rationes demonstrant, ut nullus adhuc, nisi emotae mentis, negaverit esse aliquod ens aeternum, cogitans, potentissimum, optimum. Athei ipsi, quum non possent id negare, eo tandem dementiae evaserunt, ut id cum Universo confunderent: Quod esse falsum & ineptum ex superioribus patet. Atomos & principia materiae non esse aeterna, eo quam manifeste demonstratur, quod variae mutationi subsunt, quod naturae Entis aeterni repugnat (*a*). Nec negotium facessit, quod intellige-
re

(a) *Adeatur, si licet, Baelius in Dict. Art. Epicurus, & Cudworthus in systemate intellectuali. Interim advertatur rationem, qua nititur Baelius, non satis esse solidam. Sic enim ratiocinatur. Si statuantur materiae elementa aeterna, fore, ut nullo pacto Dei imperio ea subsint: aeternum nempe in aeternum jus nullum habet. Probat id Limborchius in Theologia Christiana lib.* II. *cap.* XX. §. *6.* Quia, *inquit*, si materia illa fuisset increata & Deo coaeterna;

se nequeamus horum elementorum creationem : id enim auferre non potest scientiam, quam eorum originis habemus. Lege Lactantium lib. 2. cap. 8. pag. 220. edit. Walchii. Praeterea quod ratio naturalis nec naturam,

---

na; Deus ex se jus in illam non habuisset eam pro arbitrio mutandi, tanquam in rem ex esse suam, sed omne Dei jus in illam fuisset tantum primi occupantis. *Ratio, inquam, non satis solida. Etenim si statuatur materia istaec aeterna, sed iners, non video quid prohibere possit, ne Dei imperio subjecta sit. Nec magis solide ratiocinatur Lockius* (*lib.* IV. *de Intell. hum. cap.* X. §. 18.) *ut probet, non admodum difficilem esse intellectu materiae originem. Nam, inquit, licet sciam materiam corporis mei longe ortum meum praecessisse, at vis cogitandi non certe praecessit, nisi ineptire velimus. Quum ergo intelligam Principium cogitandi, quod in me est, originem habuisse, quid prohibet, ut & materiam ortum habuisse intelligam? Qui enim intelligit Spiritum potuisse creari, is intelliget etiam potuisse & materiam. Non satis recta & solida ratiocinatio. Nam qui statuit materiam aeternam, is statuit etiam vires motricem, & cogitantem materiae coaevas, atque materiam undequaque permeantes, quorum commixtione varia efficiantur Universi entia, quemadmodum Spinoza putat. Quae idcirco observavi ut intelligatur, celeberrimos illos Anglos, doctos ceteroquin & acutos, dormitare aliquando. Quanto validius Lactantius lib.* II. *cap.* 8. Quicquid enim est, *inquit*: solido & contrectabili corpore, accipit externam vim, quod accipit vim, dissolubile est: quod dissolvitur, interit: quod interit, ortum sit necesse est: quod ortum est, habuit fontem, unde oriretur, idest factorem aliquem sentientem, providum, peritumque faciendi. *Et paullo post*. Materia vero semper fuisse non potest, quia mutationem non caperet si fuisset. Quod enim semper fuit, non desinit: & unde abfuit principium

nec omnes Entis hujus proprietates cernat, id fatemur sed id Scepticorum causae nihil omnino facit. Nam quum mentes humanae finitae sint, rem infinitam si comprehendere nequeant, mirum non est. Interim plurima ne natura Dei, quae rationem naturalem fugiunt, certissima revelatione didicimus. Sed plurima etiam inter Theologos Christianos disputantur? Nempe ea, quae aut revelata non sunt, aut non aperte revelata. Caeterum harum rerum rationes Scepticis, idest profanis, reddendas non putamus: apti enim auditores non sunt.

25. Persequamur quae restant. Ex iis, quae facta sunt maximam partem ignorari objiciunt. Annuimus. Pleraque esse in omnibus Scientiis hinc inde controversa. Non refragamur. Veterum rerum historiam aut ignorari, aut fabulis adumbratam esse si paucula excipias. Quis negavit? Philosophos acerrime Philosophis reluctari, omnia partium dissidiis plena esse. Fatemur. Quid concludent? omnia ignorari? nihil certo comprehendi? non sequitur. Demonstrare enim debent Sceptici non *maximam partem*, non *pleraque*, non *plurima*, sed *omnia* ignorari, controverti, disputari, si rite concludere velint. Nobis enim ad Acatalepticos confutandos satis est, si rem unam certo sciamus. Faciant, & demittemus auriculas.

---

abesse hinc etiam finem necesse est. Quin etiam facilius est, ut id, quod habuit initium, fine careat, quam ut habeat finem, quod initio caruit. Materia ergo si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest. Si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit: materia enim est, ex qua fit aliquid. Omne autem, quod fit, quia recipit Opificis manum, destruitur, & aliud esse incipit. Ergo quoniam finem habuit materia (*intelligit Lactantius priorem, & aeternam, ut putabant Graeci, materiae formam*) tum quum factus est ex ea Mundus, & initium quoque habuit. Nam quod destruitur, aedificatum est: quod solvitur, alligatum; quod finitur, incaeptum.

APPENDIX

AD PRIOREM

METAPHYSICAE PARTEM

Qua quaedam paullo obſcuriora clarius explicantur, & argumenta Scepticorum fuſius diluuntur.

ΧΡΟΝΟΣ ΕΥΜΑΡΗΣ ΘΕΟΣ

Sophocles in Electra.

EMINENTISSIMO DOMINO

JOSEPHO SPINELLI

S. R. E. C.

ARCHIEPISCOPO NEAPOLITANO.

QUUM in publicam lucem elementa Metaphysicae generalis ederem, haud quaquam augurabat animus, fore me ut homines quidam, qui mihi famaeque meae consultum iri aegro ferunt animo, argumento ab invidia ducto impeterent, meque & apud EMINENTIAM TUAM, *& apud populum laesae adversus Deum pietatis, gravissimorumque in patriam religionem errorum insimularent. Eram enim mihi egregie conscius, me, confutatis Spinozistarum, Hobbesianorum, Scepticorum, aliorumque impiorum, partim monstrosis & absurdis, partim etiam ineptis opinionibus, & pietatem erga Deum magnopere fovisse, & Religioni, hominumque societati, quae Religione continetur, quoad in me erat, consuluisse. Sed (quae sunt hominum judicia!) fefellit me animus. Quosdam enim mihi, immerito licet, infestos (quorum nominibus parco) in me concitatos sentio, qui me indignum clamitant, qui auras vitales vivam. Nullus est Neapolis locus, quo eorum voces non subrepserint, aut quo reus non traducar, majore hominum parte, uti fieri solet, in immensum incertos rumores augente. Et*

belle hercle atque ex animi ſententia res eis cecidiſſet, niſi ſumma in primis EMINENTIAE TUAE, *tum & doctiſſimi viri optimique Sacerdotis Julii Tornii, aliorumque tuae hujus Neapolitanae Eccleſiae miniſtrorum, doctrina, caritas, atque humanitas eorum conatui reſtitiſſet, meque turbatum certe recreaſſet. Sic enim habeto,* EMINENTISSIME DOMINE, *me etſi alias perſaepe, at nunquam tamen manifeſtius tui, tuorumque ſapientiam, prudentiam, atque minime fucatam caritatem cognoviſſe, quam quum in tanta rerum mearum calamitate praeſentiſſimam tui tuorumque opem expertus ſum. Sed quanquam haec tua in me clementia, tuumque, atque Eccleſiae tuae graviſſimum judicium me apud viros bonos omni criminis ſuſpicione liberet abſolvatque; at concitatos ſemel rumores, & in vulgus ſparſos, vix cohiberi poſſe puto, niſi eos, qui nomini officiunt meo, ad ſilentium adigam. Oro te igitur atque obteſtor ut ſcriptionem hanc meam, quocumque ea nomine appelletur, aequo accipias animo. Ita enim ſpem facies, ut gravioris argumenti, quae nunc meditor, opera, in primis Chriſtianae Theologiae elementa, celeberrimo nomine tuo ornem. Eam autem ſcriberem tria me commoverunt maxime. Primum, quod quum non noſtri tantum, ſed totius hominum Societatis interſit plurimum, ne cujus famae publice injuria inferatur, quippe quod nemo ſibi ſoli naſcitur; ut offuſas nomini meo tenebras, quoad poſſum, diſpergam, publico naturae, & gentium jure compellor. Eſt enim haec non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed imbuti ſumus; ut ſi vita, aut fama noſtra in aliquas*

inſidias

insidias inimicorum incidisset, honesta ejus tuendae ratio justa esset & necessaria. Alterum, quo moveor, est, quod ea esse Sacerdotum vitae ratio debet, ut non crimine tantum, sed vel criminis suspicione vacet. Accedit tertium, EMINENTIAE *nimirum* TUAE *jussa, quibus ut loca quaedam accuratius explicem, & argumentis quibusdam Scepticorum* prolixius *respondeam, mihi imperas, quaeque exsequi mihi jus fasque est. Cur autem hanc lucubratiunculam nomini tuo scribam, ea est ratio, nimirum ut qua humanitate primum me excepisti adversus eos, qui nomen meum velut parum pium* EMINENTIAE TUAE *detulerunt, eadem animi mei synceritatem atque integritatem pernoscas, penitiusque inspicias. Adesto ergo animo,* EMINENTISSIME DOMINE, *atque perspice, utra verasint, quae isti in me praedicant, an quae ipse prudentia tua intelligis judicasque. Dabam Neapoli IV. Nonas Januarias anno* 1744.

EMINENTISSIMO NOMINI TUO.

Addictissimus
Antonius Genuensis.

P. An ullos habes tales, qui lucubratiunculae illi tuae suffragantur?

E. Habeo equidem, Pantascope, & plurimos, & tales, quos quum audieris, obmutescas oportebit.

P. Quinam illi quaeso?

E. Quantus vir, Deus immortalis, Neapolitanae hujus Ecclesiae ANTISTES?

P. Maximum & doctrina, & rerum agendarum providentia, & morum integritate, & Christiana potissimum caritate, praedicari audio.

E. Novistin ex facie?

P. Non dum.

E. Si noveris, tum te nihil omnino de illo audivisse fateberis. Minora enim omnia fert fama. Quantus ergo judex? deinde qualis & solida eruditione, & morum gravitate atque integritate, qui invictissimo Regi nostro est a Sacris, Regiorum Studiorum Praefectus, Thessalonicensis Episcopus CAELESTINUS GALIANUS? quantus JULIUS TORNUS divinarum humanarumque rerum peritissimus, literis & pietate celeberrimus? Quantus & acumine mentis & capacitate, & ratiocinii facilitate, & non in Theologicis modo rebus, sed in intima ipsa Philosophia maxima cum gloria exercitatus BERNARDUS CANGIANUS Neapolitanae Ecclesiae Canonicus, atque Theologus? qualis quantusque Regiae nostrae Academiae ornamentum atque decus, quem honoris gratia nomino, JOSEPHUS ORLANDUS? mitto alios, ne longior sim. Quales isti tibi quantique judices videntur, Pantascope?

P. Omnium certe maximi atque optimi.

E. Omnes illi uno ore fatentur, nihil esse in libro meo criminis, tantum si ambigua quaedam & obscura paullo *prolixius* explicavero. Ais nunc me expiatione indigere.

P. Ajo hercle vero. Ita enim calleo libellum illum tuum non sanum esse, ut non magis calleat aprugnum callum.

E. Age

E. Age sane igitur, quando tot te, ac tantorum virorum auctoritas nihil commovet, dic, obsecro, quaenam sunt isthaec, quae non sana esse praedicas?

P. Qui omnia nunc reminiscar? scito generatim in tria capita conferri posse. Nam primum, quae tua est impudentia, qui Brittanicam philosophandi libertatem in Italia aut exoptes, aut desideres? Deinde an pius est tot damnatae memoriae librorum usus, & farrago? tandem an non Scepticorum argumenta ornas provehisque vehementer, nec omnia diluis, nec pari elegantia, & orationis contentione? haec non sana esse, non sanus juret Orestes.

E. Grates superis. Scimus tandem quae sint haec errorum monstra. Sed illud rogaverim. Pantascope, legistin tu librum, an ex aliis narrari haec audivisti?

P. Partim quidem legi, partim vero ex amicis meis viris nec indoctis, & bonis, audivi.

E. Patieris ne si ostendam, te istosque amicos tuos cantherino ritu adstantes somniare?

P. Dum quidem brevis sit futurus, aures patientes commodabo.

E. Pro rerum numero & varietate etiam brevissimus. Et primum quidem te non latere opinor, verbo huic, *libertas philosophandi*, tres esse diversas notiones subjectas. Nempe aut de *libertate naturae*, aut de libertate *a religione publice suscepta & auctoritate divina*, aut de libertate *ab auctoritate humana* intelligi potest. Libertatem naturae voco eam animi nostri facultatem, qua pro ut libitum fuerit, agere aliquid, aut non agere, eligere, aut aversari possumus, cujus regula est *recta ratio*, incitamentum vero voluptas r aut dolor, & voluptatis cupido, aut doloris metus. Hanc, Pantascope, libertatem oppugnant ii, qui Fato omnia regi trahique docent. Libertatem a publice suscepta religione, & divina auctoritate eam appello, qua fit, ut ex rationis lumine philosophantes, impune licet & susceptae religionis dogmata examini subjicere & doctri-

nam

nam revelatam expendere, & a publice receptis ſententiis, ſi nobis minus rectae videantur, nullo poenae metu deſciſcere. Libertatem ab auctoritate humana eam dico, qua ex recta ratione philoſophantes licet a ſecta quacumque diſcedere, & Eclecticorum in morem philoſophari. Tenes, Pantaſcope, quotuplex ſit philoſophandi libertas?

P. Niſi lapide ſilice ſtultior ſim.

E. Age ſis nunc cedo, quaenam iſthaec eſt philoſophandi libertas, quam ego in Anglis commendo, deſidero vero in Italia?

P. Primam non opinor.

E. Opinor narras? non recte accipis: certa res eſt: nam qui eam libertatem Italis ineſſe negat, is negat & Britannis, niſi ſi tu putes Britannos aliud hominum genus, aliaque natura praeditos, quam ſunt Itali. Praeterea eam libertatem Metaphyſicae meae *propoſitione LXXV.* adſerui. Tandem quum libertatis hujus intime ſim conſcius, qui, quae ratio & voluntas ſuaſerit, ago, putemque nihil a me humani, quod inſit in ceteris Italis propularibus meis, alienum eſſe; qui me praedicant hanc libertatem in Italia deſiderare, ii inſanire me ſolemnia etiam praedicent neceſſe eſt.

P. De ſecundo igitur libertatis genere intelligunt fortaſſis qui te accuſant.

E. Egregie prorſus! qui id mihi imputari queat, quum mentem meam luce clarius meridiana in epiſtola ad lectorem explicuerim? videſis, Pantaſcope, ne id ſit non judicare, ſed calumniari. Sed quoniam & haec libertas duas habet partes, alteram, qua capita religionis publice ſuſceptae impune ad incudem revocare nefas non habetur: alteram qua licet impune ab illis deſciſcere, ſi minus recta videantur, dic obſecro, qua de parte me accuſant?

P. Fortaſſis de utraque.

E. Atqui, ſi id ita eſt, ut narras, me iſti non errare, ſed pueriliter ineptire volunt. Nam qui primam partem aut in Anglis admirer, aut in Italis deſiderem?

ne-

neque enim puto me tam esse rerum nostrarum imperitum, qui ignorem continenter, qua privatim, qua publice, qua voce, qua scriptionibus in Scholis, in concionibus hinc inde dogmata nostrae religionis agitari & adversus eos, qui aut toti Christianae Religioni, aut nomini Romano adversantur, defendi? Hanc libertatem, hunc morem, tantum abest, ut Ecclesia nostra damnet, ut approbet potius, & commendet. Sic enim per ludicra ad veras cum Atheis, atque Haereticis pugnas ingenia exerceri intelligit. Neque eam ob rem sibi & doctrinae suae metuit: secura est enim VERITATE, quae dum teritur longe lateque splendidior evadit. Per summum igitur nefas hanc nobis calumniam imponunt quicumque ab Ecclesia Romana desciverunt. Muhammedanismi hoc proprium est, Pantascope, severis legibus cavere, ne susceptam religionem ulli liceat examini subjicere, ne si id fiat, vaferrimi impostoris ineptiae detegantur: At religionis nostrae quum auctor sit Deus, id est SUMMA RATIO, is voluit *obsequium nostrum esse rationabile*, id est *cogitando adsentiri*, quae est fides, quemadmodum Augustinus loquitur. Voluit nos, non uti inertia pecora trahi, sed intelligere *& probare spiritus, utrum a Deo sint, & scripturas scrutari, & pseudoprophetarum fraudes investigare*, quae est vera illa libertas, in quam Christus Servator noster, idest Dei *ratio & sapientia*, quae tenebras hominum omnium dispulit, adseruit. An haec unquam Ecclesia catholica divini spiritus interpres prohibuit? nubem testium proferre possem, (a) nisi id supervacaneum esset, & tu brevitati ut studerem superius monuisses.

P. Alteram ergo exigis partem.

E. Hem!

(a) *Nimirum eos omnes qui in ipsa Ecclesia Catholica praecipua Religionis capita Academicum in morem agitarunt, quorum multi etiam Sanctitatis fama sunt illustres. Unius instar omnium sit Sanctus Thomas Aquinas: tantum ejus* Summa *inspiciatur.*

E. Hem! Egon iſtuc optarem? qui enim iſthanc libertatem, non dicam in Italia, ſed ubilibet gentium exigit, is rempublicam, & genus hominum funditus everſum iri cupit. Is praeterea religionem Chriſtianam ex orbe exterminari optat: quumque nulla ſit alia vero religio, is una opera Atheiſmum regnare vult. Etenim ſi ea detur libertas, jam adoleſcentes novarum rerum percupidi & ſingularium opinionum amantes, jam ſcioli, qui per fas nefas litterati videri volunt, jam facinoroſi homines & perditiſſimi, quibus exleges vivere volupe eſt: jam factioſi, qui omnia diſſidiis agitari cupiunt, & id genus omne ſceleſtorum, infinita novare, vetera inſtituta, legeſque publice & ſanctiſſime traditas ſubvertere, omnia in partes trahere molientur. Ita primum religionem, mox etiam rempublicam peſſumdabunt. Hanc ego, qui nihil a me non humani modo, ſed etiam Chriſtiani alienum eſſe puto, ut in Italia libertatem cupiam? hanc ut ullibi admiret? quam ne in Republica ſua quidem Plato toleravit? (*a*) niſi ſi inſaniam. Avertat Deus omen. Nam ſi ſocietatis tranquillitatem litterae perturbaturae ſunt, infelices litterae, & omni barbarie deteriores. Praeſtat enim, Pantaſcope, pecudem eſſe, quam hujuſmodi philoſophum, qui religionem atque hominum ſocietatem funditus everſum iri quaerat. Non eſt enim hoc ſapere, ſed deſipere: nempe non poteſt nec religio a ſapientia ſeparari, nec ſapientia a religione ſecerni: quia idem Deus eſt, qui & intelligi debet, quod ſapientiae, & honorari quod eſt religionis, inquit, perelegantiſſime Lactantius. Sed (quamquam invita in hoc loco verſatur oratio) temperari mihi nequeo, quin dicam, mirari me valde, eos, quibus mei docendi rationes probe ſunt perſpectae, id de me, non dicam dicere, ſed cogitare potuiſſe. Qui enim in ſcriptionibus meis continuo declamo, mentem noſtram

ſuapte

(a) *Cavit Plato, ne in ſua Repub. adoleſcentes in Patriam religionem inquirerent.*

ſuapte natura eſſe brevem ; eſſe imbecillem ; infinitis errorum cauſſis quaſi obſideri ; falli nos ab effraeni ſciendi cupidine ; falli a noſtri ipſorum amore, adfectibuſque plurimis, qui inde naſcuntur ; cavendum a temeritate judicandi ; neminem tuto ſoli prudentiae ſuae fidere ; ſed conſulendum omni in re communem litteratorum ſenſum ; timendum nobis a ſubdolis quibuſdam judiciis, quae nobis plerumque vel invitis inceſſunt ; pauca eſſe naturali rationi pervia ; ſapientiam a Deo petendam ; de Deo vero rebuſque divinis ex rebus atque notionibus noſtris non eſſe judicandum ; in religione noſtra id verum, quod ubique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum eſt ; in eamque ingredientes, oportere intellectum Dei rationi, & verbo ſubmittere ; recolendam egregiam illam & pene divinam Platonis legem, fas non eſſe adoleſcentes & juvenes in patriam religionem inquirere, ſed has curas publicis religionis miniſtris relinquendas ; qui haec, inquam, continenter declamo, ut eam in Italia philoſophandi libertatem optem, eam ut ullibi admirer ? Si id ita ſe habet, non ſolum vivus videnſque, ſed prudens etiam ſcienſque inſanio.

P. Ne te crucia, obſecro, Euſebi. Scio te virum ab infantia in Chriſtiana pietate innutritum tetrificis his imaginibus horrere. Sed fortaſſis levitate quadam juvenili id ſcripſeris.

E. Me juvenilis levitatis ut omnino vacuum praedicem, impudentiae fuerit, Pantoſcope. Sed hoc tamen in loco confidenter me hujus vitii abſolvo. Nec dubito quin aeque me abſolvant accuſatores ipſi mei, ſi ingenui eſſe velint : illi quae ſcripſi, ego quae cogitavi dum recolamus.

P. Quam ergo libertatem exoptas in Italis, atque fruſtra, ut dicis, deſideras ?

E. Nempe eam, Pantaſcope, quam tute ipſe intelligis : eam quae ab auctoritate humana eſt : eam, quam perelegantiſſimis Horatii verbis deſcribere, ſolemus,

Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter :

Nul-

Nullius addictus jurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas deferor hospes.

Eam quam in omnibus exigit Lactantius, ut quisque suopte judicio suisque sensibus nitatur ad inquirendam atque perpendendam veritatem, quam alienis credens erroribus decipiatur, tamquam ipse rationis expers: eam, qua non veremur à suscepta semel secta descicere, si minus recta videatur: eam, quam veri amator Plato, veluti à Deo incitatus, inquit Clemens Alexandrinus, his verbis praedicat, *ego*, ait, *sum ejusmodi, ut nulli alii credam nisi rationi, quae mihi consideranti optima visa fuerit* (*a*): eam, qua confidenter vel gravissimorum philosophorum errores detegere conamur & confutare: eam, qua fit ut tumida illa & resonantia nomina Pythagorae, Democriti, Platonis, Aristotelis, Gassendi, Cartesii, Lockii, Nevvtoni, Leibnitii, Wolfii, & innumera alia nihil ponderis sententiis addere credantur, ut philosophis imponant, ut etiam sine ratione valeat auctoritas: eam tandem quam Potamonici, seu Eclectici tuentur, ut singulis in rebus non unius philosophi etiam doctissimi opinionem, sed aut experimenta, aut rationem, aut auctoritatem, quae falli nequeat, exquiramus. Tenes nunc qualem libertatem philosophandi amem? qualem commendem? qualem in scholis plerisque, & juventute Italiae exigam?

P. Flumine quasi verborum obruis me, Eusebi. Ego te in hac familiari disputatione paullo pacatiorem amarem. Nollem te intumescere, atque cothurno delitigare.

E. Difficile est, Pantascope, orationis impetum continere, dum natura ipsa innocens ad sui defensionem nititur: neque enim aliud est majus certiusque insontis animi argumentum atque indicium. Quippe qui aliquid sibi consciunt, culpa pallent, atque obstupescunt, ut nullum verbum proloqui possint: nullam

(a) *Clemens Alex. lib.* 1. *Strom.*

caussam, ineptam saltem, falsam, iniquam excogitare audent.

P. Persuasisti itaque mihi hanc te libertatem cupere, prorsus, ut a me suspicionem omnem de te amoveris. Quid autem si id non aeque, nec recte cupias?

E. Quonam id dicis modo?

P. Nempe, quando tumidum os deposuisti, non video hanc libertatem aut umquam Italis defuisse, aut nunc deesse.

E. Quaestionem moves ancipitem. Quaeri enim posse videtur, defuerit ne hujusmodi Italis libertas superiori tempore ad initium usque praesentis Seculi? deinde desit ne etiamdum? quod spectat ad primum, haud dubium id quidem est. Qui historiam Italiae litterariam legerit, is pernoscet profecto, ex eo tempore, quo Arabico-Peripatetica Philosophia Europam invasit, ex genio Aristotelis plerosque omnes Italos philosophatos esse. Quum autem nihil ignorasse, nihil errasse philosophus ille Stagirae videretur, is illis erat & dux & ratio. Quasi nempe Deus, ut gravissimus philosophus jocatur, quum ceteros homines ex molliori argilla finxisset, & duabus manibus ac duobus pedibus instruxisset, Aristoteli curam commiserit, ratione illos ut ornaret. Itaque Aristotelis opinionem aperte oppugnare, capitale erat: tantum interpretari fas. An ignota loquor? quid adtinet convicta rebus verbis probare? vel unius Launoi de varia Aristotelis fortuna libellum legere satis superque erit, Non igitur inscite Georgius Hornius libro historiae philosophicae sexto scripsit, *Italos Aristotelem superstitiose coluisse, hodieque colere*. Non ignoro decimo quinto, & 16. saeculo plures Italos, in primis Marsilium Ficinum, Franciscum Patritium, Bernardinum Telesium, aliosque caepisse Aristotelis jugum excutere: sed primum an publicarum Scholarum, Theologorum maxime, qui ex hujus philosophi genio res Sacras docebant, vultum immutarunt? deinde non nos in philosophandi libertatem vindicarunt, sed prae Aristotele, Platonem ut adoraremus exemplo suo adigere conati

sunt:

ſunt: quum incertum ſit, uter auctoritate ſua bonae philoſophiae & Chriſtianae religioni nocuerit. Certe quod ad poſtremum ſpectat, utrumque veteres recentioreſq; Theologi accuſant: ita ut Nazianzenus non minus facundiae Platonis praeſtigias, quam Ariſtotelis pravum artificium, tamquam Aegyptia quaedam flagella in Eccleſiam invaſiſſe, graviſſime queratur (*a*).

P. Eſto, quod narras, Euſebi. Sed an etiam nunc haec libertas in Italia deſideratur?

E. Si publicas Italiae Scholas ſpecto, non hercle, ſaltem in praecipuis. Sed ſi privata quaedam clauſtra luſtrare placet, quotuſquiſque eclecticam hanc philoſophandi rationem ſectari invenietur? Nondum enim ex magna Italiae parte Arabum barbaries diſterminata eſt: vivit quinimmo vigetque vel in tanta Europae luce. Nimirum plures adhuc ſunt qui, ut Philoſophus ille Luciani ſexquipedalem impexamque barbam, ita iſti philoſophiae ineptias & dehoneſtamenta perdite amant, quos ſi deponere juſſeris, illacrimantur. Neque is ego ſum tantum, qui haec obſervo: Antonius Muratorius, vir litteris & judicio tota Europa celebratus, hoc idem ſervile in Italis ingenium arguit, quamquam alias acumen atque nativam Italorum ſolertiam paſſim praedicat. Sic enim habeto, Pantaſcope, nullam eſſe in Europa nationem, quae quum in aliis, tum potiſſimum in litteris Italos ſuperare aut aequare poſſet, ſi ſerio tandem germanae philoſophandi rationi animum intenderemus. Ex paucis Italorum libris demonſtrari id poſſet, ſi eſſet opus. Confidenter dico, pauca eſſe apud alias nationes in litteris, quae hodie commendantur, & approbantur maxime, quorum prima ſemina non ſuppetierint Itali. At jacet nunc illa Italorum genero-

(a) *Referti ſunt hujuſmodi accuſationibus libri Clementis Alexandrini, Lactantii, Auguſtini de Civitate Dei, aliorumque veterum Chriſtianiſmi Theologorum. Legatur & S. Epiphanius haereſ. LXXVI.*

ſa indoles, & tamquam iners deſpicitur. Nihil apud nos, niſi externum ſit, ſuſpicitur. Ruimus jamdudum in vile ſervitium. Pauci qui id agnoſcunt, ingemunt morbo longe lateque graſſanti, & contenti apud ſe ſapere, ſententiam tenent, linguam cohibent.

P. Bene habet, Euſebi. Priorem accuſationem ita diluiſti, ut nemo poſthac friguriat. Sed quid ad illa? quod libros publice damnatos laudes, & in iis egregie gloriari videris? aut enim gloriolae haec tumorem, aut certe animum non ſanum oſtendunt.

E. Me fortaſſis gloria aliqua litterarum, & ſapientiae vehementiſſimo deſiderio tangi, haud negaverim, Pantaſcope. Nam quis non? ingenitum id eſt, mortaliumque animis a natura inſculptum gloriae, excellentiae, imperii, ſapientiae, & beatitudinis deſiderium. Hoc ne modum excedat efficere quidem poſſumus, evellere non poſſumus. Quinimmo qui ab animo humano deſiderium hoc extirpatum volunt, ii etiam homines truncos facere, & crudos lateres volunt. Itaque facile amor laudis ſubrepere vel mihi invito ea in opella potuit. Interim me Deus adjuvet, ita nihil ea de re, dum ſcripſi, excogitavi. Qui me norunt, ii me alienum eſſe a puerili iſthac jactantia ſciunt. Quocirca quum libros laudo, aut id facio ut alios ad bonorum lectionem adhorter, aut ut eorum, quae dico, teſtes habeam paratos.

P. An pium eſt lectores ad damnatorum librorum lectionem adhortari?

E. Librorum damnatorum, Pantaſcope, non una eſt claſſis, neque unum omnium meritum. Quidam ſunt, qui religionis potiſſima capita aut evertere, aut in dubium revocare nituntur: alii qui mores depravare, & rempublicam perturbare poſſunt: alii medii, qui licet aliquando in his errant, at nunquam tamen ex inſtituto iis de rebus agunt, & qui, quum nullos habeamus in eo genere meliores, lectu ſunt aut neceſſarii, aut utiles. Primi atque ſecundi generis libros nunquam adoleſcentibus commendaverim: quinimo ne viris quidem, niſi graviſſimis. Poſtremos, ſi per Eccleſiam liceat,

ceat, cur non commendavero? itaque non vereor juvenes ad lectiones Cartesii, Malembranchii, Regii, Nicolii, Grotii, Pufendorfii, Cudworthi, Newtoni, Parkeri, Lockii *de intellectu humano*, aliorumque, dum per Ecclesiam, ut dixi, liceat, adhortari. Moneo tamen diligenter, quae sunt in his libris, a quibus cavere oporteat. An non idem egerunt veteres Christiani? Nam non idcirco Origenis, Tertulliani, Arnobii, Lactantii, Eusebii libros utendos putaverunt, quod aliqua essent in illis errata: imo Origenis Hieronymus, Tertulliani Cyprianus, lectione impense sunt delectati, quamquam non raro illi a Christianae Religionis dogmatibus discedant.

P. Non te purgas, Eusebii: laterem lavas. Non videtur satis pium hujusmodi libros legere, & minus etiam laudare.

E. Legere igitur nemini eos licet? ne iis quidem qui adversus eorum errores scripturi sunt? ne si per Ecclesiam quidem fiat venia? si id verum est, quid in Christianorum perstant bibliothecis? qui eos legendi Romana Ecclesia facit potestatem? quid Theologi nostri eos refellunt, quorum, nisi legant, sententias ignorent oportet? perridiculi enim sunt, qui eos confutant libros, quos ne inspexerunt quidem. Bene autem habet, quod hanc caussam acute & erudite peroravit olim vir humanarum divinarumque rerum peritissimus Clemens Alexandrinus sub initium libri primi stromat*ων*.

P. Sed quid adtinebat eos commendare?

E. Rogo te, Pantascope, an eos commendo in iis, in quibus errant? an uspiam eorum errores probo?

P. Nemo id dixerit: quinimmo omni, quo potes, conatu, eorum errores confutas. Sed probas tamen eorum quaedam aut acute inventa, aut egregie observata, aut feliciter demonstrata, aut accurate, industriofeque collecta.

E. Beasti me. Quid ergo, quaeso te, mali est, si id faciam? an ullum crimen est, naturae dotes in inimicis nostris laudare? nam si non licet Anglum voca-

re doctum, nec Anglam pulchram dicere licebit. Id vero est Dei dona hominibus invidere. Ego, Pantascope, sic sum a natura comparatus, ut vitia, errorem, ignorantiam vel in nostris averser; virtutem vero, & eruditionem vel in hostibus laudabilem putem. Ita quoque veteres Ecclesiae Patres, & recentiorum Theologorum doctissimi me docent. Illi enim non dubitarunt Gentilium farragine libros suos ornare, & quae philosophis ratio patefacerat, aut vetus traditio ostenderat, tamquam a furibus repetere, ut Clemens Alexandrinus in primo Stomatων loquitur. Pleni sunt philosophorum sententiis Justini, Tertulliani, Clementis Alexandrini, Gregorii Nysseni, Hieronymi, Augustini libri, virorum nempe doctissimorum, & magna ex parte Sanctissimorum. Id ipsum aetate nostra egerunt Dupinus, Simonius, Lamy, Mabillonius, Bossuetius, Calmetus, aliique, dum Erasmum, Grotium, Buxtorfios, Capellos, Vossios, Bochartum, Clericum, aliosque, & Hebraeos potissimum, passim laudant, atque commendant. His addi possunt Neapolitani plurimi litteris clari, Aulisius, Vicus, Nicolaus Cyrillus, Mazochius, Josephus Cyrillus, Johannes Capassus, Milanta, aliique. Quid? Scholastici omnes, ipseque Thomas Aquinas, vir non litteris modo, sed sanctitate etiam illustris, nonne Aristotelem (*a*), Averroem, Avicennam aliosque viros aperte impios laudant, & ita ut nihil ferme aliud eorum singulae paginae crepent? Miror mihi crimini verti posse, quod in aliis non improbatur.

P. Videris nimium admirari auctores, quos citas.

E. Non ita tamen ut Aristotelem Scholastici. Sed quis id Eclectico philosopho objicere possit? quis mihi, qui animadverterit, me Spinozae toto opere, Hobbii passim, non raro Baelii, Mori, Lockii, Clarkii, Newtoni aliorumque sententias confutare, addere-

(a) *Vide Walchium de Atheismo Aristotelis in Parergis.*

dereque eos *dormitare* plerumque, *ineptire*, non sibi *constare*, non solide *ratiocinari*, in quibus humanitatis leges (*a*) mihi plerumque excessisse videor? Jam vero quod aut doctos, aut eruditos appello, quod *egregie*, *perspecte*, *accurate quaedam observasse aut demonstrasse* scribo, an id ullum est crimen? memini ego Clementem Alexandrinum passim haec usurpare, *divinitus Plato*, *bene ac divine Heraclitus*, & quae sunt his similia. S. Aug. nobilissimum philosophum vocat Prophirium, quum tamen nemo fuerit Christianae Religioni infestior. Quid? homines idcirco sunt bardi, & trunci habendi, quod aut nativitatis, aut educationis, aut ignorantiae, aut etiam malitiae caussa à vera religione sunt extorres? nullusne igitur erit aut egregius Pictor, Sculptor, Nauta, Architectus, aut Geometra, Philosophus, Medicus, Philologus apud eos qui in Italia non sunt nati? Videant ne haec dum praedicant, nos externis nationibus deridiculos faciant. Sed age, Pantascope, dic, scis qualem Ecclesia nostra habuerit Origenem?

P. Nempe plurimorum in religione Christiana errorum auctorem (*b*).

E. Eum tamen Hieronymus non veretur doctissimum appellare. Praeterea Tertullianum quantis laudibus ornat Vincentius Lirinensis in Commonitorio (*c*)? Viros doctos, & eruditos appellat Augustinus Faustum, & Pelagium. Et ut vetustos mittam, idem facit Bossuetius cum Melanctone, Mabillonius cum Episcopo, & Grotio, quos *impense doctos* vocat, aliique cum aliis.

 P. Sed

(a) *Vir dignitate & literis Neapoli clarissimus amice ea de re auctorem monuit*, *quod* inurbanum *id esset*.

(b) *Damnati sunt Origeniani in V. Synodo Oecumenica*.

(c) *Sed*, inquit, *& Tertulliani quoque eadem ratio est. Nam sicut ille* (Origenes) *apud Graecos*, *ita hic apud Latinos nostrorum omnium facilè Princeps judicandus. Quid enim hoc viro doctius? quid in divinis atque humanis rebus exercitatius? commonit. cap.* XVII. *vide & capite* XVI. *judicium de Origene*.

P. Sed utcunque haec aexſtimentur, quid adtinebat argumenta quaedam impiorum propriis illorum verbis, & nativo colore in vulgus efferre? Satius enim eſt haec errorum monſtra ſilentio ſepelire, atque ex hominum memoria obliterare.

E. Recte id tu quidem, Pantaſcope, ſi nulli hodie eſſent, qui ea defenderent aut vulgarent. At quando hujuſmodi errorum Patroni vel in ipſo Chriſtianiſmo (infandum!) non deſunt, deeſſe oppugnatores, turpe eſt. Oppugnare autem impios nemo rite inſtituit, qui, quae, illi pro re ſua proferunt, non ſatis diluerit: jam vero qui integra adverſariorum argumenta diluiſſe dici poteſt, qui aut ea dolo malo diſſimulat, aut non integra exhibet, aut narrando elevat? manifeſto enim veram cauſſam produnt, aut ei diffidere videntur, qui ita adverſarios impugnant. Nos autem talem habemus cum impiis cauſſam, quam nec prodere fas eſt, & cui diffidere, niſi inertes ſimus & ignavi, non poſſumus.

P. Poteſt aliquis his argumentis abuti.

E. An ulla culpa erit Scriptoris? eja ergo, ſi ita eſt. utantur Prophaetarum, Apoſtolorum, Sanctorum libri. Nullus enim eorum eſt, quo non ſit aliquis abuſus haereticorum, dum errores ſuos confirmaret. Quis in animum induxiſſet ſuum, Spinozam, & Tolandum eo inſaniae evadere potuiſſe, ut Pantheiſmum auctoritate Prophaetarum & Apoſtolorum vellent probare? evaſerunt tamen. Quis ſibi perſuaſiſſet Hobbium Dei corporalitatem, Cowardum animi mortalitatem ex Scripturis Sacris, & veterum Chriſtianorum libris demonſtrare conaturos fuiſſe? conati ſunt. Abutebantur enim Donatiſtae Cypriani Sanctiſſimi & doctiſſimi viri libris: alii Origenis: alii Tertulliani: alii aliorum aetate prope noſtra Auguſtini, Janſeniſtae. Quid ergo? an Moſes, Salomo, Daniel, Paulus, Cyprianus, Auguſtinus, quod aliquid ſcripſerunt, accuſandi? In Salomonis praeterea Eccleſiaſte, in Syrachidis ſapientia, quaedam etiam atheorum argumenta proferuntur. Integras Celſi adverſus Chriſtianiſmum argutationes exibuit Origenes; Juliani

liani Cyrillus; Porphyrii aliorumque Eusebius; Fausti non modo argumenta, sed vel verba, tum & Pelagii, Juliani, Maximini, aliorumque, Augustinus. Facit idem cum haereticis ferme omnibus Bellarminus, ut ne quid dicam de aliis innumeris. Abutuntur his nunc plurimi. Quid? an auctoribus crimini vertendum? quid, quod mortales passim ipsius Dei O. M. operibus abutuntur? sic ergo habeto, Pantascope, nihil esse quo perditi viri abuti nequeant, & bonos etiam malis recte uti. Sed missa haec faciamus, videamusque quid porro mihi objiciunt: nam priores illas accusationes satis, ut arbitror, habes explicatas, atque moderatione magna confutatas. Quod si quis est, qui dictum in se inclementius existimavit esse, quod certe non recolo, sic existimet, responsum, non dictum esse: quia laesit prior.

P. Mihi paullo fessus dicendo videris, Eusebi: Quare ut haec in crastinum diem differantur, auctor fuerim.

E. Differantur.

Finis Libri Primi.

SE-

LIBER SECUNDUS

In quo scepticismi accusatio diluitur, scepticorumque argumentis respondetur prolixius,

E. QUid te subtristiorem aspicio, Pantascope? noluerim te hoc potissimum die, quo mea caussa peroranda est, non satis ex animo esse.

P. Vereor ut possis sceptici notam purgare, Eusebi. Itaque quod tibi metuam, palleo.

E. Hem! nunc isthaec tibi incessit religio? gratias habeo. Sed nae egregii isti sunt dialectici, qui me accusant! Qui enim scepticismum esse, aut ludicrum, aut insaniam, ita probavi, ut theoremata ipsa Geometrarum non probentur evidentius, scepticus audio? cur non etiam Spinozistam vocant, quod Spinozismum confutaverim? non enim inanis est timor: quippe vetus est mos, eorum litteratos viros errorum insimulare, quos vehementius oppugnaverint. Quis crederet de Roberto Bellarmino viro doctissimo, & vitae integerrimo, scribere ullum potuisse, *atheus est*? scripsit id tamen Scaliger, vir certe doctus, sed paullo impudentis oris. Bene autem habet, quod apertae calumniae ipsae sese confutant. Ceterum quando ita placet, propius, obsecro, pressiusque rem agamus. Primum rogo, negant me scepticismi genera quaedam statuisse?

P. Non hercle. Nam & *moderatum*, & *effraenem* scepticismum dispescuisti.

E. Quem igitur me scepticum esse ajunt, moderatum ne, an effraenem?

P. Fortassis utrumque.

E. Tenes ne quid respondeas? nam qui me effraenem facit scepticum, is qui faciat moderatum? sed an est ullus tam impudens, ineptusve, qui eum mihi errorem tribuere queat, quem toto opere vehementissime evertere conor? vix est ut mihi persuadeam, id de me ulli in mentem venire potuisse, cui, aut ego, aut liber meus non penitus est ignotus. Apage,

P. non

P. non id efficies, ut hoc de adversariis meis opiner.

P. Fieri potest ut animum tuum non plane noris: difficile est enim illud, *nosce te ipsum*, id est animo ipso animum videre.

E. Certe si haec, quae tu narras, vera sunt, ut Sosia ille Plautinus exclamem, oportet, *Dii immortales obsecro vostram fidem, ubi ego perii? ubi immutatus sum? ubi ego formam perdidi? vivo fit, quod numquam quisquam mortuo faciet mihi!*

P. Atque id de *amico* audivi.

E. O Pantascope, bene illo proverbio Graecorum praecipitur, *quam quisque norit artem in hac se exerceat.*

P Quid si te moderatum scepticum habent?

E. Habet & hic scepticismus gradus suos. Sunt qui nihil ratione naturali certo sciri posse contendunt: itaque ad solam revelationem, tamquam in tutum portum, confugiendum docent. Isti & auctoritatem quoque humanam penitus excutiunt. Hujusmodi, praeter alios, fuere Petrus Daniel Huetius in libello *de imbecillitate intellectus humani*, & Hieronymus Himhaim in libro, quem inscripsit, *de typho generis humani*. Alii vero pauca lumine naturali, pauca auctoritate humana sciri volunt; revelatione vero ea tantum, quae fidem, spem, & mores nostros spectant. Quidam paullo plura ratione naturae, auctoritate humana, & divina revelatione certa esse pronuntiant: Sed addunt infinita pene esse, quae ratio, & sensus non attingunt; infinita in historia, aut ignota; aut incerta, infinita in ipsis libris Sacris, atque in Theologia, quae intelligi, aut definiri ingenio, & judicio nostro nequeunt sine temeritate, & quorum intellectum a Dei spiritu orare debeamus. Atque in his postremis nomen profiteor meum. Sciant ergo qui scepticus ego sim. Nempe non tantum effraenam scepticismum insaniam esse censeo; sed vel ipsius moderati primum secundumque gradum nec sanum puto, nec rectum. Quod quibus rationibus ostendam, audi. Primum, qui nihil sensibus, nihil ratione, & conje-

ctura,

ctura, nihil auctoritate humana certo comprehendi posse docent, ii revelationem quoque omnem subvertunt. Scilicet, si sibi consentanei esse volunt, conficient, nec Prophetas & Apostolos olim certos esse potuisse Deum sibi loqui, nec nos hodie esse, si illi non fuerunt. Nam illi nec ratione, nec sensu, nec auctoritate ulla humana niti poterant. Quid ergo? an Deum sibi loqui, revelatione divina discebant? revelationem vero auctoritate divina? & divinam auctoritatem revelatione? non puto ullum esse, qui sic ineptiat. Qui igitur primum hunc scepticismi gradum tuentur, ii profecto effraenes sunt sceptici, si recte concludo. Deinde alter scepticismi gradus, licet nullo modo damnari possit ut impius, minus tamen verus est. Nam si sensibus, ratione, conjectura, auctoritate humana, atque revelatione, pauca sciri posse isti non refragantur; facile est demonstrare, non ea tantum sciri posse, quae vitam & religionem adtinent, quod contendit Lockius, sed plurima quoque alia, aut utilia, aut curiosa. Nam, ut mittam, quae lumen naturae spectant, si tam pauca in libris sacris clara sunt & certa, reliqua vero innumera densis tenebris involuta, videbitur frustra Deum curasse, ut illa scriberentur. Nam si illorum verba tam obscura sunt, ut intelligi nullo modo possint, ea divinae voluntatis signa haberi non possunt: quandoquidem Deus tam bonus est, ut dum nobis loquitur haud dubium vel a nobis intelligi: quod si intelligi non vult, nulla est caussa cur loquatur. Haec autem non impediunt, quin in his libris quaedam reperiantur, quae aut nunc non satis intelliguntur, ob rerum vetustatem; aut captum superent humanum, quaeque credere satius est, quam investigare.

P. Fortassis & hic, quem tu profiteris, scepticismus, censoris eget, & judicis.

E. Non video cur ab homine, qui nihil a se humani alienum putat, scepticismus hic improbari possit; nisi si quis nihil se ignorare opinetur, satiusque habeat

beat quidvis effutiendo nauseare, quam ingenue profiteri se nescire, quod nescit (*a*). Praeterquam quod nemini crimini verti potest aut plurium rerum ignoratio, aut mentis brevitas, aut etiam error intellectus, modo omnis absit dolus malus, & pervivacia: nisi etiam in iis peccare nos quis velit, quae nullo modo in animi nostri potestate posita sunt. sed longiori disputationi hic se occasionem praebere video, a qua, ne sim molestus, temperandum mihi est.

P. An tu. quum me in summam expectationem adduxeris, deseris? perge itaque obsecro: voluptas enim mihi est te, his potissimum de rebus, differentem audire.

E. Intellectum nostrum vim esse, atque facultatem necessariam, scitum est, dictatumque in philosophorum scholis. Quamquam id non recte Cartesiani accipere videntur, qui actiones animi nostri non ad intellectum, sed ad voluntatem referendas esse opinantur. Est enim & intellectus (quidquid ille sit, quod haud dubium ignoramus) *αυτοκινητος*, ut Platonis vocabulo utar, activa scilicet, & sese perciens facultas. Quin immo quum voluntates sint mentis determinationes quaedam, quae a perceptionibus pendent, qui intellectui omnem negant actionem. perceptionesque, aut ideas nostras a Deo, aut ab extrinseca alia caussa derivant, ii omnem animo actionem denegant, eumque proinde esse ullum in nobis, si sibi consentire volunt, inficiantur; quod rationi aeque, atque revelationi adversatur. Quamobrem intellectus eam ob rationem necessaria facultas est, non quod perceptiones & cogitationes, actiones qualescumque (nam & harum naturam ignoramus) non sint; sed quod

---

(a) *Aureum hoc Aristotelis lib. 2. de Coelo & mundo*. Enunciare de omnibus & praetermittere nihil, signum videri potest magnae stultitiae.

quod non ipse se ad assensum aut dissensum agat, sed rationum agatur momentis atque ponderibus. Perceptionum nempe aut evidentia & certitudo, aut probabilitas intellectum huc illuc impellunt: adversus haec pondera niti non potest. Sed ut haec plenius intelligatur, paullo prolixius deducam. Sunt omnino animi status, quod ad rerum cognitionem attinet, quatuor, *ignorantia*, *dubium*, *probabilitas*, *seu opinio*, *& certitudo*; quae & ipsa duplex est: nam aut cum evidentia est conjuncta, aut ea destituitur. Ea ignoramus; quorum nec sensibus ullas, nec ratiocinio & conjectura, nec auctoritate, nec ulla alia via notiones aut habere possumus, aut habemus. Dubitamus autem iis de rebus, quarum quidem notiones aliquas habemus, sed eae tales sunt, ut earum ope nec adfirmare aliquid certi, nec negare valemus, id est quum aut neutra ex parte momenta, quae animum impellant, adsunt, aut ex utraque aequalia. Opinamur vero: si ex alterutra tantum parte rationes adsint, non certae tamen, neque evidentes, ut animum plene impellant: aut ex utraque, sed alterutra graviores. Certi autem sumus, quum nullae de judiciis nostris suspicandi rationes animo observantur; seu quia certa auctoritate impellimur; seu quia perspicua perceptione, & ratiocinatione occupamur; & illa quidem certitudo fides, haec autem scientia appellatur. Est praeterea certitudo aut cum veritate ipsa consentiens, aut non. Nam quaedam fortassis judicia videri nobis possunt certa, quamquam falsa, idcirco quod ob mentis brevitatem de iis dubitare nesciamus. Hinc fit ut quaedam uni sint certa, alteri incerta. Tenes, Pantascope, quot sint animi status, quod ad cognitionem spectat?

P. Teneo, sed quorsum haec pertinent?

E. Nempe ut intelligamus, quod quemadmodum intellectus in statu certitudinis nullam habet internam libertatem, ut a certo & evidente dissentire possit; ita

nullam

nullam habet in dubio, ut in alterutram partem se inclinet: aut in opinione ut minori potius, quam majori cedat momento, Est quidem animus noster liber in eo, ut possit investigare rationes, quibus a certitudine, dubio, vel opinione dimoveatur: at ut non sit certus, dubius, vel opinans, dum est, id vero est, quod efficere nullo modo potest. Idipsum de ignoratione dictum volo. Possumus equidem ut sciamus inquirere: at si diligente inquisitione nihil repererimus, tum iguorantia nostra crimini verti non potest. Quae quum sint, non videor reprehendendus, quod quae ignoro, aut de quibus dubito aut opinor, dicam me ignorare, aut de iis dubitare, vel opinari, nisi si aliquis velit ea me scire, quae nescio, quaeque nullo modo ab hominibus sciri possunt. An ullum est crimen hujusmodi ingenuitas, si maxime ex ea nulla in republica mala proveniant? Ego, Pantascope, his de rebus Lactantii illud libentissime usurpo: *Ubi*, inquit, *Sapientia? ut neque omnia te scire putes, quod est Dei; neque omnia nescire, quod est pecudis: Est enim scientia nostra cum ignoratione conjuncta, & temperata*.

P. Non probo haec adolescentibus inculcari: tardiores enim in philosophando evadunt.

E. Non probas? ii demum tibi probe, perspecteque tirones erudire videntur, qui sub initium magna sapientiae confidentia imbuunt, inflantque? qui montes Persicos pollicentur? qui verba verborumque involucra pro sincera scientia venditant, atque incautis propinanda praebent? qui captum humanum ultra quam par est provehunt, atque arrogantes, temerarios, & omnium contemtores discipulos dimittunt? o Pantascope, memineris capacitatem mentis nostrae ad earum rerum numerum, quae sunt, comparatam, esse veluti unum ad infinitum: Memineris scientiam nostram cum Dei sapientia collatam veram esse ignorantiam: memineris gravissimi illius philosophorum moniti, multos ad sapientiam perventuros, nisi ad eam se pervenisse

nisse putarent. Quod ad me attinet, malo auditores meos imbecillitatis suae, & ignorantiae conscios efficere, quam inani spe, & sapientiae opinione inflatos deludere.

P. Posset hic tuus scepticismus religioni esse perniciosus.

E. Si quidem ignorantiam aut dubitationem circa religionis dogmata affectarem, praedicaremve. At quum nihil mihi aeque sit perspectum, certumque, quam religionis Christianae dogmata; & ignoratio mea ea spectet, quae religionem non spectant; non video, cur religioni scepticismus iste nocere possit. Interim id scito, Pantascope, me, sicubi agnosco, hanc philosophandi rationem alicui nocere posse, non dubitare, aut tacere, aut dissimulare.

P. Quidquid ejus sit, non dum tamen evicisti, librum tuum insontem esse. Promovet enim aut effraenem sceptissimum, aut eum quo religio omnis everti possit.

E. Vide, ne me non jure arguas, Pantascope. Nam an ullibi scepticorum argumenta probavi?

P. Non quidem probasti. Sed quum nimie vehementia & contentione protuleris, non aequali tamen vi, nec omnia particulatim confutasti.

E. Dei hominumque fidem obtestor, Pantascope, me scepticorum argumenta languidius etiam produxisse, quam ab illis proferri soleant: quod ii intelligent clarissime, qui vel solum Baelium consulent. Quod autem non pari vi confutavi, is mihi opponere potest, qui sciat validius alios confutasse. Quod porro non omnes confutavi particulatim, duae potissimum fuerunt caussae: Prior, quod quaedam illorum objectionum locis suis aut confutare sunt, aut certe sunt confutandae. Altera, quod convulsis scepticorum fundamentis, cetera minoris momenti facile atque ipsa sponte sua concidunt. Sed quando profusior confutatio exigitur, sine obsecro, me *prolixe* haec retractare atque refellere; pernosces quam nullius momenti sunt, quae praetermisi.

P. Tu

P. Tu vero perge.

E. Primum rogo, quum sceptici conarentur ostendere nullum esse veritatis criterium, ostendi ne esse aliquod & in auctoritate humana, & in divina, & in sensibus, & in ratiocinio.

P. Ostendisti id certe. Sed argumenta scepticorum quae auctoritatem quum humanam, tum vero praecipue divinam evertunt, aut leviter, aut nullo modo attigisti.

R. Ego putabam, Pantascope, me totum argumentum §. quarti, quo auctoritas oppugnatur humana, 16. tandem §. confutasse, Eo enim in loco ostendo, consensum omnium gentium naturae vocem quandam esse, adeoque certam hujusmodi rerum, quae ab auctoritate humana pendent, notam.

P. Sed exempla scepticorum non diluisti.

E. Quando ita placet, demonstremus, nihil esse in his exemplis, quod scepticorum caussae faveat. Fabula, inquiunt, aliqua persuaderi potest paucis: ergo & pluribus; ergo omnibus. Non sequitur, potissimum per diuturnum tempus: nam & plures acutius, quam pauci, vident: & commenta hominum delet dies, veritatem vero confirmat. Proferunt oracula: ea meras fuisse imposturas, omnibus interim persuasas, putant. Eam in rem Wandalio & Fontanellio auctoribus utuntur. Nullius momenti argumentum. Primum fatemur plures factas in oraculis fraudes: negamus autem eas perspicacioribus occultas fuisse. Philosophi omnes & viri paullo astutiores jam olim eas subodorati sunt, quod ipse Wandalius plurima veterum eruditione demonstrat. Scitum vulgatumque Demosthenis illud, Apollo φιλιππίζειν. Sed & Daemones se oraculis immiscuisse, non Gentilium modo philosophorum auctoritate, potissimum Plutarchi, cujus liber *de oraculorum defectu* attente legendus est, sed & ipsorum, quae feruntur, oraculorum natura, & auctoritate Scripturarum Divinarum, omniumque ferme veterum Ecclesiae Patrum, hominum nempe nec facile credulo-

rum, & doctissimorum consensione demonstratur. Teraphim certe statuas fuisse unde occulta vi risponsa ederentur, diserte traditur Ezechieli & Zacchariae (*a*). Quam rem docte persecuti sunt Leo Allatius (*b*), Edmundus Dickinsonus (*c*) Georgius Moebius (*d*) Stephanus Morinus, (*e*) qui consulendi sunt, ut VVandalii, Fontanellii, & Bekeri systema nullo certo stare tale intelligatur. Ergo seu oracula habeantur imposturae, & quum detectae fuerint Peripateticis, Stoicis, Cynicis, Epicureis (*f*), nullum inde argumentum pro re sua desument Sceptici; Seu daemonum fuerint ludibria, & falsum est fabulam universo hominum generi persuasam. Neutro modo ex hoc loco argumentari sceptici possunt. Proferunt porro Muhammedanismum, Non recte neque sapienter. Primum praecipua capita Muhammedanismi communia ei sunt cum omnibus religionibus, veluti, Deum esse, ab eo mundum factum, ab eodem conservari, nobis loqui per Prophetas, esse alteram vitam beatam vel miseram (*g*) & quae sunt ejus generis, ut ex Muhammedis Koran patet. Deinde impostura haec vi atque armis divulgata est, vi atque armis continetur. Doctrina enim est Muhammedanae religionis potissima, reli-

(b) *Cap. X. v. 2. legatur Spencerus in dissert. de Vrim & Thummium cap. 3. sect. 7., & Ludovicus de Dieu ad Genes. XXX. v. 19.*

(b) *In Syntagmate de Engastrimytho.*

(c) *In Delphis phaenicizantibus cap. 19.*

(d) *De oraculorum ethnicorum origine, propagatione & duratione,*

(e) *In dissert. de oraculis & cur desierunt.*

(f) *Lege Coelium Rhodiginum antiquarum lectionum lib. 2. cap. 12.*

(g) *Huetius in Alnet. lib. 11. cap. 24. pag. 238. Relandus de Rel. Mah. Salmon in descript. Persidis aliique.*

religionem armorum vi refractario, ut inquiunt, hominum generi inculcandam; summusque ille dolorum opifex Mahumetes, nulla circumitione, sed diserte dicere ausus est, se, quandoquidem Moses, & Christus nihil doctrina, & miraculis egissent, ferro atque igne missum a Deo (*a*). Quid igitur mirum si a pluribus complectatur? Tum plures esse in ipso Muhammedanismo puto, qui etsi imposturae hujusmodi sint conscii, tamen aut metu poenae, aut aliis caussis a publice suscepta religione desciscere non audent (*b*). Praeterea Muhammedanismum ipso esse Christianismo vulgariorem, putidum est mendacium, in quo Baelii ingenuitatem desiderem. Quis enim ignorat exiguam Europae partem obtinere, paullo vero grandiorem Africae, nec tam magnam Asiae? Sic enim puto, Panrascope, nullo modo Muhammedanos cum Christianis qui ubique gentium magno numero existunt, conferri posse (*c*). Quod autem de Solone, Licurgo, Numa addunt, religionem nempe commentos esse, vix confutatione dignum est. Nam ex veteri patet historia, patet ex poetis, Hesiodo potissimum & Homero, qui Lycurgo, Solone, Numa seniores sunt, religionem jam olim extitisse, quum isti leges darent. Quod si qui narrent, nationum fundatores religionem quoque commentos, ita intelligendum est, aut paucis aliquot & feris religionem naturalem explicasse,

(a) *Passim in Alkorano. Legatur & Pridaux in vita Muhammedis.*

(b) *Salmon de Imperio Turcico tom. 6. & Ricaut.*

(c) *De immenso Christianorum numero, qui sub Muhammedanis vivunt, praecipue in Syria, Chaldaea, Armenia, Georgia, ut ne quid dicam de Graecia, VValachia, Moravia &c. legatur Salmon de Imperio Turcico. His adde eos, qui per Persidem, Indiam, & Sinas, tum vero & per Africam, AEgyptum potissimum, & AEthiopiam, tandem & per Americam sunt sparsi.*

aut ab antiquioribus & cultioribus nationibus ad barbaros derivasse. Ita quum auctor Tirannomachiae apud Clementem Alexandrinum in primo Stromaτων, ait de Chirone Centauro sapiente, quod is primus

Ad justum duxit mortalia secula, monstrans
Jusjurandum, & sacra Deum, coelique figuram.

ita intelligitur ut aut rudibus quibusdam primus religionem dederit, aut quod eam morum feritate depravatam repurgare conatus fuerit. Quamquam id fabulosum habeo, quandoquidem Chironis alumnus Achilles non admodum religiosus fabulae dicitur, qui neget sibi jura nata, nihil non arroget armis. Eodem modo quum Justinus scribit de Lycurgi legibus, *haec quoniam primo, solutis antea moribus, dura videbat esse, auctorem earum Apollinem Delphicum FINGIT ..... ut consuescendi taedium METUS RELIGIONIS vincat* (a): his haud dubium religionem publice obtinuisse indicat: publice nempe religionis *METU* leges firmabat, quod sciebat fulcrum esse societatis religionem. Quocirca perridiculi sunt Athei, ut id per transennam dicam, qui hoc argumento omnem religionem ut commentum humanum traducunt. Quis commento vim legibus dare se posse opinetur? Qui commentum idem in mentem venisse omnibus, qui ubique terrarum fuere, legislatoribus? Non pudet haec effutire?

Jam historia belli Trojani tanta veterum consensione narratur, ut etiam si credamus ornatiorem paulo illam a Poetis productam, fabulisque incrustatam: at summae esse impudentiae censeo, eam penitus negare. Nec illam Dio Chrysostomus negat: tantum vult amice rem omnem translactam. Itaque quotusquisque est, qui conjecturis Hornii, & Vici e veterum sententia sit promotus? nam ego sane Vici eruditionem atque acumen miror quidem, ejusque nomen honoris semper gratia, ut discipulum agere par est & aequum, nomino:

(a) *Lib. 3.*

no: ſed in conjecturis illis ſuis probabilitatem plerumque & pondus fruſtra requiro.

Sed ad rem. Gentilium quoque multitudinem producunt ſceptici. Inepte. Fatemur gentiles omnes in falſa verſari religione: ſed nihil hinc pro re ſua inferent ſceptici. Nimirum eſt haec res non ad hiſtoriam pertinens, ut poſſimus ad multitudinem provocare, ſed ad contemplationem ſane: quumque cognitio verae religionis captum naturae ſuperet, ita ut ex Dei revelatione ſit haurienda, quid mirum eſt gentiles qui revelationem aut non dum audiverunt, aut certe errore ſubagitati reſpuerunt, in falſa degere? Sat autem eſt, ſi in eo, quod naturalis religionis eſt, Deum eſſe, & quidem unum, rerum omnium opificem, & gubernatorem, animos eſſe immortales, manere nos poſt hanc vitam praemia aut poenas, Deum colendum, ei ſupplicandum, homines amandos ut fratres, tuendam ſocietatem, leges obſervandas, & ſimilibus, Ethnicos omnes conſentientes habeamus (*a*). Nam quod contendit Baelius, nationes integras eſſe brutas & feras, ſine Deo, ſine legibus, id quale ſit alias commodius. Id impraeſentia certum habeto, Pantaſcope, horum plurima mercatorum eſſe fabellas, quod genus hominum, ut ſcis, leviſſimum eſt & ad quidvis mentiendum paratum, ut rerum novitate aut inſolentia itinerariis ſuis admirationem & pretium concilient (*b*).

Tandem exemplum Aſtronomorum quam ſit inane, quis non videt? Primum ea res talis non eſt, in qua aut vulgi, aut Aſtronomiae imperitorum ſententia ſit roganda, niſi quis tantas res judicio imperitorum judicari velit. Pudere enim debet *Phyſicum, ideſt ſpeculatorem venatoremque naturae, ab animis conſuetudine imbutis petere teſtimonium veritatis*, inquit Cotta (*c*).

(a) *Adiſis Huet. in Alnet. Petav. tom.* 1. *de Deo, Calmet in Diſſert. de Ethnicorum Sorte &c.*

(b) *Vide Buddeum de Atheiſmo pag.* 173. *edit. Gall.*

(c) *Apud Cicer. de natur. Deor. lib.* 1.

Deinde nec Aſtronomi iſti recentiſſimi Telluris motum, ut certum demonſtratumque habent, ſi paucos excipias, quibus alii aeque docti refragantur: tantum ut probabilem *hypotheſim* ſtatuunt. Nam ingenue fatemur ordinem atque motus aſtrorum non dum mortalibus certo innotuiſſe. Atque haec erant potiſſima illa ſcepticorum argumenta, quibus humanam auctoritatem impetebant, *inepta*, ut vides, & infirma, quibus vix pueros commoveris, tantum abeſt ut ea viris perſuaſeris.

P. Macte virtute Euſebi. Ego enim ipſe & inepta illa, & puerilia cenſebam. Sed vereor tamen ut infirma tibi videantur, quae contra auctoritatem divinam protulerunt, & ut aequa facilitate confutare poſſis.

E. Me, Pantaſcope, quum ad illa confutanda comparo, taedet in rem ſuperfluam cofutatione uti non neceſſaria. Sic enim habeto, eſſe illa magis etiam inepta, quam ſuperiora. Quid enim? Ajunt ignorari loquutus ne ſit Deus: Deinde quaenam ſint Dei verba: demum qui ea intelligi & interpretari poſſint (*a*). At quibus haec tandem concinunt? Nam primum neceſſitatem revelationis clara naturae argumenta demonſtrant. Quum enim conſtet mentem humanam ſuapte vi, atque ingenio veram, & perfectam, quam Deo debet, religionem invenire non poſſe, ut vel eorum patet exemplo, qui nulla Dei revelatione ſibi religionem confecerunt: & Deus homines, uti patrem aequum eſt, amet velitque beatos; ſi viam iis verae beatitudinis nanciſcendae occuluiſſet, in eo munere, quo univerſum regit, & quo bene eſſe vult hominibus, nec ſatis ſapienter, nec animo paterno ſe geſsiſſet:

(a) *Tria haec in dubium revocari conati ſunt Spinoza in tract. Theologico Politico, & Hobbius in Leviathane; quos veluti anteſignanos* Spiritus fortes *ſeu Deiſtae venerantur.*

ſet: quod de Deo cogitare neſcio an ſit impium: certe abſurdum eſt (*a*). Deinde revelationem hanc reapſe factam clarius eſt, quam ut demonſtratione egeat. Nam primum conſenſu omnium gentium, non Judaeorum modo, & Chriſtianorum, conficitur, Deum eſſe homines alloquutum, eoſque in vera ſapientia erudiviſſe, quod prolixe demonſtrat in Stromatibus Clemens Alexandrinus. Praeterea quaedam inter homines verſantur rerum notitiae, quae, niſi a Deo, nulla alia via comparati poterant, quales ut exempli haec loco producam, modus creationis univerſi, & primorum hominum; horum crimen, quo factum ſit, ut ex horto voluptatis ejicerentur, ſupremi cujuſdam temporis, quo mundus igneſcat & innovetur, homineſque redivivi reſurgant, & trecenta alia, quae magna conſenſione AEgyptiis, Chaldaeis, Ebraeis, Graecis, aliiſque tradita reperiuntur, uti demonſtrant ex vetuſtis Clemens Alexandrinus in Stromatibus, Euſebius in praeparatione Evangelica, aliique; ex recentioribus Grotius in libro de veritate religionis Chriſtianae primo, Huetius Alnetanarum ſecundo, Pfannerus in ſyſtemate Theologiae gentilis, aliiſque. Accedunt eodem libri quidam, qui ſemper divini Judaeis & Chriſtianis ſunt habiti, quique divinitatis characteres omnes habent, vim ſcilicet prophaeticam, edita miracula, veritatem & ſanctitatem doctrinae. Nam qui potuerint mortales aut futura tam conſtanter & confidenter praedicere; aut miracula ſuapte vi efficere, quae haud dubium naturae humanae vires ſuperant; aut cetera corrupti, & infinitis depravati erroribus, doctrinam moralem tam omnibus

(a) *Qui haec legunt oratos volo, ut demonſtrationem hanc attente perpendant. Aut enim haec eſt omnibus numeris abſoluta demonſtratio, ſaltem talis, qua perfectiorem in hoc rerum genere inique quis exegerit; aut nihil unquam demonſtratum eſt: Nam ex ipſa Dei natura liquido profluit.*

bus numeris absolutam, tam rectam, tam sanctam edere? compertum enim habemus philosophorum maximos & doctissimos, Socratem, Platonem, Aristotelem, Zenonem, Ciceronem, Epictetum, Senecam, aliosque, qui Philosophiae moralis coryphaei habentur, in hac sapientiae humanae parte veluti infantes desipuisse, & pueriles errores docuisse (*a*). Quod argumentum tale tantumque est, ut ne miraculis quidem atque prophetiis egeamus, ut horum librorum divinitatem demonstremus. Quid vero si ea addantur? nam profecto & miracula illa facta reapse fuisse, & iis librorum illorum divinitatem probari, non video qui possit inficiari, qui librorum illorum sanctitatem, sinceritatemque recoluerit, tum & Judaeorum omnium, Gentilium, & Christianorum consensionem observaverit (*b*). Quid enim? Scriptores illos cetera sanctos, sinceros, probos, mentitos dicamus? Sine ullis miraculis universum hominum genus, viros potissimum omni litterarum genere ornatos, acutos, perspicaces, minime credulos, quales Christi tempore omnium cultissimo fuerunt, novae, & minime sensui indulgenti doctrinae nomen dedisse? At id miraculorum fuerit miraculum, uti perspecte B. Augustinus ratiocinatur (*c*). Miraculis porro illis vera doctrina confirmatur: ergo aut a Deo, aut certe ab hominibus Dei vi sunt facta. Divina est igitur doctrina illa hujusmodi miraculis probata. Nec horum miraculorum vim Gentilium miracula elevare ullo modo possunt. Primum enim vel ipsi Gentiles miracula illa rident tamquam aut ficta, aut ipsius naturae vi facta. *Sanguinem pluisse*, inquit secundo de Divinatione libro Mar-

(a) *Legatur l' Histoire de la Philosophie pagenne cap.* 34. *& sequentibus*.

(b) *Adeatur Grotius de verit. Rel. lib.* 1. §. 16. *& lib.* 2. §. 4. *&* 5.

(c) *Adeatur & Chrysostomus hom.* 34. *in Math. & Damasc. lib.* 4. *cap.* 4.

Marcus Tullio Cicero, *Senatui nunciatum est? Atratum fluvium fluxisse sanguine: Deorum sudasse simulacra. Nunc censes his nunciis Thalem, aut Anaxagoram, aut quemquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec sudor, nisi e corpore, est. Sed & decoloratio quaedam ex aliqua contagione terrena maxime potest sanguinis similis esse, & humor allapsus extrinsecus, ut in tectoriis videmus Austro sudorem imitari. Atque haec in bello plura, & majora videntur TIMENTIBUS; eadem non tam animadvertuntur in pace. Accedit illud etiam, quod in METU, & PERICULO quum creduntur facilius, tum FINGUNTUR impunius. Nos autem ita leves atque inconsiderati sumus, ut si mures corroserint aliquid, monstrum putemus? an vero illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex pecude, aut ex homine nata dicuntur? quorum omnium, ne sim longior, una ratio est; quidquid enim oritur qualecumque est, caussam habeat a natura necesse est, ut etiam si praeter consuetudinem extiterit, prӕter naturam tamen non possit existere. Causam igitur investigato in re nova, atque admirabili, si poteris: si nullam reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine caussa*. Habes, Pantascope, gravissimum de miraculis Gentium viri doctissimi judicium. Deinde etiamsi quaedam Gentilium miracula facta non dubitemus, tamen facile est ostendere a Doemonibus facta: quippe quae falsam religionem comprobant (*a*). Tandem quod addunt de Apollonio, nihilo solidius est: eum enim manifesto impostorem fuisse evicit Eusebius (*b*). Quod vel ex Philostrati Romanensi potius, quam severa historia, probatur. Quis enim in animum induxerit, virum ineptissimum innatam artium & disciplinarum scientiam habuisse, volucrum linguas caluisse, & trecenta alia, quibus Philostratus libros de ejus vita sub-

(a) *Legantur priores libri August. de Civit. Dei.*

(b) *Vide Fleurium tom.* I. *hist. Ecclesiast. & Hornium in hist. Phil. lib.* V. *cap.*V.*pag.* 273.

subburravit? Scitum est eo tempore Gentiles rerum suarum desperatione actos, omnia movisse, ut eversae patriae religioni vim, & auctoritatem restituerent, imprimis Plotinum, Jamblicum, Porphyrium (a). At rerum eventus eorum facile detexit fraudes, atque inania commenta tempus delevit. Opponunt nulla nunc apud Christianos miracula videri. Mendacium est apertum, quod confutatione non eget. Qui Ecclesiae perlegerit historiam, is nunquam miracula in Christianismo defuisse facile intelliget. Illud non inficiamur, religione jam firmata, rariora esse: sed sunt tamen. Quod addunt, antiquos homines paulo fuisse simpliciores, & minus credulos, id fortassis ad Pyrrhae secula referre possis. At qui aut Judaeos tempore Mosis cum callidissimis AEgyptiis versatos, aut Gentiles Christi tempore, quo nullum fuit umquam cultius, simplices, & credulos fuisse affirmat, is aut corde, aut pudore vacuus sit oportet.

Venio ad vim propheticam, quam frustra elevare sceptici conantur. Proferunt Prophetias Gentilium. Quasi vero eas Democritici, Peripatetici, Cynici, Stoici, & Cicero ipse in libris de divinatione, ceu meras imposturas non exploserint. Praeterea qui apud Ethnicos Prophetae vocabantur, aut Sacerdotes erant in decipiendo popello occupati (b); aut de circo Astrologi, uti Clemens Alexandrinus in secundo stromate demonstravit. Audiendus est Ennius loco aureo apud Tullium de divinatione primo;

Non habeo denique nauci Marsum Augurem,
Non Auruspices vicanos, non de circo Astrologos,
Non Isiacos conjectores, non interpretes somnium.
Non enim sunt ii aut SCIENTIA aut ARTE Divini,
Sed superstitiosi vates, impudentesque Arioli,
Aut

(a) *Lege Hornium ibidem.*
(b) *V. Horn. lib. 2. cap. 7. Historiae Phil.*

Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat;
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.

Papae! Qualis, quantusque locus, Pantascope! Jam oracula ipsa Gentium rident Philosophi. *Sed jam ad te venio, o Sancte Apollo* (inquit Cicero lepidissime (*a*). *Tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen implevit, partim falsis, ut ego opinor; partim casu veris, ut fit in omni oratione saepissime: partim flexiloquis & obscuris, ut interpres egeat interprete, & sors ipsa referenda sit ad sortes: partim ambiguis, & quae ad Dialecticum referenda sint*. Idem, inquiunt, dici potest de omnibus, quae prophetiae esse dicuntur. Non sequitur. Nam prophetiae, de quibus nunc agimus, extant seculis ante eventum plurimis descriptae, verbis claris, & perspicuis. (*b*) Quod si quae in iis obscuritas est, non ea ex verbis, sed ex temporum & rerum ignoratione nascitur, (*c*). Sunt allegoriae, inquiunt, longe detortae. Bene habet, quod impudentiam hanc olim in Fausto Augustinus, in aliis alii, nunc vero in Socinianis, praeter alios, castigavit Huetius, edito etiam veterum & novorum librorum parallelismo. Ceterum Episcopium, Arminium, Grotium Fausto ipso Socino (*d*) longe doctiores, Prophetias pernegasse, is dicet, qui eorum libros ne inspexit quidem. Hoc tantum efficere conati sunt, plerasque prophetias, quae ad Christum ab aliqui-

(a) *Lib. 2. de Divinat.*

(b) *Talibus nempe, quae manifeste ostendunt futuras res spectare, quaeque ex animo futuri praescio provenire aperte cernuntur.*

(c) *Aut etiam ex eo, quod quaedam Prophetae per imagines moribus vetustis adaptatas praedixerunt.*

(d) *Socinum quam eruditionis Theologo necessariae ad Scripturarum interpretationem imperitus accesserit, vide apud Parckerum de Deo disp. 2. pag. 104. & 105.*

aliquibus referuntur, aliis veteribus personis, Salomoni, Zorobabeli, Cyro, aptari posse, quod non est prophetias negare, sed diverso ab aliis modo interpretari. Sane quis effutierit vaticinia Isaiae, & Danielis, quum quae Christum, tum quae alias res spectant, allegorias esse longe distortas? Nisi fortassis qui nec libros illos umquam inspexit, nec veterum umquam historiam didicit, cuique proinde omnia sint nova & ignorabilia. Vetat me sermonis hujusmodi brevitas longiorem esse: qui sunt paullo delicatuli, magnorumque voluminum lectionem horrent, at legant saltem historiam Judaeorum viri doctissimi Pridai, qua simul & veterum Asiae Africaeque Gentium historiam, & Prophetiarum ferme omnium cursum non discent modo, sed cernent. Id in praesentia dico, Porphyrium virum non ineptum nec indoctum, & in Christianos odio (philosopho licet indigno) agitatum, quum instituisset prophetias omnes evellere, reperiissetque tantam esse inter Danielis praedictiones, quae Monarchias spectant, & facta ipsa, consensionem, qualis vix reperitur inter accuratam historiam, & res, quas gestas narrat, hoc eodem argumento, quo libri illius divinitatem agnoscere debebat, usum esse, ut diceret, Danielis librum historiam esse post facta scriptam, non prophetiam, quae futura aperiat. Quod demonstratur magnum Philosophum & Criticum rei evidentia convictum, ut ne caussam injustam desereret, argumento maluisse uti ineptissimo. Tantum igitur abest, ut prophetiae allegoriae sint longe detortae, ut potius viris non ineptis nihil fuerit reliquum, quod reponerent, quam frigide, historias esse post facta scriptas. (a) Sed pudet me in re evidente argumentatione uti non necessaria: perspicuitas enim & certitudo argumentatione elevatur.

Quod vero suspicentur, ne non daemonum perspicacia

(a) *Vide Hieronymum in Ezechielem, & Pridaum in Historia Judaeorum &c. lib. XII. prope finem.*

cia editae sint prophetiae, omnium est ineptissimum. Primum nulla esse potest creatarum mentium vis tanta, quae futura hominum libera multis ante seculis praevideat. Quocirca salse eos ridet Cicero, qui artem divinandi aliquam comparari posse docent. Quemadmodum enim totus naturalium rerum ordo uni Dei scientiae & voluntati debet originem, ita Deo tantum praesciri potest. Quippe haec tanta universi machina ex tot minutis catenulis compacta est, progrediturque, ut vix externum rerum apparatum creatae mentes admirari possint, tantum abest ut aut intimiorem structuram, aut, qui olim futurus est, cursum perspicere valeant. Hinc Ethnici ipsi magna consensione docuerunt *futuri temporis exitum caliginosa nocte premere Deum* (*a*). Deinde quum prophetiae istae a viris Sanctis ederentur, integramque atque omnium Sanctissimam doctrinam continerent, & qua daemonum regnum & potestas evertitur, eas a doemonibus editas qui dicit, is plane repugnantia dicit. Quid enim? an Daemones ipsi regnum suum data opera evertere volebant? Sed homines, inquiunt, aut phantastici, aut atra bili laborantes vaticinia edere possunt. Mirum est, Pantascope, id efficere morbum & corporis intemperiem, quod sana mens non valeat. Quid? non pudet scepticos, viros, ut videri volunt, acutos, Epicureorum has & Peripateticorum nugas pro caussa sua in medium adferre? ego sane quotiesquumque cum hujusmodi hominibus disputare me comparo, non possum mecum ipse philosophos istos ut leves nugatores non ridere. Mira enim eorum indoles est. Proferas solidissima argumenta, gravissimorum hominum auctoritatem; caput scalpunt, hiant, tergiversantur, vultu rident invito. At dum ipsi levis-

(a) *Legatur Huetius sub initium Demonstrationis Evangelicae, & Johannes Sminth in Dissert. de vi prophetica, quam Clericus commentario philologico in prophetas praemisit.*

levissimas & pueriles suspiciones reponunt, superbamque illam affectant rerum omnium ignorationem, nullis etiam prolatis pronunciatorum suorum argumentis, solidissime ratiocinari videri volunt, plausumque belle expectant. Oh lepidissima capita!

Replicant. Prophetarum libri non sunt genuini: interpolati sunt, aut trunci. Quibus haec tandem rationibus probant sceptici? suspicionibus nempe suis? ne flocci quidem facimus: nam quum nullum sit aliud argumentum genuitatis & integritatis libri alicujus, quam firmatus aequalium, & qui proxime sequuti sunt, consensus, idque gravissimum sit; eoque divinorum librorum genuinitas & integritas probetur; (*a*) velle contra moliri nihil interim ipse solidi proferens, desipere est, non ratiocinari. Nos igitur hac in re non putamus Scepticos sine fastidio audiri posse. Nisi si quis adeo sit impudens, ut credere velit cum Arduino, libros Platonis, Aristotelis, Virgilii, aliorumque veterum, a Monachis in Monisteriis heri, aut nudius tertius cusos. Scilicet!

Pergunt autem Sceptici, atque nos rogant, quibus nunc argumentis revelationem discernere valeamus, scriptisne libris, an traditione? Utroque, Pantascope. Nam primum si omnes Hebraei, aut Christiani a Prophetarum usque atque Apostolorum tempore magna consensione nec ullibi interrupta successione doctrinam aliquam tanquam revelatam ad nos demandaverint, eaque & rectae rationi, & libris divinitus inspiratis conformis sit, Dei praeterea sanctitatem, & bonitatem deceat, nulla ratio est, cur eam ut divinam non habeamus. Tractu, inquiunt, temporis vel verae historiae depravantur. Respondemus nunquam temporis diuturnitate veras historias & doctrinas ita depravari, ut nullo modo ab acutis & doctis hominibus perspici queant. Sed demus id tantisper: nihil inde adversus Christianas tra-

(a) *Legatur Demonstratio Evangelica Huetii.*

traditiones inferri potest: nam hae & literis a sua origine mandatae sunt, & moribus Canonibusque confirmatae. Ex hac constante successione, & morum ad doctrinas quasdam, quae ut divinae habentur, diuturna conformatione, gravissimum Grotius pro veritate argumentum jure desumit (*a*). Sed ego traditionum oppugnatores valde mirari soleo. Nam isti si quid a Zoroastre, vel Pythagora dictum, etiam non magna veterum consensione, repererint, si quid ab alio Philosophorum, quod unus Laertius narret, haud ambigunt id dictum, factumve affirmare; si a Prophetis, Christo, Apostolis dictum, factumve accipiunt, respuunt. Quis non videt affectibus subagitari? Atqui hoc Sceptico homine indignum est, qui incorruptum profitetur judicium.

Deinde Scriptionibus, quae canonicae a nobis dicuntur, probari revelationem asserimus: nam eae, ut demonstratum est, & genuinae sunt, & integrae, & divinae. Nec nobis opponant Simonii singularem opinionem: nam praeterquam quod ea gravissime confutata est a Dupino, Spanhemio, Clerico, Huetio, doctisque omnibus, & ita ut poenitere eum potuerit temeritatis suae; quis in animum induxerit suum Ebraeos, qui a Deo didicerant, ut ne jota unum, unumve apicem Prophetarum libris adderent, quippe in exscribendis libris publicis si litera esset vitiata ex integro rem excipiebant (*b*), qui tandem hanc consuetudinem hodieque magno cum rigore servant, quis inquam arbitretur passuros fuisse libros Prophetarum publico usui destinatos, in compendiola redigi, Deique voces obliterari? narrent ista pueris, Pantascope. Quid quod Simonii opinio Scepticorum caussae nihil facit? Contendit enim ille, compendiola ista & a Prophetis facta, quos semper in Rep. Ebraea fuisse, libris publicis scribendis, exscribendisve addictos, auctoritate Josephi (*c*) demonstrare conatur. Ex

Ric-

(a) *De Verit. Relig. Christ. lib.* 1. §. 14.
(b) *Legatur Buxtorfii Masora.*
(c) *In libris contra Appionem.*

Ricchardi ergo ſententia non ſequitur, non habere nos libros Divinos. Quum enim Spiritus Prophetarum ſit unus idemque Dei Spiritus, & qui compendia librorum illorum dederunt Prophetae fuerunt ſecundum Simonium; perinde eſt ſeu ab illis majoribus, ſeu a minoribus iſtis, libros deſcriptos habeamus.

Jam vero clamare, ſcripturas eſſe obſcuras, id eſt potius quidvis mordicus arripere, quam ſano judicio cauſſae ſuae patrocinari. Nam quae fidem continent, ſpem, mores, is negabit non intelligi, qui eas nunquam, ne e limine quidem, ſalutavit; quique ſit iis artibus omnibus vacuus, quae ad ſcripturarum ſacrarum interpretationem ſunt neceſſariae. Sed rogaverim Scepticos, cuinam ſcripturas dicunt obſcuras, privatis ne, an Eccleſiae, cui tamquam ſacrum depoſitum creditae ſunt? ſi privatis, mirum non eſt: nullus enim liber eſt, qui aeque omnibus ſit clarus, & perſpicuus. Eccleſiae non dicent. Ei enim non verbum tantum Dei, ſed & Dei ſpiritus, quo Dei verba interpretantur, datus eſt. Itaque quicumque Eccleſiae vocem audire non gravantur, clariſſimas etiam reperient Scripturas Divinas. Quod addunt linguae genium intercidiſſe, conſuetudines antiquitate ſepultas, id nihil juvat. Nam fatemur eam ob rem quaedam eſſe in ſcripturis, quae nullo modo ſciri queant: at id non efficit, ut nihil ſit in illis clari, & aperti. Quid enim? an quod paucorum verborum vim non ſatis teneamus, de tota Ebraea lingua actum erit? An quod radicem, aut pronunciationem vocabuli *jehovah*, ut id exempli loco proferam, ignoremus (*a*), idcirco ignorabimus etiam, in ſcriptura divina Mentem aeter-

(a) *Legi poſſunt diſſertationes virorum eruditiſſimorum Druſii, Amamae, Cappelli, Buxtorfii, Altingii, Fulleri, Gatakeri, Leuſdenii, ſub titulo, Decas exercitationum Philologicarum de vera pronuntiatione Nominis Jehovah.*

aeternam, sapientissimam, potentissimam, hujus mundi auctorem & gubernatorem praedicari? Actum ergo erit pauca ob haec de lingua Hebraica? An Bochartus, Simonius, Buxtorfii, Cappelli, Clericus, Ludovicus Dei, Imperator, Lingfootus & trecenti alii, qui in hujus linguae studio aetatem omnem consumserunt, hanc Scepticorum confidentiam & temeritatem laturi essent ita, ut paterentur sibi persuaderi, se nihil omnino in Ebraicarum rerum scientia profecisse? Quod si Christianorum quidam, pauci illi tamen & ignobiles, in rebus ab universo Christianismo traditis descifcunt, nihil mirum: ubique enim Gentium sunt, qui cum ratione insaniunt. Nam exempli caussa, quod Sceptici nihil sciri, nihil comprehendi posse doceant, an idcirco tota litteraria Respublica pessum ibit? Atque hoc potissimum de Socinianis dictum volo, qui quum religionem revelatam ex captu humano expendere per summum nefas sint ausi, disterminarunt ab ea quaecumque non satis evidenter intelligebant, ne si admitterent, quaedam cogerentur credere, quam scire. Quae temeritas ferri haudquaquam potest. Quis enim ferret, brevem, imbecillem, sensuum praejudiciis depravatam rationem humanam, Dei ipsius rationi aeternae praeferri? (*a*) Quandoquidem ipsa humana ratio dictat, Deum nec falli, nec fallere, atque oportere, hominem, qui non sit penitus sibi ignotus, in iis rebus, quae a Deo sunt dictata, RATIONEM Dei suam facere rationem. Si enim id agimus in infantia cum doctoribus nostris, quamquam & falli ipsi, & fallere nos possunt; quanto aequius est, ut id cum Deo efficiamus, cujus & scientiam, & bonitatem non penitus ignoramus? Sane quid attinuis-

---

(a) *Exemplis Mathematicis demonstrat vir doctissimus Josephus Orlandus (in sectionibus Conicis quas edit. ad Tacquetit calcem,) quam minime toleranda sit haec Socinianorum impudentia.*

Pag.	v.	Errata	Corrige
Pag. 51	v. 4.	naturam.	natura.
86.	v. 28.	propenſioem	propenſiorem
91.	v. 1.	ipſamet :	ipſaſmet.
105.	v. 30.	crearae :	creatae
122.	v. 10.	legantur :	legatur.
152.	v. 8.	minimi ;	minime
155.	v. 5.	claſticorum :	elaſticorum
200.	v. 18.	vel ;	nec